

Till det mänskliga ordets trygga beredskap och värn

Svensk biblioteksförening 1915–2015

Redaktör:
Margareta Lundberg Rodin

Svensk biblioteksförening 2015

REDAKTÖR

Margareta Lundberg Rodin

FOTOGRAFIER

Om inget annat anges tillhör bilderna Svensk biblioteksförening

OMSLAG OCH GRAFISK FORM

Andrzej Olas

TRYCK

Italgraf Media AB 2015

TYPSNITT

Minion Pro

BOKEN FINNS FRITT TILLGÄNGLIG

www.biblioteksforeningen.org

ISBN 978-91-976012-5-2



DEN EVIGA ARMÉN

AV KARL ASPLUND.

Till Sveriges Allmänna Biblioteksförenings 25-årsjubileum 1940.

Höstmörker faller kring Norden. Nära och fjärran ifrån
höra vi runt kring jorden dova krevadernas dån.
Munkorg på rättens röster lägges av våldets hand.
Det skymmer i väster och öster kring fredens och frihetens land.
Men till det mänskliga ordets trygga beredskap och värn
samlas små blysoldater i stålblanka pressars kasärn.

Vad äro vapen och härar utan rättfärdighet?
Intet den skara förfärar, som sina plikter vet.
När under Luthers hammare teserna blixtrade fram,
stred i den lärdes kammare Erasmus av Rotterdam.

Alla hänga de samman bort ifrån Biblias pränt
fram till den skälvande aning den yngste poeten har känt.
Bomba dem, gasa dem, bränn dem. Ständigt i nya led
vandra små blysoldater fram för frihet och fred.

Väl hade de desertörer, som gingo i lögnens sold.
Väl hade de stora förluster av fallna för övervåld.
Men den, som har svurit det ärliga ordets fana, han vet
att hans ed och hans instruktioner äro av evighet.

Tysta och oberörda av bomber och splitter av stål
rycka små tappra soldater etappvis fram mot sitt mål.
Målet är sanning och kärlek, målet är frihet och rätt,
allt, som gör människolevnad ljuvlig och ren och lätt.
Många bland andens soldater må falla för fiendeskott,
men en evig armé skall marschera, tills ledningens mål är nått.

Innehållsförteckning

1	Inledning <i>Calle Nathanson</i>	11
2	Förord <i>Margareta Lundberg Rodin</i>	13
3	"Vårt möte lyckades över förväntan väl" De första 25 åren <i>Barbro Thomas</i>	17
4	Meningen med föreningen – styrelse, stadgar och organisation <i>Barbro Thomas</i>	31
5	Vad ihärdiga medlemmar åstadkommit genom engagemang och expertis – publikationer, klassifikationssystem och skrivelser <i>Margareta Lundberg Rodin</i>	43
6	"...då kunna vi inte undvara ett organ..." En förening och dess tidskrift <i>Henriette Zorn</i>	63
7	Anslag, lagar och politik – frågor av avgörande betydelse <i>Margareta Lundberg Rodin</i>	71
8	Föreningen och företaget – Bibliotekstjänst i bibliotekens tjänst <i>Gunnar Sahlin</i>	85
9	Svensk biblioteksförening internationella arbete – Norden, Europa och världen <i>Christina Stenberg</i>	99

10	Från bisyssla till kulturförmedlande informationsspecialist – yrkesroll och arbetsvillkor i förändring <i>Barbro Thomas</i>	115
11	I forskningsbibliotekets tjänst – Svenska bibliotekariesamfundet 1921–2000 <i>Tomas Lidman</i>	123
12	När två föreningar blev en – samgåendet år 2000 <i>Christina Stenberg</i>	137
13	Svensk biblioteksförening 2000–2015 <i>Niclas Lindberg</i>	145
14	Förening och tidning i förändring: BBL 2000–2014 <i>Annina Rabe</i>	157
15	Framtidssäkra föreningen: Mot de nästa hundra åren! <i>Inga Lundén</i>	165
	Bilagor:	
	Viktiga år i föreningens historia	170
	Årsmöten	172
	Ordföranden	173
	Biblioteksbladets redaktörer, ansvariga utgivare samt redaktionsadresser	174
	Sveriges biblioteks utmärkelser och pristagare	177
	Personregister	186
	Förkortningar	194
	Författarpresentationer	196
	Referenser	198

Sveriges allmänna biblioteksforening

kallas härmed till sitt

FÖRSTA ÅRSMÖTE

den 13-14 augusti 1915 i Lund.

Mötet öppnas fredagen den 13 aug. kl. 10 f. m. å Akademiska föreningen.

PROGRAMMET, som skall offentliggöras, så snart det blivit definitivt bestämt, kommer att omfatta:

- antagandet av stadgar (se medföljande interimistsadgar);
- val av styrelse m. m.;
- föredrag och diskussioner i biblioteksfrågor;
- föreläsning av bibliotek i Lund och Malmö.

Bland föredrags- och diskussionsämnena märkas:

1. samarbete mellan olika bibliotek för att underlätta boken åt forskningsintresserade i landsorten;
2. behovet av ett särskilt tidskriftsorgan för biblioteksforeningen;
3. anslag till studieresor för personer anställda vid stads-, folk- och skolbibliotek;
4. mekanisk eller alfabetisk uppställning av böckerna i ett bibliotek;
5. förhållandet mellan folk- och studiecirkelbibliotek.

Skulle i öfrigt föreningsmedlem önska något ärende behandlat å årsmötet, bör detta senast den 22 juli meddelas föreningens sekreterare Förste bibliotekskonsulent Fr. Hjelmgvist, Jakobsgratan 32, Stockholm.

I sammanhang med mötet kommer söndagen den 15 augusti en utfärd att anordnas till Köpenhamn för att bese därvarande bibliotek.

Anmälan om deltagande i mötet (skriven å bifogade blankett) bör helst ske före den 9 augusti och skall insändas till Biblioteksmötets lokalkommitté, Universitetsbiblioteket, Lund.

Mötesbyrå å Akademiska föreningen hålles öppen onsdagen och torsdagen före mötet kl. 5-7 e. m. samt mötesdagarna från kl. 9 f. m.

För bestridande av de med mötet förenade kostnaderna upptages en mötesavgift av 3 kr., som erlagges å mötesbyrå och berättigar till erhållande av mötets tryckta förhandlingar.

Deltagande i mötet står öppet för även andra än föreningsmedlemmar.

Uppsala den 12 juni 1915.

J. M. Hult
ordförande

Fredrik Hjelmgvist
sekreterare



Biblioteksmötets deltagare på Medborgarhusets trappa.

Gigantisk bokförstöring under kriget

Sverige bör söka lindra
boknöden i krigsländerna

Sveriges biblioteksforenings årsmöte och dess över två hundra deltagare satte i hög grad sin prägel på stadsbilden i Falun på fredagen. Framför Medborgarhuset, där årsmötets förhandlingar låg rum, vajade flaggor i de svenska, engelska, danska, finska och norska färgerna, och en generös augustiasol tittade fram mellan morgonmolnen alldeles lagom till samlingsdags.

Sedan åtskilliga hjärtliga Återseenden och presentationer utspelats i trappoppgångarna blev sessionssalen smekig och så gott som fylld av mötesdeltagare, och när den tillhöriga akademiska värdin efter kl. 11 var genomträd, så föreningsens vice ordförande landsbibliotekarie Nils Göhm, Linköping, till enda och lälsade deltagare och gäster välkomna.

De Göhm erinrade inledningsvis om att freden nu blivit en realitet. Här är inte platsen och tillfället att rulla upp några perspektiv, fortatte tal. Endast ett må vi utan tvivel och med fröhet konstatera: att boken inte blivit ett lägligt ting i krigets värld. Tvärtom: den hade ännu ett rikas bland angräpnas huvudfönder: fruktade att boken och författaren skulle bli ett offer för krigets förfärliga konsekvenser.

med hänsyn till ett ord, som visserligen till slut blev släkt, men som ändå betydde något: andlig beredskap. Och vi hoppas ävenledes på vederbörandes goda minne för vad som i sådana tider sagts om den vetenskapliga forskningens betydelse för ett land — och att man å sin sida drar konsekvenserna härav.

Jämställt med människoförstörelsen i världen har gått en bokförstörelse av gigantiska mått. Vi kan väl ännu inte bilda oss en klar föreställning om dess proportioner men våra värsta farhågor kommer nog att övertärfas av den blotta verkligheten. Bokbongarna har redan gjort sin röst hörd och blandats med ropen på bröd. Och ändå har inte knappt den stora uppsjöningen börjat redovisat bibliotekens sådant konstaterandet

sin ojäkkelser och industrikomplex, åtminstone så vitt vi nu känner.

Här inträder en ny skyldighet för oss, för våra skadade och också hårt pressade institutioner. Vad vi kan göra för att lindra boknöden i de av kriget berörda länderna bör göras. Vi tänker då i första hand på våra nordiska grannländer, som vi av naturliga orsaker har mest att ge. Det är sant att vi kanske över huvud taget inte har så mycket kvar att dela med oss av: våra förord har redan genom många insamlingar blivit hårt beskattade, på sina håll helt tömda. Men vi får inte unghandla oss att göra vad vi kan, att ge vad vi förmår.

Under de glögliga krigsåren har vi ofta, med hänsin som väskat mellan vemod och bitterhet, tänkt tillbaka på den nordiska biblioteksgemenskapen. Det är knappast för djärt att påstå att på vårt område den nordiska samhörigheten kommit kanske längre, nätt en självklarhet som tog sig uttryck i ett generöst, självfallet givande och ett givt, lika självfallet mottagande. De nordiska biblioteksmötena var inte kongresser, de var något av familjefester. Det två vara tillfallet att nu uttala förhoppningen att åtminstone inom vår gren av nordiskt samarbete må ske en restituera annuum rerum, en alltings återställelse, snart och utan tvivel. — Jag behöver inte tillägga att Återupptagandet av de internationella biblioteksloven över huvud taget är en







Kap 1

Inledning

De förändringar som Sverige har genomgått de senaste 100 åren är en utmaning att omfatta. Sverige har utvecklats från ett fattigt utvandrarland till det kunskapssamhälle och den välfärdsstat vi lever i idag. I den här boken har vi tagit oss an uppgiften att beskriva en förenings utveckling och framsteg under den allmänna rösträttens införande, folkhemsbildandet och digitaliseringens genomslag. Att Sverige idag har ett landsomfattande nätverk av bibliotek i olika former är resultatet av decennier av politiska ambitioner och offentliga satsningar. Men det är också resultatet av Svensk biblioteksförening och dess medlemmars ideella engagemang. Biblioteksföreningen har när ingen annan tagit på sig uppgiften bidragit till att bygga upp och utveckla det svenska biblioteksväsendet genom praktiskt arbete, kunskapsutveckling och påverkansarbete.

Folkbibliotek, skolbibliotek, sjukhusbibliotek, forskningsbibliotek, myndighets- och specialbibliotek – utgör idag en landsomfattande infrastruktur för kunskap, forskning, kultur och information. En bildningsinfrastruktur som står öppen och tillgänglig för alla. I fokus för vårt arbete står alltid övertygelsen att biblioteken är en grundbult i folkbildningen och den demokratiska utvecklingen.

Det är med stolthet som jag som ordförande får hälsa dig välkommen till läsningen om den samhällsförändrande kraft som Svensk biblioteksförening är. Vi summerar under redaktör Margareta Lundberg Rodins ledning 100 år av biblioteksarbete i demokratins tjänst, och det gör vi med sikte på framtiden. Vi kommer fortsätta att berätta om och bidra till att vidareutveckla den stora samhällsresurs som biblioteken och dess personal är.

Jag hoppas att jubileumsboken inspirerar dig till fortsatt engagemang och arbete för allas fria tillgång till kultur, kunskap och information i Sverige och i världen.

Calle Nathanson
Ordförande



1925 Eskilstuna folkbibliotek inflyttar i den nyuppförda biblioteks- och teaterbyggnaden, där även studiecirklarna beredas plats. Lokalerna om- och tillbyggs 1936.

1926 Den första bibliotekskursen för utbildning av bibliotekspersonal vid stadsbibliotek och andra större folkbibliotek avhålls. T. o. m. 1940 ha inalles 210 personer erhållit utbildning vid kurser av detta slag. Bilden visar dr Tynell i katedern 1926.



Förord

Bildandet av biblioteksföreningar i Norden under förra seklets början är en del av folkbildningens och folkrörelsernas historia. Det ideella arbetet av medlemmar och styrelse i SAB (Sveriges Allmänna Biblioteksförening) från 1915 och från 2000 i Svensk biblioteksförening, har i hög grad bidragit till att Sverige i dag har ett av världens mest välutvecklade bibliotekssystem. Folkbibliotek i alla kommuner och bibliotek i alla skolor och på alla sjukhus var då och är tyvärr än inte helt självklara beståndsdelar i dag i ett demokratiskt samhälle. Under perioder av ekonomiska kriser hör ofta folk- och skolbibliotek, tillsammans med folkbildning och kulturverksamhet, till de verksamheter som tilldelas sparbeting. Bibliotek och mänskliga demokratiska grundvärden som tillgång till kunskap, information och yttrandefrihet behöver aktivt värnas då som nu genom välgrundade argument, fakta, debatter, skrivelser, remissvar, uppvaktningar och kampanjer. Föreningen har haft en stark proaktiv roll under olika perioder och har tagit ansvar för och även fått kompensera i frågor där det saknats ansvariga organisationer och myndigheter.

SAB bildades sist av de nordiska biblioteksföreningarna och Sverige var även sist i Norden med att instifta en bibliotekslag 1996. Ofta har landets osedvanligt starka kommunala självstyre mer eller mindre välförtjänt fått bära skulden för att stora standardskillnader kvarstår när det gäller folkbibliotekens och skolbibliotekens resurser och kvalitet. Under svårare tider med kritik i media förväntas staten tillskynda som räddaren i nöden som rättrådande ska tillskapa mer jämlika resurser i landet för såväl skolor som sjukvård och bibliotek. Hundra år är en lång tid och väldigt mycket hinner hända som här ska skildras på drygt 200 sidor.

Bibliotekens och föreningens medlemmars aktiviteter, frågor och intressen var och är väldigt många som vi här inför föreningens 100-årsjubileum försöker skildra. En hel del avgränsningar har, inte minst av utrymmesskäl, varit nödvändiga. Vi som har fått förtroendet att skildra föreningens hundraåriga historia har en mer eller mindre egenupplevd bibliotekstid från den senare halvan av de hundra gångna åren. Vi har fått ha god tillit till föreningens många olika källor som årsmöten, BBL och skrifter som framförallt föreningen publicerat. Likaså finns det tacknämligt nog många intressanta dokument att hämta material ur och det är lätt att fascineras av och fastna i alla årskrönikor, småskrifter och i alla BBL:s artiklar. Många tankar och funderingar har väckts under läsningen kring villkoren och det närmast outtröttliga kämpandet under långa tidsperioder, likaså alla infriade upplevelser såväl som grusade förhoppningar under de tio decennierna. I jubileumsboken ingår några miniporträtt; varav tre är från Svenska Bibliotekariesamfundet och fyra är exempel på starka kvinnliga företrädare som inte tidigare lyfts fram i föreningens jubileumsskrifter, eftersom dessa helt har dominerats av manliga företrädare. Bengt Hjelmquist och Valfrid Palmgren är exempel på föregångare som har fått egna skrifter. I slutet finns bland annat bilagor med tidigare ordföranden och BBL-redaktörer, likaså alla årsmöten med platser och redaktioner med adresser, samt föreningens priser.

Jubileumsboken är ett urval av en hundraårig historia och en del läsare kommer att sakna vissa frågor eller skulle vilja läsa betydligt mer om andra. Då finns det goda möjligheter att gå vidare till källorna i bokens referensförteckning. Andra läsare kan sakna vissa händelser eller namn på föreningsaktiva under olika

perioder. Här får vi beklaga att allt inte ryms och att ett stort antal frågor såväl som medlemmar förtjänar ett större utrymme och gärna även egna skrifter i framtiden. Vi som är bokens skribenter har gjort våra egna subjektiva urval utifrån våra kunskaper, erfarenheter och preferenser. Överlag har våra avsikter varit att förhålla oss relativt sakliga och neutrala, men ibland har vi tyckt till och tillåtit oss att vara lite subjektiva, berättat något självupplevt eller reflekterat kring något vi reagerat över. Olika uppfattningar står respektive författare för. Vissa överlappningar i kapitlen har tyvärr varit oundvikliga. Våra perspektiv och ingångar skiljer sig delvis åt, samtidigt är mycket gemensamt, vilket avspeglas när och hur vi berättar om och beskriver olika frågor och skeenden. Boken handlar om en ideell förenings långa historia med medlemmars och styrelser hängivna engagemang för bibliotekens grundidé och utveckling. En hel del strider och debatter har skett under långa perioder. Samtidigt har det skett omvälvande samhällsförändringar och en närmast ofattbart snabb teknik- och mediautveckling. I skrivande stund har styrelsen beslutat att BBL ska utges via en extern byrå.

Hur som haver har vi i redaktionsgruppen: Tomas Lidman, Lena Lundgren, Gunnar Sahlin, Christina Stenberg, Barbro Thomas och undertecknad med konstruktivt bistånd av föreningens kansli Stefan Engström och Henriette Zorn, haft intensiva diskussioner och meningsutbyten. För egen del har det varit intressant och berikande att få tillfälle att fördjupa mig i föreningens, och därmed också bibliotekens, hundraåriga svenska historia. Jag vill tacka styrelsen för förtroendet, redaktionsgruppen och alla skribenter för era såväl kunniga som engagerade insatser.

Här följer en kort presentation av Jubileumsbokens innehåll:

Jubileumsboken inleds med att Barbro Thomas i kapitel 3 berättar om SAB:s bildande och de första 25 uppbyggnadsåren då bland annat bibliotekariers undermåliga löne- och anställningsvillkor var i fokus. Likaså var kampen emot biblioteksavgifter central.

I kapitel 4 beskriver Barbro Thomas föreningens organisation med stadgar, styrelse, medlemsgrupper, politiker och några strider. Även 4 starka kvinnliga företrädare får här komma till tals.

Undertecknad skildrar i kapitel 4 vad föreningens styrelse och medlemmar har åstadkommit när det gäller publikationer, klassifikation, remissvar, skrivelser samt medlemmarnas engagemang för några olika målgrupper.

BBL:s redaktör Henriette Zorn gör i kapitel 6 en betraktelse över föreningen och dess tidskrift BBL:s tillkomst och historia, samt om hur dess innehåll och utformning har förändrats över tid.

I kapitel 7 tar undertecknad upp några betydelsefulla frågor som rör statligt stöd till kommunerna, bibliotekslag, föreningens mål, litteratur- och kulturpolitik samt entreprenadfrågan. Kapitlet avslutas med vad som karaktäriserar olika epoker i föreningens historia.

Hur SAB blev småföretagare via en försäljningscentral som utvecklades och expanderade till företaget BTJ skildras av Gunnar Sahlin i kapitel 8. Företagandet är en del av föreningens historia som haft stor inverkan på publicering och den ekonomiska situationen.

Företagandet och dess relation till medlemmarna beskrivs fram tills dess att ägandet avvecklades.

Föreningens internationella arbete och engagemang under olika tidsperioder berättar Christina Stenberg, tidigare generalsekreterare, om i kapitel 9. Likaså skildras föreningens samarbeten i Norden och solidaritet med bibliotek i Europa och i den globala världen bland annat via IFLA.

Bibliotekariers anställningsvillkor och hur yrkesrollen har förändrats över tid ingår i kapitel tio av Barbro Thomas. Kapitlet tar även upp utbildning, lönekonflikter och professionsfrågor.

Thomas Lidman summerar och reflekterar kring några viktiga delar av Svenska bibliotekariesamfundets (SBS) historia från bildandet 1921 fram till samgåendet med SAB 2000. I kapitel elva ingår även miniporträtt av tre av SBS:s ordföranden.

Om samgåendet och om hur det hela gick till när SAB och SBS blev en förening skildrar Christina Stenberg i kapitel 12.

Föreningens generalsekreterare Niclas Lindberg berättar om föreningens långsiktiga arbete från milleniet fram till idag med opinionsbildning för en nationell biblioteksstrategi. Likaså beskrivs arbetet med att synliggöra biblioteken och hur en medlemsburens organisation kan vidareutvecklas.

Annina Rabe, författare och journalist, fortsätter berättelsen om BBL efter samgåendet och beskriver nya utmaningar för BBL i kapitel 14.

Jubileumsboken avslutas med att föreningens tidigare ordförande Inga Lundén i kapitel 15 skådar in i framtida trender och utmaningar som kan möta föreningsaktiva om hundra år.

Därefter följer ett antal bilagor om föreningarnas ordförande, BBL:s redaktörer, ansvariga utgivare och redaktioner, föreningens årsmöten, priser och utmärkelser samt viktiga år i föreningens historia.

Jubileumsboken avslutas med personregister, förkortningar, författarpresentationer, samt en referensförteckning.

Vi önskar bokens läsare goda, gärna väl portionerade, lästunder i de 16 kapitlen och bilagorna. Vi hoppas att ni får uppleva såväl igenkänning som överraskningar och att ni dessutom inspireras till att kämpa vidare för bibliotekens, demokratins och kunskapssamhällets angelägna hjärtefrågor!

Margareta Lundberg Rodin
Redaktör

UPPROP.

Med bildande av **Sveriges allmänna biblioteksforening** har en tanke förverkligats, som länge stått som ett önskemål inom olika kretsar av bibliotekarier och andra biblioteksintresserade. Länges har man där känt behov av en sammanslutning, vilken, på samma gång som den gäve ökad vikt åt bibliotekarieåkrens önsknings, kunde ge nya impulser och ny kraft åt biblioteksarbetet. Det är detta dubbla mål, som Sveriges allmänna biblioteksforening vill nå. Den vänder sig därför ej till bibliotekarierna ensamt utan till alla vänner av svenskt biblioteksväsende, och som medlemmar antagas ej blott personer arbetande i eller med intresse för bibliotek, utan även biblioteksinstitutioner.

Årsavgiften har satts så lågt som till 2 kr. Det bör därför ej möta någon svårighet för även ganska små bibliotek att ingå som medlemmar i foreningen. »Ständig medlem» erligger en gång för alla 40 kr.

Foreningen kommer naturligtvis att i främsta rummet verka genom anordnande av möten med föredrag och diskussioner i olika trakter av landet. Det är dock önskvärt, att dess verksamhet skall kunna sträcka sig vidare. Det behövs utredningar av olika slag rörande biblioteken, agitation för att den stora allmänheten skall rätt förstå dessas mål och betydelse, handledning och anvisningar rörande deras skötsel o. s. v. På dessa och andra områden skulle biblioteksforeningen kunna göra betydande insatser. Men förutsättningen för att detta skall kunna ske är att foreningen vinner stor anslutning och därigenom säker ekonomisk grundval.

Styrelsen för Sveriges allmänna biblioteksforening får därför uppmana alla, som intressera sig för det svenska biblioteksväsendets utveckling, i främsta rummet bibliotekarier och medlemmar av biblioteksstyrelser, att ansluta sig till foreningen.

Anmälan om inträde i foreningen kan göras hos dess kassaförvaltare bibliotekarien Fredrik Nilsson, Barnhusgatan 14, Stockholm, eller hos dess sekreterare förste bibliotekskonsulenten Fredrik Hjelmqvist, Jakobsgatan 32, Stockholm.

J. M. HULTH.

Förste bibliotekarie vid Uppsala
universitetsbibliotek.
Ordförande.

MALIN GEIJER.

Lärarinna vid Oskarsskolan.
Stockholm.

C. GRÖNBLAD.

Bibliotekarie vid Nobelinstitutet.
Stockholm.

DAVID HELLMÉR.

Bibliotekarie vid Borås folkbibliotek.
Stockholm.

FREDRIK HJELMQVIST.

Förste bibliotekskonsulent.
Stockholm.

A. F. W. LINDVALL.

Läroverksadjunkt.
Stockholm.

G. A. LJUNGBERG.

Folkskollärare.
Riddarhyttan.

E. LJUNGGREN.

Förste bibliotekarie vid Lunds
universitetsbibliotek.

HILDUR LUNDBERG.

Bibliotekarie vid Gustav Vasa
församlingsbibliotek. Stockholm.

FREDRIK NILSSON.

Bibliotekarie vid Stockholms Arbetarebiblioteksförbund.

ANNA SÖRENSEN.

Seminarieadjunkt.
Falun.

L. WÅHLIN.

Överbibliotekarie vid Göteborgs
stadsbibliotek.

”Vårt möte lyckades över förväntan väl” De första 25 åren

Barbro Thomas

Så skriver Fredrik Hjelmqvist i ett brev. Och fortsätter: ”Vi hade knappt väntat oss mer än ett 50-tal deltagare och siffran gick upp till det tredubbla. Särskilt glädjande var dels anslutningen från de vetenskapliga biblioteken, dels närvaron av så många landsorts-representanter.” Citatet återges av brorsonen Bengt Hjelmqvist i ett middagstal vid SAB:s femtioårsjubileum år 1965. I talet lyfter Bengt Hjelmqvist fram några händelser som inträffade under krigsåret 1915, bland annat att Hindenburg segrade vid de Masuriska sjöarna. Mer fredliga inslag var att Fadren hade premiär på Dramaten och att NK invigde sitt nya palats vid Hamngatan.

Om biblioteksåret 1915 nämns att framstående ”biblioteksmän” vid de vetenskapliga biblioteken hade fullt upp med om- och tillbyggnad av sina bibliotek (en arbetsuppgift som väl får anses som kärnverksamhet). 1915 års stora bibliotekshändelse får nog därför anses vara den som inträffade den 7–9 januari, då det första svenska biblioteksmötet hölls i lärarinnesemariets lokaler på Riddargatan i Stockholm. Bland de närvarande nämns särskilt Lars Wählin, chef för stadsbiblioteket i Göteborg (numera universitetsbibliotek), riksbibliotekarien Erik Dahlgren, överbibliotekarien Aksel Andersson från Uppsala samt – inte minst – Folkbildningsförbundets hedersordförande, prins Eugen. Vid mötet tillsattes en interimsstyrelse med förste bibliotekarien Markus Hulth som ordförande och förste bibliotekskonsulenten Fredrik Hjelmqvist som sekreterare. Till vice ordförande utsågs bibliotekarien vid Svenska Akademiens Nobelbibliotek Carl Grönblad och till kassaförvaltare bibliotekarien vid Stockholms arbetarebibliotek Fredrik Nilsson. Interimsstyrelsens arbete var i huvudsak inriktat på att värva medlem-

mar samt att förbereda föreningens första årsmöte. Frågan om bibliotekariernas ställning i folk- och skolbibliotek hade väckts vid mötet. Interimsstyrelsen hade fått i uppdrag att till årsmötet framlägga ett förslag till offentligt uttalande. En angränsande fråga, nämligen utbildningen av bibliotekarer, för folk- och skolbibliotek, diskuterades efter inledning av Alvida Sandberg och Hildur Lundberg. Bibliotekariernas löne- och utbildningsfrågor sågs som strategiskt viktiga för biblioteksutvecklingen och kom att bli återkommande inslag i föreningens arbete under årtionden framöver.

Frågan om bildandet av en biblioteksförening hade legat latent under flera år. I Norge och Danmark fanns redan liknande organisationer. Frågan om bildandet av en svensk biblioteksförening hade väckts redan år 1908 vid den första bibliotekskursen för läroverksbibliotekarer, ledd av Valfrid Palmgren. En kommitté hade då tillsatts, men det hela tycks ha runnit ut i sanden. Några år senare togs frågan upp igen, nu från flickskolehåll.

SVENSKT BIBLIOTEKSMANNAMÖTE.

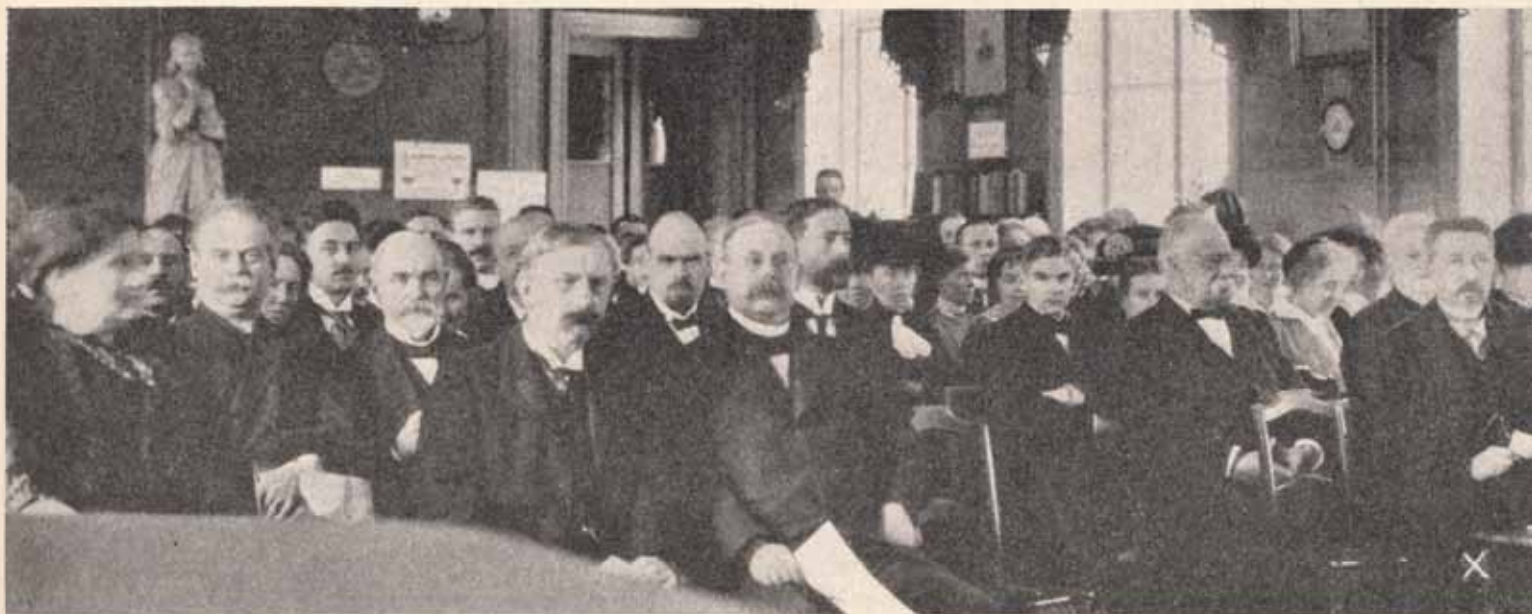


Foto. Ellqvist, Stockholm.

Klitcher Kem, A.-B., J.

FÖRSTA SVENSKA BIBLIOTEKSMANNAMÖTET ÖPPNAS. T. h. svnes prins Eugen (X) och vid hans s
L. Wählin, Göteborgs stadsbibliotek.

Hvar 8 Dag, 17 januari 1915.

Under tiden hade det blivit klart att en förening inte borde begränsas till ett visst slag av bibliotek, utan samla representanter från såväl vetenskapliga bibliotek som från folk- och skolbibliotek. Vid flickskolemötet i Falun år 1911 tillsattes på nytt en kommitté, som tre år senare inbjöd till det möte som skulle resultera i bildandet av Sveriges Allmänna Biblioteksförening – SAB. Valfrid Palmgren torde ha spelat en avgörande roll som inspirator och till att frågan om bildandet en svensk biblioteksförening väcktes. Vid sin studieresa till Amerika år 1907 hade hon bland annat uppmärksammat den amerikanska biblioteksföreningens inflytelserika arbete. Bildandet av en förening hade också stöd från bibliotekskonsulenterna, den år 1913 inrättade statliga folkbiblioteksmyndigheten.

Det första årsmötet

Sveriges Allmänna Biblioteksförenings första årsmöte hölls i Lund den 13 och 14 augusti 1915. Ett åttio-tal deltagare hade infunnit sig, med en viss överrepresentation från Lunds universitetsbibliotek (på deltagarlistan fanns bland andra amanuensen Anders Österling). Också Malmö stads- och barnbibliotek var väl representerade. De mest långväga deltagarna var lärarinnorna Dagmar och Magda Rönnerberg från Burträsk. Man kan inte låta bli att undra hur det kom sig att lärarinnorna från Burträsk gjorde den långa resan till Lund för att delta i biblioteksföreningens första årsmöte. Resan tur och retur Burträsk - Lund torde ha varit mödosam och säkert också kostsam. Var det av brinnande intresse för bibliotekssaken, som de med hopsparade slantar från sina modesta lärarinnelöner, gjorde den långa resan? Sammanlagt representerades



*Benkt Sjöfveriparre, Sthlm—Gbg
sida bibliotekarien d:r*



Telegram från Gustaf V.

de vetenskapliga biblioteken av 18 mötesdeltagare och folkbiblioteken med ett fyrtiotal. Ett tjugotal deltagare var bibliotekarier vid läroverk, flickskolor, folkskoleseminarier eller andra läroanstalter. Bland de särskilt inbjudna hedersgästerna fanns universitetets rektor professor Axel Kock och stadsfullmäktiges ordförande professor C. Björling. Systerföreningarna i Danmark och Norge hade sänt representanter. Telegram med lyckönskningar och beklaganden om förhinder att delta anlände från Prins Eugen, från ecklesiastikminister Karl Gustaf Westman, från biskop Billing och från Valfrid Palmgren Munch-Petersen. Hyllningstelegram sändes till H. Maj:t Konungen och till H.K.H. Prins Eugen. Till ecklesiastikministern sändes telegrafiska hälsningar. I sitt hälsningsanförande framhöll universitetets rektor särskilt vikten av en sammanslutning för olika slag av bibliotek, trots den betydande skillnaden mellan de stora vetenskapliga biblioteken och de mycket

små, men talrika lokala biblioteken. Efter de inledande ceremonierna redovisades interimsstyrelsens verksamhetsberättelse, där bland annat framgick att föreningen nu hade 171 medlemmar, varav fem ständiga, samt att avgiftsintäkterna uppgick till 532 kr.

Inför årsmötet hade styrelsen utarbetat ett förslag till offentligt uttalande avseende bibliotekariernas ställning i folk- och skolbibliotek. I uttalandet, adresserat till biblioteksstyrelserna, framhölls betydelsen av att de som verkade i folk- och skolbibliotek erhöll skälig ersättning för sitt arbete och att detta i längden vore en förutsättning för en utveckling av biblioteksverksamheten. Årsmötet godkände förslaget utan debatt. Programmet bjöd också på föredrag i varierande ämnen: "Samarbete mellan bibliotek för att underlätta boklån till forskningsintresserade", "Anslag till studieresor för personer anställda vid stads-, folk- och skol-

bibliotek”, ”Mekanisk eller systematisk uppställning av böckerna i ett bibliotek” samt inte minst ”Behovet av ett särskilt tidskriftsorgan för biblioteksforeningen”, där Fredrik Nilsson i sin inledning betonade vikten av ett fackorgan och att med tryckpressens hjälp främja foreningens syften. Visserligen, framhöll han, syntes utsikterna mörka. *Folkbiblioteksbladet* som grundats år 1903 hade fått läggas ned tio år senare. Fredrik Nilsson föreslog ändå att styrelsen måtte uttala sig för önskvärdheten av att ett eget organ snarast borde förverkligas och att den blivande styrelsen borde ges i uppdrag att snarast och helst redan fr.o.m. år 1916 ordna saken. (Vilket styrelsen också gjorde).

Under den andra mötesdagen behandlades de av det konstituerande mötet preliminärt antagna stadgarna. Efter en kortare diskussion antogs interimssadgarna oförändrade. Därefter företogs val av styrelse. Förste bibliotekarien Markus Hulth omvaldes till ordförande. Med något undantag omvaldes även övriga ledamöter från interimsstyrelsen. I den första styrelsen ingick, ordföranden inräknad, fyra ledamöter från de vetenskapliga biblioteken, fyra från skolvärlden och tre från folkbiblioteksområdet. Av de tolv styrelseledamöterna var tre kvinnor: seminariektorn Anna Sörensen, lärarinnan Malin Geijer och andre bibliotekarien fröken Hildur Lundberg. Bland de tre styrelsesuppleanterna fanns en kvinna: seminariektorn Elisabet Eurén. Könsfördelningen skulle bestå fram till 1970-talet.

”Gemensamma intressen”

Mötesordföranden, överbibliotekarien vid Lunds universitetsbibliotek Carl af Petersens, avslutade mötet med välgångsönskningar för foreningens fortsatta verksamhet och framhöll värdet av att det givit företrädare för olika typer av bibliotek, men med gemensamma intressen, möjlighet att träffas. (Med särskild betoning på gemensamma intressen.) Och af Petersens fortsatte: ”Då en forening vilar på bred basis och innefattar representanter för olika slag av bibliotek är det tydligt att alla frågor som behandlas inte kan påräkna samma

intresse av alla medlemmar. Men vi må dock städse minnas, att huru olika dessa uppgifter än må vara, så gives dock en uppgift – den högsta – som är för alla svenska bibliotek gemensam. Svenskar är ett jämför-else litet folk och väger måhända inte så tungt i den politiska världen. Men inom vetenskapens värld äger det svenska namnet god klang och i fråga om allmän medborgerlig bildning har Sverige en rangplats. Detta är ett dyrbart arv, som det åligger oss att vårda och förkovra. För biblioteksarbetande män och kvinnor – de må nu ha sin verksamhet i de stora statsbiblioteken eller inom anspråkslösare institutioner – är det en gemensam, skön men tillika ansvarsfull uppgift att delta i förvaltandet och arbeta på förkovrandet av detta arv”. (af Petersens formulering av vad som är bibliotekens gemensamma och högsta uppgift kan förefalla högräande. Utmaningen ligger i att uppdatera den till nutidsprosa).

Därefter reste deltagarna till Malmö för att besöka stadsbiblioteket, där man fick en redogörelse för Deweys decimalsystem. Malmö var ett av de första svenska bibliotek som införde Dewey. Besök gjordes även vid Malmö barnbibliotek samt vid arbetarebiblioteket. Ett fyrtiotal deltagare fortsatte till Köpenhamn för att bese Det Kongelige Biblioteks ståtliga byggnad och centralbiblioteket i Nikolai kirke.

Rivstart – de första fem åren

Det andra årsmötet hölls i Göteborg. Ett hundratal personer hade hörsammat inbjudan. Genom bidrag från ”enskilt håll” hade varje kommun i de båda västkustlänen erbjudits att sända en representant, med fri resa och fritt tillträde till mötet. Endast ett trettiotal hade utnyttjat förmånen, något som antogs bero på att de två västkustlänen hade den i riket lägsta andelen kommuner med statsunderstöd. (Med andra ord: delade jumboplatsen i biblioteksligan.) Deltagarlistan ger för övrigt en påminnelse om 1916 års kommunkarta, med representanter från bland annat Hallandskommunerna Rolfstorp, Slöinge, Vessigebro och Våxtorp.

Sedan det första årsmötet hade medlemsantalet mer än fördubblats och var nu uppe i 419. Styrelsen hade inte legat på latsidan. Av årsberättelsen framgår att kommittéer tillsatts för frågan om samarbete mellan bibliotek för att underlätta boklån för forskningsintresserade, för bibliotekariearvoden vid flick- och folkskolor, för anslag för bibliotekariernas utbildning samt för frågan om ett särskilt tidskriftsorgan för föreningen. Beträffande det sistnämnda kunde meddelas att styrelsen slutit avtal med Norstedt & Söner samt utsett herrar Hjelmqvist och Tynell till redaktörer.

Årsmötesritualen följde föregående års mönster. Hyllningstelegram sändes till kungligheter. Till kyrklig och världslig överhet sändes telegrafiska hälsningar. Tacktelegram med framgångsönskningar kom i retur och lästes upp. Programmet upptog ämnen av olika karaktär. En diskussion om öppna hyllor inleddes av Fredrik Hjelmqvist. "Fröknarna" Alvida Sandberg och Helja Jakobson inledde en diskussion om förhållandet mellan skolornas bibliotek och de allmänna bibliotekens ungdomsavdelningar. Professor Knut Kjellberg höll föredrag med rubriken: "Böckerna som kulturbärare". Vidare diskuterades åtgärder för spridandet av dansk och norsk originallitteratur i Sverige samt hanteringen av de större bibliotekens dupletter. Knut Tynell redogjorde för statsbidragen till folk- och skolbibliotek. 1917 års möte hölls i Stockholm. På grund av dyrtid och trafikinskränkningar begränsades deltagarna till ett sjuttital, de flesta från Stockholmsområdet. Hyllningstelegram samt telegrafiska hälsningar sändes. Uttalande gjordes om behovet av en omorganiserad och centraliserad biblioteksverksamhet i Stockholm, i stället för den nu splittrade. På programmet fanns bland annat föredrag av riksbibliotekarien Isak Collijn, som talade om boktryckets äldsta historia samt bibliotekskonsulenten Greta Linder som slog ett slag för biblioteksreklam.

1918 års möte inskränktes till ett aftonsammanträde i Stockholm. Vid mötet kunde meddelas att statsmakterna beviljat 2 000 kr i understöd för föreningens tid-

skrift. Med villkoret att BBL erbjöds till nedsatt pris (2 kr) till alla statsunderstödda folk- och studiecirkelbibliotek. (Något, som skulle det visa sig, ledde till ett minskat medlemsantal.) Programmet i övrigt inskränktes till ett föredrag med rubriken "Bibliotek och frågebyråer", med föreståndaren för Generalpoststyrelsens arkiv och bibliotek P. G. Widegren som talare.

1919 vände det. Årsmötet som hölls i Uppsala lockade ett hundratal deltagare, varav en fjärdedel från de vetenskapliga biblioteken. Mötesritualen upprepades. Styrelsen redovisade att man sänt en skrivelse till konungen där föreningen uttryckte tacksamhet över att sakkunniga tillkallats för att utreda de bibliotek som utgjorde en mellanform mellan vetenskapliga bibliotek och folkbibliotek – dvs stifts- och läroverksbiblioteken (SOU 1924:7). Men styrelsen hade också i skrivelsen påtalat behovet av en liknande utredning avseende skolornas bibliotek. En begäran som inte skulle höras förrän 1946, då departementschefen tillkallade fem sakkunniga för att utreda och ge förslag rörande grunderna för statsunderstödet till det kommunala biblioteksväsendet. Till ordförande i utredningen utsågs Gustaf Nilsson (riksdagsledamot och tillika ordförande i SAB perioden 1946–1960). Till sekreterare utsågs förste bibliotekskonsulenten Bengt Hjelmqvist (tillika kassör i SAB 1946–1946 samt vice ordförande 1946–1951). Sakkunnigas betänkande, "Folk- och skolbibliotek, SOU 1949:28", torde kunna betraktas som det hittills mest framsynta i genren och kom att spela en viktig roll för biblioteksutvecklingen, även om förslagen inte ledde till omedelbara beslut av statsmakterna. På den professionella delen av programmet fanns föredrag om Codex argenteus av förste bibliotekarien Anders Grape. Bibliotekarien vid Norrköpings stadsbibliotek Hjalmar Lundgren inledde en diskussion om urvalet av skönlitteratur för folkbiblioteken. Knut Tynell redogjorde för principerna i det klassifikationssystem som utarbetats av den kommitté som tillsatts vid 1917 års möte. Under ledning av Fredrik Hjelmqvist diskuterades frågan om stärkandet och utbyggnaden av folkbiblioteksorganisa-

tionen i Sverige. Chefen för det Deichmanske bibliotek, Arne Arnesen, redovisade intryck från sin studieresa till Amerika. Sist men inte minst diskuterades frågan om författaravgifter på boklån. En fråga som skulle bli brännhet drygt tio år senare. Och som skulle dyka upp i olika skepnader årtionden framöver. Markus Hulth, som varit ordförande sedan starten, avgick och avtackades inte minst för sin förmåga att balansera intressena mellan vetenskapliga bibliotek och folkbibliotek. Till ny ordförande valdes Anders Grape, förste bibliotekarie vid Uppsala universitetsbibliotek. Grape kom att vara föreningens ordförande fram till 1933.

Dags för summering

Vid årsmötet i Stockholm 1920 gjordes en summering av föreningens första fem verksamhetsår. Medlemsantalet hade stadigt ökat. År 1919 redovisades 566 betalande medlemmar. En minskning i förhållande till föregående år, då medlemsantalet uppgått till 759. Minskningen hade sin förklaring i att många folk- och skolbibliotek hade övergått från att vara medlemmar i föreningen till att endast prenumerera på BBL. Anledningen till detta var det tidigare nämnda statsbidraget, som beviljats med villkoret att BBL skulle erbjudas de statsunderstödda biblioteken till nedsatt pris (2 kronor). Medlemsavgiften uppgick till 3 kr.

En hel del hade åstadkommits under de fem åren. Föreningen hade verkat för en utveckling av biblioteksväsendet. Ett led i arbetet hade varit att starta en egen tidskrift. En fråga som styrelsen ägnat mycket uppmärksamhet åt var bibliotekariernas ställning och avlöningsförmåner och här uttalat sig för vissa normer som grund för arvodesberäkning. Man hade påbörjat utarbetandet av ett klassifikationssystem och av katalogiseringsregler. Dessutom hade man drivit frågan om ett svenskt tidskriftsindex. Något som särskilt framhölls var att föreningen varit trogen sin karaktär att vara en sammanslutning på bredaste grundval av

alla bibliotek och att man under årsmötena behandlat frågor rörande alla sidor av biblioteksarbetet. Vilket verifierades genom exempel som visade bredden på de ämnen som avhandlats vid årsmötena; dvs allt från boktryckarkonstens uppfinning till biblioteksreklam. Det framhölls även att föreningen redan vid starten hade inlett ett samarbete med motsvarande föreningar i Danmark och i Norge. Ett stående inslag vid årsmötena var att de nordiska gästerna medverkade med föredrag om biblioteksutvecklingen i respektive land. En ofta återkommande gäst och föredragshållare var den legendariske Thomas Døssing*.

De första 25 åren

1940 firades föreningens 25-årsjubileum. Medlemsantalet var nu uppe i 1518. Årsmötet, som hölls i Stockholm hade, trots de bistra tiderna, lockat drygt 200 deltagare, varav cirka hälften från annan ort. Deltagarna från de kommunala biblioteken var i klar majoritet (118). Ett trettiotal deltagare kom från vetenskapliga bibliotek. Från skolbibliotekshåll deltog endast sju personer. I övrigt upptog deltagarlistan representer från närstående myndigheter och organisationer samt från de nordiska systerorganisationerna – med undantag av Norge som av kända skäl var förhindrade att resa. Inför jubileet hade styrelsens sekreterare, Nils Genell, fått i uppdrag att upprätta en historik över föreningens första 25 år. Historiken delades ut som särtryck, men publicerades också i sin helhet i BBL. För det poetiska inslaget svarade Karl Asplund som skrivit en hyllningsdikt, "Den eviga armén". Vid festmiddagen var hyllningarna många, med tal bland annat av den danska systerföreningen, som också överlämnade en vacker vas av kungligt danskt porslin. Vasen omhändertogs av föreningens ordförande (riksbibliotekarien Oscar Wieselgren). Då föreningen saknade egen lokal skulle vasen få sin fristad på KB. (Vasens vidare öden är okända.)

* Thomas Døssing, 1882–1947 var en ledande kraft inom folkbiblioteksrörelsen och var från 1920 chef för den danska folkbiblioteksmyndigheten (Statens Bibliotekstilsyn). 1942 arresterades han, anklagad för kommunistisk och antitysk verksamhet. När han frigavs 1943 fick han inte återgå till sin befattning, utan sattes i husarrest. 1944 tog han sig via Sverige till Sovjetunionen, där han från 1945 till sin död 1947 var knuten till danska beskickningen. År 1983 instiftade Bibliotekarförbundet Døssingpriset. Priset utdelas till personer som gjort betydelsefulla insatser för folkbildning och demokratiutveckling.

Krisernas kvartssekel

För de kommunala biblioteken hade tiden mellan 1915 och 1940 inneburit en avsevärd utveckling. Dels genom bibliotekskonsulenternas tillkomst år 1913, dels genom de generella statliga biblioteksbidragen. Men det hade också varit ett krisernas kvartssekel. Vid tiden för föreningens bildande rådde världskrig. Det innebar dyrtid och trafikinskränkningar. Årsmötesrapporterna vittnar om lågt deltagande. Till exempel fick årsmötet 1918 inskränkas till ett kvällsmöte i Stockholm.

Knappt hade man hämtat sig förrän det var dags igen. 1930-talets ekonomiska kris drabbade på ett påtagligt sätt biblioteken. De nyligen införda generösa statsbidragen skars ned med som mest 40 procent. Bokanslagen minskade, medan utlåningen sköt i höjden. Föreningen påtalade då det akuta behovet av bättre och rationellare arbetsmetoder för att i någon mån balansera penningbristen. Men framför allt påtalades problemen med den splittrade lokala biblioteksorganisationen, där en flora av studiecirkelbibliotek verkade sida vid sida med det ofta ganska svältfödda kommunala biblioteket.

När föreningen firade sitt 25-årsjubileum var det återigen världskrig med ökad arbetslöshet och stegrande levnadsomkostnader som följd. Återigen ökade utlåningen markant – vid något bibliotek med drygt 80 procent – medan bokanslagen urholkades. Böckerna från magasinerna fick återinträda i tjänst och klassikerna fick nytt liv. I sin minnesskrift till Thomas Døssing (1954) konstaterade Greta Linder att depressionen åstadkommit vad ingen bibliotekspropaganda i världen hittills lyckats med, nämligen att göra klassikerna till levande litteratur.

Stat och förening i symbios

De första 25 åren hade onekligen varit framgångsrika. Vid det här laget hade föreningen blivit en etablerad och inflytelserik aktör inom biblioteksområdet. Något som i hög grad ska tillskrivas styrelsens målmedvetna och strategiska arbete. Men det går inte att bortse från den

draghjälp som erhöles från den statliga folkbiblioteksmyndigheten. Mellan föreningen och bibliotekskonsulenterna rådde ett närmast symbiotiskt förhållande. Konsulenterna Fredrik Hjelmqvist, Knut Tynell, Greta Linder, Hans Küntzel och senare Bengt Hjelmqvist hade förtroendeuppdrag inom föreningen. Fredrik Hjelmqvist, förste bibliotekskonsulent och sedermera chef för Stockholms stadsbibliotek, var föreningens sekreterare åren 1915–1933. Knut Tynell fanns med från starten, bland annat som redaktör för BBL och var föreningens ordförande 1933–1940. Greta Linder deltog mycket aktivt i föreningens arbete, till exempel som författare till publikationer i föreningens skriftserie. Hans Küntzel var redaktör för BBL och dessutom flitig skribent i tidskriften. Bengt Hjelmqvist tillträdde år 1939 befattningen som bibliotekskonsulent och var under perioden 1941–1951 kassör och sedermera vice ordförande i SAB. Tiden fram till 1947 var föreningens kansli förlagt till bibliotekskonsulenternas lokaler på Hantverkargatan i Stockholm. Myndigheten svarade bland annat för föreningens medlemsregister, ekonomiska förvaltning samt distributionen av BBL och övriga publikationer. Kort sagt – myndigheten fungerade som föreningens kansli.

Rollerna kan inte ha varit alldeles lätta att hålla isär. Personkretsen sammanföll i stor utsträckning. Men också intressena sammanföll, nämligen att verka för en förbättring och en utveckling av biblioteksväsendet. Många bibliotekspolitiska angelägenheter kunde därför lösas i samförstånd mellan myndighet och förening. Denna täta, för att inte säga korporativistiska samverkan, gynnade båda parter. Bibliotekskonsulenterna stödde föreningen och föreningen verkade i konsulenternas anda. Till exempel medverkade konsulenterna aktivt till att föreningen från 1918 erhöles statsbidrag för utgivningen av BBL och senare till att föreningen (1921) erhöles statsbidrag för utarbetande och tryckning av Sveriges Allmänna Biblioteksförenings skriftserie. Senare skulle en del av statsbidraget till de kommunala biblioteken (det s.k. 2 %-avdraget) komma att kanaliseras till Bibliotekstjänst i vars styrelse förste biblio-



Fredrik Hjelmqvist, förste biblioteks-konsulent, stadsbibliotekarie i Stockholm 1925–1940, föreningens sekreterare 1915–1933. BBL 1975.



Greta Linder, strax innan hon började sin anställning vid Bibliotekskonsulenterna. Ateljéfoto 1912. Kungliga biblioteket.



Bengt Hjelmqvist, förste biblioteks-konsulent, föreningens vice ordförande 1946–1951. BBL 1975.

tekskonsulenten fram till 1980-talet hade en självklar plats. Föreningen var således i högsta grad delaktig i utformningen av den dåvarande statliga biblioteks-politiken. Inte minst vid utarbetandet av författningstexterna, såsom 1930 års författning, vilken innebar en väsentlig ökning av statsunderstödet till de kommunala biblioteken. (Statsbidragen höjdes 1930 från 400 kr till 10 000 kr/år. Att beloppet skulle förbli oförändrat fram till 1965, då de generella statsbidragen avskaffades, anade förstås ingen då).

Råd och anvisningar

Det statliga stödet hade gjort det möjligt för föreningen att starta en publikationsverksamhet i syfte att sprida kunskap om bibliotek och deras skötsel. ”Klassifikation för svenska bibliotek” (1921) blev den första publikationen i serien Sveriges Allmänna Biblioteksförenings handböcker. Frågan om ett katalog- och klassifikationssystem hade väckts vid årsmötet 1917 och en kommitté hade tillsatts. Efter 68 möten kunde kommittén presentera det s.k. SAB-systemet, ett svensktillverkat klassifikationssystem som skulle visa sig bli långlivat. Inledningsvis redovisas kommitténs överväganden: att man funnit Deweys siffersystem för krångligt, att

det krävde anpassningar och att det dessutom endast användes av Malmö stadsbibliotek, Stockholms barn- och ungdomsbibliotek samt Jämtlands bibliotek i Östersund. För ett bokstavssystem talade att de flesta bibliotek redan använde ett sådant samt att Bibliotekskonsulenternas grundkatalog följde samma mönster. Och att man därför med viss rätt kunde tala om en svensk tradition. Första upplagan av klassifikations-skriften sålde snart slut. Nya och reviderade upplagor trycktes efterhand.

Klassifikationsskriften följdes av en rad handböcker och småskrifter rörande bibliotekens skötsel, till exempel boken om kunskap, bibliotekslokaler, sjukhusbibliotek, klassbibliotek eller biblioteks-författningar. Målgrupp var i första hand personalen vid de många och små lokala biblioteken. Men det förekom även skrifter med vägledning för biblioteksbesökarna. Ett annat exempel är den år 1939 dagsaktuella skriften ”Var, när och hur lånar en militär böcker”. Merparten av upplagan sändes till Centralrådet för kulturell och religiös verksamhet inom försvarsväsendet, för utdelning vid militärförläggningar.



Knut Tynell, förste bibliotekskonsulent, föreningens ordförande 1933–1940. BBL 1975.

SAB:s skriftserie spelade en viktig roll i strävan att höja kommunbibliotekens fackmässiga standard. Tillgången till biblioteksutbildning var begränsad. Många kommunbibliotekarier saknade helt yrkesutbildning. En begränsad skara hade haft möjlighet att delta i bibliotekskonsulenternas kurser. Handböckerna och småskrifterna nådde alla. (Dessutom till reducerat pris för de statsunderstödda biblioteken.) En annan viktig publikation för biblioteksarbetet var BBL, som med sin omfattande recensionsavdelning tjänade som vägledning – och rättesnöre – i bokurvalsprocessen. En angränsande och strategisk komponent i professionaliseringsprocessen var frågan om bibliotekariernas löne- och anställningsvillkor. Den hade väckts redan 1915 vid mötet i Lund. Föreningen kom att, mer eller mindre intensivt, driva frågan om (kommun) bibliotekariernas löner fram till 1938 då Svenska folkbibliotekariieföreningen (SFF) bildades. Många av de drivande inom Svenska folkbibliotekariieföreningen var också verksamma inom SAB. Även här sammanföll således personkretsen.

En annan och nog så viktig komponent för att höja bibliotekens fackmässiga standard var försäljningen



Städer med ett nytt bibliotek valdes ofta som årsmötesort. Halmstads stadsbibliotek invigdes 1953 och årsmötet 1954 förlades till Halmstad. Biblioteket var en mindre kopia av den s.k. Fredriksbergsmodellen. 2006 ersattes det sedan länge urvuxna biblioteket (äntligen) med ett nytt.

av de tryckta katalogkorten, som hade påbörjats i mindre skala år 1933. År 1936 bildades Bibliotekens Försäljningscentral u.p.a. (BFC) med centralbibliotekarien i Örebro Henning Wieslander, som främsta drivkraft. BFC:s uppgift var att tillhandahålla ändamålsenligt biblioteksmaterial, dvs katalogkort, blanketter mm. Försäljningscentralen förlades till Örebro stadsbibliotek. Verksamheten växte efterhand och kom senare att bilda grunden för Bibliotekstjänst.

Mötesplats

Utbudet av kurser, konferenser eller liknande mötes-tillfällen var, under 1900-talets första hälft, begränsat. SAB:s årsmöten kom därför att fylla en viktig funktion som mötesplats för dem som verkade inom bibliotekssektorn. Årsmötena gav möjlighet att träffas och att utbyta erfarenheter och idéer. Föredrag hölls i skiftande ämnen. Diskussionerna rörde alla sidor av biblioteksarbetet – med viss slagsida åt frågor rörande de kommunala biblioteken. De årsmöten som inte ägde rum i Stockholm lokaliserades ofta till orter med ett nytt bibliotek. Årsmötena blev därför också en turné genom det nybyggda svenska bibliotekslandskapet.



BFC:s styrelse sammanträder i Falsterbo (troligen 1947). I ordförandestolen, G.A. Gustafsson, övriga ledamöter från vänster: Nils Genell, Torsten Wieslander, Bengt Hjelmqvist, Gustaf V. Nilsson, samt Henning Wieslander. Foto: Kerstin Osborne. BBL 1975.

Men föreningen hade också öppnat ett fönster mot världen. Genom det tidigt etablerade nordiska samarbetet och de gemensamma nordiska mötena gavs möjlighet att träffa kollegor och få en inblick i grannlänternas biblioteksutveckling – inte minst den danska som ofta framhölls som förebild. Redan år 1930 anslöt sig föreningen till den internationella biblioteks federationen (numera IFLA). Vid de internationella mötena representerades SAB av en eller flera delegater. Erfarenheterna från dessa möten förmedlades utförligt i BBL. Föreningens stipendier och resebidrag möjliggjorde, då som nu, att biblioteksanställda utanför den högsta chefskretsen fick möjlighet att delta i det internationella bibliotekssamarbetet.

Föremål för debatt

Några frågor löper som en röd tråd genom de förflutna hundra åren. De återkommer gång efter annan. Om än

i ny skepnad. En sådan är frågan om de avgiftsfria boklånen. En annan är den inom folk- och skolbiblioteksområdet värdeladdade frågan om vilka böcker som är lämpliga att tillhandahålla. Eller snarare vilka böcker som inte hör hemma i bibliotekshyllorna.

Avgiftsfrågan

Den som tror att frågan om låneavgifter uppstod i samband med 1980- och 90-talens nyliberala anda har fel. Den sträcker sig betydligt längre tillbaka i tiden. Vid sitt årsmöte 1933 hade Sveriges Författarförening beslutat att utse en arbetsgrupp med uppgift att undersöka biblioteksutlåningens inverkan på bokförsäljningen och eventuellt utforma ett förslag till låneavgift. I det underlag som presenterades senare under året gjordes bedömningen att gratisutlåningen innebar minskad försäljning och därmed också minskade inkomster för författarna. Det bedömdes därför rimligt att varje lån-

BIBLIOTEKSNOTISER

Frågan om avgifter på boklån. För utredning av den upprepade gånger i Bibl.-bl. behandlade frågan om boklånsavgifter har tillsatts en kunglig kommitté, bestående av tre personer: Sveriges författarförenings ordf., författarinnan Marika Stiernstedt, ordf., samt kanslirådet i ecklesiastikdepartementet C. A. Löwenhielm och kassören i Arbetarnes bildningsförbund Mauritz Andersson.

Utnämningar vid folkbiblioteken. Till bibliotekarie vid Tornedalens bibliotek har förordnats fil. kand. Sven Hellmér.

Bibliotekariemöten för Södermanlands län ha anordnats i Flen den 25 november samt i Strängnäs den 2 december 1934. Till desamma infunno sig representanter från inalles 34 sörmåländska kommuner, varav 35 voro föreståndare för folk- och studiecirkelbibliotek, 3 föreståndare för skolbibliotek samt 24 studiecirkelledare. Föreläsare voro centralbibliotekarien Tora Hammarskiöld samt biblioteksassistenten Sigrid Broström. Frågan om licensavgift för rätt till hemlån från bibliotek upptogs även till diskussion.

tagare skulle erlägga en avgift om 2 kr per år. Av lånekortsbeloppet skulle hälften tillfalla biblioteken och den andra hälften skulle, genom Skolöverstyrelsens försorg, tillfalla författarföreningen och fördelas till författarna i proportion till antalet till biblioteken försålda exemplar.

Förslaget rönt ett stort medialt intresse. I dagspressen var man i allmänhet skeptisk till en låneavgift och ansåg förslaget kortsynt. Dagens Nyheter uttryckte sitt stöd för att författarna gavs rimliga existensvillkor, men ansåg det tveksamt att göra läsandet till beskattningsobjekt. Man påpekade också att den "ökade trängseln på författarbanan" kunde vara en bidragande orsak till författarnas usla villkor. Även *Grönköpings Veckoblad* deltog i debatten och meddelade att man där vidtagit litterära åtgärder för att stimulera gratisläsarnas antal. Stadsbiblioteket tillhandahöll nu en serveringslokal med gratis kaffe med dopp samt rökning fullt tillåten.

De som under en vecka läste tio stycken böcker belönades med ett presentkort, giltigt i Varuhuset eller i Sandénska bageriet. På så sätt hoppades man att rycka upp Grönköping till första ledet bland litterärt intresserade städer.

Inom författarföreningen fanns ett massivt stöd för låneavgifter. Många tongivande författare uttalade sig till förmån för förslaget. Bland annat Vilhelm Moberg som slog fast att det faktiskt förhöll sig så att bokutlåningen vållade ett stort avbräck för bokförsäljningen. Dessutom, framhöll han, var den ökade läslusten en effekt av den höjda allmänbildningen som biblioteken inte borde ta åt sig äran av. Men rimligast, ansåg Moberg, vore att staten trädde emellan och kompenenserade författarna. Moa Martinsson däremot gick mot strömmen och avfärdade hela projektet som "dödfött", och fann uppfattningen att folk skulle köpa mer böcker om inte boklånen vore fria som "löjlig".

Gick mot strömmen och förslaget avvisades också med kraft av biblioteksföreringen, bland annat med det formella argumentet att statsbidragen ställde fri utlåning som villkor. Dessutom, framhölls det att det inte fanns några belägg för att bibliotekens avgiftsfria utlåning på något sätt minskade köplusten. Tvärtom torde det förhålla sig så att bibliotekens fria utlåning stimulerade lusten att köpa och äga böcker. Vad föreningen kunde tänka sig vore att införa karens för nyutkommen svensk skönlitteratur på förslagsvis ett år mot att biblioteken efter denna tid finge en större rabatt. (En sådan karenstid saknade i praktiken betydelse, då det i allmänhet dröjde cirka ett år innan den nyutkomna litteraturen fanns i bibliotekshyllorna.)

Låneavgiftsdebatten fortsatte och ansvarigt statsråd (Arthur Engberg) tillsatte år 1935 en kommitté för att utreda frågan. I betänkandet, *Avgift för hemlån av böcker från bibliotek*, (SOU 1935:22), föreslogs bland annat en karenstid för bibliotekens bokinköp samt att bokhandelns rabatt till biblioteken – i allmänhet 20 procent – skulle tillfalla författarna. I sitt yttrande tog biblioteksföreringen kraftigt avstånd från förslaget att avstå från rabatten, men ställde sig inte helt avvisande till förslaget om karenstid. Hotet om låneavgifter hade, för tillfället, avväjts, dock utan att ersättningsfrågorna för författarna fått någon lösning. Därtill krävdes ännu en bokutredning, (SOU 1952:23) vars förslag ledde till att Sveriges författarfond inrättades, med uppgiften att fördela den statliga biblioteksansättningen.

Sista ronden?

Föreningen uttryckte sin tillfredsställelse över att en ”gammal fråga” kunde avföras från dagordningen och att låntagaravgiften nu definitivt avlivats. Dock kunde man konstatera att det fanns skevheter i systemet. Beräkningsgrunderna för författarsättningen var missvisande, då de enbart vilade på kvantitet, utan hänsyn till kvalitet. De författare som minst behövde ersättning fick mest. Barnboksförfattarna ansågs överkompenserade med hänsyn tagen till att barnböcker

lästes från den ena dagen till den andra. Medan mer kvalificerade böcker krävde betydligt mer av läsaren. (Astrid Lindgren toppade redan då utlåningen. På andra plats stod Gösta Knutsson).

Men frågan om låneavgifter skulle visa sig seglivad. Den skulle återkomma vid upprepade tillfällen, med skiftande motiv, vilka konsekvent avvisades av biblioteksföreringen. Det skulle dröja till 1997 innan avgiftsfriheten upphöjdes till lag. Då hade biblioteksföreringen och författarna sedan länge bildat gemensam front.

Från pekpinne till PDA

Enligt statsbidragsvillkoren skulle bibliotekens bokbestånd vara tillfredsställande från moralisk och konstnärlig synpunkt. Dessutom var biblioteksstyrelsen skyldig att se till att olämplig litteratur inte sattes i händerna på unga och omogna läsare. Bestämmelsen upprepas fram till 1955 års författning (SFS1955:540) och går i graven 1965 tillsammans med de generella och villkorade statsbidragen. Enligt Greta Linder (1961) var bakgrunden till bestämmelsen följande: En ledamot hade i riksdagen väckt frågan med anledning av att böcker med ”osedligt” innehåll förekom vid Folkets bibliotek i Slöinge (Halland). Närmare upplysning om vilka böcker det rörde sig om lämnades inte. I samma veva hade Lunds domkapitel larmat regeringen om att Ellen Keys, *Kärleken och äktenskapet*, fanns med på bibliotekskonsulenternas bokförteckning. Detta föranledde departementschefen (Westman) att skicka ut ett cirkulär med de uppmaningar till sedlighet som senare skrevs in i författningen. Därefter, konstaterar Linder, var det lugnt fram till rabaldret om Bengt Anderbergs *Kain* 1948.

Linder hade säkert i en mening rätt. Men i en annan inte. Frågan om vad som borde finnas i folk- och skolbibliotekens hyllor var konstant föremål för debatt. Frågan väckte starka känslor både inom och utanför biblioteksvärlden. Dock inte så ofta på regeringsnivå. Fokus för debatten har framför allt varit skönlitteraturen – och då företrädesvis underhållningslittera-

turen, den med en övervägande kvinnlig läsekrets. Föreningen har emellertid avstått från att göra offentliga uttalanden om vad biblioteken bör eller inte bör köpa in. Enskilda styrelseledamöter eller medlemmar har däremot haft åsikter. Föreningen kan emellertid på ett annat sätt ha spelat en normerande roll, nämligen genom sin skriftserie. I serien utgavs årligen standardlistor, till exempel med förslag om böcker lämpade för mindre bibliotek, böcker för klassbibliotek, böcker för ungdom eller standardlistor för skönlitteratur. Föreningen har också fungerat som arena för debatten. Många föredrag vid SAB:s årsmöten samt inlägg i BBL vittnar om folkbibliotekens dilemma; att ge efter för läsarnas ”dåliga smak” eller att försöka höja den litterära smaken – dock utan att pekpinnen bleve alltför synlig. I ett längre tidsperspektiv kan man se hur fokus skiftat. Det som vid en tidpunkt väckt förargelse har senare förefallit harmlöst. Under 1950-talet hamnar Sigge Stark m.fl. i genren i skuggan av Anderberg, Mykle och Miller. Urvalsvåndan växer. Biblioteken försöker värja sig med argumentet att man inte kan köpa allt. Men det ekonomiska argumentet biter inte. Biblioteken anklagas för censur. När sexvallen så småningom raserats tar frågan en ny vändning.

Vid årsmötet i Göteborg 1968 håller Kerstin Stjärne-Nilsson ett föredrag med rubriken: ”Onkel Toms barnbarn”. I föredraget lyfter hon fram exempel från klassiker som Onkel Tom, Huckleberry Finn och Robinson Crusoe, där svarta skildras både fördomsfullt och rasistiskt. Stjärne-Nilsson anser dock inte att man bör censurera böckerna. Däremot bör de, vid nyttigivning, förse med förord för att ta udden av rasismen. Föredraget väckte debatt och ledde till att biblioteken blev mer observanta på innehållet i framför allt barnböckerna. Till exempel försvann titlar som *Lille Svarte Sambo* från hyllorna.

En annan förändring över tid är att bokurvalsrutinerna luckrats upp. Från att ha varit enväldiga vad avser bokinköp och urval har biblioteken blivit mer lyhörda för användarnas önskemål. PDA (Patron Driven

Acquisition) dvs inköp på efterfrågan tillämpas allt mer även av folkbiblioteken. Det gör inte nödvändigtvis saken lättare. Innebär större lyhördhet för användarnas inköpsförslag med konsekvens även större lyhördhet för användarnas eventuella gallringsförslag? Hur ska man förhålla sig till påtryckningar från olika grupper som kräver att titlar, som uppfattas som kränkande, ska plockas bort ur hyllorna? Kort sagt: hur ska biblioteken tillämpa principerna om kvalitet, allsidighet, yttrandefrihet, censur, opartiskhet och neutralitet, så som de uttrycks i Unesco:s manifest och nu också i bibliotekslagen. Föreningens senaste inlägg i frågan är skriften *Vi arbetar i medborgarnas tjänst – En kartläggning av mediestrategiskt arbete på bibliotek utifrån normerande dokument (2014)*, som är avsedd att tjäna som diskussionsunderlag och vägledning i ett allt mer komplicerat medielandskap. En sak är säker; frågan om folkbibliotekens medieurval kommer fortsatt att vara föremål för debatt.

STADGAR
FÖR
SVERIGES ALLMÄNNA
BIBLIOTEKSFÖRENING.

§ 1.
Sveriges allmänna biblioteksforening har till
mål att främja det svenska biblioteksväsendets
utveckling.

§ 2.
Föreningens ändamål är att främja
utvecklingen af det svenska
biblioteksväsendet genom att
förena de svenska biblioteks-
väsendets olika delar till en
enhet och genom att främja
den allmänna biblioteksväsendets
utveckling.

Kap 4

Meningen med föreningen – styrelse, stadgar och organisation

Barbro Thomas

Enligt de stadgar som antogs vid det första årsmötet skulle styrelsen bestå av tolv ledamöter samt tre suppleanter. Vid valet i augusti 1915 omvaldes, med ett undantag, den interimsstyrelse som tillsatts vid mötet i januari. I den första styrelsen ingick överbibliotekarien Markus Hulth, (ordförande) överbibliotekarien Lars Wählin, bibliotekarien vid Nobelbiblioteket, Carl Grönblad, förste bibliotekarien Evald Ljunggren, läroverksadjunkten A.F.W. Lindvall, seminarieadjunkten Anna Sörensen, lärarinnan Malin Geijer, folkskolläraren G.A. Ljungberg, bibliotekarien Fredrik Nilsson, förste bibliotekskonsulenten Fredrik Hjelmqvist, bibliotekarien ”fröken” Hildur Lundberg samt bibliotekarien David Hellmér. Till suppleanter valdes seminarieadjunkten Elisabet Eurén, folkskolläraren Edvin Stålfelt samt andre bibliotekarien N.S. Grönfeldt.

Av de ordinarie ledamöterna kom således fyra från folkbiblioteksområdet: Nilsson, Hjelmqvist, Lundberg och Hellmér. Styrelseledamöterna Hulth, Wählin, Grönblad och Ljunggren representerade de vetenskapliga biblioteken. Lindvall, Sörensen, Geijer och Ljungberg kom från skolvärlden. Sammansättningen speglar föreningens ambition att vara just ”allmän”. Styrelsens sammansättning kom emellertid att förändras. Den historik som upprättades av Nils Genell inför föreningens 25-årsjubileum (1940) visar att det skett en förskjutning. Folkbiblioteksrepresentationen har ökat, medan skolvärldens i motsvarande grad minskat. Antalet ledamöter från de vetenskapliga biblioteken är konstant. Varför intresset från skolvärlden har svalnat är oklart; om det kan bero på yttre omständigheter eller på att föreningen inte längre uppfattades som relevant. Det svalnande intresset återspeglas även i årsmötesdeltagandet. Vid årsmötet 1940 kom endast sju av de 207 deltagarna från skolväsendet.

Under lång tid vittnar styrelsens sammansättning om att föreningen i stor utsträckning är de etablerades organisation. Ledamöterna har överlag titlar som stadsbibliotekarie, överbibliotekarie, förste bibliotekarie, länsbibliotekarie eller skoldirektör. Som en konsekvens av omorganisationen 1968 tar en ökande skara biblioteks/kulturnämndsledamöter plats i styrelsen. Föreningen blir under cirka tre årtionden arena för kulturpolitisk debatt och partipolitiska utspel. Samgåendet år 2000 mellan Svenska bibliotekariesamfundet och Sveriges Allmänna Biblioteksförening innebar en återgång till den tidigare ordningen. Styrelseledamöterna hämtas nu från professionen – företrädesvis personer i chefsställning.

Lärde och olärde

Under lång tid hämtades ordföranden från den vetenskapliga världen. Fram till 1919 leddes föreningen av

överbibliotekarien Markus Hulth. Han efterträddes av överbibliotekarien Anders Grape. När Grape avgick år 1933 efterträddes han av Knut Tynell, förste biblioteks-konsulent (och fil.dr). Tynell avlöstes 1940 av riksbiblio-tekarien Oscar Wieselgren, som innehade ordförande-
posten fram till 1945. Därpå följde ett kort mellanspel med landsbibliotekarien Nils Gobom. Han efterträd-
des redan 1946 av stadsbibliotekarien i Kristinehamn Gustaf V. Nilsson. Valet förefaller ha väckt visst upp-
seende. I sin krönika vid föreningens femtioårsjubi-
leum år 1965 berättar Bengt Hjelmqvist att en av de äldre universitetsbibliotekarierna gick ur föreningen i protest mot att man valde en "olärd". Och, kommenterar Hjelmqvist, "hade han vetat, att Gustaf Nilsson/.../ under sin ordförandetid skulle stiga till rikets högsta värdigheter, skulle han kanske ha stannat kvar". Gustaf Nilsson blev under sin ordförandetid riksdagsledamot (s) och sedermera talman i riksdagens andra kammare och avslutade sin karriär som landshövding. Han var också ordförande för Folkbibliotekssakkunniga (SOU 1949:28). Gustaf Nilsson fungerade som ordförande fram till 1960. Här kan man med fog tala om dubbla roller. Som talman i andra kammaren kom han bland annat att resolut medverka till att föreningens ansökan om statliga lån för att uppföra Bibliotekstjänsts bygg-
nad på Tornavägen i Lund beviljades av riksdagen.

Politiker i spetsen

Efter Gustaf Nilsson sker ett trendbrott. Nu söker före-
ningen frontfigurer utanför biblioteksvärlden, som kan ge nödvändig prestige, men som också kan vara en kanal till de politiska makthavarna. Björn Kjellin, hovrättsråd och med ett förflutet som statssekreterare och konsultativt statsråd (opolitiskt) väljs 1960 till ord-
förande. Han efterträds år 1968 av rektor Stig Stenbom, tillika kommunalpolitiker (s). Stenbom avgår redan 1970. Näste man blir vice ordföranden och överbib-
liotekarien vid Göteborgs UB Gösta Ottervik. Sedan följer en period med (s)-politiker i spetsen. Bo Martinsson, generaldirektör vid Kriminalvårdsstyrelsen väljs år 1974. Martinsson var jurist och hade varit riks-



Finansminister Gunnar Sträng i samtal med Gustaf V. Nilsson, talman i riksdagens andra kammare samt ordförande i SAB, Gertz s. 50.

dagsledamot (s). Han hade också varit ordförande i utredningen om en ny bibliotekarieutbildning (SOU 1969:37). Nästa i raden blir Bertil Zachrisson, general-
direktör för Posten och den kulturminister som under 1970-talet fick baxa förslaget om ny statlig kultur-
politik genom riksdagen. Efter Zachrisson avpolitiseras ordförandeposten och kulturchefen i Skellefteå Harald Larsen väljs till ordförande. Sedan blir det damernas tur. År 1992 väljs Tina Lindemalm – med ett förflutet som biblioteks- och kulturchef. Därefter har ordförande-
posten företrädesvis besatts av personer med folk-
biblioteksbakgrund – företrädesvis kvinnor.

Lång väg till varannan damernas

De första 77 åren hade ordförandeposten varit en man-
lig domän. Så även i stor utsträckning posten som vice

ordförande. Ett undantag är Hildur Lundberg – vice ordförande åren 1920–1935. Därefter dröjer det fram till 1970 innan det åter är dags för en kvinna – kommunalrådet i Malmö Ulla Sandell. Könsfördelningen i styrelsen är något jämnare. Men kvinnorna är länge i minoritet. I den första styrelsen ingick tre kvinnor: Malin Geijer, Hildur Lundberg och Anna Sörensen. Sörensens och Geijers styrelseengagemang blir inte så långvarigt. Lundberg däremot blir kvar fram till 1939. De kvinnor som därefter tar plats kommer företrädesvis från folkbiblioteksområdet. Kvinnorna från de vetenskapliga biblioteken lyser mycket länge med sin frånvaro. Den skeva könsfördelningen kommer att bestå fram till mitten av 1970-talet, då det är dags för varannan damernas. Något som knappast kan anses som en överrepresentation i en bransch som till cirka 70 procent består av kvinnor.

Kvinnliga pionjärer

Kvinnornas minoritetsställning har – åtminstone delvis – en historisk förklaring. Vid tiden för föreningens bildande skulle det dröja ännu några år innan kvinnorna fick allmän rösträtt. Fram till 1939 kunde giftermål och havandeskap användas som skäl för att avskeda kvinnor i statlig tjänst. Karriärvägarna för kvinnor var kringkurna och man kan förmoda att det var lågt till glastaket. Trots begränsningarna gjordes betydande insatser för föreningen och för bibliotekssaken just av kvinnorna. Att Valfrid Palmgren (1877–1967) haft stor betydelse som inspiratör och pådrivare, både för bibliotekssaken och för föreningens bildande, är ställt utom allt tvivel. Hon hade vid 28 års ålder tagit doktorsgraden i Uppsala. År 1907 gjorde hon en resa till Amerika för att studera biblioteksförhållandena. Där får hon bland annat träffa president Roosevelt och Andrew Carnegie. En mycket personlig berättelse om resan finns i hennes skrift *Sveriges första kvinnliga amanuens*. Hemkommen ger hon sig i kast med att introducera public library-idéerna. Hon håller föredrag och hon skriver artiklar om det moderna folkbiblioteket - själv föredrog hon benämningen allmän-

na bibliotek: öppna för alla, med attraktiva lokaler, rikliga bokbestånd, öppna hyllor och med särskilda barnavdelningar. Som underordnad tjänsteman (e.o. amanuens vid Kungl. biblioteket) får hon år 1911, vid 32 års ålder, departementschefens uppdrag att som enmansutredare lämna förslag angående ”de åtgärder, som från statens sida böra vidtagas för främjande af det allmänna biblioteksväsendet i Sverige”. Något som nog också i våra dagar skulle väcka visst uppseende. Betänkandet kom att ligga till grund för 1912 års biblioteksreform, vilken i sin tur får anses ha skapat förutsättningarna för det moderna svenska folkbiblioteksväsendet. Som en av de två första kvinnorna i Stockholms stadsfullmäktige driver hon frågan om ett centralbibliotek. Hon är den drivande bakom ”tiggerifälttaget” för att samla in pengar till det barn- och ungdomsbibliotek i Stockholm, som 1911 öppnar sina portar på Drottninggatan 65.

Samma år gifter hon sig med den danske professorn Jon Munch-Petersen och flyttar till Köpenhamn. Därmed avslutas hennes kometkarriär inom svenskt biblioteksväsen. Själv går hon till bibliotekshistorien, som det svenska folkbiblioteksväsendets grundare. Det finns emellertid några samtida pionjärer, som också förtjänar en plats i bibliotekshistorien: Helja Jacobson, Hildur Lundberg och Greta Linder. De som genom sitt ihärdiga arbete kom att verkställa Valfrid Palmgrens visioner – Jacobson och Lundberg pådrivande inom barn- och ungdomsbiblioteksområdet, Linder som konsulent inom den statliga folkbiblioteksmyndigheten. Dessa tre kom att under årtionden engagera sig i föreningens arbete – vid sidan av sitt arbete ute på fältet. Deras arbete får också Valfrid Palmgrens stöd och erkännande: I brev till Greta Linder skriver hon (1947) bland annat att ”ni har ju utfört stora ting sedan min tid/.../ någon skall ju trycka på knapparna”. I ett senare brev (1961) tonar hon ned sin egen roll som en ”tämligen misslyckad förkämpe, för allt det som ni andra genomfört”.



Helja Jacobson. Fotot tillhör Malmö stadsbibliotek.

Helja Jacobson

Helja Jacobson antogs, efter flickskola och studier i Berlin, som elev vid Kungl. biblioteket. Vid sidan av sin tjänstgöring på KB var hon verksam vid Stockholms barn- och ungdomsbibliotek, dit hon rekryterats av Valfrid Palmgren. Ganska snart lockades hon till Malmö. Staden hade som gåva fått ett barnbibliotek som skulle visas på den Baltiska utställningen. Villkor för gåvan var att utställningsbiblioteket sedan skulle införlivas i Malmö stadsbibliotek. Helja Jacobson kom att fram till sin pensionering år 1955 verka som chef för Malmö stadsbiblioteks barn- och ungdomsavdelning, vilket vid sidan av Stockholms var mönsterbildande. Helja Jakobson fanns med bland deltagarna vid SAB:s första årsmöte 1915. Hon var flitig föredragshållare vid årsmötena och även i andra sammanhang rörande barnbibliotek och läsning. Vid föreningens andra årsmöte (1916) inleder ”fröknarna” Helja Jacobson och Alvida Sandberg diskussionen om förhållandet mellan skolornas bibliotek och de allmänna biblioteken. Jacobson författade en rad skrifter om barns läsning och var en återkommande medarbetare i BBL. Hon var en av initiativtagarna till att en sektion för barn- och ungdomsbibliotek bildades inom SAB och var sektionens ordförande åren 1944–1950.



Hildur Lundberg vid lånedisken i Gustav Vasa församlingsbibliotek. Idéer och resultat, 1961.

Hildur Lundberg

Även Hildur Lundberg (1878–1972) fanns med vid det första årsmötet och invaldes, som nämnts, i den första styrelsen. Lundberg kom från skolvärlden. Hon hade tagit examen vid lärarinneseminariet och därefter arbetet vid olika pedagogiska bibliotek innan hon år 1909 blev föreståndare vid Gustav Vasa församlingsbibliotek. Biblioteket blev ett mönsterbibliotek – det första i Stockholm med öppna hyllor. De första bibliotekskurserna som anordnades av Skolöverstyrelsen (1926) förlades just till Gustav Vasa församlingsbibliotek. Då biblioteket år 1927 införlivades med Stockholms stadsbibliotek fick hon möjlighet att förverkliga det barnbibliotek som hon tidigare dragit upp riktlinjerna för. Hon var flitig föredragshållare, diskussionsinledare och ofta återkommande skribent och debattör i BBL. På årsmötesprogrammen återfanns hon som föredragshållare eller diskussionsinledare. Inte enbart kring barnbiblioteksfrågor. Vid det andra årsmötet (1916) presenterade hon ett föredrag med rubriken: ”Några ord om bibliotekarien och hans arbete” Där gav hon uttryck för en – åtminstone med dåtida mått mätt – radikal syn på lönesättning och anställningsvillkor. Hon framhöll också vikten av yrkesutbildning och ifrågasatte skarpt det dåtida idealet att bibliotekariesysslan helst borde vara oavlönad.



Greta Linder. Foto Henry B. Goodwin. Kungliga biblioteket.

Greta Linder

Greta Linder (1888–1963) hade efter en fil.mag. tänkt sig lärarbanan. I stället fick hon 1913 anställning vid den då nyinrättade folkbiblioteksmyndigheten inom Ecklesiastikdepartementet. År 1915 fick hon ett stipendium och kunde utbilda sig vid biblioteksskolan vid New York Public Library. Hon var således, vid den tiden, en av de få yrkesutbildade inom folkbiblioteksområdet. Linder kom att verka som bibliotekskonsulent fram till sin pensionering. Hennes kompetens och popularitet är omvittnad. Hennes inspektioner i egenskap av myndighetsperson var mycket uppskattade och förefaller ha haft större fokus på inspiration än på inspektion.

Till skillnad från sina kolleger (Fredrik Hjelmqvist, Knut Tynell och Hans Küntzel) ingick Greta Linder inte i föreningens styrelse. Men hon var i högsta grad engagerad i föreningsarbetet, bland annat som föredragshållare vid årsmötena och som författare till en

rad skrifter i SAB:s skriftserie. Hon var en lysande skribent. Prosan i hennes artiklar och skrifter har, i den mån den åldrats, gjort det med behag. Linder hade ett stort kontaktnät – nordiskt och internationellt. Omvittnat är också hennes nära samarbete med den dåvarande danske biblioteksdirektören – och danskt biblioteksväsens frontgestalt – Thomas Døssing. ”Fri som han var från minsta skiftning av manligt översitteri”, skriver Linder i sin minnesskrift över Døssing (1954). Hon har också själv i olika sammanhang framhållit vilken avgörande betydelse det haft för henne att få delta i Døssings inspektionsresor.

Greta Linder var drivande i utbildningsfrågan och var, redan vid biblioteksskolans start år 1926, en av huvudlärarna. Därutöver ledde hon korrespondensundervisningen och sommarkurserna. Tillsammans med Gösta Östling startade hon utbildningen för kategorin deltidsanställda bibliotekarier. Deltidsanställd ska inte förväxlas med vad som i dag avses med begreppet. Deltidsanställda kommunbibliotekarier avsåg en särskild kategori, som förestod biblioteken framför allt på mindre orter. De rekryterades lokalt och saknade i allmänhet särskild utbildning. Arvodet baserades på antalet öppethållandetimmar till vilket lades lika många timmar ”inre tid”.

Kort sagt: under cirka trettio år utbildades praktiskt taget alla landets kommunalt anställda bibliotekarier av Greta Linder. I den mån hon hade någon fritid engagerade hon sig i samhällsfrågor och var bland annat verksam inom föreningen Frisinnade kvinnor och Yrkeskvinnors riksförbund.

Fröken!

Jacobson, Lundberg och Linder kom från en borgerlig miljö. De var välutbildade yrkeskvinnor. Självständiga – kanske också självsvåldiga. De var alla resglada och gjorde ett otal studieresor för att få inblick i andra länders biblioteksförhållanden – framför allt grannländernas, men resorna gick även till England och till Tyskland. Man tillämpade vad man lärt sig och man delade med sig av intrycken genom artiklar och föredrag. (När Greta Linder gick i pension överlämnade hon 1 000 kr till Svenska folkbibliotekarieförbundet som grundplåt i en resestipendiefond). De var professionella och drivande i frågan om professionalisering av bibliotekarieyrket. I årsmötesprogram och liknande titulerades de ofta ”fröken”, medan de manliga föredragshållarna genomgående presenterades med yrkestitel - professor, överbibliotekarie, förste konsulent etc utan angivande av civilstånd. Kanske var det ett uttryck av hövlighet – kanske en tillämpning av en känd härskarteknik. Oavsett vilket, arbetade de oförtrutet för att främja bibliotekssaken. Om de hade bildat familj? Ja, då hade de kanske fått sparken. (Fröknandet hänger kvar fram till 1950-talet.)

Meningen med föreningen

Enligt de första stadgarna skulle Sveriges Allmänna Biblioteksförening ha till mål att främja det svenska biblioteksväsendets utveckling. Målsättningsparagrafen har under årens lopp omformulerats och anpassats till tidens språkbruk. Den grundläggande uppgiften har dock förblivit densamma, nämligen att främja biblioteksutvecklingen. Enligt de senaste stadgarna, antagna år 2000, är det övergripande målet ”att verka för ett effektivt och dynamiskt svenskt bibliotekssystem med hög standard”. Alltsedan starten var ambitionen att föreningen skulle vara en sammanslutning på bredaste grundval – dvs omfatta hela biblioteksväsendet. En ambition som det inte varit alldeles lätt att leva upp till. Intressemotsättningar mellan olika specialområden har funnits – och finns. Under 1900-talets senare

hälft fördes en segdragen kamp om det kommunala inflytandet i föreningen. Med följden att formalia och procedurfrågor under lång tid skymde sikten vilket bidrog till att forskningsbiblioteken kände sig allt mer marginaliserade.

Organisation och stadgar

De stadgar som antogs år 1915 hade, med undantag av vissa anpassningar, i stort sett varit oförändrade fram till 1960-talet. En större förändring hade emellertid gjorts 1945, vilket öppnade möjligheten för sektionsbildningar för att tillgodose särskilda gruppers intressen. Dessutom infördes graderade medlemsavgifter för bibliotek av olika kategorier och storlek. Årsmötesrapporter o. dyl. ger inga indikationer på att det förekommit några uppsplitande stadgediskussioner. Tvärtom tycks årsmötena utan större diskussion ha godkänt styrelsens förslag. Kommande årtionden skulle emellertid bli turbulenta med täta stadge- och organisationsförändringar.

Den långa perioden av stabilitet ska förmodligen ses mot bakgrund av att samhällsutvecklingen fram till 1950-talet var förhållandevis förutsägbart. Utvecklingen för de kommunala biblioteken hade varit – och var fortsatt – gynnsam. De vetenskapliga biblioteken däremot hade hamnat i kris. En kris som orsakades av att mängden vetenskapliga publikationer ökat explosionsartat efter kriget. Biblioteken fick allt svårare att hantera flödet. Kravet på mer resurser möttes efterhand med allt större kallsinne från statsmakterna, som menade att lösningen hette rationalisering. Forskningsbibliotekens prekära situation förefaller dock inte ha varit föremål för några aktioner från föreningens sida.

Samtidigt förberedde staten sin abdikation på folkbiblioteksområdet. Nämligen avskaffandet av de generella och villkorade statsbidragen, vilka trots högljudda protester, inte minst från biblioteksföreningen, upphörde år 1965. Avskaffandet av de generella statsbidragen,

som fanns inom en rad områden, var ett led i den kommunreform som påbörjats under 1950-talet och som skulle skapa större och ”bärkraftigare” kommuner. Reformen ritade inte bara om folkbibliotekskartan den beredde också marken för en ny – och mäktigare – skara kommunalpolitiker. Biblioteksstyrelsernas pastorat utvidgades när de efterhand omvandlades till kultur-nämnder. Dessutom fick kulturen ökad uppmärksamhet genom den pågående utredningen om en ny statlig kulturpolitik (SOU 1972:66). Folkbiblioteken – ofta den enda kommunala kulturinstitutionen – hamnade i blickpunkten.

En seger till döds?

Så här i efterhand kan det vara lättare att se att det nog också fanns en annan bidragande orsak till de mot-sättningar som uppstod under 1960-talet. Nämligen Bibliotekstjänsts expansion. Bibliotekstjänst hade nu övertagit de bibliotekstekniska uppgifterna. De som föreningen tidigare svarat för och som gett föreningen legitimitet. Under de första årtiondena hade föreningens huvuduppgift varit att – handgripligen – utveckla folkbibliotekens fackmässiga standard. Man hade utformat ett klassifikationssystem. Genom skriftserien gav man råd och anvisningar om bibliotekens skötsel. Biblioteksbladets recensitionsavdelning var ett viktigt hjälpmedel i bokurvalsprocessen. Från en källare vid Örebro stadsbibliotek distribuerade Bibliotekens Försäljningscentral (BFC) katalogkort och andra praktiska hjälpmedel. Efterhand som kund-krets och sortiment utvidgades blev det uppenbart att verksamheten måste omorganiseras. BFC ombildades till Bibliotekstjänst. Expansionen fortsatte och Bibliotekstjänst blev efterhand en allt större maktfaktor inom svenskt biblioteksväsen. Föreningen uppfattades allt mer som ett bihang till BTJ – som fungerade som den informelle ledaren. Kanske hade föreningens framgångsrika arbete blivit en seger till döds? Fanns det några uppgifter kvar för föreningen? Behövdes över huvud taget en förening? Eller hade man främjat färdigt? (Inte anade man då att föreningens andelar i

den katalogkortsförsäljning som startat i blygsam skala senare skulle ge föreningen de ekonomiska resurser, som man vid tiden för bildandet knappast ens vågat drömma om.)

Politik och stadgestrid

Det (kommunal)politiska engagemanget i biblioteks-föreningen hade varit begränsat. Under 1940-talet förekom önskemål om ett ökat deltagande av kommunalpolitiker vid föreningens årsmöten. Styrelsen hade också i ett cirkulär (1943) till de större bibliotekens styrelser framhållit önskvärdheten av ett ökat kommunalt deltagande. Effekten blev inte omedelbar. Vid årsmötet i Uppsala 1943 noterades det att det bland de 177 deltagarna endast fanns nio biblioteksstyrelseledamöter, varav endast två från annan ort. Ordföranden, Oscar Wieselgren, fann därför anledning att i sitt hälsningsanförande understryka vikten av att biblioteksstyrelserna i högre grad skulle sända representanter till SAB:s årsmöten. Rösterna för ett ökat kommunalpolitiskt engagemang blev efterhand fler och tonläget skärptes.

Vid årsmötet i Göteborg 1964 hade valberedningen tagit signalerna ad notam. Sven Wallmark (känd radio-röst och kommunalpolitiker i Härnösand) valdes in i styrelsen. Ett år tidigare hade en organisationskommitté tillsatts för att se över föreningens verksamhet. Behovet av ett eget sekretariat hade blivit akut. För att finansiera detta tog årsmötet beslut om en kraftig avgiftshöjning för kommunerna. Höjningen möttes av en lika kraftig motreaktion från kommunalt håll, då man ansåg att kommunernas inflytande i föreningen inte stod i rimlig proportion till deras ekonomiska bidrag.

Vid årsmötet 1965 i Eskilstuna antogs nya stadgar. Stadsbibliotekarien i Malmö, Bengt Holmström, rapporterar i BBL att årsmötesförhandlingarna präglades av ”buller och bång”, att ”procedurfrågor och detaljer ältats” och att ”årsmötena förvandlats till övnings-timmar i kverulantretorik”. Enligt de nya stadgarna skulle varje medlem, bibliotek som personlig, ha en röst.

Något som gjorde de redan upprörda kommunala företrädarna än mer upprörda. Knappt hade trycksvärtan torkat innan det var dags för en ny stadgerevision. Vid årsmötet i Helsingborg 1966 ifrågasatte Stig Stenbom (rektor och kulturnämndsledamot (s) i Södertälje) kraftigt att endast en av styrelsens tolv ledamöter tillhörde en biblioteksstyrelse. Han ifrågasatte också rimligheten i att en röst från en biblioteksstyrelseledamot inte vägde tyngre än en personlig medlems röst. Dessutom, ansåg han, borde årsmötesprogrammen utformas med större hänsyn till de politiska deltagarna. (Stig Stenbom väljs 1968 till ordförande.)

Bibliotekskonsulenten Ulf Dittmer fick nu i uppdrag att utarbeta förslag till ny organisation och nya stadgar. Arbetet skedde i bred samverkan. Bland annat kopplades en särskild grupp med biblioteksstyrelseledamöter till arbetet. Årsmötet 1968 hölls i Göteborg. Deltagandet var rekordstort med ungefär 500 personer. Andelen kommunalpolitiker hade ökat påtagligt. Nya stadgar antogs, med målet att inom föreningens sammanhållande ram ge de skilda medlemskategorierna och bibliotekstyperna ett eget forum med en egen verksamhet. Den nya organisationen innebar att fyra sektioner inrättades: en för folkbibliotek, en för skolbibliotek, en för forskningsbibliotek och en för enskilda medlemmar. Varje sektion skulle ha en egen styrelse och en hög grad av självständighet. De kommunala biblioteken skulle företrädas av förtroendemän, dvs kommunalpolitiker, i sina respektive sektioner. Föreningsstyrelsen skulle bestå av medlemmar från sektionsstyrelserna. Högsta beslutande organ skulle vara representantskapet, med delegater utsedda av respektive sektionsstyrelse.

Publikrekord och fortsatt stadgedebatt

Den nya organisationen var en sinnrik – men också en otymlig skapelse. Förvisso hade kommunerna – de största finansiella bidragsgivarna – fått större inflytande. Men det pacificerade inte kommunalpolitikerna. Uppdelningen i fyra sektioner hade dessutom snarare

lett till splittring än till sammanhållning. Därtill var den nya organisationen dyr. Administrationskostnaderna stod inte i rimlig proportion till vad som uträttades. Och från Svenska Kommunförbundet var man nu öppet kritisk till att det inom SAB drevs kommunal kulturpolitik. Nästa årsmöte hölls i Kristianstad (1969), med nytt publikrekord – 600 deltagare. Antalet kommunalpolitiker i styrelsen hade ökat. Stadgefrågorna stod i fokus. Kritiken haglade. Nu ifrågasattes även rimligheten i att hålla allt större och dyrare årsmöten. Som om inte detta vore nog bildas en ny förening, som ett alternativ till ”etablissemangen”, nämligen Bibliotek i Samhälle (BiS). Föreningen skulle vara ett forum för biblioteksarbetare och biblioteksutnyttjare och skapa debatt kring bibliotekens roll i samhället. Samtidigt fortsatte BiS-medlemmarna att med liv och lust verka inom SAB.

Årsmötet i Jönköping 1970 torde gå till historien som en av de stormigaste. Missnöjet pyser över. Kritiken är inte nådig. Styrelsen anklagas för maktfullkomlighet. De nya stadgarna anses vara en skenreform som enbart lett till skenförändringar. Och det gamla ”maktskelettet” sitter kvar. Dessutom har ”mastodontmötena spelat ut sin roll”. Till råga på allt rapporterar en kvällstidning att 600 biblioteksmänniskor samlats i Jönköping för att ”rumla”. Från kommunalt håll frågar man sig vad man egentligen satsar pengar på och kräver en ny översyn. Vilket också sker.

Vid sidan av de interna stridigheterna trängde sig omvärlden på. Diskussionen rörande formuleringarna i en resolution om SAB:s ställningstagande till samarbete och utbytesverksamhet med sydafrikanska biblioteksorganisationer blev livlig. Initiativet hade kommit från BiS som uppmanat föreningen att göra ett uttalande i Sydafrikafrågan. (Som en protest mot apartheidsystemet förekom en internationell bojkott mot sydafrikanska varor. Bojkotten hade brett stöd bland den svenska befolkningen). En resolution antogs där föreningen fördömde Sydafrikas segregationspolitik och där man avvisade allt samarbete

och utbytesverksamhet med biblioteksföreningar i Sydafrika, Sydvästraafrika och Rhodesia. Föreningen såg sig också föranledd att ompröva sitt internationella engagemang – dvs relationerna till IFLA. Detta resulterade senare i att styrelsen i en skrivelse till IFLA meddelat att man såg sig förhindrad att sända delegater till IFLA om organisationen fortsatte att upprätthålla sina förbindelser med den Sydafrikanska biblioteksföreningen. Densaken löstes genom att densydafrikanska biblioteksföreningen begärde sitt utträde ur IFLA. Därmed försvann inte problemet Sydafrika från dagordningen. 1972 mitt under pågående bojkott besökte en delegation (vita) sydafrikanska bibliotekarer Sverige. De togs emot bland annat av Malmö stadsbibliotek. Detta föranledde en upprörd debatt vid årsmötet i Lund 1972.

Utmattningens gräns

De långdragna stadgediskussionerna tenderar nu att bli handlingsförlamande. Årsmötena hade blivit en arena för lobbying och för partipolitiskt maktspel. Yrkesfolket (tjänstemännen) uppfattade sig allt mer som andra klassens medlemmar. Frågan om att omorganisera SAB till en renodlad personförening aktualiserades. I stället antogs (1972) nya stadgar som bland annat innebar att rösterna fick olika tyngd. Folk- och skolbibliotekssektionerna fick majoritet i föreningens högsta beslutande organ – representantskapet. Trots att det kommunala inflytandet ökat väsentligt fortsatte missnöjet och man hotade att lämna föreningen. Dessutom fanns en intressekonflikt mellan olika specialområden. Man hade nu närmat sig utmattningens gräns. Årsmötet 1986 i Falun blev det sista i sin hittillsvarande form. Nya stadgar antogs. Årsmötena avskaffades. I stället skulle kongresser hållas vart tredje år. I början av 1990-talet var det åter dags för en översyn. Årsmötena återuppstod och det blev rättning i leden. Partipolitiken hittade nya arenor och professionen tog plats i dess ställe. Nu följde en lugnare period. Föreningens ekonomi stabiliserades genom beslutet att successivt sälja aktierna i Bibliotekstjänst.

En sammanslutning på bredaste grundval

För hundra år sedan var skillnaden avgrundsdjup mellan de vetenskapliga biblioteken och de mer folkliga. De vetenskapliga biblioteken vilade på en lång tradition. Kompetenskraven för anställning var strikt reglerade. De kommunala biblioteken däremot låg i sin linda och sköttes inte sällan som bisyssla av ideella krafter (dvs oavlönade). Då som nu var skolbiblioteken av varierande standard. Olikheterna till trots rådde stor enighet om att föreningen skulle vara ”allmän” och samla alla typer av bibliotek. Man var dock medveten om att det kunde finnas svårigheter. Redan vid det första årsmötet i Lund framhölls värdet av att företrädare för olika typer av bibliotek – och med gemensamma intressen – gavs möjlighet att träffas. Men mötesordföranden (överbibliotekarien vid Lunds UB, Carl af Petersens) fann också anledning att särskilt framhålla att man i en förening, som vilar på bred basis, inte kan räkna med att alla frågor som behandlas har samma intresse för alla medlemmar. Det skulle visa sig att af Petersens hade fog för sin erinran.

Årsmötesprogrammen vittnar om att styrelsen lade stor vikt vid att tillgodose olika intressen. I den femårssummering som görs 1920 framhålls särskilt att föreningen varit ”trogen sin karaktär att vara en sammanslutning på bredaste grundval av alla i bibliotek arbetande och för biblioteksväsendets utveckling i vårt land intresserade, har föreningen på sina årsmöten behandlat frågor berörande alla sidor av biblioteksarbetet”. Också sammanfattningen av de första 25 åren visar att årsmötesprogrammen speglar olika områden av bibliotekens verksamhet: 17 programpunkter har varit lärdomshistoriska, 8 har rört de vetenskapliga biblioteken, 3 har behandlat studiecirkelbibliotek, 9 föredrag har haft allmän karaktär, 10 har handlat om skolbibliotek och 60 har i allt väsentligt rört de allmänna folkbiblioteken. Därtill har 3 gällt lönefrågor, som får hänföras till folkbiblioteksområdet.

Ett stående inslag allt sedan starten var att förste bibliotekskonsulenten, Knut Tynell, gav en orientering om den aktuella folkbiblioteksutvecklingen. Vid mitten av 1940-talet övertogs uppgiften av Bengt Hjelmqvist. Från 1953 matchas folkbibliotekskrönikorna av en liknande översikt över de vetenskapliga bibliotekens verksamhet, då av Tönnes Kleberg, överbibliotekarie i Uppsala och ordförande i Svenska bibliotekariesamfundet. Året därpå övertogs rollen som krönikör av riksbibliotekarien Uno Willers. Krönikorna blir efterhand allt längre och allt mer utsmyckade. Vid slutet av 1960-talet förefaller de att ha spelat ut sin roll.

Folkbiblioteksfrågorna kom med tiden att få en allt större slagsida. Här fanns det stora utvecklingsbehovet. Och det var här föreningens insatser bäst behövdes. Föreningens nära samarbete med den statliga folkbiblioteksmyndigheten bidrog troligen också till att folkbiblioteksfrågorna hamnade i fokus. Bibliotekskonsulenterna hade dessutom ofta plats i föreningens styrelse. Men det hade även de ledande tjänstemännen från den vetenskapliga sidan. Som tidigare nämnts leddes föreningen under lång tid av överbibliotekarier eller riksbibliotekarien. De vetenskapliga biblioteken var också väl representerade i styrelsen. Med visst fog skulle man kunna hävda att de vetenskapliga biblioteken emellanåt varit överrepresenterade. Missnöjet från vetenskapligt håll bottnar därför knappast enbart i brist på representation och inflytande. Frågan om en särskild sektion för de vetenskapliga biblioteken hade tidigt varit föremål för diskussion. I stället bildades en särskild förening. År 1921 hölls Svenska bibliotekariesamfundets konstituerande sammanträde, med ändamålet att främja tjänstemännens teoretiska och praktiska yrkesutbildning samt i övrigt ta tillvara deras gemensamma intressen.

Att de vetenskapliga biblioteken kom att uppfatta föreningen som folkbiblioteksinriktad saknar inte grund. Folkbiblioteken hade kommit att ta en allt större plats. Något som ytterligare förstärktes av den politisering som ägde rum under 1900-talets senare hälft.

År 2000 var det ändå dags för ett samgående mellan de båda föreningarna. Minnena från de politiska åren hade börjat blekna. Dessutom hade den tidigare avgrundsdjupa klyftan mellan vetenskapliga och folkliga bibliotek, om inte helt försvunnit, så i alla fall markant minskat. Förutsättningarna för föreningen att "vara en sammanslutning på bredaste grundval av alla bibliotek" borde därför vara gynnsammare än någonsin tidigare. En utmaning, nu liksom förr, är dock att balansera de allmänna intressena gentemot olika specialintressen och att hålla i minnet att man i en förening, som vilar på bred basis, inte kan räkna med att alla frågor som behandlas har samma intresse för alla medlemmar.

Malmö den 25 juli 1917

Till styrelsen för
Sveriges Allmänna Biblioteksförening

Undertecknad anholder att vid
föreningens årsmöte upptages frågan om
ett enhetligt katalogsystem för Sveriges
folk-, stads-, församlings och härmed
jämförliga offentliga bibliotek
Högaktningssfullt
F. Berthel.

Frithiof Berlins brev till SAB:s styrelse, som kom att bli den utlösande faktorn för tillsättande av den kommitté som skulle utarbeta
"Klassifikationssystem för Svensk Bibliotek.

Vad ihärdiga medlemmar åstadkommit genom engagemang och expertis – publikationer, klassifikationssystem och skrivelser

Margareta Lundberg Rodin

Biblioteksföreningen har sedan starten 1915 haft som mål att bidra till att ”främja det svenska biblioteksväsendets utveckling”. Sveriges Allmänna Biblioteksförenings (SAB) historia är mycket nära sammankopplad, framförallt de första decennierna med de offentliga bibliotekens historia. SAB var inte bara en intresseförening utan också en företagare i biblioteksmaterial, företrädare i löne- och anställningsfrågor, samt opinionsbildare i relation till statsmakt och politik i viktiga biblioteksangelägenheter. Föreningen har agerat i en rad bibliotekspolitiska frågor som statsbidrag, författningar och bibliotekens fackmässiga standard. Medlemmarnas insatser har till största delen varit ideella. Fram till senare tid var även styrelsens arbete oarvoderat. Detta kapitel handlar främst om styrelsens och medlemmarnas arbete och engagemang. Tonvikt har lagts på de frågor som ofta återkommit: publikationer, klassifikationssystem, remissvar och skrivelser, statistik, samt medlemmars engagemang för olika målgrupper. Urvalet bygger på föreningens årsberättelser, samt på artiklar och rapporter i föreningens snart 100-åriga tidskrift BBL. Biblioteket vid Högskolan i Borås har en omfattande samling av föreningens äldre publikationer, samt annat material som vittnar om biblioteksväsendets utveckling under de senaste hundra åren. När det gäller äldre material har även Riksarkivet varit en viktig informationskälla.

I början av 1900-talet hade flertalet folkbibliotek få böcker, föga ändamålsenliga lokaler och personalen saknade ofta biblioteksutbildning. Huvudmannaskapet var splittrat: borgerliga kommuner, socknar, församlingar eller folkrörelser drev bibliotek. Ofta på samma ort. Staten hade redan 1911 formulerat vissa principiella ståndpunkter angående folkbibliotekens funktion. När Sveriges Allmänna Biblioteksförening bildades år 1915 saknades ännu det mest elementära inom biblioteksområdet. Föreningens önskelista var därför lång:

folk- och skolbibliotek i varje kommun, bibliotek vid realskolor, arbetsplatser och sjukvårdsanstalter, vandringsbibliotek på handelsfartyg, lotsstationer och fyrplatser och ett centralbibliotek i Stockholm. Hundra år senare har mycket förändrats, men fortfarande kvarstår det frågor som inte har fått en tillfredställande lösning. Ett sådant område är skolbiblioteken.

Vid början av 1900-talet fanns det en nära koppling mellan bibliotek och folkbildning och i föreningens

styrelse var folkbildningen väl representerad. Viss oenighet fanns dock angående huvudmannaskapet. Föreningen förespråkade en kommunalisering av biblioteken, medan folkbildningsföreträdare befarade att ett kommunalt huvudmannaskap skulle kunna undergräva folkrörelsens grundidé om oberoende.

Publikationsverksamheten

Föreningens fokus den första tiden var att genomföra årsmöten, att starta en samlande tidskrift samt att publicera bibliotekshandböcker. Efterhand publicerades även en rad småskrifter ofta lämpade för mindre bibliotek och litteraturlistor med rekommendationer om böcker som ansågs lämpliga för olika bibliotek. En del skrifter utgavs även som särtryck i BBL. Vid en sökning i LIBRIS juni 2014 fick jag drygt 200 träffar på SAB, 19 träffar på Svenska bibliotekariesamfundet (SBS), respektive 89 på Svensk biblioteksförening (tiden efter 2000).

Från bildandet till BTJ:s tillkomst

Den första tiden var det främst bibliotekskonsulenter som såg till att handledningar och boklistor ställdes till bibliotekens förfogande. SAB höll framförallt i publikationer och katalogkort. Ofta fick styrelsemedlemmar och experter olika uppdrag. Redan vid starten 1915 skrevs det artiklar i en rad tidskrifter om bibliotekens uppgift i folkbildningen, om böcker åt folket och offentliga uttalanden om bibliotekariernas ställning i folkbiblioteket. Det är närmast unikt att föreningen haft en egen tidskrift, Biblioteksbladet sedan 1916 – en outtömlig skattkista. Från år 1918 erhöll BBL stöd av statsmakterna med 2 000 kronor, med villkoret att BBL skulle ha nedsatt pris (2 kronor) till alla statsunderstödda folk- och studiecirkelbibliotek. Redan från starten innehöll BBL en hel del recensioner. År 1928 innehöll 1/3 av tidskriften nyutkommen litteratur, varav 637 vuxenböcker och 61 barn- och ungdomsböcker. Bibliotekets roll som smakdomare angående vilka böcker som kunde vara lämpliga för läsarna ansågs länge självklar,

inte minst när det gällde förströelselitteratur och de så kallade "missromanerna". Däremot recenserades facklitteratur ofta mer sakligt och objektivt även i känsliga ämnen som rasbiologi och sexualkunskap. Enligt Mats Myrstener, i BBL 1990, spelade BBL:s recensioner en lika stor roll då som BTJ:s sambindning senare kom att göra. BBL har förändrats över tid och redaktionens självständighet och innehåll har diskuterats vid ett stort antal tillfällen.

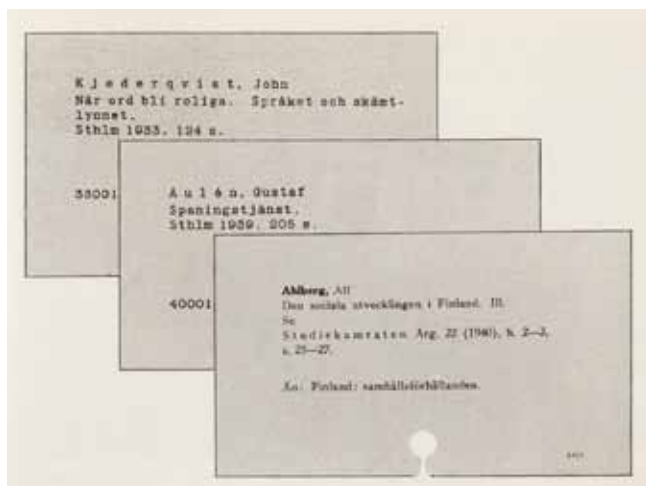
Vid årsmötet 1917 föreslog Fritiof Berlin, föreståndare för Malmö arbetares bibliotek och läslokal, att SAB skulle ge ut en serie handböcker. Föreningens sekreterare Knut Tynell, efterhörde i BBL samma år om intresse fanns hos medlemmarna för tryckta katalogkort. Biblioteksamanuens J. L. Samzelius konstaterade i BBL 1922 att Tynells fråga länge klingat ohörd – troligen på grund av ekonomiska betänkligheter. En kommitté fick i uppdrag att utarbeta ett katalogsystem för folk- och skolbibliotek.



Delar av den kommitté som utarbetade 4:e upplagan av Klassifikationssystem för svenska folkbibliotek. Från vänster Gösta Ottervik, Sune Lindqvist, Sven-Ola Hellmér samt Lars Tynell. Till dem har Lisa-Christina Persson sällat sig. Foto: Kerstin Osborne, f. Munch af Rosenschöld, som representerar konsulterna i kommittén.

År 1921 beviljades ett statligt anslag om 7 000 kronor för tryckning av handböcker, klassifikationssystem, katalogregler och författarnummerlista. Statsbidraget fick en avgörande betydelse för föreningens publikationsverksamhet och inte minst för tillkomsten av ett

klassifikationssystem. Villkor för utgivningsstödet var att statsunderstödda folk, skol- och cirkelbibliotek skulle erhålla skrifterna till ett nedsatt pris. Frågan om föreningen skulle kunna ta på sig uppgiften att tillhandahålla biblioteksmaterial hade diskuterats vid flera tillfällen. År 1936 inrättades Bibliotekens Försäljningscentral (BFC) som en ekonomisk förening för denna uppgift. Folkbibliotekens ställning i början av 1900-talet var svag. Det dröjde fram till 1933 innan det fanns tillräckligt underlag för tryckta katalogkort. Efterhand upptäcktes fördelarna och år 1940 hade målet 1 550 kunder uppnåtts.



Det första katalogkortet utgavs 1933. Först 1940 trycktes det första tidskriftskortet. Kortet nr 33001, nr 40001 (från början n: 3,650) och nr 40/1.

Katalogkortet utformades efter mönster från USA och ersatte tidigare handskrivna katalogkort. Få bibliotek ägde vid denna tidpunkt en skrivmaskin. År 1934 omfattade tryckningen 585 katalogkort avseende 575 utvalda "viktigare nyutkomna" arbeten. Frågan om särtryck av BBL:s recensioner för inklistring i kartotek eller böcker var uppe redan 1923, men realiserades först 1939. Det dröjde ända fram till 1940 innan det första tidskriftskortet trycktes. Arbetet med katalogkortet skedde via bibliotekskonsulenter till dess att kansliet flyttade till Lund år 1948.

Vid 25-årsjubileet framhölls den stora betydelsen av att utge BBL, handböcker, katalogkort och skrifter. Under perioden 1921–1936 gav föreningen ut åtta handböcker. Det enhetliga priset var omkring 25 öre. Det är intressant att se i vilken ordning de gavs ut och vad handböckerna innehöll: Nummer ett i handboksserien var inte oväntat "Klassifikationssystem för svenska bibliotek" som utgavs år 1921 och kostade 2,25 kr. Handbok nummer två hade titeln *Bibliotek dess betydelse och skötsel. En handledning för mindre bibliotek* gavs först ut som särtryck i BBL 1920 och därefter som eget häfte. I den får läsaren insyn i en rad frågor, till exempel skolbibliotek, bönders avtagande läslust, statsunderstöd, stadgar, kortsystem, klassifikationssystem, vandringsbibliotek, anvisningar för studiecirkel och praktiska tips om biblioteksskötsel. Den tredje handboken: *Svenska bibliotek. En vägledning för biblioteksbesökare* av Einar Sundström publicerades 1924 och kostade 7,50 kr. Knut Tynell var redaktör för nummer fyra: *Skolbiblioteket, dess skötsel och dess plats i skolarbetet* som utkom 1927. Stor betydelse fick nummer fem: *Den nya biblioteks-författningen* från 1930. Handboken innehöll en rad ämnen som kungörelser av Kungl. Maj:t, tabeller över folkbibliotek, skolöverstyrelsens uttalande om centralbibliotek, regler för svenska och utländska vandringsbibliotek, bestämmelser angående svenska sjömansbibliotek, läroverksbibliotek samt föreskrifter för hur biblioteksinspektioner skulle gå till. Knut Tynell publicerade 1932 via SAB *Svensk biblioteksmatrikel* en förteckning över tjänstemännen vid svenska större offentliga bibliotek. År 1934 utgavs *Katalogregler för svenska bibliotek jämte författarnummerlista* som nummer sex och 1938 publicerades "Katalogregler i sammandrag". I den senare ingick även en exempelsamling av lösa sedlar som Greta Linder hade tagit fram. Den näst sista delen i SAB:s handboksserie var *Elementär bok-kunskap med arbetskort* av Lorentz Larsson och Karin Skerfe. Nummer åtta, den allra sista i handboksserien, *Sjukhusbibliotek i Sverige* publicerades 1936.

Under perioden 1935-1940 publicerades 13 småskrifter varav fyra var urvalsförteckningar lämpade för mindre bibliotek. Övriga spände över en rad olika ämnen och var ofta av mer praktisk art, till exempel: *Ungdomsavdelning i folkbibliotek*, *Våra dagars folkbibliotek*, *Bibliotekens lokaler*, *Böcker för klassbibliotek och bredvidläsning*, samt *Folkbiblioteken och studiecirklarna*.

Publiceringen fortsatte under 1940- och 50-talen och var ofta av fackboks- eller uppslagskaraktär. Ett exempel är standardlistor: *Svensk idrottslitteratur i urval för svenska bibliotek* som utkom mellan åren 1942 och 1953. I serien småskrifter utkom 2:a upplagan av t.ex. *Elementär bokkunskap med arbetskort*. År 1943 publicerades i samma serie standardlistor för skön - respektive facklitteratur för mindre bibliotek. 1945 och även 1952 utgavs *Uppslagsböcker lämpade för mindre bibliotek*. Vid BTJ:s tillkomst 1951 gavs alltfler publikationer ut via företaget som skriftserien: Bibliotekstjänst bokurval med fack- och skönlitteratur, barn och boknyheter, BBL-serien och många andra. Under perioden 1944-1955 publicerades *Utländska nyförvärv* till större svenska folkbibliotek och 1948 även en *Samkatalog för större folkbibliotek*. Först 1950 ingick folk- och skolbiblioteksstatistik i Statistisk årsbok. Dessförinnan hade föreningen årligen samlat och tryckt statistik som rör bibliotek.

Specialgruppernas publikationer

En hel del skrifter från 1950-talet var ofta resultat av mer eller mindre ideellt arbete i SAB:s olika sektioner och specialgrupper. Flera av dem omnämns i avsnittet om medlemmarnas engagemang i olika specialgrupper. Dessa skrifter publicerades ofta i samarbete med BTJ. Många medlemmar arbetade med biblioteksfrågor riktade till vuxna låntagare. År 1972 utgavs till exempel: *Biblioteken och vuxenutbildningen*. Från mitten av 1970-talet publicerades det i BBL fortlöpande information om uppsatser som hade examinerats vid Bibliotekshögskolan. Under 1990-talet publice-

rades bland annat riktlinjer och även *Bibliografiska referenser* som framtagits av Allmänna standardiseringsgruppen inom SAB. *Svenska folkets röster* samt *Biblioteket är ditt* publicerades gemensamt av SAB och BTJ. Ytterligare exempel är: *Svenska folkets bästa böcker* av Solveig Hedenström och *Vardagsbiblioteket – det mångfaldiga projektet i ett urval artiklar om folkbiblioteken* av Ingrid Atlestam. *Specialsamlingar vid svenska folkbibliotek* publicerades via SAB:s kommitté för referens och informationsarbete 1997 och *Riktlinjer för fjärrlån mellan folkbibliotek* utgavs på initiativ av SAB:s specialgrupp året efter. SAB:s specialgrupp för regionala biblioteksfrågor publicerade ”Bättre utbildning för framtidens folkbibliotek” 1989. Under perioden 1996-2007 publicerades *Biblioteket i Fokus*, Sveriges största bok- och bibliotekstidning med fyra nummer per år. Biblioteksförningens breda publiceringsverksamhet har haft stor betydelse och är fortfarande en viktig del i föreningens arbete som stöd för medlemmars arbete att vidareutveckla biblioteksverksamheten. Innehållet i publikationerna förändras över tid från att skapa en gemensam biblioteksgrund till att belysa aktuella frågor, väcka debatt eller ingå i föreningens biblioteksstrategiska arbete.

Skrifter utgivna efter millennieskiftet

Efter år 2000 har ämnena breddats och omfattar såväl forskningsbiblioteksfrågor, som utbildning, livslångt lärande och pedagogik. Andra aktuella frågor var och är vetenskaplig publicering, indexering, klassifikation och mediebestånd. Innehållet i skrifterna handlar om allt från professionsfrågor till integration, internet, minoriteter, utvärdering, entreprenad, samverkan och beslutsfattande. Konstateras kan, att under de senaste decennierna har strategiska frågor fått en allt högre prioritet i föreningens publikationsverksamhet. Skriftserien ”På väg mot en ny biblioteksnation” omfattar flera strategiska frågor som samverkansmodellen, nationell bibliotekskatalog och biblioteksstrategier i Norden. Andra strategiska publikationer handlar om bibliotekslag, biblioteksplaner och skolbibliotek. I före-



ningens verksamhetsplan 2005–2006 ingick målet att all offentligt finansierad forskning skulle publiceras i Open Access, i enlighet med Berlindeklarationen och e-pliktleveranssystemet, vilket är en förutsättning för att en grundläggande informationsfrihet utökas till att även omfatta digitalt material. *Från ord till handling* publicerades 2004 eftersom ledarskapsfrågor och förestående generationsskifte var i fokus. Exempel på föreningens mer handfasta råd i behändiga fickformat under senare år är en PR-handbok, rekommendationer för kvalitets- och referensarbete, referens- och informationsarbete, riktlinjer för biblioteksservice till dyslektiker, samt en checklista för säkerhet på bibliotek.

Under perioden 2007–2009 gav biblioteksföreningen ut 14 rapporter med stor bredd: profession, integration, myndighetsbibliotek, läsfrämjande, skolbibliotek, statistik, kommunala beslutsfattare och studier som *Delphi – biblioteks forskningsbehov*. Även aktuella magisteruppsatser i Biblioteks- och informationsvetenskap (B&I) beskrevs i BBL för att hålla medlemmarna uppdaterade. Kunskaps- och forskningsöversikterna har ökat sedan 2000-talet. Ett exempel är *Publicera! Svenska forskningsbiblioteks arbete med publiceringsfrågor* (2013) av Helena Francke och *Medie- & informationskunnighet – i en biblioteks- och informations-*

vetenskaplig belysning (2014) en forskningsantologi av Johanna Rivano Eckerdal och Olof Sundin. Ofta anlitas olika forskare, experter och även konsultföretag inom olika områden. En småskrift om IFLA och en minifolder med FN:s förklaring om de mänskliga rättigheterna har nyligen publicerats. I samarbete med Svenska Unescorådet publicerades 2014: *Bibliotekens internationella manifest* som innehåller samtliga IFLA/ UNESCO-manifest i svensk översättning.

Ett egentillverkat svenskt klassifikationssystem

Till biblioteksföreningens riktigt betydelsefulla insatser hör utarbetandet och även vidmakthållandet av klassifikationssystem och katalogregler för folk- och skolbibliotek. Redan vid bildandet 1915 inledde föreningens ordförande, tillika förste bibliotekarien vid Uppsala Universitetsbibliotek, Gustaf J. M. Hulth diskussionen om mekanisk eller systematisk uppställning av böcker i bibliotek och om öppna hyllor och vandringsbibliotek. Detta arbete fortskred sedan fram tills dess att 1934 års katalogregler hade färdigställts. Fritiof Berlin föreslog i en ny skrivelse till styrelsen år 1917: att frågan om ett enhetligt katalogsystem för Sveriges folk-, stads-, församlings- och jämförliga bibliotek skulle behandlas av årsmötet.

Katalogarbetet inleddes och en kommitté på sju personer fick i uppdrag att utarbeta ett katalogsystem främst för folk- och skolbibliotek och andra jämförbara system. I kommittén ingick representant från Nobelbiblioteket Carl Grönblad, från Kungl. biblioteket C. Efvergren och från Göteborgs stadsbibliotek S. Hallberg. Bibliotekskonsulenter representerades av Fredrik Hjelmqvist, Knut Tynell och Greta Linder. Som representant för folkbibliotekssfären ingick bibliotekarie Hildur Lundberg vid Gustaf Vasa församlingsbibliotek. Vid årsmötet redogjorde Knut Tynell för klassifikationssystemets principer. Kommittén hade efter 68 sammanträden 1918 klarat av bedriften att behandla större delen av klassifikationssystemet. Fredrik Hjelmqvist beskrev hur kommittén hade följt en del av de grundregler som bibliotekskonsulenter använt när de utarbetade grundkatalogen för folk- och skolbibliotek. Dessa baserades i sin tur på Accessionskatalogens system. SAB:s klassifikationssystem har delvis en engelsk-amerikansk förebild som utgår från det första ordet i titeln (bortsett från bestämd eller obestämd form) för anonymt utgivna arbeten, till skillnad från de prussiska biblioteksreglerna som i hög grad var normerande. Även KB:s och Lunds UB:s uppdelningar tjänade som förebilder med bokstavs-beteckningar, vilka i sin tur inhämtats från USA, Charles Ammi Cutters *Expansive Classification* från 1891 byggt på alfabetets stora bokstäver för huvudavdelningar och små för underavdelningar. När klassifikationssystemet var klart fick Fredrik Hjelmqvist och C. Efvergren uppdraget att utforma katalogiseringsregler. Kommitténs 17 års långa mycket omfattande ”riksgagneliga gärning” avslutades 1934 efter åtskilliga sammanträden ur ekonomisk synpunkt svåra förhållanden. I den fjärde omarbetade utvidgade upplagan (1956) infördes sifferbeteckningar i så kallade allmänna och speciella hjälptabeller. Den senare kommittén bestod av Gösta Ottervik (ordförande), Lars Tynell (sekreterare), Sven-Ola Hellmér och Kerstin Munck af Rosenschöld (sedemera Osborne). Kommittén utökades senare med biblioteksrådet vid Kungl. biblioteket Sune Lindqvist.

I BBL 1950 berättar Fredrik Hjelmqvist om kommitténs arbete och tillkomsten av SAB:s klassifikations- och katalogiseringsregler. Vill man försöka förstå varför SAB för hundra år sedan valde att utveckla ett helt eget system i stället för att använda Dewey Decimal Classification (DDC), som var relativt spritt och dessutom språkoberoende, kan man läsa Joachim Hanssons artikel i *Svensk biblioteksforskning* 1995. Klassifikationssystemet redigerades åren 1963, 1967, 1972 och 2002. Katalogreglerna från 1917 förändrades först 1934. En ny upplaga utkom 1950 och en betydligt mer reviderad version 1970. Införandet av ADB-teknik på katalogområdet fick stora konsekvenser för svenska bibliotek. I arbetet med att genomföra LIBRIS fick Forskningsbiblioteksrådet 1971 uppdraget att inleda arbetet med nya katalogiseringsregler för svenska forskningsbibliotek. *Svenska katalogiseringsregler* publicerades 1974 med bilagor och sakregister som anpassats inför uppbyggande av databaserade kataloger. Dessa blev sedan officiella svenska katalogregler. SAB:s katalog och klassificeringskommittés fjärde fullständigt omarbetade upplaga utgavs 1975 efter att ha remissbehandlats vid ett stort antal bibliotek.

De senare decennierna

År 1990 publicerades den andra upplagan av klassifikationssystemet med ämnesordsregister och en alfabetisk del 1992, 1999 och 2003 även med ämnesordsindexering. Tio år senare genomfördes konverteringstal mellan *Dewey's decimalklassifikation*. Redan i början av 2000-talet pågick försök att förena BURK och LIBRIS. Detta resulterade inte i någon gemensam katalog utan i en samsökningsfunktion för olika kataloger: Bibliotek.se som senare fick namnet Bibliotek24. Vid årsmötet 2005 diskuterades det att kommittéerna för katalogisering och klassifikation inte skulle regleras i stadgarna eftersom arbetet skedde i samarbete med BTJ och KB. Föreningens utvecklingsråd för media och samlingar genomförde på uppdrag av styrelsen en utvärdering av Svensk biblioteksförnings kommittéer för klassifikation, katalogisering och indexering 2008.

Styrelsen fastslog att kommittéerna fyller en omistlig central funktion som nationellt håller samman de bibliografiska regelverken för biblioteken och även säkerställer en jämn och hög kvalitet.

Totalt har det genomförts tre stora katalogutredningar varav en om Dewey. KB beslutade 2008 om en övergång till Dewey. Nationella referensgruppen och biblioteksföreningens styrelse och utvecklingsrådet för media och samlingar ställde sig bakom motionen om en övergång från SAB till Dewey, vilket bifölls vid årsmötet 2009 med följande motiveringar: att Sverige är ett för litet land för att underhålla ett eget system och att det innebär stora kostnader att anpassa det till omvärldsförändringar, samt att det finns ekonomiska fördelar och bättre möjlighet att sprida svensk litteratur och forskning via ett internationellt system. Dewey används i 135 länder och har översatts till 30 språk. Medlemmar efterlyste en konsekvensanalys för folkbibliotek, speciellt för mindre bibliotek och barn. Det påpekades även av medlemmar att föreningen äger SAB-systemet och därför har ett övergripande ansvar för hur det fortsatta gemensamma arbetet bedrivs. Utredningen som tillsattes av föreningen 2010 presenterade vad en övergång till Dewey skulle kunna innebära för folk- och skolbibliotek, samt vilka frågor som behövde lösas kring hylluppsättning, verktyg och utbildning.

SAB:s stora satsning på klassifikationssystem och katalogregler har trots kritik haft en stor betydelse för enhetligheten och samarbetet mellan svenska bibliotek. SAB:s kommitté för katalogisering och klassifikation, senare kallad Svensk biblioteksförenings kommitté för klassifikationssystem för svenska bibliotek, har fortlöpande beslutat om ändringar, rättelser och tillämpningsanvisningar, samt genomfört revision med preciseringar i signum eller tillägg av nya ämnen. Föreningen har nyligen överfört ansvaret för kommittéerna för katalogisering, klassifikation för svenska bibliotek och indexering av skönlitteratur för vuxna till Kungl. biblioteket. Ansvaret för ämnesorden för barn- och ungdomslitteratur ligger på Svenska barnboks-

institutet. Styrelsen menar att upprätthållandet av nationella katalogiseringsregler, klassifikationssystem och ämnesordsindexering inte bör handläggas av en intresseorganisation. Det är rimligt att i stället en nationell huvudman har ansvar för det bibliografiska regelverket.

Remisser och skrivelser – en stark röst i biblioteksdebatten

Föreningen har genom alla år haft stark tilltro till att använda demokratiska vägar genom att skriva otaliga yttranden och egna skrivelser till beslutsfattare i ett stort antal angelägna biblioteksfrågor. Föreningen har också initierat egna utredningar när det funnits behov. I början av det förra århundradet handlade skrivelserna ofta om behovet av ökade resurser till t.ex. statsbidrag till folk- och skolbibliotek, eller om skälig ersättning för bibliotekariers arbete, som ofta var en oavlönad bisyssla. Skrivelserna ställdes oftast formellt till Konungen och ordvalen var artiga och hovsamma som när föreningen begärde höjning av statsbidragsbeloppen. Beloppen skrevs upp rejält i och med 1930 års förordning.

Exemplen som följer visar bredden på frågor som föreningen drivit. Några redovisas kronologiskt eftersom det kan ge en känsla av vilka frågor som var aktuella i föreningen under olika tidsperioder. År 1921 sändes ett förslag till Konungen om kostnader och organisation för årlig utgivning av ett svenskt tidskriftsindex. Två tidigare underdånigt formulerade skrivelser innehöll motiveringar och förslag om att uppgiften borde anförtros ett offentligt bibliotek. År 1923 lämnades ett förslag formulerat av Isak Collijn till Konungen med en plan för årlig utgivning av ett tidskriftsindex inklusive årliga kostnader. Dessförinnan hade en ny remissomgång genomförts år 1921, där såväl önskemål från vetenskapliga som folkbibliotek inkluderats.

År 1924 yttrade sig föreningen om SOU 1924:5. *Det fria och frivilliga folkbildningsarbetet*. Föreningen föreslog ett mindre engångsanslag om cirka 5 000 kronor



Folkbibliotekssakkunnigas betänkande 1924 var en av många utredningar som SAB inlämnade sina synpunkter på.

till bibliotek i mindre bärkraftiga kommuner för grundande eller reorganisering, samt rätt till pensionsersättning för biblioteksfunktionärer. År 1925 överlämnades ett yttrande till Konungen över "Betänkande och förslag angående läroverks- och landsbibliotek" där styrelsen framhöll att det är en förutsättning för nationell biblioteksskötsel att bestämda anslag av statsmedel tillhandahålls. Att det behövs vetenskaplig kunskap och skärpta kompetenskrav genom praktiktjänstgöring vid olika slags bibliotek, inte minst för bibliotekschefer vid landsbibliotek; ett slags mellanled av fristående provinscentraler framhölls. Föreningen underströk att en avsevärd ökad arbetsbörda skett och att det i lönefrågan inte enbart gick att lita till fortsatt oegennyttigt personligt intresse hos bibliotekarierna. Planen till en effektivare organisering av läroverks- och skolbiblioteken skulle innebära en nödvändig utveckling av det efterblivna svenska biblioteksväsendet ansåg föreningen.

Med anledning av Biblioteks- och folkbibliotekssakkunnigas förslag framhöll föreningen behovet av en biblio-

tekarieutbildning. År 1934 hade föreningen avgivit ett yttrande över SOU 1935:22 (Bibliotekslånesakkunniga) som berörde frågan om avgift för hemlån. Först 1936 tillsattes en kommitté för utredning av folkbibliotekspersonalens löneförhållanden. Frågan hade inte varit uppe på 20 år, vilket antagligen berodde på den rådande ekonomiska krisen. Vid årsmötet 1939 yrkade föreningen att en inventering av läroverksbiblioteken borde göras, för att få en överblick av äldre men sällan utnyttja de bokbestånd. En ny framställan gjordes till Kungl. Maj:t om inrättande av flera centralbibliotek. År 1946 presenterades 1944 års folkbildningsutredning. Efter ett enigt riksdagsbeslut 1947 anvisades medel för centralbibliotek i 20 län. Ett krav som föreningen framfört under flera år gav äntligen resultat. Att stärka och bygga ut folkbiblioteksorganisationen var en annan mycket central fråga. Frågan om författaravgifter på boklån behandlades vid årsmötet 1956 och det konstaterades att det inneburit en ökad arbetsbelastning på grund av de stickprovsundersökningar som genomförts under författarpengarnas första år. SAB sände 1969 skrivelsen "En helig allmänlig kyrka" författad av Bengt Hjelmqvist till Kungl. Maj:t och Utbildningsdepartementet. Skrivelsen framhöll att det svenska biblioteksväsendets centrala ledning behövde utredas.

Under 1970-talet togs en rad initiativ som att sända förslag med motivering om införande av internationella standardboknummer (ISBN) för boknumrering i Sverige till Kungl. Maj:t. En skrivelse handlade om ekonomiskt statligt stöd, en annan om åtgärder för att kunna sända låneböcker via posten utan kostnad för kommunerna, vilket kunde bidra till att utjämna standardskillnaderna mellan kommunerna. Även enskilda medlemmar tog initiativ. Ett sådant initiativ är att Friedrich Ochsner i ett brev (1970) till folkbibliotekssektionens styrelse föreslog att den skyndsamt skulle utreda det kommande mediet Tv-kassetternas användning i folkbiblioteken samt utarbeta rekommendationer. Ett yttrande angående huvudmannaskap för stifts- och landsbiblioteken lämnades till Utbildningsdepartementet. Föreningen



SAB:s begäran till Konungen om behovet av att reducera kommunernas kostnader för att sända interurbanlån med posten.

tillstyrkte att fyra stifts- och landsbibliotek i Linköping, Skara, Västerås och Växjö skulle ställas under kommunalt huvudmannaskap på samma villkor som övriga länsbibliotek. Däremot avstyrkte SAB bestämt att de fyra nya länsbiblioteken skulle underkastas riksbibliotekariens inspektion. Likaså lämnade föreningen yttranden under 70-talet angående biblioteksorganisationen inom Statens kulturråd och om framtida radio- och tv-undervisning. Skolöverstyrelsen tillskrevs år 1972 rörande behovet av litteraturförsörjning till synskadade och att frågan om kompaktkassetböcker behövde lösas utan onödigt dröjsmål. Dessutom sändes en skrivelse angående skydd av fonogram. Förslag till rutin kring interurbanlån med adresskort som rörde Poststyrelsen överlämnades 1970 till Konungen.

Jag antar att föreningen följde upp en tidigare beviljad begäran om gratis postgång av talböcker. Läsare kan undra om alla dessa frågor egentligen hör hemma i en ideell förening och samtidigt inse att SAB gjorde detta

för att andra aktörer saknades och för att föreningen därför ofta fick företräda det allmänna biblioteksväsendet.

Under tidsperioden 1972–1975 lämnade SAB totalt 41 remissyttranden i olika frågor. Detta visar vilken stor vikt föreningen tillmätte betydelsen av att lämna synpunkter och förslag i olika frågor. Yttranden lämnades även fortlöpande i t.ex. utbildningsfrågor. Utifrån de diskussioner som förts vid årsmötet i Kiruna 1981 sände SAB två resolutioner i den aktuella frågan om bokläneavgifter. Avgiftsfrågan belyses mer ingående i kapitel 3. Flera av föreningens mer strategiska skrivelser och remissvar de senaste fyrtio åren beskrivs i kapitel 7 och de sista femton åren finns i kapitel 13.

Argument med hjälp av statistik

Föreningen har regelbundet sedan starten publicerat biblioteksstatistik i samband med årsmöten, i BBL och i enskilda rapporter. Statistik är och har varit en viktig del i bibliotekens argumentation inför uppdragsgivarna för att redovisa och jämföra resultat för att få anslag till att utveckla verksamheten. Riktlinjerna för biblioteksstatistik är inte särskilt tydliga. Ett exempel på diskussionen finns i BBL 1978 när Lars G. Andersson, t.f. byrådirektör vid Statens kulturråd, ifrågasatte folkbibliotekens beståndsuppgifter. Andersson uppmanade biblioteken att räkna böckerna. Enligt hans bedömning skulle arbetet ta en timma om 6 000 folkbiblioteksanställda gjorde detta samtidigt och om 20 procent lades till för det som för tillfället var utlånat. Inventeringar av mediabestånden hade inte genomförts under de senaste tjugo åren bland annat för att man följt rekommendationerna i 1958 års rationaliseringsutredning. Enligt utredningen borde de tidigare årliga inventeringarna avskaffas. Kommunsammanslagningar var också en bidragande orsak till att beståndsstatistiken inte uppdaterats och att korrelationen mellan media och utlån, som ofta användes i jämförelse med andra kommuner, inte var så tillförlitlig. Under decennier har biblioteksvärlden diskuterat vikten av att mäta kvalitet och inte

bara kvantitet. Effektivitetstänkande och prestationsmätningar som kronor per invånare och kostnad per lån ökade alltmer under 1990-talet och olika metoder testades. Greta Renborg var kritisk till prestationsmätning som hon betraktade som gammal skåpmat (BBL 1990). Hon förordade att marknadsföring och prestationsmätning obönhörligen hör samman, men fick just inget gehör för sin uppfattning.

Ett problem har varit att den nationellt insamlade statistiken hanterats av flera aktörer som Statens kulturråd, Svenska Kommunförbundet och KB och att dessa redovisat statistik utifrån olika index. Instruktionerna har varit otydliga, likaså definitionerna. Statistiken har kritiserats för att vara ofullständig, mäta fel saker eller mäta fel, vilket minskat trovärdigheten. Dessutom ansågs statistiken befästa en förlegad, ofullständig och traditionell bild av bibliotek och för att inte heller avspegla bredden i bibliotekens verksamhet. Föreningens specialgrupp för kvalitetsarbete och statistik publicerade 2005 *Handbok i utvärderingsarbete* där prestationsindikatorer som användartillfredsställelse, biblioteksbesök, referensfrågor och söksessioner ingick. Samma år utgav Sveriges Kommuner och Landsting rapporten *På osäker grund. En kritisk granskning av svensk folkbiblioteksstatistik* där Christina Ekbom åskådliggjorde allehanda statistikproblem. Ett belysande exempel: i SKL:s statistik ökade bibliotekspersonalen med 12 procent, medan den enligt Kulturrådet minskade med 7 procent under samma period. Kulturrådet som sammanställt folkbiblioteksstatistik sedan 1976, menade att statistikproblemen berodde på bibliotekens olika datasystem, om de hade biblioteksräknare eller gjorde stickprov, samt på svårigheter med att mäta digitala tjänster och webbplatser. Olika initiativ togs för att förbättra kvaliteten på statistiken och för att få bibliotek att engagera sig i statistikfrågorna. Biblioteksföreningens verksamhetsgrupp för biblioteksstatistik diskuterade också problemet med förlegad, ofullständig statistik och behovet av förbättringar för att synliggöra bibliotekens verksamhet. Annette Johansson publicerade på biblioteksföreningens uppdrag en rap-

port *Dikt eller verklighet* 2009 som beskriver biblioteksstatistik i Sverige och några andra länder, samt internationella riktlinjer för statistik. Rapporten visar att ansvarsfördelningen mellan myndigheter måste bygga på god samverkan mellan parterna. KB:s expertgrupp för biblioteksstatistik hade ett femårigt uppdrag (fram till 2008) att se över att statistik som samlas in är relevant, tillförlitlig, speglar bibliotekens verksamhet och även är användbar lokalt och nationellt. Expertgruppen delade lägesbeskrivningen i biblioteksföreningens rapport och även uppfattningen att statistiken inte hängat med när det gällde nya digitala tjänster. En viktig aspekt i bibliotekens service som föreningen ofta betonat är personalens syn på och arbete med såväl användare som icke-användare. Utvecklingsråden för Media och samlingar och för Verksamhet och användarkrav har i rapporter betonat tillgänglighet, delaktighet och personalutveckling för att få fler besökare och öka utlånen. Föreningen har i sina årliga statistikfoldrar citerar uppgifter från såväl KB, Kulturrådet som från SOM-institutet för att förse föreningens medlemmar med aktuell och användbar information.

Medlemmarnas engagemang och expertis

Föreningens verksamhet bygger på det medlemsengagemang som kanaliseras och tillvaratas genom specialgrupper, sektioner, utvecklingsråd och expertgrupper. Regionföreningar anordnar föreläsningar, studiebesök och tillfällen till erfarenhetsutbyte förutom att fungera som lokala plattformar för medlemmar vid olika slags bibliotek. Föreningens stadgar förändrades 1945 så att sektioner kunde bildas för att tillvarata olika gruppers intressen. När föreningen 1968 tog beslut om stadgar, representantskap med 60 ledamöter och fyra sektioner: folkbibliotek, skolbibliotek, forskningsbibliotek och enskilda medlemmars sektion infördes tjugo specialgrupper. De är intressanta för att de speglar bredden i medlemmarnas intresse och engagemang i olika biblioteksfrågor. Flera specialgrupper rörde bibliotekets basuppgifter som fjärrlån, katalogfrågor, dokumentation

och referensarbete. Andra var inriktade på specialområden som konst, arkitektur och design, medicin och vård eller äldre tryck och handskrifter. Några grupper var mer målgruppsinriktade till exempel på barn, unga vuxna, skolbibliotek eller mångfald och flerspråkighet. Andra specialgruppers arbete och intresse rörde organisationsfrågor, ledarskapsutveckling, kvalitetsarbete, statistik, ekonomi och samhällsinformation, samt marknadsföring.

Jag har valt ut några av de drygt 20 specialområden som föreningens medlemmar har varit aktiva och drivande i under långa tidsperioder. Främst beskrivs folkbiblioteksfrågor som rör barn och ungdomar, skönlitteratur, skolbibliotek, social uppsökande verksamhet och sjukhusbibliotek. Arbetsplatsbibliotek var aktuellt under en kortare tidsperiod och frågor som rör olika minoriteter, invandrare och flyktingar har tillkommit främst under senare tid, men kan få en allt större betydelse i framtiden. Av utrymmesskäl ryms tyvärr bara några axplock av allt som grupper och medlemmar har åstadkommit.

Skönlitteraturen

Frågor kring skönlitteratur ingick tidigt i föreningens arbete. Ett exempel är årsmötet 1928 då BBL:s redaktör Hans Küntzel talade om skönlitteratur vid folkbibliotek och föreningens sekreterare Fredrik Hjelmqvist om skönlitteratur på främmande språk. Vid denna tidpunkt var diskussionen om romanläsandet relativt elitistiskt enligt biblioteksforskaren Mats Myrstener, (BBL 1990). En promemoria från Justitiedepartementet (SOU 1937:18) om att lagstadgad karenstid skulle införas för bibliotekens inköp av nyutkommen skönlitteratur avstyrktes bestämt av samtliga årsmötesdeltagare. Vid SAB:s 25-årsjubileum 1940 betonades främst bokurvalets nyttoaspekt, det vill säga att bokurvalet främst skulle tillgodose vuxnas samhälls- och förvärvsliv, samt öka kvalitet och mångsidighet. Dåtidens anslagsgivande myndigheter var överlag skeptiska till det så kallade "romanläseriet".

Vid årsmötet 1941 drog föreningens ordförande tillika riksbibliotekarien Oscar Wieselgren en lans för de "dåliga" böckerna. Vid årsmötet 1945 höll Örjan Lindberger föredrag om *De svenska dussinromanerna, några synpunkter på en populär litteraturart*. Citat från årsmötet: "olika intressen och nivåer hos en månghövdad publik kräva med rätta skälig hänsyn. I detta kinkiga läge övergavs de arma folkbibliotekarierna av föredragshållaren, emedan tiden var så framskriden att planerad diskussion fick inställas". Från 1948 fick de 20 centralbiblioteken i länen stor betydelse för bokförsörjningen och även för bokurvalet men "man behövde inte nödvändigtvis rekommendera Sartre och Kafka för att man avråder från Birgit Sparre och Sigge Stark". Året innan uttryckte Greta Linder att den ekonomiska krisen med urholkade bokanslag ledde till att klassikerna blev levande, vilket ju ingen "bibliotekspropaganda" lyckats med varken förr eller senare.

Bokutredningen 1949 föreslog att författarna skulle erhålla ersättning för bibliotekens bokutlåning. Vid årsmötet framhöll Bengt Hjelmqvist det orimliga i att Gösta Knutssons *Pelle Svanslös* skulle ge samma ersättning som Harry Martinssons *Vägen till Klockrike*. 1954 konstaterades det vid årsmötet att den segslitna frågan om bibliotekersättning till svenska författare fått en någorlunda tillfredställande lösning för alla parter. I mitten av 50-talet var Greta Renborg enligt amerikansk förebild ute på en uppsökande folkbildande turné och föreläste om skönlitteratur (i det s.k. Dalaprojektet) bland annat för husmodersföreningar.

Att lära ungdomar hitta vägen till biblioteket ansågs vara den bästa lösningen gentemot den "dåliga" litteraturen. De som besökt USA konstaterade att råhet och sadism vällde fram över diskarna och en kommunistisk riksdagsmotion om importförbud diskuterades upprört vid årsmötet. Vid föreningens 50-årsjubileum 1965 konstaterade Bengt Hjelmqvist att språkliga och erotiska minoriteter behövde uppmärksammas vid bokurvalet och bibliotekens gränsdragningar när det gällde erotisk litteratur debatterades. Utlåningen av skönlitte-



Bokprat för Husmodersföreningen, Hammarby.
Foto: Eskilstuna Kuriren.

ratur hade minskat sedan mitten av 1970-talet då den uppgick till 40 procent av alla utlån. Åke Erlandsson efterlyste en bred strukturanalys av underhållningslitteratur i BBL 1977 och hävdade 1998 att 16 av 28 miljoner skönlitterära utlån för vuxna var av mer eller mindre tvivelaktig kvalitet.

I utredningen *Boken i tiden* (1997) fick biblioteken kritik för sina bristande skönlitterära kunskaper, för att inte förmedla skönlitteratur och för att inte lyfta fram de litteraturstödda titlarna. Många bibliotek har genom åren arbetat lokalt med ämnesord för skönlitteratur både för barn och vuxna och vissa insatser gjordes även av BTJ. Behovet av en nationell samordning ledde till att Lena Lundgren, Länsbiblioteket i Stockholms län, och Pia Leth, Kungliga biblioteket, 1999 bildade en arbetsgrupp. I den ingick bland andra Eiler Jansson, som tidigare hade sammanställt *Kompass i bokskogen*. År 2004 resulterade arbetet i att ämnesordslistor för skönlitteratur för vuxna och för barn- och ungdomslitteratur gavs ut samt en handledning i indexering. På förslag av föreningens styrelseledamot Joneta Belfrage, Göteborg tillsattes en specialgrupp för indexering av skönlitteratur och barn- och ungdomslitteratur, som en parallell till föreningens klassifikationskommitté.

Den sköna skönlitteraturen: i och utanför biblioteket utgavs i millennieskiftet av SAB:s skönlitterära kommitté. En enkät visade att bibliotekarier hade dåligt

samvete för att skönlitterärt arbete kom i kläm och att enbart 15 procent hade någon lästid. Krister Gustafsson uttryckte i BBL att det var snudd på tjänstefel att inte ens skylta med de litteraturstödda titlar som distribuerades gratis till folkbiblioteken.

BBL utgav flera temanummer om det pågående arbetet med skönlitteratur, t.ex. om en kurs i skönlitterär metodutveckling, anordnad av Lars Rydqvist, Nobelbiblioteket och Gunnar Södow, Regionbibliotek Västra Götaland. År 2005 tillsattes en redaktionskommitté med medlemmar från folk- och forskningsbibliotek för indexering av skönlitteratur för barn- och vuxenlitteratur. Nätverket för skönlitteratur invigdes år 2007 och förutom biblioteksföreningen ingick Författarförbundet och Nobelbiblioteket. Bakgrunden var att bibliotek hamnat i bakvattnet när det gällde att fungera som litteraturförmedlare efter perioder med påfallande stort IT-fokus.

Barn och ungdomar

De första folkbiblioteken hade endast embryon till separat biblioteksservice för barn och ungdom. Barn och ungdomar hade inga egna lånekort utan de fick använda föräldrarnas – ofta på söndagar. Även i biblioteksvärlden skulle barn på den tiden synas men inte höras. Vid det förra sekelskiftet infördes successivt öppna bokhyllor, med särskilda bokhyllor och även avdelningar för barn och ungdom. I Sverige blev Valfrid Palmgren en föregångare genom att starta Stockholms barn- och ungdomsbibliotek och hennes efterföljare Hildur Lundberg inrättande en utmärkt barnavdelning på Gustav Vasa församlingsbibliotek. Barnavdelningar i folkbiblioteken diskuterades vid SAB:s årsmöte 1935 där Helja Jacobson, bibliotekarie vid Malmö stadsbiblioteks barnavdelning, inledde. Olika metoder för målgruppen infördes och i och med att barnlitteraturkritik utvecklades började urvalsprinciper att diskuteras alltmör. Efter en barnbibliotekarietkurs 1954 utarbetades det två stencilerade bibliografier: en förteckning över böcker om barn- och ungdomsbibliotek, barn- och

ungdomslitteratur, läsintressen och extension work bland barn och en förteckning över tidskriftsuppsatser i dessa ämnen (Ørvig 1963).

SAB:s ordförande Gustaf V. Nilsson konstaterade 1955 att den "mindervärdiga" barnlitteraturen diskuterats intensivt, bland annat "oskyldiga barn och den förföriska serieläsningen". Motpropaganda genomfördes för att främja goda läsvanor hos ungdomen via bokdagar på initiativ av bokhandeln. Bibliotek och skolor spred 1955 en specialkatalog mot "serieeländet" i 700 000 exemplar, den största katalogupplagan någonsin i Sverige. Motpropagandan mot serier var ännu intensivare än den var mot gangsterlitteratur eller så kallad parasitlitteratur. Under perioden 1947–1961 utgavs årligen förteckningen: *Böcker för jullovet: nya och gamla barn- och ungdomsböcker med lästips* om både nya och gamla barn- och ungdomsböcker.

Gurli Linder förde i sina litteraturöversikter en sträng och konsekvent kamp mot så kallade "snömosböcker" främst indian- och flickböcker som vällde in över landet. Mary Ørvig underströk under 1960-talet betydelsen av lyhördhet mot omvärlden i arbetet med barn och böcker, men att blicken måste riktas mot vuxenlitteraturen till vilken vägen skulle banas. *Ett urval skönlitterära böcker för tonåringar* publicerades 1953 av SAB:s barn- och ungdomssektion. Två år senare startade utgivningen av *Skolbiblioteket*, en skolbibliotekstidskrift i samarbete med förskollärare- och skolläraryrket. En bibliografi: *Barnen böckerna och barnbibliotekarierna. 10-års bästa barnböcker 1965–1974: ett kvalitetsurval* publicerades 1963 genom SAB:s specialgrupp för barn- och tonårsverksamhets försorg. I inledningen påtalas problemet med att bibliotekens barnavdelningar ofta saknade fackutbildad personal. En konferens anordnades av Stockholms stadsbibliotek och SAB:s specialgrupp för att lyfta fram barnbiblioteksfrågorna. På barn- och tonårsgruppens möte väcktes även frågan om bibliotek ska fungera som något slags nöddaghem för de barn som inte har någon annanstans att ta vägen.



Bibliografi sammanställd av Mary Ørvig 1963.

Under 70-talet argumenterade bland annat Greta Renborg för att bibliotek ska bedriva tonårsverksamhet. Hon framhöll även behovet av en särskild tonårsgrupp inom SAB. I Sverige fanns tonårsavdelningar ofta som en del av barnbiblioteket. Specialgruppen för barn- och ungdomsverksamhet genomförde en kartläggning av bibliotekens tonårsverksamhet som redovisades vid förningens årsmöte 1977. En slutsats blev att tonårsverksamhet borde vara en angelägenhet för hela biblioteket och ansvaret fördelas mellan barn- och vuxenbibliotekarierna. År 1975 arbetade specialgruppen, med Kerstin Rydsjö som ansvarig, fram en ny målsättning för barnbibliotek. Viktigt i denna var att bibliotek skulle arbeta uppsökande för att nå ut till alla barn och samarbeta med "organisationer, institutoner och enskilda som arbetar med barn och sprida information om böcker, läsning och bibliotek". Denna målsättning spelade en betydelsefull roll för barnbibliotekens arbete ända tills nya rekommendationer utgavs 2003 av specialgruppen efter ett förslag utarbetat av länsbibliotekens barnkonsulenter. Rubriken "På barns och ungdomars villkor" markerade att rekommendationerna utgick från FN:s förklaring om barns rättigheter. Under 70-talet hade BBL flera

temanummer om barnbibliotek och i ett temanummer 1977 summerades 1960- och 70-talens expansion, samt påvisades att Barnstugeutredningen hade inneburit ett steg framåt. Problematiskt var att förskolan krävde stora medieresurser samtidigt som kommunernas ekonomi hårdnade. 1972 var barnutlånen 35–50 procent av folkbibliotekens totala utlån, medan enbart 15 procent av medieinköpen var barnlitteratur. Likaså stod 20 procent av befolkningen mellan 2 och 18 år för hälften av utlånen av skönlitteratur 1998. Samma år beviljade SAB 200 000 kronor till en dyslexikampanj. I kampanjen deltog bland annat Posten och BTJ. *Svantes vante* en bok om läsvårigheter delades ut till 133 000 förstaklassare.

Flera konferenser om bokprat samt en tonårskonferens anordnades 1974 av specialgruppen för barn och tonår och specialgruppen för uppsökande bibliotek. Fortbildningar för barnbibliotekarier genomfördes på 70-talet på initiativ av specialgruppen för barn och tonår i samarbete med BHS. Vid denna tid diskuterades bibliotek i relation till fritidsgårdar och olika målgrupper av barn, till exempel de med utländsk bakgrund eller med funktionshinder. Försöksverksamhet pågick i t.ex. Helsingborg, Malmberget och Skärholmen och Britt Isaksson beskrev sina erfarenheter i ett temanummer med den tidstypiska rubriken: "Alla barn är allas barn".

Under 1990-talet publicerades *Pris vare barnboken: en historik över SAB:s barnbokspriser*. Att ett statligt inköpsstöd beviljades från 1997 till barn och ungdomslitteratur fick naturligtvis stor betydelse. Föreningen publicerade under 2000-talet en rad skrifter som *Som fisken i vattnet: Barns väg till språk och läsande: en idébok av BTJ i samarbete med SAB:s kommitté för barn och ungdom* och *Att stärka och stimulera – olika projekt och satsningar för läsning bland barn och unga*. Den senare hänvisar till den internationella undersökningen om läskompetensens tillbakagång sedan 2001. Rapporten *Läsfrämjande-förnyelse behövs!* innehöll förslag till nya former för inköp och läsfrämjande insatser. *Barn berättar! En studie av 10-åringars syn på läsning och bibliotek* (2011) publicerades tillsammans



SAB gav 1998 stöd till dyslexikampanjen.

med föreningens verksamhetsgrupp för barns och ungas läsning av forskaren Åse Hedemark och kansliets Wiviann Wilhelmsson. I den berättar barn om hur de såg på läsning. De senaste åren har strategisk medieplanering, rummets betydelse och kommunikation kring barn och ungas internetanvändning kommit alltmer i fokus.

Skolbibliotek

Frågan om skolbibliotek fanns med redan före SAB:s bildande 1915 eftersom flera initiativtagare som Hildur Lundberg brann för frågan. Valfrid Palmgrens utredning 1911 framhöll skolbibliotekens särart samtidigt som de var en del av det allmänna biblioteksväsendet. Med 1912 års författning var skolbiblioteken tidigt statsbidragsberättigade. Folkbiblioteksinspektör Lars Wählin talade vid SAB:s andra årsmöte om förhållandet mellan skolornas bibliotek och de allmänna bibliotekens ungdomsavdelningar. I ett brev till Kungl. Maj:t 1918 framförde SAB önskemål om fasta årliga minimianslag till statsskolornas inköp och inbindning av böcker, samt att bibliotekariernas arvoden skulle höjas. Dessutom påtalades behovet av viss nedsättning i undervisningstid för bibliotekarier vid statsskolor och privata läroverk. Alvida Sandberg, bibliotekarie vid Göteborgs folkskolor, var en av många som arbetade för genomförandet av obligatoriska skolbibliotek. Hon skrev "Skolbibliotek åt alla barn!" om att väcka ungas

intresse för läsning och lära dem att förstå böckers betydelse. Tanken att "skola och bibliotek bör betjäna varandra är lika gammal som den svenska folkskolan", dvs att se dem på samma sätt som "fäderna" 1824 betecknade sockenbibliotek som nödvändiga komplement till skolundervisningen. Då handlade det främst om en "samling nyttiga böcker för att utvidga redan vunna kunskaper". Vid årsmötet 1920 talade Hildur Lundberg om vikten av biblioteksundervisning för skolbarn. I en artikel i BBL 1924 betonar hon vikten av nöjesläsning, bredvidläsning, fackböcker och handböcker och att intet skolhus bör byggas utan ett rymligt lätt tillgängligt biblioteksrum.

År 1927 fick SAB via beslut i folkskoledirektionen rätten att utarbeta förteckningar över böcker ämnade till fri läsning, vilket skedde på grundval av folkskoledirektionens förteckning för Stockholms folkskolor. Tack vare 1930-års författning skedde en viss förbättring av skolbibliotekens anslagsmöjligheter. Bidragsbeloppet höjdes till lägst 15 kr och högst 150 kr per skoldistrikt och år.

Vid SAB:s 25-årsjubileum uttryckte flera medlemmar, som överlärare Lorentz Larsson, Stockholms folkskolor, förhoppningar om att "varje skolbibliotek skulle vara medlem i SAB både till namnet och gagnet". Skolbibliotekarie Nathan Johnson från Karlstads folkskolor var förvissad om att skolbiblioteken för varje år skulle få allt större betydelse för skolväsendet, trots att ett stort antal skolor fortfarande helt saknade skolbibliotek. 1949 konstaterade folkbibliotekssakkunniga att ett stort antal skolor fortfarande saknade biblioteksverksamhet. Likaså saknades det föreskrifter om att de borde finansieras via skattemedel. Enligt SFS 1955:506 skulle 5 kr per elev beviljas till skolor med upp till 1000 elever, därefter i fallande skala. Särskilda statsbidrag till skolor avskaffades drygt tio år senare (SFS 1966:132).

Kulturrådets rapport 1978:2 *Skola och folkbibliotek i samverkan* fick kritik för att den enbart redovisade



Efter beslut i riksdagen 1931 genomfördes förbättrade anslagsmöjligheter för skolbiblioteken. Bibliotekslektion i Kungsladugårdsskolan i Göteborg.

läget och inte bidrog med några nya grepp eller modeller för samverkan och för att den blundade för konflikten kring fackutbildade bibliotekarier. Under perioden 1976–1986 hade anslagen till skolbibliotek halverats enligt författaren och journalisten Gunnar Ohrlander (BBL 1986). Föreningen har haft en rad kommittéer och arbetsgrupper som har agerat tillsammans med andra organisationer vid åtskilliga tillfällen genom åren. Enligt skolverkets definition är skolbibliotek "en gemensam och ordnad resurs av medier och information som ställs till elevers och lärares förfogande med hjälp av kompetent personal". Det låter bra men troligen har en del kommunala beslutsfattare en alltför förenklad och förlegad bild av skolbibliotek och dess funktioner. Okunskapen om bibliotekens betydelse för läsning tycks tyvärr vara större ju yngre barnen är. Ju äldre ungdomarna är desto mer biblioteksresurser avsätts det för dem. SAB publicerade i samarbete med Skolverket och Kommunförbundet 1977 *Exploderar skolbiblioteken? En rapport om gymnasiebibliotekens resurser, integration i undervisningen och förändringsbehov* av gymnasiebibliotekarie Solveig Hedenström, Västerås. Initiativet till rapporten kom från SAB:s specialgrupp för skolbiblioteksverksamhet. Året efter utgav Kommunförbundet vägledning och underlag för planering av gymnasieskolan som fick stor betydelse. Den innehöll detaljerade rekommendationer om bemanning, bokanslag och bokbestånd och lokalstorlek. Skillnaden

är i dag påfallande när det gäller genomsnittlig bemanning. I gymnasiebibliotek är den 35 timmar i veckan medan den i grundskolan enbart är 2,7 timmar i veckan. Trots detta saknades det bemannade bibliotek på fyra av tio gymnasier. Skolledarna däremot ansåg att de främst saknade resurser och lokaler.

Folkbibliotekssakkunniga hade redan 1949 förordat kombinerade folk- och skolbibliotek som en lösning på skolbiblioteksproblemet. 1997 var enbart 32 procent av folkbiblioteken integrerade med skolan och 2011 fanns det 500 integrerade bibliotek. Beslutet om avskaffande av statsbidrag 1966 medförde att skolbibliotek ofta var och tyvärr även förblir ett sorgekapitel, som SAB:s dåvarande ordförande Joneta Belfrage uttryckte tillståndet 1997. Kommunernas brist på pengar och en otydlig ansvarsfördelning på såväl lokal, regional som nationell nivå är ytterligare tänkbara orsaker till att skolbiblioteksfrågan ännu inte har fått en tillfredställande lösning. Bristande kunskap om bibliotekens betydelse, framför allt för yngre barns läsande, lärande och språkutveckling och att bibliotekskunskap inte alltid uppfattas som en del av skolans undervisning kan vara andra skäl. Ett kvarstående problem är att förskolor och skolor ofta saknar tillräckligt med egna resurser och därför (ut)nyttjar folkbibliotekens bestånd. Kulturrådets rapport *Skolbibliotek 2008* visade att var tredje skola dvs 250 000 elever fortfarande saknade skolbibliotek. Räknas även de helt obemannade in rör det sig om 450 000 elever.

I biblioteksförningens verksamhetsplan 2005–2006 ingår mål om att alla elever i grund- och gymnasieskolan samt vuxenutbildningen ska ha tillgång till bemannade skolbibliotek. Under Almedalsveckan på Gotland 2005 höll föreningen ett seminarium om bemanningen av skolbibliotek. Resultat i en Temo-undersökning visade att 79 procent av tillfrågade kommunalråd inte var beredda att satsa mer resurser på skolbibliotek trots att mindre än 60 procent var bemannade. Skolbiblioteken har varit föremål för en rad olika utredningar genom åren eftersom de var och tycks i nuläget tyvärr förbli eftersatta. Skillnaderna fortsätter att vara stora trots be-

slut om ny skollag 2010:800 som i kapitel 2 § 36 fastslår att alla elever ska ha tillgång till ett skolbibliotek (gäller även friskolor) och att skolinspektionen fastställt krav. Föreningen har publicerat en rad rapporter och den senaste 2013 *Alla elever ska ha tillgång till skolbibliotek – en skolbibliotekspolitisk översikt* i avsikt att genom fem handfasta insatser söka komma till rätta med 70 års retorik. Den nya bibliotekslagen från 2014 fastslår i § 10 att grundskolan, gymnasieskolan, specialskolan, särskolan och sameskolan ska ha tillgång till skolbibliotek. Det är märkligt att problemet kvarstår trots ny skollag, förstärkt bibliotekslag och rapporter som PISA om bristande läsförmåga och läsförståelse hos svenska skolelever – inte minst hos pojkar.

Social uppsökande biblioteksverksamhet

Vid föreningens 50-årsjubileum 1965 konstaterade Bengt Hjelmqvist att den sociala biblioteksverksamheten fått ökad prioritet. Olika kommittéer och specialgrupper i föreningen har arbetat med frågor som rör äldre, personer med funktionshinder och flera andra målgrupper. Vid ett årsmöte 1969 hölls estradsamtal om de handikappade och biblioteken. *Biblioteket och afasipatienten* framtogs av SAB:s specialgrupp för social biblioteksverksamhet. Skriften sammanfattar fem föreläsningar om afasi som hölls vid en konferens 1973 på Sahlgrenska Sjukhuset i Göteborg och innehåller illustrationer av Bror Funck.

Ett ytterligare exempel är: *Tekniska hjälpmedel: sammanfattningar av föreläsningar i Norrköping för synskadade och rörelsehindrade*. Skriften gavs ut av SAB:s specialgrupp för social biblioteksverksamhet. Mycket skedde under 1970-talet utifrån *Den nya kulturpolitiken* (1972). Där prioriterades uppsökande biblioteksverksamhet till så kallade "eftersatta" grupper. Vid en nordisk konferens 1975 diskuterades såväl effekter som prioriteringar när det gällde bibliotekets uppsökande verksamhet till "eftersatta" grupper i miljöer som fängelser och arbetsplatser, men även till grupper



som invandrare, synskadade och "handikappade". Även rekrytering och utbildning diskuterades och en skrivelse sändes till samtliga nordiska biblioteksutbildningar med uppmaningar att undervisa om social biblioteksverksamhet. Föreläsningar ingick i konferensen "Barn och tonåringar med läshinder" som arrangerades av SAB:s specialgrupp för uppsökande biblioteksverksamhet vid stadsbiblioteket i Karlstad 1974. Det uppsökande arbetet var mest aktivt under 1980-talet. Målet var att se till hela brukarens behov. En förskjutning har senare skett till att i stället arbeta mer via förmedlare. Dels i enlighet med 1996 års kulturpolitik och dels på grund av den försämrade kommunala ekonomin. Verksamheten till målgrupperna har också bytt namn och kallas "särskilda tjänster". SAB:s kommitté för uppsökande biblioteksverksamhet publicerade år 2000 i samarbete med bland annat BTJ: *Likvärdig service! bibliotekens tjänster till äldre och funktionshindrade*. Skriften tar upp frågor och även konsekvenserna av att IT-frågor, studenter, och vana biblioteksbesökare "slukar" en allt större andel av biblioteksresurserna, på bekostnad av biblioteksservice till dessa målgrupper. I ett alltmer segregerat samhälle med ökade klyftor kommer sannolikt dessa frågor att vara viktiga i framtiden.

Sjukhusbibliotek

Verksamhet via sjukhusbibliotek med litteraturförmedling till patienter har funnits i hundra år. Sjukhusbibliotek fick för första gången anslag efter en motion av Godtemplarordens studieledare Oscar Olsson vid 1920 års riksdag.

Vid SAB:s årsmöte 1931 i Borås inleddes en diskussion om sjukhusbibliotek av stadsbibliotekarie Gösta Östling. Från lasarettshåll underströks starkt betydelsen av att vederbörande kommunbibliotek, där så kunde ske, tog hand om biblioteksarbetet även på sjukhus. Under 70-talet var sjukhusbibliotek och bokvagnsronder ett självklart inslag. Kopplingen till kommunbiblioteken fanns kvar fram till 1980-talet, då landstingen efterhand övertog huvudmannaskapet. Bibliotekens människosyn, vårdtänkande och kultur som terapi diskuterades vid konferenser och i BBL under mitten av 1970-talet. SAB:s vårdsektion publicerade *Blänkaren: Vårdbibliotekssektionen informerar* från 1998, som e-tidskrift 2002–2004. Året efter publicerades *Sjukhusbibliotekens betydelse för medicinskt beslutsfattande: en studie av 28 svenska sjukhus* av Eva Alopaeus. Hot om nedläggningar av sjukhusbibliotek duggade tätt, framförallt under 2004. Föreningen och andra påpekade problemet med att sjukhusbiblioteken inte omfattas av Hälso- och sjukvårdslagen och att de enbart omnämns i Bibliotekslagen. En rad artiklar i BBL:s temanummer under 2004 belyste problematiken och presenterade även tänkbara lösningar som att slå samman sjukhusbibliotek med landstingets förvaltningsbibliotek, vilket skett i Nyköping. Under senare år har sjukhusbiblioteken i allt större utsträckning blivit medicinska fackbibliotek. Den patientinriktade delen har minskat vilket hänger samman med att vårdtiderna förkortats och att eftervård ofta sker i hemmet.

Föreningens mål i verksamhetsplanen 2005–2006 är att varje landsting eller offentligt finansierad vård och omsorg, samt myndigheter och offentliga institutioner ska vara skyldiga att ha biblioteksverksamhet för sin mål-



Sjukhusbiblioteken erhöill för första gången anslag efter motion från Oscar Olsson vid 1920 års riksdag. Bilden visar utlåning vid Mörby 1921.



"Boksyster" Greta Åhlin med Falu lasarettets första bokvagn, en bokhylla på hjul. Ur "Sjukhusbiblioteken i Dalarna 90 år" av P-O Tellander.

grupp, vilket även inkluderar personal och forskare. Hur sjukhusbibliotek kan bli företagsbibliotek i bred bemärkelse i sjukhuset, i nära samarbete med personalavdelningen, företagshälsovård och personalvård och sjukhus, beskrev Shujaat Noormohamed, bibliotekschef i NU-sjukvården i BBL 2005, när de tilldelats föreningens utmärkelse Årets sjukhusbibliotek. Barbro Thomas genomförde en utredning om sjukhusbibliotekens verksamhet på uppdrag av Föreningen Sveriges sjukhusbibliotekschefer 2012. I den identifierades framtida utvecklingsområden, till exempel informationsstrategier till användare och huvudmän, teknik- och metodutveckling och vad KB:s nya samordningsuppdrag skulle kunna innebära för sjukhusbiblioteken.

Arbetsplatsbibliotek

Redan vid föreningens bildande talade Fredrik Hjelmqvist om att ett modernt bibliotek ska bidra till att fostra dugande medborgare. Vid årsmötet i Göteborg 1923 hölls föredrag om "Ett svenskt industribibliotek". Knut Tynell ansåg att Stockholms stadsbibliotek skulle ha en centralt belägen affärslokal som skulle sponsras av företagarna själva. Arbetsplatsbibliotek växte främst fram under 70-talet fram till slutet av 80-talet för att mer eller mindre halveras under 90-talet. En artikel i BBL berättar om en enkät till skiftrbetare år 1971 som visade att de helst ville låna böcker under raster eller

direkt efter jobbet. År 1974 hade BBL ett temanummer om arbetsplatsbibliotek. Frågan handlade mycket om att det fanns en konfrontation mellan olika värderingar. Av Kulturrådets rapport *Bibliotek i skymundan* (2004) framgick det att av 1 100 arbetsplatsbibliotek var 400 i facklig regi i samarbete med "En bok för alla" och cirka 380 i folkbibliotekens regi, samt 300 fristående. Enligt en artikel i BBL 2005 hade 75 procent av arbetsplatsbiblioteken lagts ner sedan början av 1990-talet och en halvering hade skett så att enbart 320 fanns kvar år 2003, koncentrerade till framförallt fem kommuner: Sandviken, Norrköping, Stockholm, Malmö och Borås. Orsaker var framförallt neddragningar i biblioteksbudgetar och nedläggningar av företag. Antagligen har antalet arbetsplatsbibliotek decimerats ytterligare, vilket kan vara en anledning till att flera pågående läsprogram rör t.ex. pappor och pojkar.

Minoriteter och invandrare

Språkliga minoriteter och utlandsfödda är grupper som omnämns då och då i föreningens historia. Under 1960–70-talet nämns även grupper med utländsk härkomst i termer av integration, tillgänglighet och demokrati. SAB skrev 1970 tillsammans med BiS och andra föreningar ett brev till biblioteksnämnder och länsbibliotek där såväl brister som behov påtalades när det gällde bibliotekets service till utlandsfödda. Av

Hur skall biblioteket möta invandrarna?

Under övervakande rubrik diskuterades på 14:e nordiska biblioteksmötet 1980 bibliotekens service till invandrare i de nordiska länderna. Panelen utgöres av bibliotekarie Benedikte Kragh-Schwartz, Gentofte kommunbibliotek, publicistonssekreterare Camilla Cedersnütz, Friends Bibliotekstiftelse, lärarbibliotekarie Grete Bøgh, Drechnanske bibliotek, och konsulent Males Gulek, Statens kulturråd. Vi återger här deras inledningsanföranden.



Foto: Catharina Stenberg, Alingsås

Prioritera uppsökande verksamhet, information och kulturella arrangemang!

Antalet af fast boende utlänningar i Danmark er ca. 100 000 hvar af ca. 40 000 til 60 000 kommer fra lande hvis sprog traditionelt ikke tales i de danske folketalsskifter. Det drejer sig især om Tyrkiet, Jugoslavien, Pakistan og de arabiske lande.

Baggrund

Der er ikke foretaget nogen samlet overordnet indvandrerpolicy i Danmark. Udgangspunktet for den bibliotekstjeneste af indvandrere, der skabtes i dag, er dels biblioteksløst i forhold til hvilken alle med bopæl i Danmark har ret til en bibliotekstjeneste, dels en betænkning afgivet af en udvalg under Biblioteksloven 1972 om i bibliotekskommissionens betænkning om en betjening af indvandrere specielt i forhold til køb bøger, et andet punkt, til bøger medtaget i den enkelte revision af biblioteksløst.

Som det ovennævnte princip må det fastslås, at indvandrere skal have adgang til tjenester på modersmålet, uafhængigt af, om de bor i en kommune med få eller mange indvandrere med samme sproglige

baggrund. Derfor er det i Danmark besluttet, at det i nogen udstrækning må være en central funktion at hjælpe disse grupper, selv om bibliotekbetjening ellers er en primært kommunal forpligtelse. Denne beslutning må foretages på baggrund af det relativt lille antal indvandrere, fordelt på mange sprog, den relativt høje mobilitet i disse grupper, som jo er p.g.a. de mange praktiske vanskeligheder, der er forbundet med indkøb og krigering af materialer.

Men selv om en størrelse af at være materialleverantør, indkøber og krigeringen omkostninger, bemærker det stadig en hel række af opgaver, som kun med rimelighed kan klares på det lokale folketalsskifte, hvor lokale kenderne. — Dette vil jeg komme tilbage til.

Aktuelle situation:

Men først vil jeg lige kort skildre den aktuelle situation i Danmark ang. indvandrertjenester. Nogle få kommuner har selv opbygget relativt store samlinger, ellers er det spredt og selv meget tilfældigt, hvad der er opbygget af lokale samlinger.

Med støtte fra Rådighedsudvalget har Gentofte Kommunebibliotek siden 1970 drevet en central samling — gæstearbejdssamlingen — som står til rådighed for alle folketalsskifter med indvandrere som læsere, dels med arkivalier, dels med deponier. Samlingen er på lidt under 10 000 bøger — hvilket er helt utilstrækkeligt. På indvandrere talssprog taler vi ind på 16 sprog, hvilket heller ikke er tilstrækkeligt. Disse centrale bøger leveres til lokale og bærer fra 1-7) af bøgerne.

Materialevalget til voksne

I det følgende vil jeg koncentrere mig om materialer til voksne. Hvad gør vi nu og hvad har vi gjort i fremtiden for at indvandrere kan få en rimelig betjening?

Materialevalgsprocessen må foretages ud fra følgende overordnede synspunkter:

1. at bevare og udbytte kendskabet til hjemlandets sprog og kultur
2. at bevare og fremme det nye land, samfund og kultur (1)

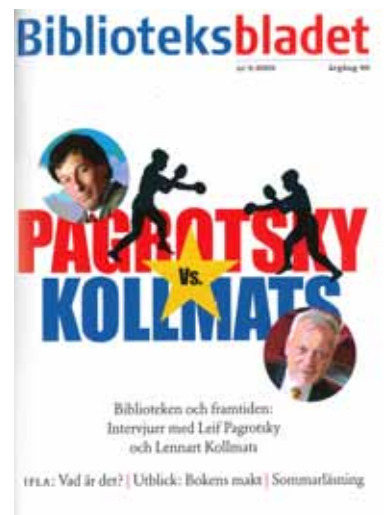
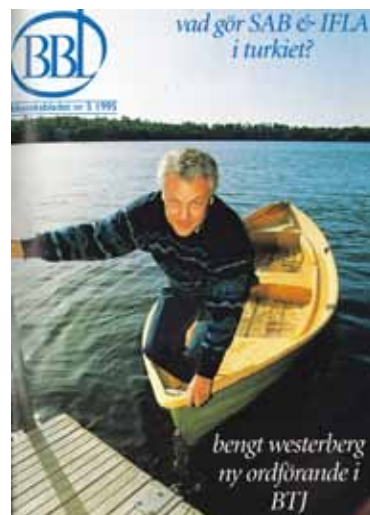
Ud fra disse overordnede synspunkter må materialevalget afspilte følgende:

- a. indvandrere må betjenes på deres eget sprog.
- b. litteraturen må primært være af egne nationale forfattere.
- c. materialevalget må foregå i nært samarbejde med personer med indvandrers baggrund.

som møtesplads når det gæller innanförskap och utanförskap på folkbibliotek i Skåne. Föreningen beviljade stöd till Joacim Hansson som med några studenter vid Linnéuniversitet i en rapport 2009 beskriver att svenska folkbibliotek har en synnerligen begränsad verksamhet när det gäller förvärv och beståndsutveckling för landets fem nationella minoriteter och att det saknades såväl resurser och samordning, som intresse och mod. Även biblioteksverksamhet till äldre, arbetslösa, socialt utsatta, sexuella minoriteter eller personer med annan sexuell läggning (HBTQ) beskrivs i BBL:s artiklar. Likaså metoder och verksamheter som utvecklas för att nå fler icke användare så att de ska kunna ta del av bibliotekens tjänster.

Föreningens 20 specialgrupper utvärderades och diskuterades 2005–2006, däribland frågan om hur de skulle kunna indelas i färre men större grupper för att stärka föreningens profil. Att specialgrupperna avskaffades och ersattes med nya konstellationer väckte en hel del debatt. Föreningens medlemmar har varit och är aktiva och i en rad andra frågor än de som valts ut här. Engagemanget i ett stort antal expertgrupper och nätverk ger bland annat resultat i konferenser och publikationer vilket är en viktig och bärande del i biblioteksföreningens verksamhet. Föreningen har goda ekonomiska förutsättningar, men det är också viktigt att medlemmarna får tillåtelse av arbetsgivare att vara aktiva och engagera sig i föreningens arbete i framtiden.

skrivelsen framgick det att bibliotekens mediabestånd var bristfälliga, likaså information av olika slag. Tyvärr var kommuners hemsidor relativt ofta enbart skrivna på svenska. *Framgångsrikt men förbisett om bibliotekens betydelse för integration* (2008) redovisade att svenska bibliotek nått fler personer med utländsk härkomst än 1970. Framgångsfaktorer som lyfts fram var uppbyggnad av inköpskanaler, relevanta samlingar på olika språk, stödfunktioner regionalt och nationellt samt biblioteksnätverk. Även brister beskrevs när det gällde olika behov i integrationsprocessen, såsom språkinläring, studielitteratur på modersmål och att barn med utländsk bakgrund inte läser böcker på sitt modersmål. Inte heller besökte personer med nordisk bakgrund bibliotek i samma utsträckning som svenskar. Samma år publicerade BTJ och Svensk biblioteks-förening sociologen Mikael Stigendals bok om bibliotekets roll



Kap 6

...då kunna vi inte undvara ett organ...”

En förening och dess tidskrift.

Henriette Zorn

”Vilja vi gagna vår förening, vårt gemensamma arbete och i någon mån oss själva, ja då kunna vi helt enkelt inte undvara ett organ. Genom en tidskrift blir det oss möjligt att arbeta fram vår sammanslutning, vi skapa därmed också en möjlighet för medlemmarna av föreningen att komma i närmare kontakt med varandra. Ett fackorgan för biblioteken bör kunna anlitas även av statens biblioteksbyrå och dess konsulenter och sålunda bli en förbindelselänk mellan dessa och alla de statsunderstödda biblioteken”.

Orden är Fredrik Nilssons, bibliotekarie vid Stockholms arbetarebiblioteksförbunds bibliotek. Året är 1915 och platsen är Akademiska Föreningens lilla sal i Lund. Där hölls Sveriges Allmänna Biblioteksförenings (SAB) första årsmöte som samlade över åttio mötesdeltagare. De flesta var bibliotekarier från olika bibliotekstyper och amanuenser från universitetsbiblioteken. Som kuriosa kan nämnas att en som var med på detta första möte fyra år senare skulle bli invald i Svenska Akademien och ta plats på stol nummer 13. Poeten, författaren och litteraturkritikern Anders Österling var vid tiden för SAB:s konstituerande möte amanuens vid Lunds universitetsbibliotek. Kuriosa ur ett mer föreningshistoriskt perspektiv från den här tiden var kutymen att skicka hyllnings- och hälsningstelegram till såväl konungen som prins Eugen samt även till statsrådet och chefen för – som det då hette – Ecklesiastikdepartementet. Och samtliga svarade med vändande telegram som högtidligen lästes upp, i regel på årsmötets andra dag. Majestätet och prinsen ansåg sig vara du med årsmötet och undertecknade därefter:

”Framför mitt hjärtliga tack för det vänliga hälsningstelegrammet”.

Gustaf

”Mitt varma tack och hjärtlig hälsning sändes Sveriges biblioteksförening genom Eder”.

Eugen

Chefen för Ecklesiastikdepartementet, K.G Westman, fann det för gott att underteckna med sitt fullständiga namn och tacka föreningen för ”Edert nitiska arbete att främja vården av kulturens förrådskammare”. Mycket avhandlades vid detta första årsmöte men en av de saker som med styrka framfördes till den blivande styrelsen var vikten av en egen tidskrift som om möjligt borde startas å det snaraste, gärna redan påföljande år, 1916. Och så blev det. Den 24 april 1916 kunde styrelsen berätta om det kontrakt som slutits med tryckeriet Norstedts & Söner beträffande *Biblioteksbladet*. Till redaktörer utsågs Fredrik Hjelmqvist (en av grundarna till SAB och farbror till Bengt Hjelmqvist, förgrundsgestalt i den svenska biblioteksvärlden) och Knut Tynell, då kollegor vid universitetsbiblioteket i Lund.

Medarbetarna hämtades under de första åren i tidsskriftens liv främst från släkt och vänkrets.

Till en början utkom BBL med fem nummer à 60 sidor per år. Som medlem i föreningen (årsavgift 2 kronor) fick man tidningen som förmån. Prenumeration via posten eller bokhandeln kostade 3 kronor. Redaktionen var belägen på Jakobsgratan 32 vid Tegelbacken i Stockholm. Huset, som uppfördes 1783, blev någon gång under 1800-talet Kronprinsens stall. Kronprinsen var Carl XV och under 1800-talet rymde det bostäder för hovstallmästare och annat hovfolk.

Från 1834 och några år framåt höll också den legendariska serveringen "Tysta Mari" till i huset, caféet blev ett stamställe för journalisterna som arbetade på redaktionerna kring Klarakvarteren. Hundra år senare var det Konsums "Kafé Cirkeln" som tog plats i Kronprinsens stall och som under några årtionden framåt var mötesplats för politiker och tidningsfolk. Under någon period låg delar av krigsarkivet på adressen samt Ecklesiastikdepartementet. Huset kom att bli en del av det s.k. Tegelbackseländet och revs någon gång i samband med 1950- och 60-talens Citysanering. Men BBL blev troligen inte långvarig på Jakobsgratan 32. Redan 1919 fanns redaktionens skribenter på en annan Stockholmsadress på Hantverkargatan.

Främja föreningens syfte

Tidningens första och egentliga uppgift var att vara ett organ för föreningen och främja dess syften. Vidare skulle här förhandlingar och föredrag vid föreningens årsmöten offentliggöras och man skulle även bereda plats för diskussioner kring föreningsangelägenheter. Olika aspekter på bok- och biblioteksväsendet ville man se belysta i "korta, populärt hållna uppsatser". "I varje häfte skola under rubriken biblioteksnotiser lämnas kortfattade redogörelser för bibliotek och biblioteksverksamhet i in- och utlandet", meddelade vidare de båda redaktörerna i en programförklaring som publicerades i BBL:s första nummer 1916. Sist men inte minst skulle tidningen rymma en omfattande litteraturavdelning där nyutkomna böcker listades och

i korthet recenserades för att "söka underlätta bokurvalet för bibliotekens styrelser och föreståndare". Under flera decennier recenserades också all nyutkommen litteratur i BBL och man tog sig an uppgiften myndigt och på största allvar. Under det decennium som jag var chefredaktör för BBL tänkte jag ibland att man skulle kunna beskriva tidningens uppdrag och förhållande till sina ägare i ordalag som: om föreningen är partiet så kan tidningen sägas vara ungdomsförbundet. Det är emellertid ingen korrekt beskrivning. Tidningens hållning har ibland varit betydligt mer stelbent och konservativ än den som dess ägare har stått för. Ett exempel som kan nämnas från 1950-talet var synen på Tove Janssons muminvärld. Det är Tove Jansson-experten Boel Westin och hennes utomordentligt gedigna biografi om författaren *Tove Jansson – Ord, bild, liv*, Bonniers (2007), som sätter oss på spåren genom ett exempel hämtat just ur BBL:s recensionsomdömen.

Olika syn på saken

1952 utkom Tove Janssons innovativa bilderbok "Hur gick det sen?" – den med hål i som man kikar in i framåt (och bakåt) i händelseförloppet. Boken fick lysande recensioner, utnämndes bl a till "årets originellaste bilderbok" i DN och klippidén och färgkombinationerna uppmärksammades stort. I BBL blev det dock tummen ner. Man avfärdar den som ointressant och tråkig, ondgör sig över bakvända bokstäver och figurernas "underliga, svårlästa och svårfattliga namn" och vidare anser recensenten att den "ej kan rekommenderas för inköp". Sveriges Allmänna Biblioteksförening hade en mer progressiv syn på saken. 1953 fick Tove Jansson sitt allra första barnbokspris, nämligen Nils Holgersson-plaketten för samma bok och motiveeringen talar ett helt annat språk än den snåla BBL-recensionen. Prismotiveeringen talar om "en starkt personligt utformad bilderbok, som förenar humor och fantasi med dramatisk livfullhet, samtidigt som text och bilder sammansmälter till en konstnärlig helhet". Bakvända bokstäver, jojo...

Några år senare, 1958, inrättade föreningen ytterligare

ett pris, Elsa Beskow-plaketten, i syfte att belöna en konstnär som framställt föregående års bästa svenska bilderbok för barn eller den bäst illustrerade svenska barnboken. Plakettens första pristagare var Tove Jansson för boken *Trollvinter*. Och efter den första pinsamheten med *Hur gick det sen?* verkar tidning och förening åter gå i takt med varandra, åtminstone ifråga om Tove Janssons muminvärld: "Mumintrollet är lika trolsk och fascinerande som vanligt.", heter det t.ex. i recensionen av "Trollvinter" 1958. Redan året innan, 1957, visar man att man kommit på bättre tankar när man om "Kometjakten" konstaterar: "Mumintrollen är ju nu populärare än någonsin, och här har man ett gott tillfälle att förlora sitt hjärta till dem..."

Recensionsavdelningen var en ambition som med tiden kom att ge problem i takt med att bokutgivningen ökade. I slutet av 1960-talet kunde ett nummer av BBL rymma bortåt 150 sidor. Service i all ära men ekonomiskt var det en ohållbar utveckling. Omvittnat är vilken betydelse recensionsavdelningen i BBL hade. Den gav en nära nog fullständig överblick över alla nya böcker på svenska, såväl fack- som skönlitteratur, och spelade en stor roll för bokurvalsarbetet, inte minst för de mindre biblioteken ute i landet. Men denna service försvann i samband med det nummer som utkom som första 1970: "Av ekonomiska skäl måste denna service upphöra. Den har på senare år sprängt alla rimliga ramar för tidskriftens budget. Dessutom hotat att göra varje häfte till någon slags oformlig månadsbok", skriver redaktör Bertil Palmqvist i sin ledare i BBL nr 1/1970. Recensionerna samlades i en särskild tidskrift som hette *Bokrevy – en recensionstidskrift för fack- och skönlitteratur* som utgavs av Bibliotekstjänst. Helt försvann inte recensionerna i BBL men de begränsades till att i fortsättningen innehålla anmälningar av böcker som handlar om olika aspekter på biblioteksväsendet, nationellt som internationellt. Det gör de än idag.

Följde tidens formspråk

Till utseendet såg Biblioteksbladet i stort sett likadant ut under flera decennier: en liten häftad broschyr med mjuka pärmar, liten text på tunt papper, få bilder. Bara omslagen anpassades och moderniserades efter tidens formspråk. 1956 blev det styva pärmar och omslag i färg, broschyren började så smått förvandlas till tidskrift. 1950- och 60-talens BBL påminner utseendemässigt inte så lite om BLM (Bonniers Litterära Magasin).

En större formmässig förändring skedde först 1970 då ju också, som tidigare nämnts, den omfattande recensionsavdelningen lyftes ut ur tidningen. Man gick upp i format – inte bara av estetiska skäl (det större formatet "ger helt andra möjligheter att göra en snygg och tilltalande tidskrift") utan även av ekonomiska då "varje trycksida slukar mera text och kan alltså ge mera information". Tidigare hade man haft ett enhetligt omslag, nu fick varje nummer en ny omslagsbild och en ny färg. Avdelningarna lyftes fram tydligare i formgivningen, bilderna blev fler och större. Tidningen blev mer "tidning" i journalistisk bemärkelse. Borta var forna tiders uppsatsspäckade broschyr. Redan i mitten av 1960-talet fick tidningen en mer journalistisk inriktning och det hängde nog samman med att journalister rekryterades som redaktörer men också med att tjänsten blev en heltidsanställning. Fram till 1966 redigerades nämligen tidningen som bisyssla av redaktörer som hade sitt huvudsakliga värv inom biblioteksväsendet och/eller i föreningen.

1966 fick BBL så sin första heltidsanställda redaktör i Lennart Fröier, inte bibliotekarie men väl litteraturkritiker och frilansjournalist. Hans period på tidningen blev relativt kort då han gick vidare till posten som SAB:s kanslichef. På BBL ersattes han av Bertil Palmqvist som också han hade sina rötter i journalistikens och litteraturens värld och som under sina år gjorde BBL till en "aktuell och debattfrisk tidskrift". Som framgår av sammanställningen över BBL och dess

redaktörer genom åren var posten som redaktör för tidningen länge vikt för män. Våldigt länge. Det skulle dröja 66 år innan den första kvinnan fick förtroendet i samband med att Barbro Blomberg anställdes som redaktör 1982. Sedan dess har på andra sidan kvinnodominansen varit total, både vad gäller tidningens redaktörer och ansvariga utgivare.

BBL – ett rikt källmaterial

Biblioteksbladets betydelse som historisk källa är omvittnad. Under nästan ett sekel (BBL fyller jämt först 2016) har tidskriften speglat aktuell biblioteksdebatt och opinionen utanför statsmakternas korridorer på ett sätt som inte görs någon annanstans – det framhåller flera som haft anledning att söka sig tillbaka i läggen. Faktum är att man från 1916 och framåt i BBL ganska detaljerat kan följa framväxten av det offentligt finansierade och moderna Bibliotekssverige – tack vare publicering av statistik och anslag i kronor och ören från år till år. I de tidiga läggen kan man se vilken betydelse det av riksdagen 1912 beslutade statsanslaget till folk- och skolbibliotek hade för tillväxten av bibliotek. En av BBL:s redaktörer, Knut Tynell, konstaterar i en artikel i BBL 1921 (s. 65 ff) att antalet folk- och skolbibliotek (med statsunderstöd) mellan 1913 och 1920 nära nog hade fördubblats då antalet folk- och skolbibliotek nu uppgick till 1 625 stycken. Statsanslaget hade under samma period mer än tredubblats – från 180 000 kronor till 680 000 kronor (i 2014 års penningvärde motsvarar det cirka 11,5 miljoner). Behovet av höjda anslag och senare statsbidragens omregleringar är en fråga som noggrant följdes och debatterades i BBL fram till att de generella statsbidragen avskaffades 1965.

Att vissa frågor är tidlösa, för att inte säga eviga, vittnar ett animerat upprop i BBL 1920 (s. 122 ff) om och det ekar egendomligt välbekant in i våra dagar. Under rubriken ”Skolbibliotek åt alla Sveriges barn!” konstaterar fröken Alvida Sandberg, bibliotekarie vid Göteborgs folkskolor, att skolbiblioteken sedan 1900-talets början ”undergått en för barnen glädjande förändring” eftersom de inte längre betecknar ”en samling läro- och

uppbyggelseböcker, utan bibliotek, särskilt ordnat för skolungdomen för att tillgodose behovet av både nytta och nöje.” Just nöjesläsningen tycks ha legat Alvida Sandberg varmt om hjärtat eftersom ”barn- och ungdomsböcker äro den mest tilltalande lektyr för den med läsning mindre vane”. Att det 1919 finns 693 statsunderstödda skolbibliotek imponerar icke på fröken Sandberg ty ”hur många folkskolor i riket är fortfarande utan”? Svar: 1 463. När Alvida Sandberg tänker på situationen blir hon känslös: ”När man besinnar, vad barnen i de många skolorna utan bibliotek förlorat och dagligen går miste om, är man färdig att gråta över människors kortsynthet, tröghet och likgiltighet”.

Noggrann dokumentation

I BBL:s lägg kan man vidare spåra ursprunget till länsbiblioteken i samband med bildandet av tre länsbiblioteksförbund 1921 i Malmöhus län, Gotlands län samt Kronobergs län. Ingående kan man också ta del av framväxten av Stockholms stadsbibliotek och den ”storartade donation om en million kronor”, som Knut och Alice Wallenbergs stiftelse 1918 överlämnade till uppförande av ett Stockholms stadsbibliotek under förutsättning att stadsfullmäktige anslag de då tillgängliga medlen ur Forsgrénska fonden, 575 000 kronor, samt kostnadsfritt upplåt tomt och bekostade nödiga planeringsarbeten. Inte mindre än elva sidor ägnas i BBL 1922 (s. 36-47) åt att redogöra för stadsbibliotekskommitténs betänkande: noggranna redogörelser för Asplundbyggnaden både exteriört och interiört, bemanning, löner, samlingar, utlåningsstationer och filialer samt förstås kostnader för kommittéförslagets genomförande. Bankdirektör K. A. Wallenberg sköt 1923 till ytterligare 130 000 kronor i gåva till ”stadsbiblioteksfrågan” vilket föranledde styrelsen för SAB att till sin förste hedersledamot utse densamme (BBL 1923 s. 123). På förfrågan om bankdirektören ville motta utnämningen svarade han i ett telegram – undertecknat kort och gott Wallenberg – till årsmötet som 1923 hölls i Göteborg följande:

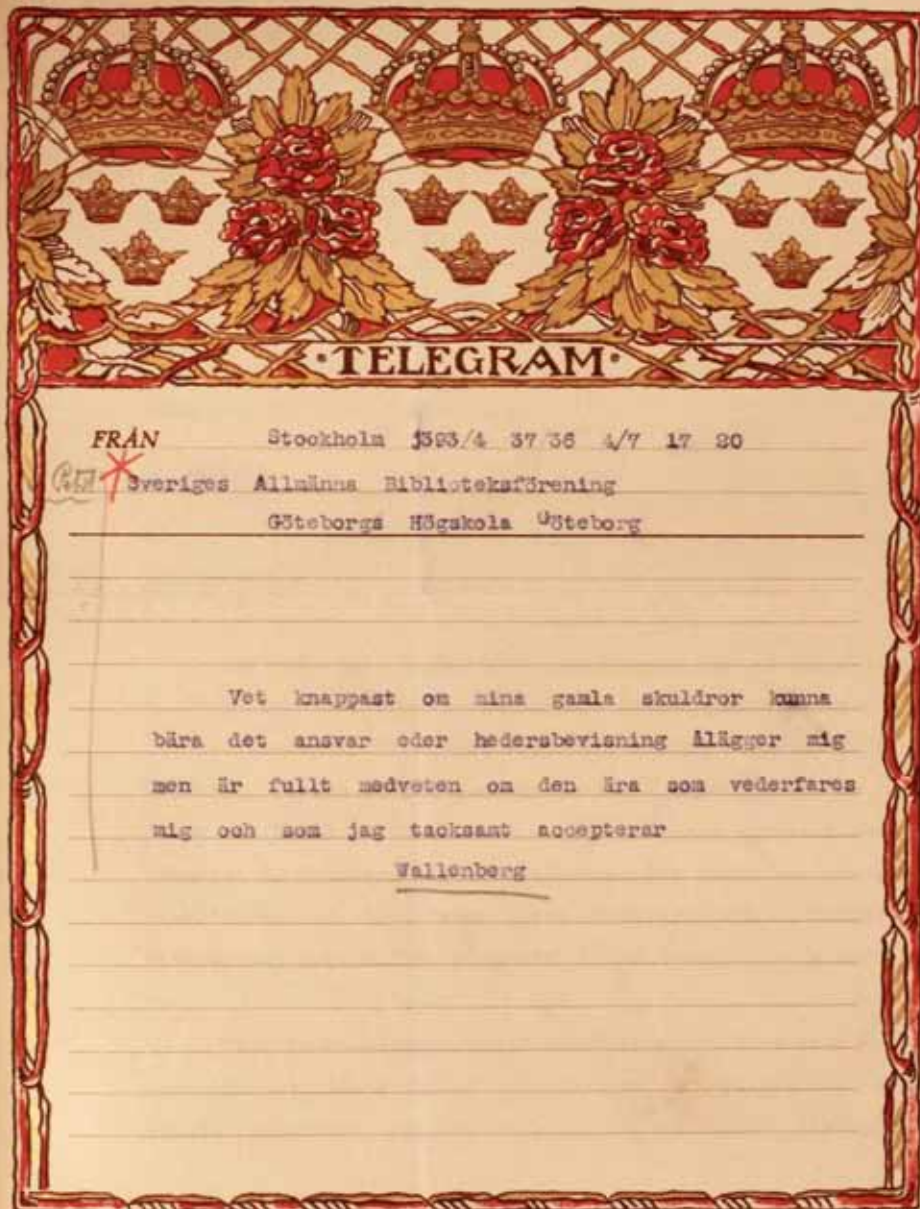
Protokoll vid Sveriges allmänna
biblioteksförnings Årsmöte i Göteborg
den 3 och 4 juli 1923.

§ 1.

Mötet öppnades av föreningens ordförande, förste bibliotekarien
A. Grape, som hälsade de närvarande välkomna och meddelade att sty-
relsen till mötets sekreterare utsett föreningens sekreterare dr.

Lx1

Till s. 6.



TELEGRAM

FRÅN Stockholm 393/4 37 36 4/7 17 20

~~FRÅN~~ Sveriges Allmänna Biblioteksförning
Göteborgs Högskola Göteborg

Vet knappast om mina gamla skuldror kunna
bära det ansvar oder hedersbevisning Allägger mig
men är fullt medveten om den ära som vederfares
mig och som jag tacksamt accepterar

Wallenberg

Exp. 40.

18 JUL 1923

”Vet knappast om mina gamla skuldror kunna bära det ansvar eder hedersbevisning ålägger mig men är fullt medveten om den ära som vederfares mig och som jag tacksamt accepterar.
Wallenberg”

Överhuvudtaget tycks noggrann dokumentation av biblioteksbyggen i landet liksom redogörelser för bibliotek som flyttar till nya lokaliteter ha en given plats i Biblioteksbladet. Asplundbyggnaden på 1920-talet var ett exempel. Hoppas vi framåt i tiden till 1940, bistår förste bibliotekarien Torsten Kolmodin i BBL:s häfte 8 med en lika detaljerad som högtidlig beskrivning av Stockholms stadsbiblioteks filial i det nya Forsgrénska Medborgarhuset på Södermalm i Stockholm: ”Det ståtliga huset med sitt centrala läge fyller ett länge känt behov, och söderborna ådagalägga i de allt kraftigare stigande lånesiffrorna att de sätta värde på sitt eget stora bibliotek och dess resurser.” Kolmodins text följs av en mindre text i samma häfte som handlar om Nynäshamns kommunbibliotek som flyttat in i nya lokaler som ”ombyggt, dels för biblioteksändamål i nedre våningen och dels för studiecirkelsverksamhet i andra våningen...” Något slags rekord i dokumentation av biblioteksbyggen slås kanske ändå 1967 när större delen av ett dubbelnummer (häfte 3-4) av Biblioteksbladet ägnas åt ”en presentation av det nya huvudbibliotek vid Götaplatsen som göteborgarna kan bruka från och med den 3 april 1967.”

Även bibliotekariekårens utveckling till profession – från ett slags frivilligt åtagande till en yrkeskategori med egen utbildning är en linje man kan följa i Biblioteksbladet liksom behovet av en lagstiftning som ju blev verklighet först 1996 med bibliotekslagen. Man kan konstatera att diskussionerna kring bokurvalsprinciper tycks vara eviga. Då kunde det handla om huruvida B. Wahlströms ungdomsböcker var välkomna, idag kan debatten handla om stereotyper och rasifiering i barnlitteraturen. När berättandet framträder i nya format hettar det i regel också till – då kunde det handla om pocketboken, idag diskuteras e-boken.

Karensfrågan är på intet sätt ny. Fram till 1960-talet fanns det karensfrågor på nya böcker och det orsakade en konflikt mellan förlag och bibliotek – idag är frågan åter stridbar ifråga om bibliotekens möjligheter att erbjuda låntagarna e-böcker.

En förening och dess tidskrift

I BBL finns mycket som är både intressant och roligt att lyfta fram ur det förflutnas mörker. Några blåsväder skymtar också förbi. Att vara redaktör för tidningen har uppenbarligen mellan varven varit allt annat än en picknick. Det framgår i regel mellan raderna och väcker onekligen nyfikenhet. När t.ex. Gösta Östling fick ansvar för tidningen 1948 var den i kris eftersom ”utgivningen på grund av olyckliga omständigheter släpat efter under några år”. Det blev Gösta Östlings uppgift att ”söka återvinna förtroendet för Biblioteksbladet hos läsare och kritiker. Men utan entusiasm och tro på tidskriftens betydelse för bibliotekssaken hade kampen om Biblioteksbladet aldrig lyckats”, skriver Gustav V. Nilsson, ordförande i styrelsen, i BBL 1958 i samband med att Gösta Östling på egen begäran slutade som redaktör. Blåste gjorde det också kring C-J Charpentier som anställdes 1982. Han hann göra fyra nummer innan han slutade efter en kontrovers med styrelsen. I BBL nr 6–7/1982 ger han i förordet sin version av varför styrelsen uppmanar honom att lämna in sin avskedsansökan. Styrelsen å sin sida avböjer att polemisera men säger att den inte delar Charpentiers historieskrivning. Numret därpå presenterades Barbro Blomberg som ny redaktör för BBL.

Att BBL:s historia är tätt sammanflätad med ägarens, det vill säga föreningens (SAB:s och Svensk biblioteks-förenings) är givet. Men varken en förening eller dess tidskrift lever i ett tomrum – det blir väldigt tydligt när man blickar tillbaka att biblioteken och dess företrädare inte bara verkar i samklang med det omgivande samhället utan ganska ofta även i framkant. Det blir också tydligt att BBL i hög grad är – åtminstone från mitten av 1960-talet och framåt – en produkt av dess

olika redaktörer som valt att tolka uppdraget – naturligtvis utifrån de riktlinjer som ägarna har gett – ganska kreativt och med ett stort öra mot inte bara professionen utan också gentemot samhället i övrigt. Diskussioner kring innehållet har med jämna mellanrum förts – även under min tid. Synpunkterna under årens lopp – både från ägarna och från medlemmarna – har kunnat handla om huruvida BBL är för mycket en tidskrift för skräet alternativt för lite, för mycket inslag av kultur och kulturpolitik, för lite om litteratur och forskningsbibliotek, balansen mellan nationell bevakning och internationell dito, för lite bevakning av föreningsinitierade aktiviteter, kampanjer, rapporter etc. Precis som det ska vara – man ska ha åsikter om sin tidning. Den ska beröra och engagera.

När journalistisk kompetens knöts till tidningen öppnade det för bredare grepp än det idoga dokumenterande som i hög grad länge karaktäriserade innehållet i BBL.

Mina första uppdrag för tidningen fick jag 1996, då jag som frilansande journalist med kunskaper om bokbranschen (främst bokhandel och förlag) blev ombedd att medverka med bevakning om just detta. Bokhandel, förlag och bibliotek, i BTJ korsades alla vägar och det blev ett av mina första bevakningsområden – även den utvecklingen finns hyfsat dokumenterad i läggen.

När två föreningar blev en förening år 2000 ställde det också nya krav på BBL: att bli en tidskrift angelägen för alla bibliotekstyper. En stor och svår uppgift eftersom det alltid är någon bibliotekstyp som inte känner sig sedd. Ändå – och det konstateras ju med jämna mellanrum – finns frågor som förenar och mycket är gemensamt trots olika huvudmän och skillnader i uppdrag. SAB:s historia finns återgiven i en skrift från 1940 *Sveriges Allmänna Biblioteksförening*, 1915–1940. Historik utarbetad av Nils Genell. I samband med föreningens 60-årsjubileum 1975 ägnades ett helt nummer av BBL (nr 11/1975) åt att sammanfatta föreningens verksamhet under sextio år. Bakom sammanfattningen stod Gösta Ottervik och rubriken löd:

”SAB. Glimtar från de gångna första 60 åren”. Tidningens plats i dessa historieskrivningar är ytterst perifer, kanske för att man tagit dess existens för självklar – i den organisationsskiss som gjordes inför sammanslagningen av SAB och SBS till Svensk biblioteksförening fanns till exempel BBL inte ens med. Kanske beror det också på den symbios som inte sällan finns mellan en organisation och dess tidskrift. Den som skriver om eller bidrar till att spegla historien – är sällan paradoxalt nog en del av den.

Idag med alla de möjligheter som finns att tillgå för att sprida information – sociala medier, medlemsinformation via e-post etc – kanske man inte tänker så mycket på att BBL var länge den enda kanalen ut mot medlemmarna. Man kan nog ändå konstatera att tidningen genom föreningens hundra år bidragit till det som från början var tänkt och som Fredrik Nilsson fäste i ord på föreningens första årsmöte i Lund 1915: ”Genom en tidskrift blir det oss möjligt att arbeta fram vår sammanslutning, vi skapa därmed också en möjlighet för medlemmarna av föreningen att komma i närmare kontakt med varandra.”

BIBLIOTEKSBLADET

ORGAN FÖR SVERIGES ALLMÄNNA
BIBLIOTEKSFÖRENING

REDAKTION:
FREDRIK HJELMQVIST och KNUT TYNELL

FÖRSTA ÅRGÅNGEN

1916



STOCKHOLM
P. A. NORSTEDT & SÖNERS FÖRLAG

Rekvisitium.

**ECKLESIASTIK-
DEPARTEMENTET**



Kungl.Maj:t vill härmed hava lämnat Sveriges allmänna biblioteks-förening tillfälle att före den 1 november 1935 yttra sig öfver bilagda betänkande.

Stockholm den 18 juni 1935.

På nådigste befallning

Karje Kung

Biblioteks-läro-sakkunniga.

Anslag, lagar och politik – frågor av avgörande betydelse

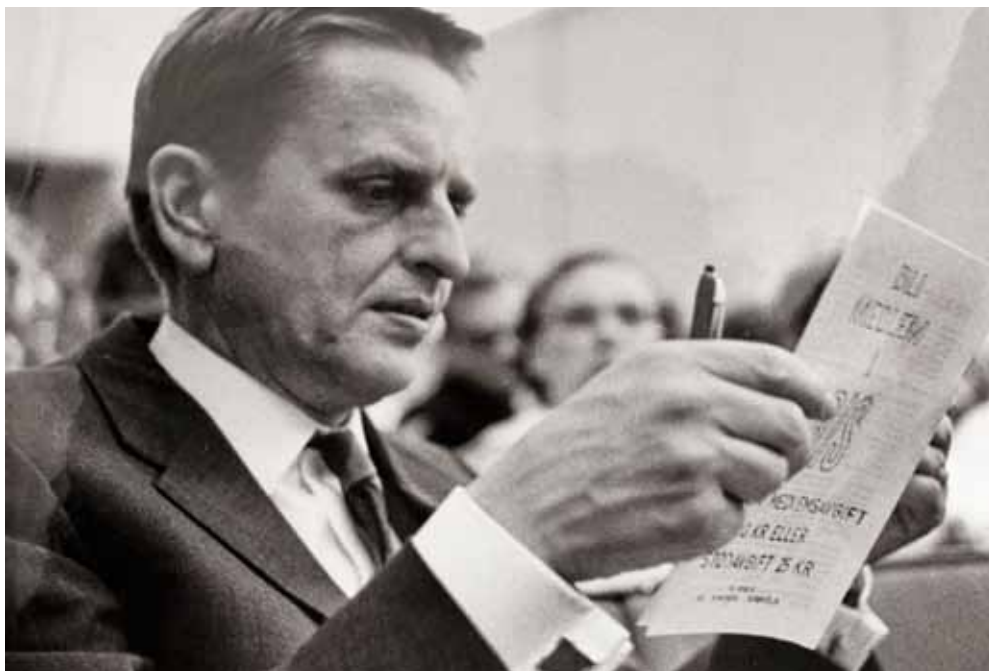
Margareta Lundberg Rodin

Det är svårt att dra en gräns mellan vad föreningen och medlemmarna har uträttat och urskilja vilka övriga frågor som kan anses vara mer betydelsefulla och strategiskt avgörande. Urvalet bygger på intryck, eller kanske snarare avtryck som genomläsningen skapat samt på funderingar om vad som varit viktigt under olika tidsperioder. I början strävade föreningen främst efter att få till stånd en grundläggande och basal biblioteksverksamhet.

Aktiv påverkan på makthavare i olika positioner har varit prioriterat och nödvändigt under föreningens hundraåriga historia. Vilka frågor som har varit i fokus har skiftat under olika perioder. Föreningen har riktat sina krav och önskemål till en rad aktörer: regering, riksdag, departement, kommunala och regionala styrelser, politiska partier, massmedia med flera. De strategiska biblioteksfrågorna rör ofta flera politikområden, framför allt utbildning och kultur. I avsnittet behandlas företrädesvis frågor rörande statligt stöd till lokal biblioteksverksamhet, kommunreformer, bibliotekslag, föreningens mål, kultur- och litteraturpolitik, det demokratiska-politiska biblioteket, entreprenadfrågan samt bibliotekskampanjer. Några frågor har varit föremål för föreningens agerande under lång tid, medan andra varit aktuella under en mer avgränsad tid. Avsnittet rör i huvudsak tiden fram till samgåendet SAB – SBS och avslutas med vad som kan karaktärisera olika epoker.

Statligt stöd till lokal biblioteksverksamhet

Riksdagen beslöt 1912 att inrätta en statlig tillsynsmyndighet för de kommunala biblioteken. Bibliotekskonsulenterna hade ett mycket nära samarbete med föreningen. De statliga biblioteksbidragen var begränsade. År 1919 sände SAB en skrivelse till Kungl. Maj:t med begäran om att beloppen borde höjas. Genom 1930 års författning höjdes beloppen avsevärt. Vid föreningens 25-årsjubileum 1940 framhölls vikten av bibliotekskonsulenternas arbete och av att biblioteksfrågorna handlades av en central statlig myndighet. Betänkandet av de av regeringen tillsatta "Folkbibliotekssakkunniga" år 1949 fick stor betydelse för folkbibliotekens uppgifter, huvudmän och organisation eftersom staten för första gången sedan 1911 formulerade principiella ståndpunkter angående folkbibliotekens funktion. Staten skulle bidra med stimulans till kommunerna. SAB och SFF (Svenska Folkbibliotekarieföreningen) påtalade att det inte räckte med stimulans utan att "obligatoriska folkbibliotek som varande den enda möjligheten att uppnå en effektiv biblioteksorganisation över hela landet".



Olof Palme talade vid SAB:s årsmöte 1968 om kulturpolitik.

Statsbidragens syfte var framför allt att främja biblioteksutvecklingen. De generella bidragen omprövades vid ett antal tillfällen fram till 1965, då de avvecklades. När Olof Palme vid årsmötet 1968 talade om kulturpolitikens värderingar såg han sig föranledd att även kommentera "illdådet" dvs avskaffandet av de 33 olika statsbidrag som ersattes av skatteutjämningsystemet. Detta skedde utan dialog med biblioteksvärlden, vilket gav upphov till en upprörd pressdebatt och som i DN beskrevs som "regeringens attentat".

Syftet med det hela, försvarade Palme, hade varit att stärka det kommunala självstyret. Genom att införa enhetsbidrag skulle inte minst de sämst ställda kommunerna gynnas. Beslutet, betonade Palme, var inte riktat mot biblioteken och han hoppades att den nyligen tillsatta litteraturutredningen (som biblioteksfolket efterlyst) skulle granska biblioteken på ett nytt sätt. Biblioteksföreträdarna delade inte uppfattningen, utan menade att riksdagens beslut hade utgått från en föråldrad bibliotekssyn och att det fanns stor risk för att framtidens kulturhus skulle förfuskas, eftersom en "påse med pengar" kunde användas fritt och godtyck-

ligt. Tidigare regelverk ersattes av en ny förordning (SFS 1966:108) vilken enbart reglerade statsbidrag till länsbibliotek och lånecentraler.

I denna anda skrevs 1979 Kulturrådets promemoria *Statlig kulturpolitik*. Där framhölls att det behövdes statsbidrag av sådana dimensioner att kommunerna stimuleras till egna insatser – inte en bibliotekslag. Fram till mitten av 1980-talet ökade personal, media och utlån. Nya lokaler uppfördes när den offentliga sektorn byggdes ut. En del av skatteutjämningsbidraget kom troligen biblioteken till godo. Standardskillnaderna mellan kommunerna krympte visserligen efterhand, men samtidigt kvarstod och kvarstår väsentliga skillnader. Statsbidragen för inköp av bokbussar påskyndade nedläggningen av filialer och utlåningsstationer. Punktbidragen, som beviljades till musikanläggningar och annan utrustning eller till arbetsplatsbibliotek, påverkade biblioteksverksamhetens inriktning. Diverse utvecklingsbidrag gynnade uppkomsten av en projektkultur. Fram till 1974 fördelades statsbidragen av SÖ:s bibliotekssektion (bibliotekskonsulenterna). Därefter överfördes uppgiften till Statens kulturråd. Sedan

1965 har bidragens inriktning skiftat. Överlag har senaretidsstatsbidrag varit mer styrande än de generella bidragen. Ett problem har varit bristen på långsiktighet och att de olika stödets effekter inte utvärderats. Därför har resultaten inte heller till fullo kunnat tillvaratas för en systematisk planering av den fortsatta biblioteksutvecklingen.

År 1980 tillsattes ännu en folkbiblioteksutredning (Fb80). Föreningen kallade till ett extra representantmöte för att begära tilläggsdirektiv, så att frågan om lagstiftning skulle kunna behandlas. Föreningens framställan avslogs dock av regeringen. I stället för lagstiftning föreslog utredningen en förstärkning av länsbiblioteken och att Statens kulturråd tillsammans med Svenska Kommunförbundet skulle upprätta årliga rapporter om folkbibliotekens verksamhet.

Vid årsmötet 1952 i Karlskoga höll föreningens vice ordförande Bengt Hjelmqvist föredrag med titeln: "Från centralbibliotekariernas och landsbygdsbibliotekens vardag". Han beskrev det stora och omfattande organisationsarbete som det senaste året skett i de nya storkommunerna. Folkbibliotekssakkunniga hade föreslagit att kommunerna till biblioteksverksamheten skulle avsätta 8 öre per skattekrona för att kunna erhålla statsbidrag. Hjelmqvist nämnde även att mikrofilmen på åtskilliga håll tagits i bruk och att gramfoner börjat användas. Även SBS ordförande Tönnes Kleberg tog upp mikrofilmens betydelse för bevarande och tillgängliggörande av vetenskapligt material. Och, påminde Kleberg: "Med de fruktansvärda förluster för ögonen som under andra världskriget drabbade en mängd bibliotek (i andra länder) måste det te sig som en angelägenhet av högsta vikt att vidta de åtgärder som rimligen kan göras för att bereda skydd åt de främsta skatterna i våra bibliotek. Denna fråga är inte löst när det gäller lokalt ansvar för boksamlingar." Ett stort problem för de vetenskapliga biblioteken var att priserna för vetenskaplig litteratur under fyra år steg med 70 procent.

Kommunsammanslagningarna

Kommunreformerna 1952 och 1972–1974 fick en avgörande betydelse för folkbiblioteksutvecklingen. Föreningen agerade aktivt inför sammanslagningarna för att förbereda och stödja folkbiblioteken. 1952 års kommunreform innebar att antalet kommuner minskade från 2 281 till 816. Redan vid årsmötet restes frågan om inte många av de nya "storkommunerna" ändå var för små. Möjligen som en följd av reformen skedde en avsevärd utveckling på landsbygden. Utlåningen ökade, nya bibliotekslokaler byggdes och nya befattningar ingav optimism inför framtiden. Under 1950-talet saknade ett 50-tal kommuner kommunala bibliotek och 200 bibliotek saknade fackutbildad personal.

Inför nästa etapp i kommunreformen sände SAB:s Bengt Hjelmqvist 1969 en skrivelse *En helig allmännelig kyrka*, till regeringen. I skrivelsen framhölls behovet av en utredning av det svenska biblioteksväsendets centrala ledning, samt att ett effektivt resursutnyttjande krävde större biblioteksenheter och en ökad samordning, till exempel genom en gemensam biblioteksöverstyrelse. Internt inom föreningen diskuterades det huruvida en bibliotekslag skulle lösa alla problem, eller om det inte snarare behövdes mer information om vad kommunala bibliotek skulle kunna åstadkomma om de fick mer resurser. Samma år avfärdade föreningen ett förslag om ett rikstäckande lånekort med motiveringen att detta var en kommunal angelägenhet.

Redan 1970 publicerade BBL information om tillvägagångssätt och tidsplaner inför 1971–1974 års kommunsammanläggningar samt konkreta råd, bland annat om hur en budgetbehandling kunde gå till. Vid årsmötet arrangerade Folkbibliotekssektionen program med föredrag av Ulf Dittmer, Skolöverstyrelsen, Lars Öberg, Svenska Kommunförbundet och Olle Wingborg, länsbibliotekarie. Kommunsammanslagningarna i kombination med skatteutjämningsreformen uppfattades som en "indirekt biblioteksreform" i syfte att åstadkomma en standardutjämning. Inför sammanslagningen saknade 19 kommuner bibliotek. Målet var att

när reformen genomförts skulle ingen kommun vara utan bibliotek. Övergången planerades av sammanläggningsdelegerade med kommittéer som förordade gemensamma kulturnämnder. Dessutom förordades en organisation med huvudbibliotek och filialer (ofta tidigare kommunbibliotek) samt bokbussar som komplement och ersättning för utlåningsstationerna. Vad beträffar bemanningen föreslogs som norm: en anställd per 14 000 utlån. Länsbibliotekens uppgift skulle vara att stötta kommunbiblioteken med barnverksamhet, media till utbildning och forskning, samt interurbana lån, PR och programverksamhet.

Under perioden 1965–1974 ökade bibliotekens utlån. Därefter skedde en nedgång som möjligen bromsades av att den uppsökande verksamheten utvecklades. Efter 1974 års kommunsammanslagning kom arbetet med allmän kulturell verksamhet i gång alltmer. Detta föranledde en diskussion i BBL: ”Ska biblioteken göra allt?” utifrån en debattbok av Kulturrådets Erik Östling och bibliotekschef Tore Nordström (1974). Fem år senare diskuterades det i BBL hur kulturnämnderna skulle strukturera verksamheterna organisatoriskt och viken nämnd biblioteken lämpligast borde tillhöra.

Frågan om bibliotekslag

Frågor rörande bibliotekslagstiftning har ofta diskuterats inom föreningen, men varken inom politiken eller inom biblioteksföreningen har det rätt enighet. Ett ständigt problem som tas upp i lagstiftningsdebatten är att den ojämna biblioteksstandarden kvarstår i större eller mindre omfattning. Den svenska biblioteksdebatten har i långa tider diskuterat om man över huvud taget ska ha en bibliotekslag eller inte. Debatten i grannländerna har mer handlat om lagens innehåll och utformning. Detta kan förklaras med den i Sverige mycket starka tilltron till det kommunala självstyret och att frågan därför inte haft ett brett och uttalat politiskt stöd. Oenighet har även funnits inom partierna och flera partier har över tid ändrat uppfattning. Ansvarsfördelningen mellan stat, region och kommun

i Sverige har efterhand utvecklats. De tidiga förordningarna reglerade enbart villkoren för kommuner att erhålla statsbidrag. Det var kanske därför ett stort steg för föreningen och andra lagivare att driva frågan om en bibliotekslag. En viktig frågeställning har varit vem som ska svara för tillsyn och uppföljning av en bibliotekslag.

I de övriga nordiska länderna anpassades bibliotekslagarna i enlighet med Unesco:s folkbiblioteksmanifest (1949). Till exempel omformulerades paragrafer om folkbibliotekens mål och uppgifter. Enligt manifestets grundprinciper ska folkbiblioteken vila på laglig grund, bekostas av allmänna medel, vara öppna för alla och tjänsterna ska vara avgiftsfria. I Sverige däremot reglerade författningarna (1905, 1912, 1930 och 1955) enbart bidragsvillkoren utan någon målsättning – bortsett från att böcker med osedligt innehåll inte fick införskaffas. Villkoren föreskrev också att bibliotek skulle ha lämplig brandförsäkrad lokal, regelbundna öppettider, en föreståndare eller bibliotekarie som svarade för skötseln och upprättade kataloger, samt även underkastade sig inspektion. Sammanfattningsvis kan man säga att under perioden 1905–1965 reglerades eller styrdes svenska folkbibliotek främst genom de mycket detaljreglerande statsbidragsvillkoren.

1930 års författning ledde till en kraftig expansion av de kommunala biblioteken. Strax efter andra världskriget tillsattes en utredning (Folkbibliotekssakkunniga) som visserligen övervägde kravet på obligatoriska folkbibliotek, men i stället föreslog att kommunerna själva skulle få bestämma om biblioteksväsendets lokala utformning. I en riksdagsmotion föreslogs det att frågan om en lag om obligatoriska bibliotek skulle utredas. Motionen avslogs med motiveringen att biblioteksväsendet var så starkt förankrat att riksdagen räknade med att kommunerna skulle uppfylla sina skyldigheter utan att en tvingande lagstiftning behövde tillgripas. År 1972 lades en ny motion fram i riksdagen som föreslog översyn av folkbibliotekens ställning, kostnad och statens respektive kommunernas ansvar för en mini-

mistandard. Kulturutskottet påtalade i sitt betänkande (Kr 1972:22) att det alltså fanns stora skillnader framförallt mellan kommuner i tätorter och glesbygd i olika delar av landet, samt att en likvärdig standard borde eftersträvas som ett angeläget rättvisekrav. Likaså underströk de att bok- och informationsservice inte bör avgiftsbeläggas. Riksdagen följde utskottets förslag och hänvisade till pågående utredningar om kommunalekonomi och till litteraturutredningen. I litteraturutredningens betänkande *Boken* 1974 påpekades det att om den ojämna biblioteksstandarden skulle bestå över längre tid eller vid eventuella intentioner om avgiftsbeläggning skulle det finnas anledning att aktualisera frågan om bibliotekslagstiftning.

Föreningen framförde i sitt yttrande att utredningen lagt en god grund för en statlig övergripande litteraturpolitik, men att den otillräckligt uppmärksammat behovet av läsfrämjande åtgärder. Vidare ansåg föreningen att det samlade ekonomiska stödet var underdimensionerat och behövde utökas till att omfatta facklitteratur för vuxna, barn- och ungdomsböcker, anpassad litteratur för läshandikappade barn- och ungdomar, inklusive en Läsa-Lätt-version för fackböcker. Kulturrådet delade i detta avseende föreningens uppfattning. I *Ny kulturpolitik* (SOU 1972: 66) samt i regeringens efterföljande proposition (prop. 1974:28) uttrycks det att staten borde stimulera kulturverksamhet i landet i stället för att reglera den. Under 25 år 1949-1974 var statsmaktens formuleringar närmast identiska, debatten var relativt ensidig och positionerna var tyvärr i det närmaste låsta. Det kommunala självstyret prioriterades framför frågan om att åstadkomma en likvärdig biblioteksstandard.

De argument som framfördes mot en bibliotekslag under 1970-talet var bland annat att folkbibliotek var nödvändiga och att kloka kommunalmän förstod detta utan lagstiftning. Ett annat argument var att samhällets inkomster inte blir ett öre mer för att man lagstiftar. Ett ytterligare skäl emot var att bibliotekslag var ett centralistiskt synsätt och att en lag dessutom kunde ha

motsatt effekt när det gällde bibliotekens politiska förankring hos förtroendevalda. Det fanns även en relativt stark förhoppning att kommunsammanslagningen, följt av *Ny kulturpolitik*, tillsammans med Svenska Kommunförbundets samordnade kommunplanering skulle leda till en jämnare standard. Andra alternativ till lagstiftning som framfördes i debatten var att satsa mer på regionbibliotek, lånecentraler, utvecklingsarbete, centrala inköp av kvalificerad svensk skönlitteratur och översättning av utländska författare. Diskussionen under mitten av 1970-talet handlade också om bibliotekens självständighet och om att inte behöva övervakas och inspekteras. Statsrådet Jan-Erik Wikström hörde till den skeptiska skaran och nämnde vid SAB:s årsmöte 1977 att det fanns en beräkning som visade att 200 miljoner kronor behövdes för att enbart kunna uppnå en genomsnittsnivå. Risker med att införa en miniminivå var att den kunde medföra en maxinivå. I stället förespråkade statsrådet utökade statsbidrag för att utjämna standardskillnaderna.

Bibliotekslag införs

Under perioden 1990-1993 skrevs flera socialdemokratiska motioner angående införandet av bibliotekslag. 1993 uttalade sig en enig partikongress för en bibliotekslag. Efter regeringsskiftet hösten 1994 gavs tilläggsdirektiv till den pågående kulturutredningen att utreda frågan om en bibliotekslag. När slutbetänkandet *Kulturpolitikens inriktning* (SOU 1995:84) överlämnades ingick förslag om en bibliotekslag. 130 remissinstanser tillstyrkte förslaget, dock i flera fall med ändringsförslag. Ett tjugotal instanser avstyrkte förslaget. År 1996 fattade riksdagen beslut om att införa en bibliotekslag (SFS 1996: 1596). Vid omröstningen stöddes förslaget av vänsterblocket, medan de borgerliga partierna röstade emot. Bibliotekslagen skulle omfatta de offentligt finansierade biblioteken med obligatoriska folk- och högskolebibliotek, men med ”lämpligt fördelade skolbibliotek” – vad som nu kan ha åsyftats med denna formulering. Föreningen hade under lång tid aktivt verkat för införandet av en bibliotekslag.

Bibliotekslagen fick kritik redan från början. Den ansågs vara för vag när det gällde standard och kvalitet. Dessutom ansågs den otydlig vad gäller dess rättsliga status – var det en ramlag, en rättighetslag eller en avsiktsförklaring? Enligt Kulturrådets direktör Göran Lannergren var lagen ”tandlös”, medan den enligt Göran Löfdahl, Kulturrådets tidigare direktör, var en bra ”protes” och ett skydd mot exempelvis den vandalisering i form av neddragningar och utförsäljning som pågick i till exempel Stockholm. Senare har lagen föranlett ett antal riksdagsmotioner. Till exempel att lagen borde avskaffas (M och FP) eller att den borde skärpas (V och MP). Den motstridiga kritiken har fortsatt. Bland annat har det hävdats att lagen skulle förhindra andra driftformer, profilering och biblioteksutveckling. Efterhand har kritiken från borgerligt håll nansierats och ersatts av krav om utvärdering. Efteråt kan det konstateras att lagen inte innebar några dramatiska effekter, varken för folk- eller skolbibliotek. Huruvida lagen hindrat nedläggningar eller tvärtom har bidragit till en utveckling är svårt att utläsa. Däremot har det varit tyst om införandet av avgifter.

Mål och inriktning

Som en följd av förändringar i omvärlden har föreningens måldokument med jämna mellanrum reviderats och uppdaterats. Dock med bibehållande av de grundläggande principerna. Vid föreningens bildande var flertalet folk- och skolbibliotek små, med näst intill obefintliga resurser. Föreningens verksamhet var då främst inriktad på mer praktiska insatser. Hundra år senare har föreningen professionaliserats till att vara en strategisk part med nationellt inflytande i biblioteksfrågor, som ofta agerat i nära samarbete med andra organisationer såväl politiska, offentliga som ideella. Sedan starten 1915 har det skett flera revideringar av föreningens mål och inriktning. Vid bildandet formulerade SAB en önskelista. Vid jubileerna efter 5, 25, 50 respektive 60 år gjordes summeringar om vad som uppnåtts och vad som kvarstod att verka för. Föreningen har varit öppen för influenser utifrån,

framförallt från Norden och de anglosaxiska länderna. Ett tidigt exempel är den internationella bibliotekskonferensen i maj 1947 i Oslo, där en resolution antogs om folkbibliotekens fostrande uppgift. Vid årsmötet 1955 konstaterade vice ordförande Bengt Hjelmqvist att biblioteksstandarden alltför var ytterst ojämn och att det gått 50 år sedan Kungl. Maj:t i en nådig kungörelse beslutade om understöd till folkbibliotek på 75 kr per bibliotek, men som emellanåt endast uppgick till en stimulans på 37,50 kr. Vid den internationella biblioteks federationens kongress i Bryssel år 1956 antogs ett enhälligt memorandum angående folkbibliotekens organisation och utveckling.

I samband med föreningens omorganisationer gjordes även översyner av föreningens mål, inriktning och arbetsformer, t.ex. 1964 och 1968. Enligt 1967 års målsättning skulle föreningen verka för en kraftfull statlig biblioteksmyndighet, för en fristående bibliotekshögskola och för genomförande av obligatoriska bibliotek, samt för ett vidgat statligt stöd. År 1970 indelade föreningen folkbibliotekens målsättning i två funktioner: den ideologiska och den funktionella. Den ideologiska innebar att folkbibliotek med sina tjänster ska stå till kostnadsfritt förfogande för allas fria åsiktsbildning, information, kunskapsinhämtande, kulturaktivering och allmän kulturell verksamhet, samt även bidra till jämlikhet och att medborgarna blir kunniga, kritiska och dessutom medvetna. Likaså ingick det en rad ambitiösa strävanden om att vara ett led i kommunernas och statens bibliotekspolitik, medverka i samhällets satsning på undervisning och utbildning, vara en faktor i miljö- och lokaliseringspolitiken, samt vara alternativ till den passiviserande och kommersialiserade kulturen. Strävanden fanns även att främja ett aktivt och differentierat kulturliv, bidra med aktiv uppsökande verksamhet och erbjuda tjänster till dem som inte själva kan besöka biblioteken. Den funktionella delen av folkbiblioteks målsättningen handlade resolut om media, urval och inköp, förvaring och tillhandahållande av material till alltifrån forskning, utbildning, bildning, information, till konstnärliga upplevelser

och förströelse. Förmedling av lån från andra bibliotek liksom samarbete med bibliotek och andra organisationer ingick också i målen, samt att utveckla allmän kulturell verksamhet. Av föreningens måldokument under 1970-talet framgår det konkret hur t.ex. avtal kan tecknas mellan stat och landsting avseende sjukhus, vårdanstalter eller truppförband och för kommunala åtaganden av regionala uppgifter.

Under 1980-talet introducerades nya styrformer och ett effektivitets- och servicetänkande i den offentliga sektorn, som även inverkade på biblioteken och föreningen, som bland andra diskuterade nya begrepp som "kunden". För biblioteken innebar 1990-talet fokus på informations- och kommunikationsteknologi, samt att försöka vara till lags och ligga rätt i tiden. Det demokratiska uppdraget om ökat deltagande utvecklades parallellt med att föreningen värnat om professionens identitet. Svårigheten med att bibliotekspersonalens rutinarbete är mer synligt för allmänheten än det kvalificerade biblioteksarbetet påtalades redan av Greta Linder 1947. Att tydligt förklara samtida biblioteks uppgift och funktion i samhället, liksom att beskriva professionen med dess kompetens, samt att höja professionens status tycks vara frågor som kvarstår i framtiden.

Kulturpolitik och litteraturpolitik

Bibliotekens ursprungliga uppgift var att låna ut böcker. Under 1960-talet och i samband med uppkomsten av kulturnämnder hamnade folkbibliotekens kulturuppgifter i fokus. Vid årsmötet 1965 bjöd Hjalmar Mehr på enmansteater med sitt föredrag om kommunernas kulturpolitik. "Det kommunalpolitiska ansvaret för kulturuppgifterna är ett kategoriskt imperativ", meddelade borgarrådet i sitt föredrag som svepte över hela kulturfältet. Vid årsmötet 1970 talade Harry Björinder, Svenska Kommunförbundet, om kommunsammanslagningarna och framhöll att kommunala kulturuppgifter var en helt frivillig verksamhet. Mål och ambitioner rörande kommunala åtaganden skulle, betonade



SAB:s årsmöte 1973 i Norrköping. Riksdagspartierna hade inbjudits till en kulturpolitisk debatt med temat ; SÅ SKA VI HA'T : Per-Olof Sundman (c), Kjell E Johansson (vpk), Gunnar Richardsson (fp) Gösta Ottervik SAB, Ulla Sandell SAB, Britt Mogård (m) och Bertil Zachrisson (fp) , Konferens 7/4 1974 med anledning av litteraturutredningens betänkande.

Björinder, behandlas av kulturnämnderna och planeras i samarbete med institutioner, ideella krafter och med kulturarbetarna. Björinder påtalade också vikten av ett normalreglemente för kulturnämnder och kultursekretariat framförallt i större kommuner. Vid årsmötet i Umeå 1971 talade utbildningsminister Ingvar Carlsson om att kulturpolitik behöver en lokaliseringspolitik för att kunna nå ut i miljöer såsom utbildning, sociala verksamheter och arbetsplatser. Carlsson lyfte även fram bibliotekens kommunala informationsuppgifter, biblioteksverksamhet till invandrare samt den planerade bibliotekarieutbildningen i Borås. Utbildningsministern avslutade föredraget med att framhålla vikten av en decentraliserad kulturverksamhet.

Betänkandet *Ny kulturpolitik* (SOU 1972:66) fick stort inflytande för folkbibliotekens utveckling till lokala kulturcentra. Litteraturutredningens slutbetänkande (SOU 1974:5) verkade i samma riktning. Länsbiblioteken tilldelades en nyckelroll när det gäller att söka utjämna standardskillnaderna. Statens kulturråd inrättades och bibliotekskonsulenter vid Skolöverstyrelsen överfördes till den nya kulturmyndigheten.

Kulturrådet var en viktig del av den nya statliga kulturpolitiken (prop.1974:8) som hade föregåtts av en omfattande utredning, en omfattande remissomgång och en omfattande konferensverksamhet. I utredningen vidgades kulturbegreppet till att även omfatta miljö, utbildning och organisationsväsendet. Vid årsmötet 1974 i Karlstad redogjorde departementsrådet Gunnar Svensson för de åtta kulturpolitiska målen och hur de skulle styra det kulturpolitiska arbetet. Svensson framhöll också vikten av kulturell jämlikhet och menade att den var lika angelägen som ekonomisk eller social jämlikhet. Det då kontroversiella, och numera borttagna, målet att kulturpolitiken ska motverka kommersialiseringens negativa verkningar, äger fortfarande giltighet inte minst i debatten om vinster i välfärden.

I sitt yttrande över litteraturutredningens delbetänkande *Litteraturen i skolan* (SOU 1973:1) framhöll föreningen att skolbiblioteken behövde statligt stöd för att standardskillnaderna skulle kunna utjämnas. Vidare framhölls det att biblioteksproblemen var otillräckligt belysta och att bristande samordning mellan utredningarna ökade behovet av en särskild biblioteksutredning. En sådan utredning borde bland annat ompröva biblioteksstödet former och omfattning, överväga om en fjärde lånecentral behövde inrättas, samt att föreslå lösningar i depåbiblioteksfrågan. I BBL noterade redaktören Bertil Palmqvist att många remissinstanser var överens om att utredningen "Boken" hade misslyckats framförallt när det gällde läsfrämjandet eftersom den inte föreslog mer bibliotekspersonal som skulle kunna verka för att nå nya läsare. Svenska bokförläggareföreningen hade i sitt remissyttrande föreslagit att BMI (Bokbranschens Marknadsinstitut AB) med hjälp av statliga bidrag skulle bli en slags central läsfrämjarinstans. Det var ett problem som krävde långsiktiga åtgärder som ett: "IFLBSF" (Institutet för läsfrämjande bland svenska folket) konstaterade BBL:s redaktör ironiskt 1974 som ett "alternativ" till BMI:s förslag.



Att få fler att läsa mer, Jan-Erik Wikström gästas Katrineholms bokbuss som presenterades på årsmötet. Foto: Östgöta-bild.

I BBL 1974 konstaterade bibliotekskonsumenten Erik Östling att det fanns en motsättning mellan de två utredningarna när det gäller synen på vad bibliotek ska ägna sig åt. 1968 års litteraturutredning betonade att bibliotekens viktigaste uppgift var att effektivt förmedla böcker och information till så många som möjligt. De föreslog att biblioteken skulle få 15 miljoner mer per år, men enbart till bokförmedlande arbete. Östling betonade att bibliotek varken kan fungera som nödlösningar för vare sig allmän kultur eller socialt arbete utan nödvändiga resurser. I BBL 1976 kritiserade Bengt Olof Albrektsson "Den nya rationaliseringsutredningen" (NRU) som varande ett tragikomiskt triangeldrama om "kultur-politik-pengar" där pengar och politik inte varit samstämmiga: "Att under 60-talet fanns det pengar och i någon mån kultur men ingen kulturpolitik, under 70-talet fanns en medveten kulturpolitik men inga pengar." Lars Gyllensten hävdade i BBL 1976 att litteraturen inte har någon kreativitetskris, som utbildningsministern 1975 påstått, utan att det snarare handlade om en konsumtions- och kommunikationskris och att "riktade statliga stöd för bibliotekens inköp och uppsökande verksamhet kan bli nödvändiga, om den nuvarande skattepolitiken eljest i fortsättningen hotar att skada biblioteksanslagen".

Handikapputredningens betänkande *Kultur åt alla* 1976 betonade behovet av stor och läslig stil, men frågan hänvisades till den kommande litteraturstödsutredningen. Föreningen pekade på brister i utredningen och föreslog i stället att stödmodellen kunde inrymma särskilda kvoter för storstilsböcker och läsvänlig typografi för all bokutgivning. I DsU 1977:14 överlämnade utredaren Bengt Holmström förslag om justering av det statliga litteraturstödet. Resultatet blev ett förstärkt efterhandsstöd till facklitteratur, barn- och ungdomslitteratur och klassikerutgivning. Däremot saknades förslag om särskilda anslag för läsfrämjande insatser. I sitt yttrande förordade föreningen ett förstärkt stöd till BTJ:s sambindnings lektörsservice, till bokhandeln för kvalificerad fackbokhandel, samt projektstöd till särskilt kostnadskrävande utgivning. Föreningen underströk även att utredningen förbiset skolans viktiga roll för barns och ungas läsning. Vid årsmötet 1977 talade statsrådet Jan-Erik Wikström om "the missing three quarters" och om hur biblioteken skulle kunna spela en aktivare roll i att få fler att läsa mer, betydelsen av välförsedda skolbibliotek och att skolan enligt litteraturutredningen tyvärr hade misslyckats. Statsrådet framhöll även vikten av riktade insatser till invandrare, hemspråk, minoritetsspråk och handikappade. Han nämnde dessutom facklitteraturens värde och knöt an till debatten om "det politiska biblioteket" som förts i BBL. Tillsammans med Föreningen Sveriges Kulturchefer (FSK) arrangerade föreningen 1997 konferensen "Boken i tiden" (SOU 1997:141). Förslagen innebar en förstärkning med tretio miljoner kronor till biblioteken. Utredningens ordförande, Anna-Greta Leijon, kritiserade biblioteken för att inte tillräckligt satsa på den statligt stödda svenska kvalitetslitteraturen, utan uppfattade bokhandeln som varande dess främsta garant. Momsfrågan avfärdades, likaså frågan om fasta bokpriser, som inte hade stöd från vare sig förlag eller bokhandel, men däremot stöddes av författarna. SAB:s föreningsledamot Joneta Belfrage, som ingick som expert i utredningen, hade föreslagit mer satsningar på läsfrämjande verksamhet i stället för litteraturstödda titlar och barnbokskata-

loger, som hon menade att varken bibliotekarier eller lärare hade behov av.

Vid årsmötet 1979 diskuterades Kulturrådets promemoria *Statlig kulturpolitik*. Kulturrådets ordförande Anders Clason framförde flera skäl som motiverade en biblioteksutredning: skillnader i biblioteksstandard, en förestående medieexplosion, betydelsefull uppsökande och utåtriktad verksamhet, ansvarsfördelning stat – landsting – kommun, samt att biblioteken de senaste tio åren närmast sig utbildnings- och informationssektorerna. En svagare anknytning till kultursektorerna ledde enligt promemorian till att folkbibliotekens förvaltnings- och nämndorganisation behövde diskuteras vidare. För 1980- och 1990-talen menade Clason att läsfrämjande insatser var viktigast i bibliotekens framtida samarbete med skolan, författarna, förlagen och bokombuden.

Karl-Erik Lagerlöf, Dagens Nyheter, anknöt inför 1980-talet till 1960-talets omdaningsiver och öppna gemenskapsliv till skillnad från 70-talets "nersomnande" tillbakagång. Lagerlöf ville placera biblioteket som ett öppet "allhus" mitt i byns samhällsgemenskap, för att motverka sektorisering och ersätta framgångsmyten med den goda gemenskapen där publiken aktivt deltar och olika kulturformer blandas fritt: "Vi lever i baksmällan efter en naiv tilltro till teknik, rationalisering och stordrift. Man kan inte föra en vettig kulturpolitik om man inte sätter människan som mål, hennes behov och glädje." Lagerlöf ansåg att hindret för en aktiv kulturpolitik, eller en bra bibliotekspolitik, var att snäva in den i facket kulturpolitik, när det istället handlade om regionalpolitik, arbetsmarknad och industripolitik. 1980 års folkbiblioteksutredning lyfte fram folkbibliotekets kultur- och informationsuppgift och läsandet som en kulturell rättighet samt att informations- och kunskapsklyftorna behövde minskas. Kulturens problem vid denna tidpunkt ansågs främst vara den otidliga ansvarsfördelningen mellan stat, landsting och kommun, enligt Kulturrådets direktör Göran Löfdahl.

De senaste decennierna har folkbiblioteken i allt högre grad blivit föremål för litteraturpolitik snarare än för bibliotekspolitik. Den nya borgerliga regeringen ville år 2007 få en grundligare bild av hur nationella pengar används inom kulturområdet och gav därför Kulturrådet en rad uppdrag att utvärdera satsningar till funktionshindrade, samt till barn- och ungdom. Stödet till läsfrämjande insatser ökade 2008 från 3 mkr till 11 mkr. Regeringens ändrade inriktning berörde även stödet på 10 mkr till "En bok för alla" och "körde över" 19 av 25 remissinstanser, vilket vållade debatt eftersom beslutet berörde både barn och vuxna. Problemet med minskad läsförmåga och läsintresse hos rikets barn har fått stor uppmärksamhet i utredningar och massmedia under senare år. Statens kulturråd fördelar nya läsfrämjande anslag även till idrottsrörelsen främst för att stärka pappors och pojkars läsning.

Kulturutredningens betänkande (SOU 2009:16) skilde sig i flera avseende markant från den 37 år äldre utredningen, *Ny kulturpolitik* (SOU 1972:66). Jan Ristarp gjorde i BBL 2009 en tillbakablickande jämförelse mellan de två utredningarna och 1946 års Folkbibliotekssakkunnigas. Han kritiserar betänkandet 2009 för att vara ett instrumentellt, förvaltningsmässigt, likformigt, byråkratiskt, "gråmelerat ludd" jämfört med föregångaren, som han beskriver som tydlig, nydanande, visionär, kvalitetsmässig kultur. Kulturpolitik ska vara "ett alternativ till det kommersiella kulturutbudet när det gäller att skapa aktivitet i närmiljön" enligt 1946 års utredning, medan samhällslets kulturpolitik 1972 skulle främst vara ett "alternativ till kommersialismens negativa verkningar".

Det demokratiska och politiska biblioteket

Under 1960–70- och 80-talen var det mer diskussioner om kulturpolitik och fler politiska utspel. Diskussionen om det "politiska biblioteket" inleddes av Ture Edbom, kommunalråd i Gävle. Specialgruppen för information, kontaktarbete och allmänkulturell verksamhet

initierade 1976 ett möte i frågan. Mötet hade föregåtts av artiklar i BBL 1975 om att demokratin tunnats ut i och med de två kommunreformerna, som innebar att 2 500 kommuner reducerats till 278. Många förtroendeuppdrag hade försvunnit och avståndet hade ökat mellan politiker och medborgare. Antalet ärenden hade ökat liksom antalet specialiserade tjänstemän. Mer målinriktade bibliotek i den politiska demokratin trodde de förtroendevalda skulle kunna åstadkomma ett gemensamt värde, över alla partigränser. Fem områden föreslogs för arbetet: traditionell information och utlån av böcker, verksamhet på arbetsplatser, samarbete med folkrörelser, sprida kommunal information, samt handhavande av förvaltningsbibliotek. Erik Östling kommenterade Ture Edboms artiklar om det "politiska" eller "mångfaldiga" biblioteket i BBL 1976 och framhöll att bibliotek är den största resursen som når flest människor, förutsatt att de fungerar koncentrerat och engagerat, samt är aktivt närvarande i ett vidare samhällssammanhang. Enligt Östling var det bara att sätta i gång med att renodla, gallra och fokusera på de mer genuina biblioteksuppgifterna. Att diskussionen om mer politiska – demokratiska bibliotek landade i mer traditionella biblioteksuppgifter förvånar dock mig.

Vid årsmötet 1978 i Göteborg hölls en paneldebatt om bibliotekets betydelse för demokratin. Den kan ses som en fortsättning på diskussionen ovan. Debatten var indelad i tre teman: det demokratiska statsskicket, samhällsinformationen och bibliotekets roll. Pampkritiken ansågs däremot vara starkt överdriven. I stället uppfattades de politiska församlingarna vara ganska representativa. Trots nyttig självkritik och sökande efter nya former kvarstod dessvärre problemen, konstaterades det. Panelen identifierade då två allvarliga villfarelser: att statlig och kommunal information enbart fanns tillgänglig efter beslut och en stark övertro på nya medier och medieteknik. En effektiv demokrati krävde kommunikation och där skulle biblioteken kunna komma in, eftersom det inte räcker med information. Faran med att bibliotek kan uppfattas som maktens förlängda

arm dvs som en myndighet, framfördes och att bibliotek därför behöver lyfta fram alternativ litteratur och information, samt fånga upp opinionsyttringar och skapa debatt. Det var kanske inte en slump att författaren Sven Lindqvist vid samma årsmöte utvecklade sina tankar utifrån sin uppmärksammade bok *Gräv där du står*. Biblioteken borde, enligt Lindqvist, skapa hyllor med litteratur om ortens dominerande arbetsplatser och stimulera barfotaforskning i folkets forskningscentraler, inte bara om hembygden utan även om det förindustriella samhället. Vad paneldebattens deltagare 1978 hade sagt om dagens mediesituation, med sociala medier och mycket annat, kan man undra.

En hel del har hänt i samhället under åren som har passerat. Samtidigt kvarstår många av problem och tyvärr har avstånd, ointresse och misstro tilltagit mellan medborgarna och det politiska systemet. Bengt Hjelmqvist talade på sitt 50:e årsmöte 1986 på temat "Frihet, jämlikhet och broderskap" och betonade att det alltjämt behövs pionjärer och revolutionärer som värnar om service till barn, unga, sjuka och gamla samt inte minst till invandrare. År 2000 formulerade föreningens demokratigrupp tio teser som sammanfattar bibliotekens roll i den demokratiska processen: "Bibliotek och demokrati" sändes ut i form av affischer, vykort och plakat. Även en bok med temat demokrati i tio kapitel publicerades.

De tio teserna var:

- Mötesplats i tid och rum
- Fria råd, ord och länkar
- Ord, mening och sammanhang
- Grogrund för delaktighet
- Uppleva, leva sig in i, leva samman
- Utsikt, insyn, insikt, åsikt
- Kunskapsväg till makt
- Gränssnitt för medborgare
- Mångfald och möjligheter
- Frizon för alla

Vid årsmötet ordnades en demokratikonferens: "Det fria ordet – det fria biblioteket". Frågorna om hur de tio teserna kan konkretiseras och realiseras framöver kvarstår. Klyftorna i samhället liksom utanförskapet har ökat trots ambitiösa fleråriga försök med mångfaldsprojekt och digital delaktighet. Valfrid Palmgren hade en tidig vision om biblioteket som ett rum där klasskilladerna upphör och det bildas en brygga mellan socialgrupper. Hennes vision känns avlägsen och är alltjämt aktuell en utgångspunkt för kommande nationella strategier och kampanjer..

Bibliotek på entreprenad

De senaste cirka 30 åren har entreprenadfrågan diskuterats vid ett par tillfällen. En upprörd debatt ägde rum omkring 1990, med anledning av att Åre kommun beslutat att lägga ut biblioteksverksamheten på entreprenad. Cirka tio år senare beslöt Nacka kommun att privatisera filialverksamheten, vilket också väckte debatt. Ett annat exempel är Örnköldsvik, som överlät skötseln av åtta filialer åt föreningslivet, till exempel till IOGT/NTO och till idrottsföreningar. Ofta framfördes argument – dock utan belägg – att entreprenadformen, jämfört med offentlig regi, med automatik skulle leda till ökad effektivitet och ge utrymme för kreativitet och nytänkande.



Entreprenaddebatt på Tensta bibliotek i Stockholm med Ulrika Knutson, Birgitta Rydell, Inga Lundén och Ola Larsmo. Foto: Anders Rydell.

Föreningens generalsekreterare Niclas Lindberg påtalade i BBL 2009 att det förelåg problem eftersom varken bibliotekslagen (1996:1596), tryckfrihetsförordningens (1949:105) bestämmelser om handlingsoffentlighet eller sekretesslagen (1980:100) var tillämpliga på privata företag som bedriver folkbiblioteksverksamhet på uppdrag i kommuner. År 2009 publicerade föreningen rapporten *Biblioteksentreprenader – en introduktion*, där konstaterades det att det inte är driftsformen i sig som avgör nivå eller kvalitet på biblioteksverksamheten. Det beror snarare på om upphandlingsunderlag och avtal överensstämmer med bibliotekslagen, Unesco:s folkbiblioteksmanifest och kommunalrättsliga principer som likabehandlingsprincipen, sekretess- och personuppgiftslagen. Likaså om prestationskrav angående mål och kvalitet ingår, samt att tillse att kommunen har insyns- och inspektionsrätt. År 2007 fanns det 2 200 kommunala biblioteksenheter och av dessa drevs enbart nitton via entreprenad av olika skäl. Flertalet hade tidigare varit nedläggningshotade enligt en enkät som genomförts av BiS (Bibliotek i Samhälle). Den nya utmanarrätten innebar att till exempel Linköpings kommun 2009 konkurrenssatte nio filialer. Upphandlingen vanns av kommunens bibliotek.

Kampanjer och PR

Skillnaderna är fortfarande påfallande stora mellan olika biblioteks kvalitet och resurser. Det har använts olika uttryck för hur föreningen kan påverka och nå ut med budskap av olika slag. Information behövs kontinuerligt till beslutsfattare och allmänhet. Greta Linder höll redan vid årsmötet 1917 ett föredrag om biblioteksreklam. Ekonomiska kriser och dess konsekvenser med biblioteksnedläggningar och anslagsminskningar har varit motiv för flera av föreningens kampanjer och opinionsbildning.



År 1975 publicerade BBL ett temanummer kring PR och kontaktarbete. Artiklarna belyste allt från målsättning och kontaktbibliotekariers arbetsuppgifter till konkreta tips för utställningar och program, intern och extern information, samarbete, direktkontakt, reklam och trycksaker. Samtidigt inrättades en specialgrupp för PR- och kontaktfrågor. I folkbibliotekssektionens måldokument framhölls vikten av en omfattande PR-verksamhet, som kunde upplysa om bibliotekens service och samarbete med olika organisationer. Med anledning av bokens femhundraårsjubileum år 1983 genomfördes en landsomfattande kampanj i samarbete med Kulturrådet, Författarförbundet och de fackliga organisationerna. Frågan om vad föreningen kan behöva bedriva för kampanjer i framtiden, leder över till frågan om vilka frågor som har varit betydelsefulla under olika tidsperioder.

Vad karakteriserar olika epoker

De senaste fyrtio åren har det skett flera stora organisatoriska förändringar i kommunerna som berör biblioteksverksamheterna. Kultur- och fritidsnämnder har slagits samman, biblioteken kan sortera under barn- och ungdomsnämnder, eller i större städer, under stads- eller kommunalnämnder. Modeller med beställare och utförare har införts. Dilemmat med att söka styra lokal verksamhet centralt och konsekvenser när visioner och politisk vilja ska överföras till kommun- och länsnivå synes kvarstå. Problemet är mest påfallande för glesbygdskommuner med minskad befolkning och vikande skatteunderlag. Mats Svegfors, ordförande i Ansvarskommittén, påtalade att flera kommuner fortfarande är för små och att regler bör tas bort som hindrar samverkan för att stimulera samgående. I Danmark genomfördes först 2007 en omfattande läns- och kommunreform (efter en expertutredning utan politiker) då 14 amt (län) ersattes av fem regioner och där ingen kommun fick ha färre än 30 000 invånare. De danska kommunerna reducerades med en tredjedel. Många bibliotek slogs samman och antalet serviceställen minskade från 681 år 2006 till 525 år 2010. Frågor som rör kommunstorlek, skattesystem och regioner kommer sannolikt att diskuteras framöver. Vid SAB:s 60-årsjubileum 1975 delade ordförande Gösta Ottervik in föreningens historia i tre perioder:

- 1915–1947 Nära samverkan med biblioteks-konsulenter
- 1948–1968 Fristående biblioteksörening
- 1969–1975 Omprövning av målsättning och organisation.

Sammantaget hade föreningens första 60 år främst präglats av interna aktiviteter som årsmöten och publikationsverksamhet inklusive tillkomsten av samarbetsföretaget BFC/BTJ. Flera aktiviteter hade ett övergripande och ambitiöst externt syfte, vilka var svåra att uppnå, inte minst på grund av föreningens svaga ekonomi. 1960-1980 hade politikerna en aktivare roll och ställning i föreningen. Formella vägar via remisser

och skrivelser har använts flitigt genom åren, men även mer informella strategier som lobbying och uppvaktningar. Däremot har direktkopplingen med politiker aktiva inne i föreningen försvunnit. Externa kampanjer, massmediaaktiviteter och debatter har använts mer eller mindre flitigt under olika tidsperioder. För- och nackdelar med olika strategier hör nära samman med vilka frågor som är aktuella och kan förstås alltid diskuteras.

Svenska Kommunförbundets VD Jan-Åke Björklund, beskrev perioden 1975–1985 som osthyvelns tid, medan tiden från 1985 och framåt beskrevs som strukturförändringarnas tid med service och marknadstänkande. Föreningens senaste fyrtio år skulle kunna indelas enligt följande:

- 1976–1985 Handlingsprogram och nej till avgifter
- 1986–1999 Bibliotekslag under en teknik- och informationsexplosion
- 2000–2015 En gemensam förening, med nya ekonomiska möjligheter. Nationella biblioteksstrategier.

Är det alltså de svenska bibliotekens och föreningens främsta och högsta gemensamma uppgift och dyrbara arv att förvalta och förkovra medborgerlig bildning och demokrati, som mötesordföranden Carl af Petersens så allvarligt uttryckte det vid årsmötet 1916? En hundraårig nordisk tradition som kan både behöva försvaras och vidareutvecklas framöver och med fördel även kan "exporteras" till länder och världsdelar som mer eller mindre saknar denna viktiga demokratiska grundval för ett fungerande samhälle. Konstateras kan att flera viktiga frågor som funnits på dagordningen i mer eller mindre hög grad under hundra år kvarstår och är desamma, medan teknik och media förändras fortloppande och med allt högre hastighet. Föreningens ambition att även i fortsättningen vara en spjutspets som kan bidra till bibliotekens utveckling kommer sannolikt att kvarstå. Vad som kommer att karaktärisera kommande decennier får däremot tiden utvisa.



Gösta Östling, Björn Kjellin, Ulla Gertz och ingenjör Larsson från Vägförbättringar tar första spadtaget vid Bibliotekstjänsts tillbyggnad 1963. (Bilden hämtad ur Blad ur Bibliotekstjänst historia- en återblick efter två decennier, Gertz, 1971).

Kap 8

Föreningen och företaget – Bibliotekstjänst i bibliotekens tjänst

Gunnar Sahlin

Bibliotekstjänsts verksamhet påbörjades under 1930-talet på två orter och utifrån två produktområden. Den ena delen startades i liten skala i en källare i Örebro och den andra också i liten skala tillsammans med Sveriges Allmänna Biblioteksförenings expedition i Lund. Omfattningen var under de tre första årtiondena av relativt blygsam omfattning för att sedan expandera kraftigt fram till sekelskiftet.

Bibliotekens behov har ända från första stund stått i förgrunden. SAB tog initiativet och även det praktiska arbetet var länge tätt knutet till föreningens verksamhet. Föreningen har alltid varit länken mellan produktion och användarna, dvs biblioteken. Det har varit en expansiv utveckling och en resa där BTJ utvecklades till ett viktigt företag för bibliotekssektorn och sedan såldes med god förtjänst.

I denna artikel beskrivs kortfattat färdens mest centrala delar. Den startade 1936 och avslutades drygt 70 år senare. Betoningen i kapitlet är det tidiga skeendet då föreningen skapade företaget och de avslutande tio åren i samband med försäljningen. Produktområden som skapades under de första årtiondena levde ju vidare under följande tidsperioder och till vissa delar än idag. Därför behandlas mellanperioden från 1970 till mitten av 90-talet mer översiktligt och utifrån företags expansion, samt de verksamhetsdelar som påbörjades, utvecklades eller avvecklades.

Ägandet

Sveriges Allmänna Biblioteksförening och sedermera Svensk biblioteksförening har gjort en imponerande resa som ägare av Bibliotekstjänst, från att ha startat verksamheten och vara hundra procentiga ägare under många år till att bli huvudägare, sedermera delägare och slutligen avsluta ägandet. Företagets utveckling har alltifrån starten varit tätt sammanknutet med biblioteksföreningen. Föreningens och företags utveckling har löpt parallellt. BTJ har varit viktigt för den svenska bibliotekssektorn och för biblioteksföreningen. Men också för våra grannländers bibliotek, främst i Danmark och Finland.

Nu är föreningens ägande historia, men resultatet av ägandet finns kvar som en betydande tillgång. Dessutom gör BTJ fortfarande insatser för den svenska bibliotekssektorn och för folkbiblioteken. I texten presenteras naturligtvis BTJ:s utveckling som företag. Det är viktigt för att förstå helheten, men det är biblioteksföreningens historia med sitt företagande som det främst handlar om. Kapitlet ger således inte en fullständig genomgång av företags historia utan

det är biblioteksföreningens roll och insatser som ägare som står i centrum. I detta involveras även olika aktiviteter som föreningen genomför, t.ex. i arbetsgrupper och kommittéer. Föreningen, företaget och biblioteken som medlemmar och kunder är delar som har varit djupt involverade i varandras aktiviteter. En stor samhörighet var både naturlig och nödvändig. Detta förklarar, i alla fall delvis, de omfattande diskussioner utifrån olika uppfattningar som fördes mellan medlemmarna vid försäljningen av företaget.

Starten i Örebro och Lund

Produktionen och utgivning av tryckta katalogkort hade påbörjats redan 1933 av SAB och var den självklara orsaken till företagets start. Föreningen hade konstant penningbrist och det var problem både med produktion och distribution. Henning Wieslander, då länsbibliotekarie i Halmstad, var initiativtagare till att utveckla denna verksamhet och formalisera den. I ett föredrag vid årsmötet 1933 (återges i BBL) uttrycker han det på följande sätt: ”Då det gäller anskaffandet av biblioteksmaterial o.d. synes det ... finnas en väg till besparingar, ehuru dessa givetvis icke kunna bli särskilt stora ... Genom en beställnings- och försäljningscentral skulle man givetvis kunna uppnå lägre priser för sådana överallt nödvändiga trycksaker som boken, bokfickor, katalogkort, journaler o.d., därigenom att dessa skulle kunna beställas och tillverkas i större partier än annars. Centralen måste naturligtvis vara fullt affärsmässigt driven, med det viktiga undantaget, att den icke bör vara lagd på förtjänst, ty i så fall kunna landsortsbiblioteken lika väl gynna lokala producenter.”

Henning Wieslander såg rationaliseringspotentialen i att samordna tillverkning och distribution av produkter till biblioteken. Föreningsstyrelsen fick i uppdrag att göra en utredning om möjligheten att starta ”en central för tillhandahållande av biblioteksmaterial” och det utlovades ett startkapital på 3 000 kr. Följden blev starten av Bibliotekens Försäljningscentral u.p.a. (BFC).

Uppgiften var att tillhandahålla biblioteksmaterial av olika slag. Genom standardisering och samverkan skulle bibliotekens kostnader för driftmaterial ”kunna nedbringas”.

Initiativtagaren hade flyttat till Örebro som länsbibliotekarie och 1936 började BFC sin verksamhet där. Företaget inackorderades först i en liten skrub i stadsbiblioteket. Det var tidvis brist på såväl arbetskraft som lagerutrymme. Den ekonomiska situationen var svår och arbetssituationen primitiv. Bibliotekets personal fick genomföra de olika arbetsinsatserna.

Så småningom blev brodern Torsten Wieslander ansvarig för verksamheten. Då påbörjades en positiv utveckling med allt vidare sortiment som tillhandahölls för biblioteken. Blanketter, utlåningsmaterial, katalogkort, journaler och stämplat var startprodukterna och företaget växte till att även omfatta möbler och annat material. Örebroverksamheten lade grunden till den fortsatta material- och inredningsverksamheten, som blev en viktig framtida del i företaget. Företaget drevs som ekonomiskt förening och hade 1-3 anställda. Under Torsten Wieslanders tid växte företaget inte bara i omfattning utan även ekonomin blev stabil och likviditeten god.

SAB-expeditionen i Lund hade vid sidan av sedvanligt expeditionsarbete hand om arbetsuppgifter som tryckning av katalogkort, producera samkataloger och ett biografiskt hjälpmedel (*Svensk bokförteckning*), publicera handböcker och småskrifter. Med utgivningen av katalogkort var det sedan 30-talet ett samarbete med Bibliotekens Försäljningscentral i Örebro. Korttryckningsmaskinerna var ett viktigt redskap i detta arbete.

Föreningens insatser i Lund växte med nya delar. Under senare delen av 1940-talet fanns ett fåtal medarbetare på expeditionen. 1947 anställdes Ulla Gertz och hon bidrog i högsta grad till att expeditionen blev framgångsrik. Uppgifter genomfördes vid sidan av andra

sedvanliga expeditionsansatser samt utgivningen av Biblioteksbladet. Alla dessa uppgifter var tidskrävande för den lilla expeditionen och flertalet uppgifter övergick till att bli en del av Bibliotekstjänsts verksamhet.

Inledande expansionsfas och integrering av Örebrodelen

Betänkandet *Folk- och skolbibliotek* (SOU 1949:28) lämnade synpunkter om behov av långtgående rationaliseringar av arbetsrutiner vid folkbibliotek. Utifrån detta föreslog SAB upprättande av ett samlat serviceföretag och att integrera såväl publikation som annan verksamhet vid expeditionen i Lund med biblioteksmaterialet som producerades vid BFC i Örebro. Biblioteksföreningen var ju ägare till båda verksamheterna, så ägarfrågan var inget problem. SAB:s årsmöte i augusti 1951 beslutade att företaget skulle ändra namn och då bildades Bibliotekstjänst ekonomisk förening u.p.a. Hela andelskapitalet tecknades av SAB och dess expedition i Lund skulle motsvara Bibliotekstjänst funktioner. Mot ersättning övertog Bibliotekstjänst föreningens expeditionsverksamhet och dess personal. Dessutom överfördes Örebrodelen, alltså Bibliotekens Försäljningscentrals tillgångar, skulder, verksamhet och personal till den nybildade ekonomiska föreningen.

Trots god ekonomi vid Örebrodelen var de ekonomiska resurserna begränsade och såväl inrättandet som driften av Bibliotekstjänst var en omfattande satsning. Som extra stöd vid starten fick det nybildade företaget bidrag ur den s.k. "2 %-fonden". Denna fond omfattade 2 procent av de statsbidrag som gick till folkbiblioteken och skulle användas för centrala åtgärder på biblioteksområdet. Detta stöd blev efterhand omdiskuterat och det blev även negativa konsekvenser för företaget när stödet försvann.

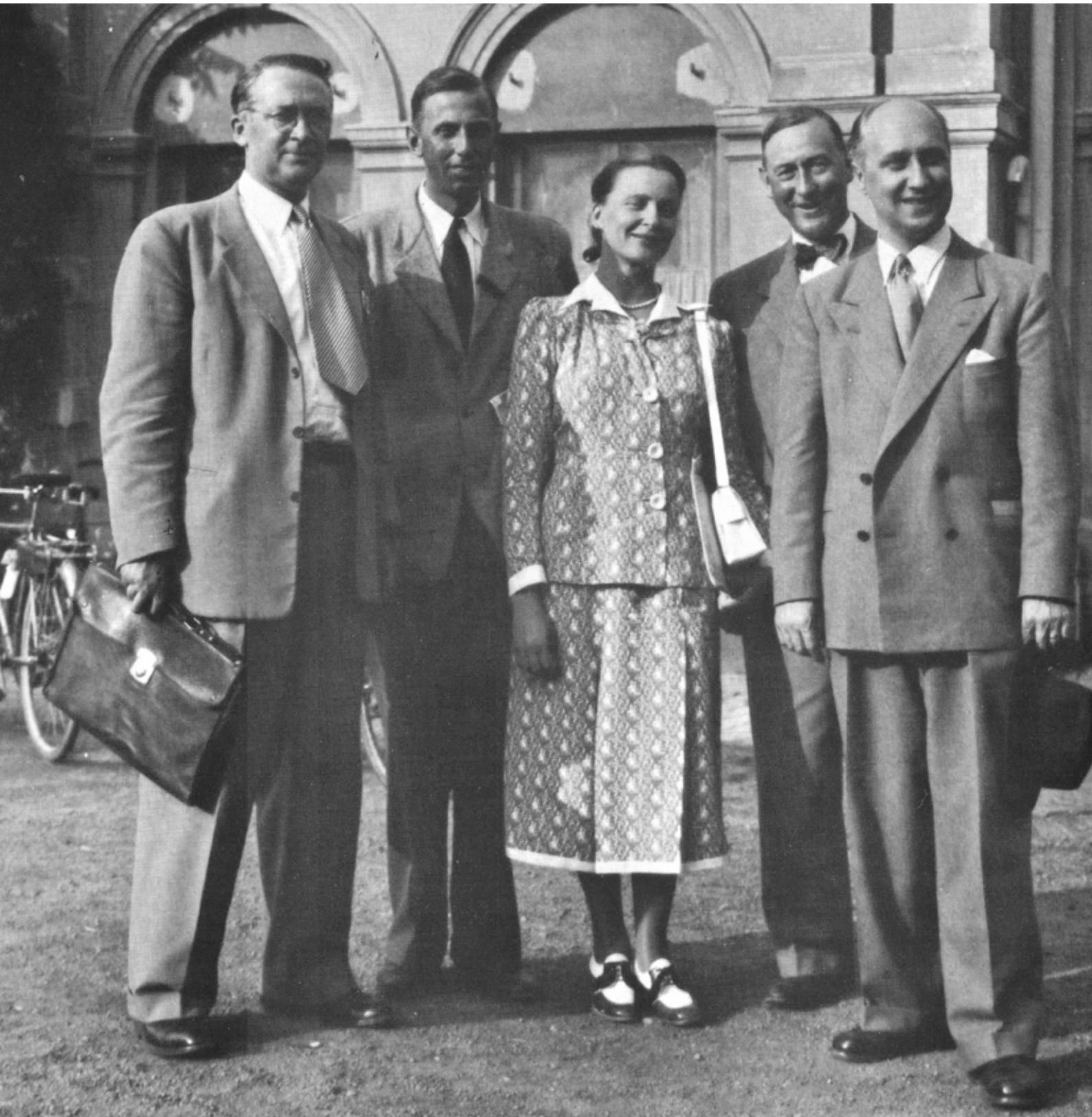
Sven-Ola Hellmér, stadsbibliotekarie i Umeå, utsågs till dess förste chef och tillträdde i september 1951 men stannade bara ett halvår på tjänsten. Han efterträddes av Gösta Östling, stadsbibliotekarie i Borås, som skötte

ledningen på distans innan han officiellt blev direktör i Lund 1955.

Efter denna omstrukturering av organisationen inleddes en expansionsfas i företagets historia. En ny korttryckningsmaskin installerades, vilket var en betydande investering som förbättrade produktionen av katalogtryck. Men den fordrade också ökad teknisk kompetens och det innebar nödvändiga nyanställningar. Samtidigt påbörjades några verksamheter som kom att få stor betydelse för BTJ:s framtid. Sambindning av böcker till folkbiblioteken är en central del av BTJ:s verksamhet, som tog fart vid denna tid. Ett första trevande försök gjordes redan 1949, men först ett par år senare var tiden mogen att inleda samarbete med ett boktryckeri. Efter många och långa förhandlingar med boktryckaren Edvard Hässler (Knut Hässlers Bokbinderi, Farsta) påbörjades sambindningen, ett samarbete som skulle fortsätta under många år. Sambindningen har sedan dess varit ett centralt produktområde för Bibliotekstjänst och en tjänst som är betydelsefull för folkbiblioteken. Leveransen har varit likartad under åren, även om tekniken har utvecklats. Bokbinderiet utrustar böckerna för biblioteken. De levererades som biblioteksband, plastade eller som förlagsband med hyllsignum, bibliografisk rygg, bibliografisk etikett samt sekvensetikett. Det slöts också en överenskommelse med Svenska bokförläggareföreningen och Svenska Bokhandlarföreningen angående sambindning av böcker.

Det fanns ett intresse från biblioteken om ett fortlöpande svenskt tidskrifts- och tidningsindex. Frågan utreddes och 1953 påbörjades utgivningen av *Svensk tidningsindex*. Första numret av *Svensk Tidskriftsindex* kom 1952 (ändrade sedan namn till *Svenska tidskriftsartiklar*) och var ursprunget till Artikelsök, verktyget för on-linesökning som introducerades 1984.

Det var ingen lätt situation för företaget vid denna tid. Klara ambitioner men primitiva lokalförhållanden, få medarbetare och svårigheter med likviditeten.



*Från vänster: Gösta Östling, Sven-Ola Hellmér, Ulla Gertz och Gösta Ottervik, 1950 i Uppsala.
(Bilden hämtad ur Blad ur Bibliotekstjänst historia- en återblick efter två decennier, Gertz, 1971).*

Trots det behövde nya lokaler anskaffas. Planering för de nya lokalerna inleddes och tog lång tid. Plats, arkitekt, lån – det var mycket som skulle hanteras. Vid ansökan om ett räntefritt amorteringslån av statsmedel på 250 000 kronor var finansminister Gunnar Sträng involverad och Konung Gustav VI Adolf undertecknade avtalet. Byggnaden påbörjades i två plan med en yta på 1 352 kvm och en totalkostnad på 700 000 kr. Dessutom gjordes investeringar i nya maskiner, möbler och andra inventarier. I september 1957 invigdes BTJ:s nya byggnad under högtidliga former.

Vid sidan av detta påbörjades planeringen för att flytta Örebrodelen, som nu kallades BTJ, avdelning BFC. Den delen hade utvecklats bra med stabil verksamhet och god likviditet. Vid flytten av Örebrodelen till Lund 1957 var omsättningen en halv miljon kronor. Verksamheten behövde också vidareutvecklas. Små serier på biblioteksmöbler och höga priser krävde nedskärning av sortimentet och en serietillverkning av bokdiskar, bokhyllor och katalogskåp. Flytten till Lund var ett naturligt steg eftersom där fanns SAB-expeditionen och ett eget hus.

Verksamhetsdelarna utvecklas med tydlig struktur

Publikationer har varit en central del av BTJ:s verksamhet som utvecklades kraftigt under 50- och 60-talen. Dessutom inlemmades skolbiblioteksverksamheten med sina publikationer, som omfattade både uppbyggnad, förnyelse och utveckling av skolornas bibliotek med böcker och abonnemang. Framställning av talböcker blev på 60-talet en ny verksamhetsgren inom BTJ och omfattade produktion och försäljning för personer med olika funktionshinder. Böcker som lästes in var främst nyutkomna skönlitterära titlar, men även memoarer och biografier samt barn- och ungdomsböcker.

Företaget växte under dessa år i omfattning vad gäller produkter, omsättning och antalet anställda. Expansionen var mycket stark under 50-talet och fortsatte under det kommande årtiondet. År 1960 ombildades den ekonomiska föreningen till aktiebolag. Nya verksamheter tillkom, samarbeten inleddes och antalet anställda utökades. Det märktes på den årliga tillväxten. 1959 var omsättningen 2 962 000, året efter 3 832 000 och 4 359 000 år 1961. Antalet anställda steg och var 1961 uppe i närmare 100 medarbetare för att sedan successivt öka under årtiondet. De anställda var bibliotekarier, kontorister, operatörer, vaktmästare, packare, siffergranskare samt ledning. Den lokalmässiga utvecklingen omfattade sju adresser tills man fick eget hus i Lund 1957, då Örebrodelen flyttade in. Sedan tillkom lagerlokaler och ytterligare kontorsplatser innan allt 1964 samlades under ett tak. Nybygget kostade drygt 2 miljoner kronor. Det var inte lätt att få medel till BTJ:s nya byggnad och företaget genomförde rationaliseringar för att möjliggöra byggnationen.

I *Cum Libris* 1962, bibliotekens årsbok, skriver dåvarande direktör Gösta Östling: "Bibliotekstjänst kan och bör bli ett kraftcentrum för alla bibliotek till förmån för sådana praktiska och bibliotekspolitiska åtgärder, som inte kan åläggas vare sig de statliga myndigheterna eller de enskilda biblioteksenheterna, men som Sveriges Allmänna Biblioteksförening vill gynna och genomföra." Denna mening beskriver tydligt BTJ:s uppdrag, att skapa en plattform för biblioteken och genomföra gemensamma nationella insatser vilket bidrar till att såväl öka kvalitén som till effektiviseringar.

Verksamheten i mitten av 60-talet omfattade sambindning, katalogkort, material och inredning, publikationer och skolservice. 1965 blev ett framgångsrikt år för BTJ. Försäljningen uppgick till 11 miljoner kronor, vilket var en ökning med nära 20 procent. Antalet anställda dessa år var i medeltal 135. Av verksamhetsgrenarna dominerade sambindningen med 39 procent av den totala omsättningen (mot 45 procent året innan), inrednings och material expanderade och omfattade

37 procent, publikationerna 11 procent, katalogdelen 7 procent och skolsektionen 6 procent. Sambindningen dominerade också resultatmässigt, material och inredning gav något överskott, katalogkorten bar sina fasta kostnader medan publikationer och driften av skoldelen gick med förlust.

Sambindningen med förmedling av böcker och annat material spelar en stor roll också framgent. En viktig del av sambindningen är listor med nytgivna litteratur som levereras till biblioteken. Företaget publicerar också recensioner av nytgivna verk. Detta är en informativ roll, vilken är viktig för bibliotekens val av litteratur. I slutet av 1950-talet inrättades också en granskningsnämnd, där också biblioteksföreningen hade en aktiv del. Den var ett opartiskt organ som följde hela utgivningen, gjorde kvalitetskontroll av BTJ:s recensioner, granskade sambindningshäften och tog ställning i överklagningsärenden. Ledamöter i granskningsnämnden var kunniga och ofta välkända profiler inom litteratur och forskning. Granskningsnämndens insats har varit värdefull både för BTJ och svenska bibliotek men lades ner 2009.

Jan Gumpert anställdes 1965 som VD för BTJ, en befattning han hade fram till sin pensionering 1987. Han hade en bred bakgrund inom bokbranschen. Samma år inleddes en omorganisation av företaget. I ett tal i början av sitt nya uppdrag framhöll Gumpert mycket tydligt sambindningens centrala roll för BTJ. Det gällde att bevara, utöka och förnya sambindningen, men också att förbättra de delar i företaget som gav sämre resultat. BTJ:s ganska breda verksamhetsinriktning har medfört en problematik som följde bolaget under kommande decennier. Några få produkter levererar bra resultat och garanterar vinsten, medan flera verksamhetsdelar som är viktiga för kunderna inte ger vinst eller är rent av en förlustaffär.

I sitt tal vid SAB:s årsmöte 1966 presenterade Jan Gumpert ett forskningssamarbete med Litteraturvetenskapliga institutionen vid Lunds universitet, där

professorerna Carl Fehrman och Staffan Björck tagit initiativ till ett tidningsindex med excerpering av tidningar (inledningsvis 1880-1900). BTJ:s avdelning för Svenska Tidningsartiklar började ge ut den första delen 1967. Samtidigt lanseras det som sågs som den största nyheten – bokbussen. På kort tid och i samarbete med Volvo hade företaget lyckats få fram leverans av en bokbuss med plats för 1 800 volymer och som garanterade både chaufförens och bibliotekariens bekvämlighet. Den var också förberedd för högertrafik!

Tillväxt och utveckling av BTJ:s produkter – biblioteksdatasystem

Företaget fortsatte expandera och 1970 hade BTJ 150 anställda och en årsomsättning på 26 miljoner kronor. Under 70- och 80-talen skedde en genomgripande utveckling av de produkter som skapats tidigare. Samtidigt skapades nya produkter. I båda fallen var den begynnande digitala utvecklingen en nödvändig utgångspunkt. De årliga vinsterna från BTJ gick i huvudsak till investeringar och under senare decennier framförallt till datoriseringen, som fick en alltmer dominerande roll i företagets utveckling och produktion.

Två år efter lansering av bokbussen presenterade BTJ:s styrelse en nyhet som fick stor betydelse på lång sikt, nämligen starten av en femårig försöksverksamhet med ADB för svenska bibliotek. Det kan konstateras att BTJ var tidigt ute med datorisering av en produkt som innebar större förändringar för biblioteken. Katalogkorten ersattes med en dataframställd tryckt katalog i bokform och ett program utvecklades för hanterandet av olika utlåningsrutiner. Denna försöksverksamhet, där också SAB var involverat, sågs som en stegvis uppbyggnad mot en fullständig, central databehandlingsservice, där inledningen utgjordes av ”en viss bibliografisk service, andra steget en övergång från katalog i kortform till katalog i annan form, tredje steget av en datoriserad utlåningsservice och fjärde steget av uppbyggnad av en on-line förbindelse mellan det enskilda biblioteket och den centrala datorn”.

Centrala lösningar utifrån en gemensam modell är en genomgående affärsidé hos företaget. Genom datoriseringen tog samarbete mellan företaget och kunder ytterligare ett steg. Stora centrala datasystem växte fram vid denna tid som i de svenska folkbibliotekens värld fick namnet BUMS. Inledningen vid 70-talets mitt var ett samarbete mellan Göteborgs stadsbibliotek och Bibliotekstjänst, men efterhand anslöt sig allt fler folkbibliotek. Samtidigt tillkom den gemensamma databaskatalogen BURK, som än idag fungerar som företagets samlade katalog med poster. De tre ovan nämnda stegen hanterade BUMS och det sågs då som en framgång. I slutet av 80-talet var de stora systemens gyllene tid förbi och BUMS-systemet gick till historien.

Istället introducerades lokala system. Bibliotekstjänst började utveckla ett lokalt biblioteksdatasystem, en utveckling som tog lång tid. När BTJ 2000 introducerades i början av 90-talet var det tekniskt omodernt. Några år senare påbörjades utvecklingen av ett nytt biblioteksdatasystem, BOOK-IT (mer om detta senare). BTJ kom i stort att dominera den svenska marknaden för biblioteksdatasystem med katalog, utlåning, förvärv mm för folkbibliotek. Forskningsbibliotek köpte in utländska system och det uppstod också nationella konkurrenter till BTJ:s system.

Tillväxt och utveckling av BTJ:s produkter – centrala tjänster

BTJ startade egen bokproduktion 1970 med eget förlag och utgivningen har över tid varierat i omfattning. Artikelsök startades 1984 och är en referensdatabas för svenska tidnings- och tidskriftsartiklar. Varje post i Artikelsök beskriver en artikel (eller recension) i en tidning eller tidskrift. Beskrivningen innehåller uppgifter om var artikeln är publicerad, uppgifter om artikelns rubrik och upphovsman, klassifikation enligt SAB:s klassifikationssystem, beskrivande ämnesord och vid behov en redaktionell kommentar samt namn på viktiga personer som nämns i artikeln.

Bibliografisk service är än i dag en central tjänst bland BTJ:s verksamheter. Till skillnad från forskningsbibliotek, som i stor utsträckning själva katalogiserar sitt material, köper folkbibliotek denna tjänst. Bibliografisk service bygger upp och underhåller bibliotekens (i första hand folkbibliotek) lokala bibliotekskatalog, som innehåller funktioner för katalogisering av nyförvärv och för underhåll av den befintliga katalogen. BTJ:s bibliografiska databas BURK (BTJ:s Universella Register för Katalogdata) har växt kontinuerligt. Ungefär hälften av posterna i BURK är på svenska, resten är på andra språk som finns representerade. BURK innehåller många typer av medier, böcker, CD-skivor, kassetter, talböcker och kartor.

Utvecklingen mot ett medelstort och betydande företag

I de tidigare decennierna var biblioteksföreningen intimt förenad med BTJ, initialt med en gemensam expedition. Verksamheten var överblickbar och redovisades vid föreningens årsmöten. Den tydliga styrningen som ägare och en nära relation mellan ägaren och verksamheten kunde i fortsättningen inte upprätthållas på samma sätt, även om intressena delvis var gemensamma. Företagets växt i omsättning och produkter gjorde det naturligtvis svårare för föreningen att aktivt styra som det gjordes i det inledande skedet när företaget etablerades och i början av tillväxten. Föreningen hade inte samma tydliga styrning som ägare och så småningom upphörde man att redovisa BTJ på föreningens årsmöten.

På 90-talet innebar företagets tillväxt att det återigen blev nödvändigt med en ny fastighet i Lund och denna gång en helt annan kvadratmeteryta och mer än två våningar. Även dessa lokaler fick en ersättare en bit in på 2000-talet, men nu reducerades storleken på lokalerna till följd av ökad konkurrens och minskade marknadsandelar.

Företaget växte också internationellt från 1970-talet. Först med export av produkter och sedan startades drift i andra länder. BTJ hade egna kontor i Danmark och Norge. Företag köptes upp i Finland och Danmark, där BTJ hade en bredare inriktning på verksamheten. I Norge gällde det framför allt biblioteksinredning. (BTJ är idag endast verksamt i Finland.) Internationella tjänster bidrog till den kraftfulla utvecklingen av företaget men ägande och drift i andra nordiska länder var aldrig särskilt lönsamt för BTJ.

Konkurrens

En annan faktor som skapat svårigheter för BTJ under de senaste decennierna är offentliga upphandlingar. Lagen om offentlig upphandling (LOU), vars tidigare lag gällde från 1992, omfattar både myndigheter och kommuner, men för BTJ:s del berörs framför allt kommunala upphandlingar.

BTJ har haft en dominerande ställning på den svenska marknaden gällande produkter för bibliotek, men givetvis har det funnits såväl nationella som internationella konkurrenter. Ett av dessa företag var Krelib som startades i början av 80-talet. Företagets ambition var att konkurrera med BTJ om försäljning av böcker till biblioteken. Företaget startades av Conny Jacobsson, som var bibliotekschef och sedermera kulturchef i Hagfors. Han var också tillsammans med Bertil Falck en av initiativtagarna till Bok & Biblioteksmässan i Göteborg.

Conny Jacobsson startade även ett biblioteksdataföretag, Bip-gruppen, tillsammans med bibliotekschefen Nils-Erik Kleven. Biblioteksdatasystemet kallades Bibs och blev grunden för det nu existerande Librasystemet. Krelib var inledningsvis framgångsrikt och växte ganska snabbt. På några år blev även Bip en betydande aktör och var också en konkurrent till BTJ. Den snabba tillväxten medförde dock en del problem. Båda företagen avvecklades och begärdes i konkurs 1991. Bip-gruppens biblioteksdatasystem övertogs då av Matz

Hentzel, som med systemet Libra startade Axiell. Under Axiell, som utvecklade och driftsatte andra IT-system, genomfördes rationaliseringar och verksamheten stabiliserades. Under 90-talet utvecklades Axiell med Libra-systemet som en stark konkurrent till BTJ.

Köp och försäljning av företag

Tiden runt sekelskiftet innebar stora förändringar för BTJ. Den internationella delen var omfattande och företag både köptes och såldes. Behov av att fokusera BTJ-koncernen tvingade fram flera försäljningar av vilka i alla fall någon kan ifrågasättas. Som tidigare nämnts blev biblioteksdatasystem ett av de viktigaste affärsområdena för BTJ. Utvecklingen av BOOK-IT tog lång tid och fordrade stora utvecklingsinsatser som innebar att IT-personal växte i betydelse och omfattning. Nya system och kontinuerliga uppgraderingar krävde stora och dyrbara utvecklingsinsatser. 30–35 medarbetare var verksamma inom IT på BTJ och enbart utvecklingskostnaderna var runt 10 miljoner årligen. För att hantera ny teknik och växande kundkrav kunde tillfälligtvis kostnaderna bli än högre på grund av nödvändigheten att hyra in extrapersonal.

BOOK-IT lanserades 1998/99, men var inte färdigutvecklat och det kom kritiska synpunkter från kunderna. Även uppdateringen av systemet blev kostnadskrävande. För BTJ var arbetet med att utveckla biblioteksdatasystem en stor insats för de svenska folkbibliotekens digitala framtid, men samtidigt en förlustaffär.

Det var framförallt två svenska företag som levererade biblioteksdatasystem i slutet av 90-talet. Marknaden var begränsad och trots en viss export, fanns det knappast plats för två företag med likartade produkter med tanke på nödvändiga och betydande investeringar. Den mindre konkurrenten tog därför initiativ till att förvärva BOOK-IT. Efter förhållandevis snabba förhandlingar såldes BOOK-IT till Axiell kring sekelskiftet (2001). Flytten omfattade systemet och en del anställda. Axiell genomförde omedelbart en rationalisering.

För Axiell blev detta ett lyckat förvärv med tillväxt och framgångar. Sett i ett länge perspektiv hade det säkert varit bra för BTJ att behålla denna verksamhet, som plattform för annan utveckling.

Vid starten 1937 var inredning och material ett av produktområdena i den så kallade Örebrodelen. Bibliotekens inredning med hyllor, bokvagnar och annat material expanderade och stod även i fortsättningen för en betydande del av omsättningen. Med tillväxten av andra områden kom dessa produkter att uppfattas vara vid sidan av kärnverksamheten. Inredning och materialtillverkning var heller inte geografiskt placerad tillsammans med övrig verksamhet. Kring sekelskiftet såldes därför denna del av BTJ till ett danskt designföretag, för att senare bli del av det svenska designföretaget Lammhult AB.

Seelig AB var ett grossist- och bokdistributörsföretag som grundats i mitten av 1800-talet. På 1990-talet var ägarna främst förlag och bokhandlare. En stor del av de svenska bokhandlarna och förlagen var kunder till Seelig och årligen distribuerades ca tio miljoner böcker till dem. Kontoret låg i Solna och lagret i Morgongåva. I det omfattande lagret lagerhölls ett par miljoner böcker med titlar från svenska och utländska förlag. Här hanterades inleveranser, böcker sorterades, prismärktes och delar av böckerna placerades ämnesindelade i rullbara hyllor som transporterades direkt till bokhandlare.

Det ansågs dock problematiskt att bokhandlare och förlag ägde och styrde bolaget samtidigt som de var kunder. En parallell till förhållandet mellan BTJ och dess bibliotekskunder. För BTJ fanns intresse av att äga Seelig, för att företaget då kunde kontrollera informationsflödet, i vilket ingick förlag, tryckerier, bokhandlare m.fl. I början av 90-talet förhandlade Seelig med BTJ om ett samgående men förhandlingarna strandade. Några år senare gjordes nya försök att sälja Seelig. Förutom BTJ var flera andra investerare intresserade. Efter långa förhandlingar och olika bud såldes Seelig

1998 till BTJ för 37 miljoner. Det var emellertid inte något lyckat köp. Företaget med 110 anställda och omsättning på 230 miljoner (2003) hade stora problem. BTJ tvingades till neddragningar i verksamhet och personal. Fastigheten i Solna såldes vid sekelskiftet. År 2006 sålde BTJ bolaget till den störste konkurrenten på distributionssidan, Förlagstjänst. Den nye ägaren genomförde stora förändringar i Seeligs struktur, bland annat flyttades hela lagret med kontor till Falun.

Medlemmarnas förhållande till BTJ

Betydelsen av ägandet är mer förknippat med Sveriges Allmänna Biblioteksförening än med den sammanlagda Svensk biblioteksförening. Naturligt nog eftersom SAB var ägare från starten och BTJ:s relation har ur alla aspekter – kunder, klassificering, mm – varit starkare med folkbiblioteken än med forskningsbiblioteken. BTJ:s utveckling behöver ses i sitt sammanhang med samhällsutveckling och samordning mellan stat, kommuner, företag och intresseorganisationer.

Givetvis kan man fråga sig varför BTJ-frågan upplevdes så pass central av medlemmarna, fastän flertalet enbart var kunder. Föreningen har under lång tid haft en nära relation med företaget, inte bara ur ägandeperspektiv utan också rent fysiskt under de inledande årtiondena. Dessutom fanns det en mer eller mindre stark köptrohet i förhållande till BTJ vid inköp av centrala produkter för biblioteken. Det gemensamma köpet av produkter och ett ägande via biblioteksföreningen skapade starka band. Samtidigt kan man konstatera att det i senare skeden bland folkbiblioteken har funnits både positiva och negativa uppfattningar om och känslor för BTJ.

Föreningen var starkt involverad i vissa områden som hade central betydelse för företaget. Samhörigheten mellan förening, företag och bibliotek manifesteras starkt i katalogisering och klassifikationssystem för bibliotekens material. SAB-systemet (Sveriges Allmänna Biblioteksförening) är ett klassifikations-

system för böcker och andra medier. Första upplagan kom 1921 och byggde på den klassifikation som då användes i de vetenskapliga bibliotekens accessionskatalog. Det används fortfarande på flertalet svenska folk-, forsknings-, skol- och specialbibliotek. KB beslutade 2008 att övergå till Dewey-systemet, vilket forskningsbibliotek successivt följer efter samt efterhand även folkbibliotek.

Eftersom BTJ katalogiserar litteratur för flertalet svenska folkbibliotek har SAB-systemet varit en viktig del av samordningen mellan biblioteksföreningen och BTJ. Förutom namnet på klassifikationssystemet ingår att biblioteksföreningen ägde systemet, som fick användas av BTJ och andra aktörer. Dessutom hade föreningen kommittéer och klassifikationsgrupper som arbetade med dessa frågor. SAB-systemet visar också att föreningens uppdrag och roll lämnar vissa områden och kan därmed fokusera på andra insatser. Rollen för samordning av klassificering har nu lämnats till det svenska nationalbiblioteket. Det måste i sammanhanget betonas att det nära samarbetet mellan Kungliga biblioteket och BTJ inom katalogiseringsarbetet har varit betydelsefullt.

SAB:s roll som ägare av BTJ blev med tiden ett problem. Verksamheten växte i omfattning, både vad gäller produkter och omsättning varje årtionde, inte minst under 90-talet. Från några medarbetare i Örebro och Lund på 40-talet till cirka 500 på 1990-talet. Kraven på SAB som ägare växte i betydelse. Dessutom var ju medlemmarna kunder till BTJ. Biblioteksföreningen fick en besvärlig dubbelroll. Som föreningen skriver i sina årsmöteshandlingar 2013: "Att en ideell förening äger ett kommersiellt företag, vars kunder är föreningens medlemmar, var ägnat att skapa konflikter. Dessutom tog ägarrollen i BTJ tid och engagemang från andra viktiga frågor i föreningen, i synnerhet för styrelsen." Det fanns också ekonomiska skäl vad gäller ägandet: "Försäljningen av aktieinnehavet i BTJ var också helt nödvändigt för att säkra Svensk biblioteksförnings ekonomiska framtid. Innan aktierna i BTJ såldes var

föreningen beroende av utdelning från BTJ för att täcka sitt underskott." Avkastningskraven har dock varit måttliga och överskott i verksamheten har i stor utsträckning gått till investeringar. I mitten av 90-talet blev det därför naturligt för SAB att se över sitt ägande i BTJ.

Biblioteksföreningen avslutar sitt ägande av BTJ

Det ansågs naturligt för föreningen att knyta till sig en medägare som bedrev verksamhet som kunde sammanfalla med SAB:s och BTJ:s intressen. Valet föll på KF Media, ett dotterföretag till KF. Delförsäljningen till KF Media (KF Invest AB) på 25 procent av ägandet genomfördes 1996 (10 procent) och 1998 (15 procent och en aktie). KF Media hade också enligt avtalet en option på att kunna köpa en större andel. Optionen utnyttjades emellertid aldrig.

Efter delförsäljningar till KF 1996 och 1998 skedde en serie förändringar i ägande av BTJ fram till det att föreningen definitivt lämnade sitt ägande år 2013. Biblioteksförnings årsmöte 1997 gav styrelsen i uppdrag att förändra ägandebilden av BTJ. Då inleddes ett intensivt arbete, där styrelsen under senare delen av 90-talet och i början av det nya århundradet stod för kraftfulla initiativ som ägare. Diskussioner i styrelsen om BTJ-ägandet tog allt större plats på sammanträdena. En översyn av BTJ påbörjades 1998 vilken visade behovet av förändringar som relativt omgående genomfördes i styrelse och ledning. Biblioteksföreningen stod för förändringarna, men hade också en dialog kring detta med delägaren. Företaget var under flera år inne i ett positivt skede med såväl tillväxt som avknoppningar.

År 2002 påbörjades den dramatiska period som ledde fram till att Svensk biblioteksförning lämnade huvudägarskapet. Först skedde diskussioner och beslut i styrelsen om att försäljningsprocessen skulle börja. Trots intensiva och långa diskussioner i styrelsen fanns

det samstämmighet om att det både var naturligt och ekonomiskt riktigt för biblioteksföreningen att sälja företaget. En intresseförening där medlemmarna är kunder till företaget som föreningen äger är förstås problematiskt. I försäljningsprocessen ingick det naturligtvis även förhandlingar med delägaren KF.

Uppdraget att sälja företaget gick till Nordea Securities. Två medlemmar i biblioteksföreningens styrelse var föreningens representanter i BTJ-styrelsen och deltog aktivt i försäljningsprocessen. Joneta Belfrage och Gunnar Sahlin var föreningens representanter från 1998. Joneta avgick 2002 och ersattes av Gunilla Herdenberg. Från ett utgångsläge med ett 50-tal intressanta företag fanns slutligen tre företag som kunde acceptera prisenivån som föreningen inklusive KF krävde. Slutligen föll valet på Litorina Kapital som köpare.

Ännu var inte försäljningen historia. Det hölls ett extra årsmöte i mars 2003 med omfattande debatt kring ägandet av BTJ samt ett första formaliabeslut. Det fordrades även ett ordinarie årsmötesbeslut för att kunna ta bort paragraf 8 ur föreningens stadgar, som reglerade föreningens ägande i BTJ. Det blev en lång debatt vid årsmötet som ägde rum i maj samma år i Stockholm. Tre timmars föredragning, många och långa debattinlägg för och emot att föreningen lämnade sitt majoritetsägande, innan årsmötet med två tredjedelars majoritet beslutade att avlägsna paragrafen. Det drog ut sent på kvällen. Det blev inte lika dramatiskt som diskussionen vid årsmötet under Bok- och biblioteksmässan ett par år tidigare. Då gick det verkligen hett till under kvällssena diskussioner kring ägandet och middagen som stod redo för årsmötesdeltagarna skickades tillbaka till köket.

Till slut kunde försäljningen av ett bolag värderat till 330 miljoner avslutas. KF avträdde hela sitt ägande. Biblioteksföreningen sålde 50 procent och kvarstod som ägare med 22,62 procent. Svensk biblioteksförening och Litorina bildade omedelbart ett nytt ägarbolag för

BTJ. I uppgörelsen ingick både direktbetalning och framtida avbetalningar.

År 2004 förvärvades InfoData och koncernen BTJ InfoData bildades. Denna del såldes emellertid ett par år senare. Ratos blev huvudägare 2004, medan Litorina och biblioteksföreningen kvarstod som delägare. Föreningens ägande var nu 11,54 procent. Det blev emellertid inte något lyckat köp för det börsnoterade investmentbolaget. Omorganisation och omstrukturering följdes av nedskärningar nästan omgående och företaget gick mot bistrare tider. Biblioteksföreningen avvecklade sitt ägande och sålde sin återstående andel 2008. Ägandet var då 9,64 procent av aktierna och föreningen hade en fordran på 30 miljoner kvar till 2013. Till sist såldes bolaget 2013 för en krona. Biblioteksföreningens fordran på 30 miljoner kunde då inte realiserar. Hade Litorina och Ratos fått mer vid försäljningen 2013 hade även biblioteksföreningen fått mer för sina återstående aktier.

Därmed var biblioteksföreningens ägande av Bibliotekstjänst över. Ägandet var en viktig del i föreningens historia som är tätt sammankopplad med bibliotekens utveckling. Det innebar också en ekonomisk trygghet för föreningen. Den samlade ersättningen vid försäljning av aktierna gav närmare 231 miljoner. Pengar som med trygga placeringar ger goda finansiella möjligheter för biblioteksföreningen att vara ett starkt stöd för den svenska bibliotekssektorn.

Voffor gör di på dette viset?



© Per Anders Bild. Foto: Jan Carlsson

»Jag glömmer aldrig första gången jag kom in på det nybyggda stadsbiblioteket vid Sveavägen i Stockholm. Denna jättestora rotunda som var smällfylld med böcker. Jag kom ifrån min småländska hembygd där det enda biblioteket som jag hade tillgång till var skolbiblioteket – välsignad vare det i åminnelse! Där hade jag läst varenda bok från pärm till pärm. Men nu fick jag se en sal med tusen sinom tusen böcker och jag skyndade mig att plocka åt mig famnen full och så gick jag förtröstansfullt till utlåningsdisken.

– Utlåningskortet?, frågade Arnold Ljungdal. Det var han som var bibliotekarie. Jag hade ingen aning om att man behövde utlåningskort, så jag fick gå utan böcker och såg fram emot en söndag alldeles ensam och inget att läsa.

– För mig, och jag hoppas för 90 procent av svenska folket, är biblioteket ett hem som rymmer allsköns lycka. Det man har fått på bibliotek är en lycka som är omätlig. Jag skulle vilja skrika till dem som bestämmer ifråga om nedläggningar:

Rör inte biblioteken! Förstör inte livet för en oändlig massa barn!»

Astrid Lindgren

Biblioteket är ditt.



Kerstin Auraldsson

**Att gå
tillsammans med barnen
på biblioteket**

BIBLIOTEKSTJÄNST

Ces Messieurs se sont réunis à Paris les 2-3 décembre, 1929, et ont rédigé le projet de code que nous avons l'honneur de vous remettre ci-joint. Ce projet a reçu le 27 janvier l'approbation

International Federation of Library Associations
Fédération Internationale des Associations de Bibliothécaires
Internationaler Verband der Bibliothekar-Vereine

4.4.1930. Bxl. 7. 58

Président: D. T. P. SEVENSMA
Président de la Société des Nations

GENÈVE, le 24 février, 1930.

Messieurs,

Parmi les résolutions prises par le Congrès international de Rome des Bibliothèques et de Bibliographie, à Venise, juin, 1929, figure entre autres la résolution suivante:

"2) Que la Fédération des Associations des Bibliothécaires se mette en rapport, le plus tôt possible, avec la Commission et l'Institut de Coopération intellectuelle pour la mise au point d'un code international d'abréviations bibliographiques"

Donnant suite à ce vœu, la Commission internationale de Coopération intellectuelle a chargé les experts-bibliothécaires auprès de l'Institut international de Coopération intellectuelle de continuer l'étude déjà entreprise d'un code international d'abréviation de titres de périodiques. Dans ce but l'Institut a fait appel à la compétence de Monsieur H. LEMAITRE, Directeur de la "Revue des Bibliothèques", Paris, Monsieur O. LUNDBERG, de la Bibliothèque d'Upsal, Monsieur F. PRINZHORN, Directeur de la "Technische Hochschule", à Dantzig, et Mr. W.A. SMITH, du "British Museum", à Londres.

Sveriges Allm. Biblioteks-förening,
a.b.s. Dr. A. Grape,
Directeur de la Bibliothèque universitaire,
UPSAL,
Suède.

Svensk biblioteksörening internationella arbete – Norden, Europa och världen

Christina Stenberg

Under snart hundra år har medlemmarna i Sveriges Allmänna Biblioteksörening, SAB blickat ut mot världen för inspiration, erfarenhetsutbyte och kunskapsinhämtning. Till att börja med gällde utblickarna framförallt Norden och möjligheterna att resa var begränsade. Öreningen kom efter hand att spela stor roll för att möjliggöra studieresor och deltagande i internationellt utbyte, något som lockat medlemmar till öreningen. Frågor om demokrati, öppenhet och informations- och yttrandefrihet har varit viktiga. Styrelse och medlemmar har arbetat tillsammans för att sprida information om vikten av starka biblioteksöreningar som kan försvara medborgarnas rätt att själva definiera sina informationsbehov. Detta arbete har bedrivits på olika sätt, bland annat genom program och grupper inom den internationella biblioteksöederationen, senast Building Strong Library Associations (BSLA).

Nordiskt samarbete, nordiska möten och amerikansk inspiration

I detta kapitel beskrivs en del av SAB:s internationella kontakter och verksamhet fram till samgåendet med Svenska bibliotekariesamfundet (SBS). Något beskrivs även verksamheten efter bildandet av Svensk biblioteksörening, år 2000. Arbetet i SBS beskrivs i bokens kapitel 11. SAB:s tidigaste historia, 1915–1940 finns i en historik av Nils Genell, som trycktes i BBL. Genell beklagade att han inte fått respons från medlemmarna när det gällde att skicka in material till historiken. Något upprop har inte sänts ut inför skrivandet av detta kapitel. Underlaget är hämtat från BBL, från senare års verksamhetsberättelser och från mina erfarenheter som generalsekreterare 1994–2004.

Vid bildandet av öreningen 1915 var det framför allt åt två håll man vände sig för att få inspiration; de nord-

iska länderna och Amerikas förenta stater. Den amerikanska biblioteksöreningen firade 40-årsjubileum med 1 400 deltagare sommaren 1916, alltså bara ett år efter bildandet av SAB. Därifrån fanns erfarenheter att hämta. Greta Linder rapporterade entusiastiskt från det amerikanska jubiléet och om den amerikanska biblioteksverksamheten i BBL 1917. Den danska biblioteksöreningen bildades 1905, den finska 1910 och den norska 1913. Sverige var alltså sist ut i Norden. Vid tiden för bildandet av SAB var den nordiska gemenskapen stark. Danmark, Norge och Sverige hade förklarat sig neutrala vid utbrottet av första världskriget men naturligtvis påverkades länderna av kriget. Norge miste halva sin handelsflotta och drabbades av livsmedelsbrist, det sistnämnda gällde i hög grad också

Sverige som hade upprepade hungerkravaller. Finland blev självständigt 1917 i efterdyningarna av den ryska revolutionen och upplevde därefter ett förödande inbördeskrig under 1918. Det senare påverkade självklart det finska deltagandet i nordiska sammanhang vid denna tid.

Deltagande i varandras årsmöten var en enkel form av erfarenhetsutbyte som blev gängse från starten av det nordiska biblioteksföreningssamarbetet. Det var också vanligt med studiebesök och man följde noga vad som hände i varandras länder. Frågor som återkom regelbundet på både svenska och nordiska möten gällde utbildning och fortbildning av biblioteksanställda. Flera gånger gav danska förebilder upphov till omedelbar aktion i SAB:s styrelse. Genell nämner i sin historik att föreningen 1918 gjorde en framställan om revision av de då gällande statsbidragen för folkbibliotek och 1921 en skrivelse om ändrade villkor för folkskolornas bibliotek. Båda uppvaktningarna inspirerades av danska förhållanden. Ofta hölls föredrag av nordiska bibliotekarier vid de svenska årsmötena. Biblioteksdirektör Thomas Døssing föreläste 1921 om den danska biblioteksskolan. Några år senare var frågan om inrättande av centralbibliotek högaktuell i Sverige och på årsmötet 1924 gavs inspiration av både Døssing och bibliotekarie Sören Haugstrup som talade om "Det daglige Arbejde i et dansk Centralbibliotek". Efter mötesförhandlingar och föreläsningar reste delegaterna över sundet för ett gediget studiebesök på danska bibliotek. Ett annat inslag på årsmötena var föreläsare från Danmark eller Norge som förmedlade erfarenheter från amerikansk biblioteksverksamhet.

Det dröjde till 1926 innan man samlades till det första nordiska biblioteksmötet. Då blev det i gengäld ett omfattande möte som varade i sex dagar. Danskarna inledde raden av möten och bjöd in nordiska kollegor till Hindsgavl utanför Middelfart på Fyn. Där var god representation från de fyra nordiska länderna och alla föreningsordförandena deltog, från Sverige 1:e bibliotekarie Anders Grape, Uppsala universitetsbibliotek.

De tretton föredragen handlade bland annat om samarbete mellan olika bibliotekstyper, om barn- och skolbibliotek och översikter över olika länders litteratur. Den svenske bibliotekskonsulenten Knut Tynell redogjorde för ett förslag till nyordning av svenskt folkbiblioteksväsen.

Efter avslutande festligheter och utflykter bildades en kommitté bestående av biblioteksföreningarnas ordförande med uppdraget att planera nästa möte i Stockholm. Anledningen var att Stockholms nya huvudbibliotek då skulle stå färdigt, vilket skapade nyfikenhet i hela Norden. Det första nordiska biblioteksmötet på svensk mark ägde rum 1928. Stadsbibliotekarie Fredrik Hjelmqvist förevisade stolt det nyinvigda biblioteket och diskussionerna på mötet handlade till stor del om biblioteksbyggnader. Fem år senare var det ännu ett huvudbibliotek som lockade till nordiskt möte, nämligen en rejäl om- och tillbyggnad av stadsbiblioteket i Oslo, det Deichmanska biblioteket. Samtliga fyra föreningsordförande höll föredrag om respektive lands biblioteksverksamhet, för Sverige talade Tynell som sedan 1928 var ordförande för SAB. Vid mötet talades det om "den eviga frågan" vid de nordiska mötena, nämligen om vad som kan göras för att främja läsning på de nordiska originalspråken. (Jämför med projektet "Kura skymning" under 1990-talet.) Mötet konstaterade att frågan krävde arbete på lång sikt. En annan aktuell fråga inleddes av 1:e bibliotekarie Knut Knutsson, Stockholms stadsbibliotek: "Principerna för folkbibliotekens bokinköp. I vilken mån ska publikens direkta krav vara normgivande?"

1936 var det för första gången Finlands tur att arrangera ett nordiskt biblioteksmöte. BBL hade en utförlig redogörelse för själva mötet, där olika program planerats för deltagare från vetenskapliga bibliotek respektive från folkbibliotek, samt för den omfattande studieresan österut. Stadsbibliotekarie Folke Nosslin och 1:e bibliotekarie Ingeborg Heinze, båda från Malmö, var med på resan och skrev delar av en omfattande artikel i BBL. Något som lockade resenärerna var att på plats få

studera det funktionalistiska stadsbiblioteket i Viborg ritat av Alvar Aalto. Ett bibliotek som senare drabbades av förödelse, men som har återställts i sin forna glans.

Nordiska möten efter kriget samt andra tidiga nordiska samarbeten

Det skulle dröja till 1947 innan det femte nordiska mötet ägde rum i Köpenhamn. Då hade det hunnit gå elva år sedan sist. Mötet präglades av en speciell stämning när länderna äntligen kunde mötas igen efter kriget. Kanske kan man se det som en särskild markering att SAB:s styrelse året innan utsett centralbibliotekarien Gösta Östling, Borås, till särskild nordisk kontaktman för SAB. Enligt ett etablerat mönster arrangerades SAB:s årsmöte dagarna före det nordiska mötet på en plats som gjorde det enkelt att förflytta sig från det ena mötet till det andra. Av de 249 deltagarna på årsmötet i Malmö åkte 200 vidare över sundet till det nordiska mötet som samlade över 700 deltagare. 1:e bibliotekarie Heinze i Malmö tog upp vikten av det nordiska samarbetet när hon föreläste på SAB:s årsmöte. En intressant fråga handlade om huruvida det skulle vara möjligt med en gemensam tidskrift för de nordiska biblioteksförningarna. *Nordisk Tidskrift för vetenskap, konst och industri* fanns sedan 1878, och utgavs av Letterstedtska föreningen i samarbete med Föreningen Norden, med en samnordisk redaktion. Tidskriften utges numera med fyra nummer per år och speglar det nordiska kulturutbytet, men däremot inte biblioteksvärlden. Idén om en nordisk bibliotekstidskrift återkom men det var inte biblioteks-föreningar som realiserade projektet. 1968 startade den engelskspråkiga *Scandinavian Public Library Quarterly (SPLQ)*, en tidskrift med de statliga huvudmännen för folkbibliotek i Danmark, Finland, Norge och Sverige som huvudredaktörer.

Bengt Hjelmqvist sammanfattade mötet i Hindsgavl med reflektionen: ”Det som man till sist minns av ett sådant möte är kanske inte så mycket föredragen och diskussionerna. Det som vi alla förde med oss hem var

framförallt intrycket av dansk hjärtlighet och dansk gästfrihet, glädjen över att ha mött gamla vänner och fått knyta nya vänskapsband och kanske inte minst känslan av gemensamma uppgifter och gemensamma mål.”

Med det sjätte nordiska mötet i Uppsala 1950 inleds en räkka av nordiska möten vart fjärde år. I en sammanfattning av Uppsalamötet, av stadsbibliotekarie Bengt Hallvik, Helsingborg, fick Valfrid Palmgren Munch-Petersens framträdande en särskild plats, hon valdes även till hedersledamot i SAB på årsmötet som föregick det nordiska mötet. Palmgren Munch-Petersen talade om människan och människans lika värde, något som uppskattades av åhörarna som dittills mest hört om katalogiserings och utbildnings värde. Hallvik skrev i sitt referat att Palmgren Munch-Petersens tal slog upp ett fönster mot världen och han önskade att detta skulle ske även på kommande biblioteksmöten. Uppsalamötet är det första där det omnämns att diskussioner och utbyte sker mellan kommunala förtroendemän med ansvar för biblioteksfrågor.

De närmaste mötena ägde rum i Trondheim, Norge 1953, Åbo/Helsingfors, 1956, Århus, Danmark 1959 och Göteborg 1964. Mötena fortsatte att locka många deltagare och till Göteborg kom drygt 750 personer. Då deltog för första gången isländska bibliotekarier, vilket kanske var anledningen till att en särskild debatt hölls om de nordiska mötenas utformning och periodicitet. De kommunala politikerna fortsatte att bilda en särskild grupp och i BBL:s referat betonades särskilt barn- och ungdomsbibliotekariernas och sjukhusbibliotekariernas flit när de träffades för nya möten efter det officiella mötets avslutning. Bibliotekskonsulent Aase Bredsdorff, Köpenhamn, inledde en diskussion om barnbibliotekariernas fortbildning, en prioriterad fråga även bland bibliotekskonsulenter i dag. Det fönster som under Uppsalamötet öppnades mot omvärlden av Valfrid Palmgren fick en efterföljare i Göteborg när Vilhelm Moberg slog upp ett nytt fönster med sitt tal om böckerna i en människas liv.

1966 fördes en diskussion om formerna för det nordiska samarbetet. Enligt Per Nyeng, redaktör för den danska bibliotekstidskriften *Biblioteksdebat*, har den danske biblioteksdirektören Erik Allerslev gång på gång efterlyst en nordisk organisation för folkbibliotekarierna motsvarande Nordiska vetenskapliga bibliotekarieförbundet (NVBF). Allerslev hade vänt sig till den danska biblioteksforeningen som var störst för att få dem att ta initiativ men inget hände. Per Nyeng önskade något annat än flagghissningar och artigheter och föreslog en rad frågor som kunde lösas på gemensam nordisk basis: utbildning, fortbildning, förlag för bibliotekslitteratur, blanketter och formulär. Diskussionen fortsatte på det nordiska mötet i Bergen 1968. Där framförde Ottervik att han vill se en gemensam nordisk förening med ett kansli och hänvisade till ett samarbete som inletts mellan BTJ och dess systerföreningar och resulterat i Scandinavian Library Center. Alla var vagt positiva men undvek att ta ställning till en fastare nordisk konstruktion för biblioteksforeningar.

1975 sker ett nordiskt biblioteksforeningsmöte i Kungälv där det bildades tre nordiska kommittéer; samarbets- och konferenskommittén, IFLA-kommittén samt kommittén rörande afro-skandinaviskt samarbete. Till SAB:s representanter valdes riksbibliotekarie Lars Tynell och stadsbibliotekarie i Nacka Ellen Jalander. 1980 var det nordiskt möte i Stockholm, det första sedan 1928 och den nya samarbetskommittén hade beslutat om en publiceringsordning för materialet från mötet, underförstått att man skulle läsa om delar av mötet i grannländernas tidskrifter. Ben Rugaas från Norge och biblioteksdirektör Lindbo Larsen från Bibliotekstilsynet i Danmark hade kritiska inlägg i BBL och den danske biblioteksdirektören lade fram ett konkret förslag om att upprätta ett nordiskt sekretariat för biblioteksfrågor under en 3-årig försöksperiod, knutet till något av de nordiska biblioteksforeningskanslierna. På så sätt skulle folkbibliotekarierna få en motsvarighet till Nordinfo.

När de nordiska bibliotekarierna nästa gång samlades till möte 1984, för första gången på Island, berättade inspektör Jes Petersen om inrättandet av Nordfolk, ett nytt nordiskt sekretariat för att tjäna folkbiblioteken. Något gemensamt kansli för de nordiska biblioteksforeningarna blev det dock inte.

Förutom de stora nordiska mötena fanns det annan verksamhet som stärkte den nordiska biblioteksgemenskapen. För att i någon mån råda bot på bristen på bibliotekarieutbildning i Sverige inbjöd SAB tillsammans med Foreningen Norden och Svenska Folkbibliotekarieförbundet till en nordisk bibliotekariekurs i Uddevalla i maj 1946. Huvudämnet på kursen var den moderna nordiska skönlitteraturen och kursen lockade 72 personer fördelade på svenska, danska och norska deltagare. Efter två år var det dags för en ny nordisk kurs, denna gång i Drammen, Norge. Temat var "Bibliotekenes aktivitet for demokratiets vekst". Upplägget på kurserna var ambitiöst och byggde på förberedande studier från deltagarnas sida. Det blev inledningen på många års gemensamma nordiska bibliotekariekurser. När ryktet spreds att kurserna skulle upphöra i slutet av 60-talet kallade dåvarande redaktören för BBL, Lennart Fröier det för "En illustration till den lågkonjunktur som f.n. omger den nordiska tanken". SAB uppvaktar Skolöverstyrelsens bibliotekssektion och uttalar sig om sin höga värdering av dessa kurser.

På danskt initiativ utgavs i slutet av 1940-talet en nordisk bibliotekshandbok om det sociala biblioteksarbetet. Som så ofta gick Danmark i täten. De nordiska mötena fortsatte men de internationella mötena började också bli allt viktigare för foreningen.

SAB och den stora världen, IFLA-möten 1929 till 1990

1930 gick SAB med i Bibliotekarieforeningarnas internationella federation, nuvarande IFLA (från 1977 International Federation of Library Associations and

Institutions). En kommitté bildades i Edinburgh 1927, "International Library and Biographical Committee" i samband med den engelska biblioteksförningens möte där ordföranden i Svenska bibliotekariesamfundet, SBS, Isak Collijn var kommitténs ordförande. Han blev också IFLA:s förste president, 1927–31. Tomas Lidman skriver utförligt om SBS internationella arbete i Kapitel 11.

Vid tiden för IFLA:s första världskongress i Rom 1929 var Benito Mussolini i full färd med att omvandla Italien till en fascistisk partidiktatur med sig själv som dess obestridde ledare. Han bedrev politisk propaganda med moderna metoder i skolor, radio och andra massmedier. Även en internationell bibliotekskonferens kunde utnyttjas i propagandasyfte och Mussolini höll tal vid det högtidliga öppnandet av kongressen på Capitolium. Under kongressen lyftes den italienska kulturen fram på bekostnad av det internationella enligt Fredrik Hjelmqvists bitska referat. I inbjudningarna till kongressen hade det gjorts ett stort nummer av den bibliotekstekniska utställningen som skulle visas. För alla länder som lagt möda och kostnader på densamma och räknat med att få studera de olika ländernas bidrag och diskutera med kollegorna måste det ha känts snopet att utställningen inte öppnade förrän kongressens deltagare åkt vidare till Venedig. Antalet anmälda deltagare var enligt arrangörerna 1 300 men Hjelmqvist som var på plats bedömde att de möjligen var 800. Hjelmqvist, riksbibliotekarie Collijn, överbibliotekarie Grape och förste bibliotekarie Axel Nelson var officiella svenska delegater. Hjelmqvist var trots sin kritik också imponerad "Den gästfrihet som visades: av kongressen, av italienska staten, av undervisningsministern, av de olika italienska städer kongressen besökte, har efterlämnat oförglömliga intryck, sådana som man endast kan få i ett land med så stolta historiska minnen, så ädel och upphöjd konst och så rik natur. Han fortsätter: "Av de egentliga kongressförhandlingarna förmodar jag däremot att de flesta väntat sig mer. Avsaknaden av ett överskådligt program och hoppandet av föredragsämnen gjorde att i vissa sek-

tioner fick varje föredragshållare endast fem minuter till sitt förfogande och man kunde höra sektionsledare uttala sin glädje över varje talare som ej fanns närvarande då han uppropades, allt detta gjorde att det var svårt att hålla uppe intresset för förhandlingarna". Kongressen avslutades med att man antog resolutioner. Detta gjordes enligt Hjelmqvist under omständigheter som omöjliggjorde för andra än de allra mest initierade att bilda sig en uppfattning om vad som föreslogs. Till sist konstaterade han "att de icke-italienska deltagarna efter kongressen finner att de fått, inte mindre än de väntade sig men väl något helt annat". Det är inte sista gången en IFLA-kongress utnyttjas för nationella syften men antagligen är den ett av de mest spektakulära och ifrågasatta.

Kongressen i Warszawa 1936 var enligt bibliotekarie Arne Holmberg, Kungliga Vetenskapsakademiens bibliotek, en organisatorisk succé. Holmberg rapporterade utförligt för att ge BBL:s läsare "en föreställning om federationens mål och arbetssätt överhuvud". Holmberg skrev om olika kommittéer och konstaterade att federationen växt till 39 medlemmar. 1:e bibliotekarien Axel Nelson, Uppsala universitetsbibliotek, uttalade sig om vikten av mera klart och bestämt fixerade mål för federationen. En fråga som skulle återkomma under åren. SAB skickade fortlöpande representanter till IFLA:s årsmöten. I Wien 1953 företrädde föreningen av stadsbibliotekarie Heinze, Malmö och 1:e bibliotekarie Gösta Ottervik, Kungl. biblioteket. Sektionen för national- och universitetsbibliotek sammanträdde för första gången och ville prioritera frågor om samkataloger och samlingarnas säkerhet i krig. På mötet sammanträdde tolv kommittéer. 1960 arrangerades IFLA:s årsmöte i Malmö och Lund. Organisationskommittén såg till att det blev "en ganska magnifik manifestation av internationell biblioteksverksamhet" enligt Hjelmqvist. Vid ett fullsatt möte på Malmö stadsbiblioteks barnavdelning bildades inom IFLA en särskild barnbibliotekssektion "vars stadgar och rättesnören blev föremål för en livlig diskussion".



Tina Lindemalm, SAB:s ordförande.

På sextioalet fortsatte de årliga IFLA-mötena. Heinze rapporterade från Rom 1964 och skrev att särskilt givande var en rad korta anföranden under den gemensamma rubriken, "Bibliotek i utvecklingsländerna". Något som pekade framåt mot hur SAB-medlemmarnas intresse skulle förändras och i större utsträckning fokusera på länder utanför Norden. Biblioteks federationen växte stadigt. Nya länder blev medlemmar och nya grupperingar för olika delar av biblioteksverksamheten tillkom. 1966 var det IFLA-möte i Helsingfors med 300 deltagare, där bland annat bibliotekslagstiftning diskuterades. 1971 sammanträdde en arbetsgrupp inom IFLA:s sektion för folkbibliotek i Lund och diskuterade ett utkast till folkbiblioteksstandard. Antalet SAB-representanter på IFLA-mötena var ganska konstant under 70- och 80-talet, som regel åkte två till tre personer, oftast ordförande, vice ordförande och kanslichef.

Föreningens internationella arbete 1990–2014

När bibliotekschef Tina Lindemalm, Karlskrona, valdes till SAB:s ordförande i början av nittioalet, inleddes en expansiv period i föreningens historia. Styrelsen och inte minst dess nya ordförande underströk vikten av

utåtriktat arbete på alla nivåer såväl nationellt, nordiskt som internationellt. På årsmötet 1994 togs viktiga beslut gällande föreningens företag Bibliotekstjänst som fick avgörande betydelse för föreningens ekonomi och öppnade möjligheter för ett ökat internationellt engagemang. Årsmötet slog fast att avkastningen från försäljningen av aktierna bland annat skulle användas till stipendier och till att främja internationellt arbete. Intresset för det internationella arbetet växte i föreningen och tack vare föreningens stöd och resurser kunde även folk- och skolbibliotekarier engagera sig i olika utbyten.

Ett tydligt mönster från 1994 och ett tiotal år framåt var att de nordiska biblioteksorganisationerna samarbetade i större utsträckning för att uppnå resultat i internationella sammanhang. Föreningarna hade en gemensam grund i värnandet av folkbildning, yttrande- och informationsfrihet och samarbetade utan större problem. Traditionen att skicka representanter till varandras årsmöten upprätthölls. Från Sverige deltog ofta någon ur styrelsen och ibland någon kommittémedlem. Viktiga möten var arbetsmässigt de som ägde rum på våren. Som regel deltog två eller tre personer från respektive förening, ordförande och de högsta tjänstemännen. Det var regelrätta arbetsmöten då man diskuterade gemensamma strategier och tillsammans förberedde sig inför internationella möten. Därför blev uppdelningen i nordiskt respektive internationellt inte längre meningsfull. Här följer några exempel på vad biblioteksorganisationen arbetade med; Kommittéerna (efter samgåendet 2000, specialgrupperna) lämnade in verksamhetsplaner med budgetförslag som godkändes av styrelsen och utvärderades vid årets slut. Ett exempel på ordförandens initiativ att skapa kontakter med andra biblioteksorganisationer var konferensen "Awareness and Change". Den arrangerades 1996 av svenska, finska och skotska biblioteksorganisationer och ägde rum i Edinburgh. Ett annat styrelseinitiativ var protesterna när nya borgmästare i tre av Frankrikes sydligaste kommuner införde restriktioner gällande urval och inköp vid sina folkbibliotek. Vice ordförande

den Anna Karin Sjöstrand, Umeå, tog initiativ till en budkavle till stöd för de franska biblioteken, som gick via länsbiblioteken och nådde Frankrike vid tiden för IFLA:s årliga kongress.

Efter frigörelsen från Sovjetunionen underlättades kontakterna med de baltiska länderna. SAB:s kansli och BBL:s redaktion förmedlade kontakter med svenska bibliotek och tog emot många studiebesök. Redan 1995 kom en buss med anställda från fyrtio estniska bibliotek. SAB:s generalsekreterare arrangerade besök på bland annat sju mindre bibliotek i Bergslagen som visade exempel på samarbete mellan folk- och skolbibliotek. Samma år gav SAB bidrag till två veckokurser i Riga och Tallin som anordnades av Bibliotekshögskolan i Borås. Barnbibliotekarier och barnlitteraturvetare under ledning av Kestotis Urba kom 2002 till biblioteksförningens kansli för överläggningar och utbyte kring svensk barnbiblioteksverksamhet. Även kommittéerna hade utbyte med de baltiska staterna.

Ett annat exempel på engagemang för utsatta bibliotek var ett samarbete med Sveriges Författarförbund. 1994 bildades den svenska ideella organisationen "Ship to Bosnia" som en reaktion på Balkankrigen under 90-talet. "Ship to Bosnia" valde gruvbyn Lipnica utanför Tuzla i Bosnien för att göra en varaktig multi-etnisk manifestation i ett samhälle där människor av olika ursprung före krigen levt i fred med varandra. Sveriges Författarförbund engagerade sig i byggandet av ett Folkets hus och SAB gick in med ett rejält stöd för att bygga ett enkelt bibliotek. Under 1998 prioriterade styrelsen Europafrågor och gjorde en studieresa till Bryssel. Detta ledde till att avdelningschef Joneta Belfrage, Göteborgs stadsbibliotek, medlem i SAB:s styrelse tog initiativ till utdelandet av ett engångsstipendium som innebar 6 månaders arbete och vistelse på svenska beskickningens bibliotek i Bryssel. Stipendiet utdelades till bibliotekarie Maria Unoson, Malmö.

SAB blev snabbt medlem i lobbyorganisationen European Bureau of Library, Information and Documentation Associations (EBLIDA). Fokus för or-

ganisationen var att bevaka bibliotekens rättigheter i upphovsrättsfrågorna, en mycket viktig fråga för föreningen. Henrik Åslund, Stockholm, representerade en period biblioteksförningen i EBLIDA. SAB:s styrelse tillsatte 1996 en nationell arbetsgrupp för upphovsrättsfrågor under ledning av BBL:s dåvarande redaktör Ylva Mannerheim. Gruppen arbetade i nära kontakt med Kungl. bibliotekets avdelning för nationell samordning och utveckling, BIBSAM, och de andra svenska biblioteksförningarna. Föreningarna uppvaktade gemensamt justitieminister Laila Freivalds inför en diplomatisk konferens om upphovsrättsliga frågor i Geneve. I den internationella biblioteks-federationen hanterades upphovsrättsfrågor inom Committee on Copyright and other Legal Matters (CLM). Biblioteksförningen nominerade år 2000 chefen för BIBSAM Kjell Nilsson, Stockholm, för inval i kommittén. Upphovsrättsfrågornas betydelse för biblioteken och medborgarna orsakade nya initiativ från föreningens styrelse. 2011 bildades en nordisk arbetsgrupp för dessa frågor som lämnade rapport till respektive styrelse 2012.

IFLA, finansiering, medlemskap och några profiler

En stor del av föreningens internationella arbete kanaliserades via IFLA. Det blev allt viktigare att träffa kollegor från hela världen för att utveckla biblioteksverksamheten tillsammans, men finansieringen var ett problem. Det gällde både resor till IFLA-möten för bibliotekarier från utvecklingsländer och resor för bibliotekarier på svenska folkbibliotek där politiker och chefer inte såg några fördelar för den egna kommunen med ett sådant arbete. Swedish International Development Agency (Sida) gjorde stora insatser när det gällde biblioteksarbete som syftade till att stödja utvecklingsländer och Statens kulturråd gav under ett antal år bidrag till SAB för delfinansiering av folkbibliotekariers IFLA-deltagande. SAB uppvaktade ibland kommunala politiska nämnder där en föreningsmedlem arbetade för att understryka vikten av det arbete som utfördes av kom-

munens bibliotekarier. Syftet var att få arbetsgivaren att åtminstone bekosta arbetstid för internationellt arbete. Föreningsmedlemmar som arbetade på vetenskapliga bibliotek hade ofta lättare att få gehör för internationellt engagemang från sin arbetsgivare.

SAB blev så småningom medlem i alla IFLA:s sektioner, vilket innebar att föreningen hade möjlighet att nominera till alla sektionernas styrelser. SAB:s styrelse fattade en rad beslut för att ge ett ramverk för finansiering av arbete inom IFLA. De medlemmar i kommittéerna som var aktiva i någon av IFLA:s sektioner eller skulle hålla anföranden på internationella möten kunde beviljas hälften av finansieringen från föreningen. Resten förutsattes oftast arbetsgivaren betala. Under slutet av 90-talet finansierade SAB helt eller delvis åtta till tio bibliotekariers IFLA-åtaganden. Dessa bibliotekarier arbetade i SAB:s kommittéer och skulle via arbetet se till att deras internationella arbete kom till nytta i utvecklingen av den svenska biblioteksverksamheten. Det var naturligtvis också en möjlighet att föra ut svenska erfarenheter och inspirera andra. De bibliotekarier som finansierades av föreningen accepterade ofta administrativa uppdrag i respektive sektioner av IFLA och många av dem deltog i framtagandet av riktlinjer och policys. Det hände också att SAB-representanter tog initiativ till nya grupper inom IFLA. Bibliotekarie Annsofie Oscarsson, Umeå universitetsbibliotek, drev att referensarbetet skulle få en egen hemvist i IFLA-organisationen och blev ordförande i sektionen som bildades. Bibliotekarie Christina Tovoté, Lunds stadsbibliotek, började på konferensen i Havanna 1994 att sondera terrängen för att bilda en grupp med fokus på marknadsföringsfrågor. Efter ett framgångsrikt arbete under flera konferenser inrättades Section on Management and Marketing i Köpenhamn 1997 med Tovoté som sekreterare. På IFLA-konferensen i Köpenhamn höll Greta Renborg, f.d. lektor vid Bibliotekshögskolan ett uppskattat föredrag i den nybildade sektionen. Hon anlade ett historiskt perspektiv på marknadsföring och hämtade exempel ur sitt händelserika liv, inte minst från tiden i USA.



Greta Renborg, f.d. lektor vid BHS och föredragshållare på IFLA 1995 flankerad av Christina Tovoté, sekreterare, Section on Management and Marketing och Christina Stenberg, generalsekreterare, SAB.

När beskedet kom att IFLA-konferensen 1997 skulle äga rum i Köpenhamn involverade danskarna direkt sina nordiska kollegor i planeringen. Det resulterade i många synbara exempel på nordisk biblioteksverksamhet. Kanske var det mest anslående den stora runda barnbiblioteksmontern "Nordiske børnebiblioteker på IFLA 97". Många bidrog till att göra den till en av konferensens höjdpunkter. Sveriges och SAB:s bidrag bestod av miniseminarier, broschyrer om biblioteksprojekt och tid för bemanning av montern. Från Sverige kom sammanlagt ett sextiototal barnbibliotekarier för att arbeta i montern. Uppskattningsvis besökte 4 000 personer montern. Efter konferensen etablerades ett nordiskt nätverk för barnbibliotek och barnkultur med två representanter från varje nordiskt land. Flera av biblioteksföreningens medlemmar var drivande i olika IFLA-sektioner, här har endast nämnts några av dem. På IFLA-mötet 1998 i Amsterdam hade de nordiska biblioteksföreningarna och tidskrifterna en gemensam pressmonter. "Nordic Library Press" presente-

rade biblioteksföreningarna och "The Nordic Portal to Knowledge" visade ett stort antal nordiska biblioteksprojekt.

Inom IFLA:s organisation finns en särskild sektion med fokus på biblioteksföreningsarbete, från början en gangska löslig organisation, ett så kallat Round Table, som så småningom blev Management on Library Associations Section (MLAS). Från 1994 och tio år framåt hade jag biblioteksföreningens uppdrag att engagera mig i sektionens arbete. Vid mitten av nittiotalet speglades det inte i Round Table att IFLA var en världsomspännande förening, varken när det gällde dess medlemmar, ämnen eller föredragshållare. Det var med uttalad ambition att bidra till att bredda arbetet och göra det intressant för andra än amerikaner och européer som jag accepterade att bli ordförande. Det var ett långsiktigt arbete och några styrelsebeslut i SAB hjälpte till på vägen. Styrelsen beslutade att utöver finansieringen av svenska kommittémedlemmar också finansiera en person från ett utvecklingsland. Det innebar att bekosta resor och uppehälle för deltagande i både de stora årliga konferenserna och i styrelsemöten som ägde rum för att planera seminarier till den stora konferensen i augusti. Under några år finansierade SAB också att en bibliotekarie från Pacific Islands Library Association kunde arbeta som sekreterare i sektionen. Styrelsen beslutade även att bekosta medlemsavgiften till IFLA för en biblioteksförening i ett utvecklingsland. Vid varje IFLA-konferens anordnade MLAS flera seminarier, ett ansvar för i första hand sektionsstyrelsen med dess ordförande och sekreterare. En svårighet var att arrangera program som var givande och intressanta både för biblioteksföreningar i utvecklingsländer med enbart ideella krafter och föreningar med avlönade kanslier. År 2000 höll direktören för den amerikanska biblioteksföreningen (ALA), Bill Gordon ett föredrag och Joneta Belfrage, som strax efter hemkomsten till Sverige valdes till Svensk biblioteksförnings ordförande höll anförandet "How Library Associations inspire awareness of democracy in libraries". 2002 arrangerade MLAS ett seminarium om generationsväxling och

rekryteringsfrågor, vilket var aktuellt för flertalet länder. Fyra unga bibliotekarier från Australien, Senegal, Tyskland och Uganda föreläste.

Tillsammans med den finska biblioteksförnings ordförande Tuula Havisto åkte jag som nybliven generalsekreterare till den ryska biblioteksförningen i S:t Petersburg. Det fanns mycket att lära, inte minst tålamod i arbete med tolk. Många år senare föreläste jag på det stora biblioteksevenemang som årligen arrangerades på Krim. Där var konferensen större än IFLA vad gällde antal deltagare, de flesta ryssar, vitryssar och ukrainare, framför allt ryssar. Anledningen till besöket var ett samarbete mellan Krimkonferensen och IFLA/MLAS och anförandet handlade om biblioteksförningsarbete.

1996 blev jag ombedd att som IFLA:s representant delta i ett stort biblioteksmöte i Johannesburg där syftet var att ta ytterligare steg mot bildandet av en gemensam biblioteksförening för svarta och vita. I uppdraget ingick att hålla föredrag om gemensamma drag i demokratiska biblioteksföreningar samt att leda diskussionsgrupper. Äntligen hade apartheidregimen fallit och många var ivriga att få detta manifesterat på biblioteksområdet. En mängd förberedande arbete hade ägt rum före konferensen i Johannesburg, bl a hade 7 000 biblioteksanställda och informationsarbetare identifierats och besvarat ett frågeformulär om de önskade en ny biblioteksförening. Inte oväntat svarade en majoritet att de ville ha en ny förening och att den skulle garantera samma medlemsförmåner för alla. Ett iskallt Johannesburg mötte oss konferensdeltagare, det kallaste på 30 år och snön gjorde det besvärligt för en del att nå fram. Ordföranden för konferensen var Kay Raseroka, Botswana National Library, och inledningstalare Tabo Mbeki, Sydafrikas vice president. När de två intensiva dagarna var över var det fortfarande kallt utomhus men värmen inomhus hade stigit åtskilligt av delegaternas energi och beslutsamhet. De hade lyckats formera en interimistisk kommitté, ULIS2 och välja Peter Lor, chef för Nationalbiblioteket, till ord-



Bill Gordon, ALA och Norma Amenu Kpodo, Commonwealth Library Association, några av föredragshållarna på IFLA.



Sydafrikas president Tabo Mbeki anländer till konferensen i Johannesburg, Christina Stenberg till höger.

förande. Uppdraget till den interimistiska kommittén var tydligt och fullgjordes under det kommande året. Exakt ett år senare röstades en ny biblioteksörening igenom, öppen för alla, som fick namnet: "Library and Information Association of South Afrika (LIASA). Under ett antal år förbereddes IFLA-årsmöten, då det var val till styrelse och sektioner, noga på hemmaplan i de nordiska länderna. Det hölls ett nordiskt möte efter det att man haft ett nationellt, där det informerades om vilka kandidater respektive nordiskt land önskade få in i olika sektioner. Man turades ofta om och undvek i möjligaste mån att kandidera med för många nordiska personer till samma sektion. Var det konkurrens om platserna så röstade man nordiskt. Att ha pratat ihop sig var ett tydligt mönster när det gällde val till IFLA:s Governing Board och inte minst när det gällde IFLA:s president. Viktigare än att välja mellan olika nordiska kandidater blev att samla nordiska röster för att få fram kandidater från utvecklingsländerna till sektioner, styrelse och presidentpost. Att enas på nordisk basis om behovet var inte svårt och kandidater fanns, men finansieringen var ett problem. Det ledde till att de nordiska biblioteksöreningarna, tillsammans med den engelska, inrättade en resefond för den presidentkandidat man ville rösta för. Syftet var att förmå IFLA:s styrelse att se över finansieringen av resor med mera för organisationens president i framtiden.

Advancement of Librarianship (ALP) var ett program inom IFLA för biblioteksutveckling i utvecklingsländerna. SAB gav liksom övriga biblioteksöreningar i Sverige, SBS och TLS stöd till ett praktikantprogram under många år. Biblioteksanställda på mindre privilegierade bibliotek fick möjlighet att göra en månads praktik på en framstående institution i regionen, alternativt i en annan världsdel. Även sekretariatet i Uppsala, inrättat där eftersom programmet från början var ett svenskt initiativ, fick av SAB och de svenska biblioteksöreningarna ett mindre bidrag. Många andra institutioner, framför allt nationalbibliotek, stödde också sekretariatet, men den främsta finansören var Uppsala universitetsbibliotek och Sida. Numera har ALP inlemmats i IFLA:s sekretariat i Haag och förkortningen ALP utläses: "Action for Development through Libraries Programme".

Något som diskuterades från och till i de nordiska biblioteksöreningarna, men också av andra inom IFLA, var att den ideologiska grunden för biblioteksarbetet inte riktigt var en naturlig del i organisationen. För biblioteksöreningarna var frågor om informationsfrihet, yttrandefrihet och etik viktiga och diskuterades ofta inom ramen för MLAS möten och seminarier. Flera upplevde att IFLA:s Governing Board tydligare behövde adressera frågor om den demokratiska biblioteks-

tanken. En person som tidigt drev dessa frågor var dåvarande vice ordföranden i SAB Margareta Törngren, Stockholm. Efter många turer bildades Free Access to Information and Freedom of Expression (FAIFE), som en ständig kommitté inom IFLA. Under de första viktiga åren finansierade Danmark generöst en stor del av FAIFE-kontoret som fick sin hemvist på Köpenhamns kommunkontor. Det bemannades av dansken Carsten Jensen, tidigare direktör för den danska fackföreningen, Bibliotekarförbundet och svensken Jan Ristarp, tidigare chef för Stockholms stadsbibliotek, och känd för sitt engagemang i demokratifrågor. Den svenska representationen i kommittén togs över av Britt-Marie Häggström, DIK-förbundet, som skrev den svenska texten i den första av de så kallade World Report Series som FAIFE började ge ut. Vid bildandet av FAIFE 1997 gav SAB ett mindre bidrag men arbetade framför allt med att göra FAIFE känt i en större krets och med att försöka finna fler finansiärer. Numera är FAIFE ett strategiskt program inom IFLA beläget vid IFLA:s kansli i Haag.

Svenska IFLA-kongresser

Med trettio års mellanrum har Sverige stått värd för IFLA-kongresser, 1930 i Stockholm, 1960 i Malmö och Lund och 1990 i Stockholm. Därefter genomfördes 2010 kongressen i Göteborg efter 20 år. Till Stockholm 1990 kom 1 660 bibliotekarier från 95 länder. Dåvarande IFLA-generalen Margareta Törngren, Stockholm, vice ordförande i SAB och länge engagerad inom IFLA, var invald i Executive Board 1983–1991. Törngren var engagerad både i federationens organisation och i dess värdegrund. 1984 skrev hon en artikel om ”The position of Public Libraries within IFLA”. Hon arbetade för att få IFLA att ta ställning i grundläggande moraliska och etiska frågor och deltog i diskussionerna om en mer långsiktig policy som tydligt skulle slå fast att FN:s deklaration för mänskliga rättigheter även var grunden för IFLA:s arbete. En resolution med detta innehåll antogs på kongressen i Paris året efter Stockholmsmötet.

Den senaste svenska kongressen ägde rum i Göteborg 2010 efter endast ett år av förberedelser då den först utsedda värdnationen fått svårighet att klara sitt åtagande. Göteborg tog emot 3 400 bibliotekarier från mer än 120 länder. IFLA-general var överbibliotekarie Agneta Olsson, Göteborgs universitetsbibliotek. Tillsammans med föreningens ordförande Inga Lundén, Stockholm, och riksbibliotekarie Gunnar Sahlin bildades en trojka som mer än väl levde upp till IFLA-presidenten Ellen Tises förväntningar: ”är det någon som ska klara att planera en kongress med bara ett års förberedelser så är det svenskarna”. Planeringen underlättades av gedigen IFLA-erfarenhet hos de inblandade, Sahlin var invald i Governing Board 2005–2009 och som IFLA:s kassör även i Executive Board. Erfarenheterna från arbetet inom IFLA användes också till att försöka förändra det stora IFLA-mötet och göra det mindre stelt och formellt. Kongressen i Göteborg präglades av öppenhet och omsorg om deltagarna. Nästan tvåhundra volontärer arbetade under ledning av biblioteksföreningens kansli för att ge konferensdeltagarna en så bra upplevelse som möjligt. Biblioteksföreningen hade bland mycket annat ansvar för Swedish Library Avenue som gav möjlighet för många bibliotek att visa upp sig och Swedish Library Arena, ett torg där biblioteksföreningen tillsammans med KB och Kulturrådet presenterade svenskt biblioteksväsen. Föreningen hade utökat sina IFLA-stipendier och möjliggjorde för ett stort antal svenska bibliotekarier att delta i kongressen. Bland dem fanns många som bevistade sin första IFLA-konferens och inspirerades till fortsatta internationella kontakter. Kongressen blev en fantastisk manifestation av vad en biblioteksförening kan åstadkomma för sina medlemmar och världens bibliotekarier.

Kommittéernas nordiska och internationella arbete

SAB var på 90-talet organiserat i kommittéer bestående av 4–7 personer. 1994 fanns det sjutton kommittéer varav två hade det internationella perspektivet som huvudfokus – kommittén för u-landsfrågor och

kommittén för mångkulturellt biblioteksarbete. Båda dessa kommittéer hade funnits ett antal år och överlevde även sammanslagningen av SAB och SBS år 2000 och blev specialgrupper i Svensk biblioteksförning. U-landskommittén arbetade i första hand med bibliotek ute i världen medan mångkulturella kommittén arbetade med biblioteksverksamhet vid svenska bibliotek som riktade sig till personer från andra länder. Det internationella engagemanget inom föreningen växte och i princip hade alla SAB:s kommittéer både nordiska och internationella kontakter. U-landskommittén behövde ett mera tidsenligt namn och hette under en övergångsperiod Internationella kommittén men bytte namn ännu en gång till Specialgruppen för Afrika, Asien och Latinamerika.

Under många år fanns det ett långtgående samarbete mellan framförallt u-landskommittén och Sida. En person från Sida var oftast adjungerad till eller medlem i kommittén och många projekt kunde genomföras med hjälp av Sida-medel. Kommittén utvecklade efter hand också ett nätverk av svenska bibliotekarier med intresse för frågor som rörde utvecklingsländer. Sida hade under en följd av år bidrag som kallades 20/80 bidrag. Det innebar att om en ideell organisation kunde bidra med 20 % bidrog Sida med 80 %. U-landskommittén engagerade sig i Nicaraguas och Kubas nationalbibliotek. Ett mångårigt projekt gällde utvecklande av nya arbetsformer och rutiner vid folkbiblioteken i Kuba och genomfördes framgångsrikt åren 1991–1994. Under IFLA-mötet i Havanna 1994 kunde de som fanns på plats konstatera att den nya utrustningen hade installerats och att utbildning hade genomförts.

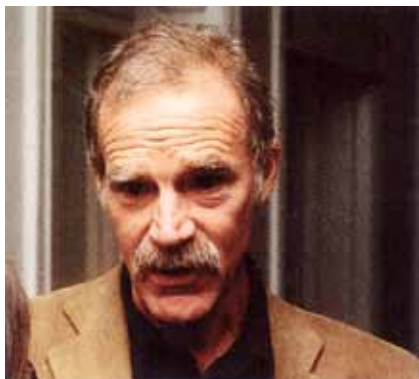
1997–98 samarbetade två av föreningens kommittéer om ett stort projekt i Zimbabwe. Ekonomiskt stöd förmedlades för att uppföra en permanent paviljong på Zimbabwe International Book Fair, Children's Reading Tent. Fyra personer från SAB var på plats under bokmässan och ett seminarium arrangerades, "Unesco Public Library Manifesto – words or reality". Svenska medel finansierade en grupp afrikanska bibliotekarier

från nio länder som bjudits in till mässan. Året därpå upprepade kommittéerna sitt samarbete med mässan och fokuserade på att förmedla barnlitteratur på inhemska språk som shona och ndebele.

Ett annat projekt som skulle komma att uppta mycket tid för u-landskommittén handlade om att försöka skapa ett Nord-Syd-bibliotek i Sverige med ansvar för informationsförsörjning om Tredje världen till skolor, bibliotek, organisationer, föreningar och privatpersoner. Förebilden var ett norskt bibliotek i Stavanger. Det var innan internet skapat helt nya förutsättningar för informationsutbyte. Statens kulturråd beställde en utredning i frågan av kommittén. Utredningen "Kompetensbibliotek för frågor om Tredje världen" genomfördes av Bo Markusson, Timrå. Hans förslag fokuserade på informationsförsörjning till folk- och skolbibliotek, därmed begränsades alltså målgruppen till bibliotek. Länsbiblioteket i Härnösand föreslogs som värdbibliotek och utredningen gick på remiss. Efter ytterligare utredning och remiss genomfördes nedskärningar i Sidas ekonomi och framför allt förändrades villkoren under slutet av 90-talet av internets intåg på biblioteken.

SAB hade under några år ett avtal med Forum Syd, en biståndsorganisation med ideella föreningar som medlemmar. Samarbetet gällde volontärsverksamhet på bok- och biblioteksområdet i Zimbabwe. Avtalet innebar att SAB deltog i rekryteringen och viss utbildning av bibliotekarier, gav professionellt stöd under arbetsperioden, samt medverkade till att erfarenheter spreds. En av dem som arbetade i Zimbabwe 1999–2000 var bibliotekarien Uno Nilsson.

1997 deltog en medlem från u-landskommittén i ett seminarium i Helsingfors för biblioteksföreningar runt Östersjön. Det var angeläget att fördjupa kontakterna med de baltiska länderna och naturligt att försöka få med Polen och Ryssland i de gemensamma diskussionerna. Två år senare arrangerade den svenska kommittén ett omfattande tredagarseminarium i Visby "Library Associations in the Baltic Sea Region".



Uno Nilsson arbetade i Zimbabwe.

Tjugofyra deltagare från Estland, Lettland, Litauen, Ryssland, Polen, Finland, Norge, Danmark och Sverige diskuterade vilken roll en biblioteks förening kan spela och hur den bäst kunde organiseras. Tredje dagen åkte deltagarna på en blåsig bussresa till Färö där det blev tillfälle till mer informella diskussioner.

SAB:s nya ordförande Joneta Belfrage deltog i Östersjöseminariet och betonade vikten av att fortsätta träffas i nätverket som bildats. De baltiska länderna framförde önskemål om att barnbiblioteksverksamheten skulle vara tema för nästa möte och så blev det. Mötet ägde rum i Riga år 2000. Barn- och ungdomsbibliotekskommittén inledde ett samarbete med Litauen 1995 i samband med att den bevistade en barnkulturkonferens i Vilnius. Samma år togs studiebesök emot av tre litauiska bibliotekarier och året efter genomfördes en skolbibliotekskonferens i Druskininkai i södra Litauen. Bibliotekschef Elisabeth Lundgren, Kungälv, som tagit initiativ till utbytet med Litauen blev 1997 en drivande ordförande i IFLA:s Section on Childrens Libraries. Under några år planerade SAB:s så kallade Futurakommitté en nordisk kurs med fokus på nya sätt att arbeta i bibliotek. Kursen "En vecka i kaos" erbjöds 40 till nordiska bibliotekarier 1996 och genomfördes i samarbete med Kaospiloterna i Århus.

Kommittén för marknadsföring och information tog vid mitten av 90-talet initiativ till en gemensam förening för PR-ansvariga vid nordiska bibliotek och bib-



Samtliga deltagare på Östersjömötet på Gotland. I övre raden i mitten syns SAB:s ordförande Joneta Belfrage och internationella kommitténs Bo Markusson, Timrå. Sittande till höger syns SBS kassör Ragnar Helin, Stockholm.

liotekarie Björn Lindwall, Eskilstuna, var under många år dess ordförande. Den nordiska föreningen arbetade med kampanjen "Kura skymning" för att skapa intresse för nordisk litteratur. En överenskommen text från ett nordiskt land lästes vid samma tid i "alla" bibliotek över hela Norden. PR-material togs fram och användes under den nordiska litteraturveckan. Första året lästes avsnittet om Bödvars död ur "Egil Skallagrimsons saga" på mer än tusen bibliotek samtidigt. I föreningens verksamhetsberättelse från år 2000 kunde man om fjärde årets 'Kura skymning' läsa: "Den 13 november lästes en gemensam text kl. 19.00 över hela Norden. Över 1 000 bibliotek i Norden deltog i öppningsceremonin. Nytt för året var 'Kura gryning' kl. 9.00 som aktiverade skol- och barnbiblioteken. Årets text var hämtad ur Astrid Lindgrens bok 'Nya hyss av Emil i Lönneberga'. Enligt kommitténs uppskattningar var det sammanlagda antalet aktiva deltagare omkring tvåtusen vilket gör veckan till det nordiska projekt som nådde flest människor det året.

Ursprunget till kommittén för mångkulturell verksamhet var en arbetsgrupp för språkliga minoriteter som bildades 1977. Många profiler inom detta biblioteksområde arbetade i olika perioder i kommittén. I styrelsen ingick bibliotekskonsulent Miklos Gulyas, Stockholm, som tillsammans med nordiska kollegor arbetade för att flytta fram positionerna för det mång-

kulturella området inom IFLA. Pirkko Wergenius, Stockholms stadsbibliotek, var på 90-talet ordförande i SAB:s mångkulturella kommitté och en drivande person i IFLA:s sektion för mångkulturellt arbete. Under hennes ordförandeskap arbetade kommittén med projektet "Library materials in African Languages". Även en kartläggning av bokutgivning på afrikanska språk söder om Sahara fick mycket uppmärksamhet och pågick i tre år. Kommittén har också haft Sida-finansiering för publicering av en bok baserad på somalisk muntlig tradition och en video, avsedd för flyktingar från Somalia.

Biblioteksföreningens styrelse uppmuntrade kommittéernas engagemang i både nordiska och europeiska nätverk. Flera andra internationella organisationer än IFLA var viktiga för föreningens medlemmar, International Association of School Library Association, IASL är en sådan, EAHIL, European Association of Health and Information Libraries en annan. Kommittémedlemmar var aktiva inom respektive områden och deltog regelbundet i organisationernas arbete. För vårdbibliotekarier fanns en nordisk organisation som utökades till en nordisk-baltisk organisation varifrån man utsåg representanter till den europeiska organisationen. Vårdbibliotekskommittén bekostade via SAB under många år ett lettiskt biblioteks medlemskap. Det trycktes också en gemensam årlig nordisk tidskrift för vårdbiblioteksfrågor: Sesam.

Biblioteksföreningens internationella arbete på 2000-talet

Under många år var de nordiska biblioteksmötena en höjdpunkt som bibliotekarier såg fram emot. Men i slutet av 90-talet började intresset avta och de inhemska årsmötena, ofta med nordiska och internationella föreläsare, tillsammans med IFLA:s årliga kongress fyllde behovet av stora allmänna biblioteksmöten. Sjuttio år av nordiska möten med start i Hindsgavl 1926 upphörde i och med mötet i Köpenhamn 1996. Två gånger, 2001 och 2013, har medlemmar motionerat

för att biblioteksföreningen ska inrätta en tjänst som internationell sekreterare. Det har ännu inte blivit så men under Inga Lundéns ordförandeskap, 2008–2014, har de internationella frågorna kommit mer i fokus. Biblioteksföreningen har till exempel tagit ansvar för att översätta och sprida internationella dokument som är viktiga inom biblioteks- och informationsområdet. Föreningen har tagit ett policybeslut om att fördjupa sitt internationella utbyte inom ramen för Sida:s fokusländer. Lundén har som medlem av IFLA:s högsta ledning, Executive Committee i Governing Board, drivit frågor om att bredda rekryteringen till IFLA:s ledarskap och varit med och tagit fram den så kallade "Trendrapporten", ett omvärldsdokument som ska uppdateras efter hand. Hon bedömer det som viktigt att biblioteksföreningen beslöt att satsa på en systerförening och valde Kenyan Library Association. Lundén hoppas att det ska sätta bestående spår och fortsätta bereda bibliotekarier från Sverige möjlighet till utbyte. Det inspirerar också IFLA:s program Building Strong Library Associations (BSLA) som är en modell Kenya-projektet använder sig av om än inte alla delar. Efter att representanter från biblioteksföreningens flera gånger under 2011 och 2012 träffat sina motsvarigheter för den kenyanska biblioteksföreningen, KLA, samt KNLS, National Library Services, skrevs under IFLA-konferensen i Helsingfors 2012 ett femårigt avtal kallat "Stronger Together", där de svenska projektledarna är Christina Tovoté och Leif Mårtensson. Projektet har under 2013 och 2014 fortsatt med studiebesök, seminarier och deltagande i årsmöten. I en informativ broschyr om projektet framhålls det att det främsta syftet med Kenya-utbytet är att stärka den kenyanska biblioteksföreningen. Inom biblioteksföreningens finns 2014 så kallade expertnätverk för IFLA-arbete och för bibliotekens roll i mångspråkiga områden. Nätverken samlar medlemmar med intresse för dessa frågor och bjuder in till seminarier.

Det internationella arbetet har alltsedan starten 1915 varit viktigt för biblioteksföreningen. Hundra år av kommunikations- och medieutveckling har skapat



Kenyas biblioteksörening gästar Biblioteksdagarna i Örebro 2013. Från vänster: Dr. Tirong Arap Tanui, Leif Mårtensson, Constantine Nyamboga, Christina Tovoté och Joyce Nyambala. Foto: Elisabeth Ohlson Wallin.

verktyg som ingen kunde föreställa sig när föreningen bildades. Den virtuella världen ger oanade möjligheter till kommunikation mellan bibliotek och biblioteksöreningar. Trots det, är möjligheten att resa och på plats ta del av varandras biblioteksverkligheter fortfarande avgörande. Medlemmar i föreningen beskriver hur det ger en ny dimension åt det egna arbetet, en impuls till utveckling och fortsatt internationellt utbyte. Svensk biblioteksörening har vid sitt hundraårsjubileum bättre förutsättningar än någonsin tidigare möjlighet att uppfylla sina mål med det internationella arbetet. Två medlemmar som arbetar framgångsrikt i den andan och delade Bengt Hjelmqvists pris 2014 får symbolisera pågående arbete, bibliotekschef Lo Claesson, Vaggeryd, och utvecklingsledare Ann Östman, Gävle. Ur juryns motivering: "Anns insatser för Internet Librarian International och Los arbete i IFLA:s folkbibliotekssektion är betydande. De tar sin utgångs-

punkt i allas lika värde och rätt, såsom Anns anti-rasistiska arbete med temat "Bibliotek mot rasism" och Los skapande av ett skolbibliotek i Kenya som handlar om allas rätt till information, kunskap och utveckling."



Från bisyssla till kulturförmedlande informationsspecialist – yrkesroll och arbetsvillkor i förändring

Barbro Thomas

Vid förra sekelskiftet existerade inte bibliotekarierna som yrkeskår. "Det fanns helt enkelt inte något folkbibliotekarieryrke, bara några enstaka lokalt besatta tjänster. Och de vetenskapliga biblioteken var dels licentiatspärrade, dels var något som heter behörighet för kvinnor att inneha ordinarie statstjänst ännu inte uppfunnet", konstaterar Greta Linder. Och så var det. De kommunala biblioteken sköttes - i allmänhet som (oavlönad) bisyssla - av intresserade personer. Företrädesvis folkskollärare. Det fanns heller ingen yrkesutbildning bortsett från kortare sommarkurser som anordnades av bibliotekskonsulenterna. Det skulle dröja fram till 1926 innan de första regelrätta bibliotekskurserna hölls för personal vid stadsbibliotek och andra större bibliotek. Också dessa i Bibliotekskonsulenternas regi. De vetenskapliga biblioteken hade en annan rekrytering med krav på akademiska meriter inom relevanta ämnesområden. För bibliotekariebefattning krävdes högre akademisk examen. Även här förekom oavlönat arbete. Det exempel som ofta lyfts fram är Valfrid Palmgren – Kungl. bibliotekets första kvinnliga amanuens. Givetvis oavlönad. (Möjligen kan det ses som en förmildrande omständighet att även manliga amanuenser arbetade utan lön).

"Några ord om bibliotekarien och hans arbete"

Redan Valfrid Palmgren tog upp de amerikanska bibliotekariernas löner *Bibliotek och folkuppfostran* (1909) och ansåg dem vara föredömligt höga, jämförbara med universitetslärare. Efterhand som yrket utvecklades blev försörjningen en allt angelägnare fråga. I sitt föredrag vid föreningens andra årsmöte, "Några ord om bibliotekarien och hans arbete", gör Hildur Lundberg upp med det hittills rådande idealet: att bibliotekariesysslan sköttes bäst om den var oavlönad

och påtalade att den som sköter ett bibliotek inte kan "leva av solsken och vackert väder". Hon såg också en risk med att det oavlönade arbetet endast skulle locka dem som arbetade för sin förströelse och att detta i sin tur kunde verka hämmande på biblioteksutvecklingen. Merparten av hennes föredrag rör dock kompetensfrågan: vilka kunskaper och i synnerhet egenskaper som bör finnas hos en bibliotekarie. God allmänbildning och bokenkännedom framhålls som sär-

skilt önskvärda. Därutöver krävs takt och känsla. Att få folk att läsa god litteratur är emellertid ett ömtåligt kapitel och pekpinnen måste vara osynlig, manar Lundberg. Barnen lyfts fram som viktigaste målgrupp. ”Av dem skola vi forma en god bibliotekspublik”. En för tiden mycket framsynt tanke. I föredraget refererar Lundberg genomgående till bibliotekarien och hans arbete. Något som torde spegla det faktiska förhållandet. Men det skulle det bli ändring på. Kvinnorna var på frammarsch. Föredraget rör enbart förhållandena vid de ”populära biblioteken”.

Ett offentligt uttalande

Löneförhållandena hade varit föremål för diskussion redan vid det konstituerande mötet 1915, vilket tyder på att frågan ansågs mycket angelägen. Diskussionen beskrivs som livlig och bland annat hade man åberopat strävandena i Norge och Danmark att ”göra det icke vetenskapliga biblioteksarbetet till ett självständigt levebröd”. Interimsstyrelsen hade fått i uppdrag att till årsmötet framlägga ett förslag till offentligt uttalande. Vid det första årsmötet presenterades ett förslag till offentligt uttalande angående bibliotekariernas ställning i folk- och skolbibliotek. I uttalandet, adresserat till de kommunala biblioteksstyrelserna, framhölls vikten av att de som verkade i folk- och skolbibliotek erhöll skälig ersättning för sitt arbete och att detta i längden vore en förutsättning för en utveckling av biblioteksverksamheten. För att kunna rekrytera personer med tillräcklig kompetens måste därför avlöningsfrågan få en tillfredsställande lösning. Rimligen borde, i avlöningshänseende, biblioteksföreståndarna jämsställas med folkskollärarna. (Folkskolläraren blir länge norm.) Beträffande de mindre folkbiblioteken föreslogs som lämplig beräkningsgrund att minimilönen skulle motsvara 30 procent av bibliotekets budget, exklusive lokaler, uppvärmning och städning. Det avråddes från en ordning liknande den norska, där ersättningen baserades på utlåningstalen, dels därför att det var svårt att redovisa exakta utlåningssiffror, dels för att en sådan avlöningsnorm lätt kunde ge anledning till misstänks-

samhet och tvister. Årsmötet godkände förslaget utan debatt. Det är svårt att bedöma vilken effekt uttalandet fick. Det som med nutida språkbruk kallas utvärdering saknas. Troligt är emellertid att statsbidragsvillkoren i kombination med bibliotekskonsulenternas insatser kom att spela en långt mer avgörande roll.

De statsbidrag som införts år 1905 var blygsamma. Symbolvärdet var väsentligt högre än beloppet. I 1912 års förordning infördes som villkor att biblioteket skulle skötas av en föreståndare eller bibliotekarie. Med 1930 års författning skärptes villkoren. Nu ställdes kravet att de bibliotek som erhöll mer än 2 000 kr i statsbidrag skulle ha en bibliotekarie vars kompetens prövats och godkänts av Skolöverstyrelsen (bibliotekskonsulenterna). Bestämmelsen fanns kvar fram till 1965 då de generella och villkorade statsbidragen avskaffades. Statsbidragsvillkoren torde ha haft en kompetenshöjande effekt. Dessutom kunde bibliotekskonsulenterna, som svarade för utbildningen, också fastställa antagningskraven till de bibliotekskurser som startade 1926. De facto kom merparten av de antagna att ha akademisk examen, även om detta ursprungligen inte formellt krävdes. Från 1943 infördes krav om akademisk examen för tillträde till biblioteksskolan – möjligen som en anpassning till faktiska förhållanden.

Engagemanget svalnar

Föreningen tog, som framgått, tidigt ställning i frågan om de kommunala bibliotekariernas löner. Därefter blir lönefrågan mer eller mindre vilande fram till 1937. Då tillsätts en kommitté för att utreda folkbibliotekspersonalens löneförhållanden. I sin historik (1940) påtalar Genell att biblioteksfolkets löneproblem endast får betraktas som en påbörjad uppgift, men att lönefrågan aldrig kan upphöra att vara en angelägenhet för SAB, då det är en förutsättning för en god rekrytering och att föreningen därför förbereder ett mer slutgiltigt ställningstagande. Lönekommitténs ambitioner förefaller emellertid att ha kommit av sig. En förklaring torde vara att tjänstemannagrupperna börjat organisera

sig fackligt. Svenska folkbibliotekarieföreningen (SFF) hade bildats år 1938. Möjligen ansågs det inte längre vara föreningens uppgift att driva frågor om löne- och anställningsvillkor. Även om det fanns ett tydligt samband mellan lön och möjligheten att rekrytera kvalificerad personal, vilket i sin tur var en förutsättning för biblioteksutvecklingen. De vetenskapliga bibliotekariernas löner hade inte varit föremål för aktioner från föreningens sida. Där fanns sedan 1921 en sammanslutning av "biblioteksmän", Kungl. bibliotekets och Universitetsbibliotekens Tjänstemannaförening, som hade bildats för att värna och bevaka medlemmarnas ekonomiska och sociala intressen. När det således fanns särskilda sammanslutningar för att tillvarata bibliotekariernas fackliga intressen, kunde föreningen tona ned sitt engagemang.

Ett välutbildat proletariat

Att föreningen år 1937 ändå tillsätter en kommitté för att utreda löneförhållandena tyder på att frågan blivit brännhet. Under 1930-talet hade folkbiblioteken i allt större utsträckning – mycket tack vare bibliotekskon-sulenternas myndighetsutövning – börjat anställa utbildad arbetskraft. Vilket inte var förenat med svårigheter, då det rädde ett stort överskott på akademiker. Överskottet blev också föremål för en statlig utredning rörande de "intellektuella yrkena" (SOU 1935:52). Överflödet av akademiskt utbildad arbetskraft hade haft en lönedämpande effekt, med följden att kompetenskrav och arbetsuppgifter inte stod i rimlig proportion till lönerna. År 1935 hade personalen vid Stockholms stadsbibliotek fått nog. Biblioteket som 1928 öppnat sina portar på Sveavägen hade blivit en publiksuccé. Arbetsbördan hade ökat, liksom kompetenskraven. För anställning krävdes genomgången bibliotekskurs samt grundlig teoretisk underbyggnad, kompletterad med nödvändiga kunskaper i främmande språk om detta inte ingick i examen. I pamfletten "Hur ska det gå med Pinneberg på stadsbiblioteket?" ventilerar Stockholms stadsbiblioteks assistentförening sitt missnöje. Pamfletten, som är riktad till ansvariga myndig-

heter, påtalar att biblioteksassistenterna (ersattes 1971 efter mångåriga förhandlingar av titeln bibliotekarie) blivit ett intellektuellt proletariat, som inte kunde leva på sin lön. Och att löneläget låg långt under jämförbara grupper, till exempel lärarna. Mottagandet blev svalt. I en uppföljande pamflett år 1937, *Melodin som kom bort*, konstaterades det att förslagen mött starkt motstånd i lönekommittén. Kraven hade avstyrkts med hänvisning till att några formella utbildningskrav inte förelåg, "varför förekomsten av sådana examina i vissa fall inom assistentkåren ej bör inverka på lönesättningen". Till saken hör att cirka 70 procent av biblioteksassistenterna hade akademisk examen.



Inlägg i lönefrågan 1935, med uppföljning 1937.

Lönekonflikternas årtionden

1940- och 50-talen torde gå till bibliotekshistorien som de stora lönekonflikternas årtionden. Blockader, lockouter och strejker avlöste varandra. Årligen förklarades en handfull stadsbibliotek i blockad. Ett uppmärksammat exempel inträffade 1957 då SAB fick byta årsmötesort. Personalen vid Umeå stadsbibliotek, där årsmötet skulle ha hållits, vandrade ut. Årsmötet fick i en hast flyttas till Vällingbyfilialen i Stockholm.

Överskottet av akademiskt utbildad arbetskraft hade snabbt förbytts i underskott. Under 1940-talet uppstod en arbetskraftskris vid folkbiblioteken. De usla lönerna hade dessutom bäddat för uppkomsten av ett kvinnoyrke. (Vilket i sin tur hade en lönedämpande effekt.) Merparten av dem som genomgick bibliotekskurserna – och senare biblioteksskolan – var kvinnor. I sin skrift om bibliotekarieryrket (1947) konstaterar Greta Linder att de kommunala bibliotekslönerna nästan genomgående är oproportionerligt och i en del fall upprörande låga. I en uppföljande skrift om folkbibliotekarieryrket (1955) konstaterar hon att den låga lönesättningen bidragit till en stor övervikt av kvinnlig arbetskraft.

Löne- och anställningsfrågorna för folkbibliotekarierna hade nu övertagits av den fackliga organisationen. Det var ett hästjobb. Bristsituationen hade inte gjort arbetsgivarparten villigare att betala anständiga löner. Svenska stadsförbundets hållning var kompromisslös. Även skamgrepp fanns på repertoaren. Ett exempel är Nässjö, där folkbibliotekariieföreningen förklarat befattningen som stadsbibliotekarie i blockad, då man inte kunnat godta lönesättningen. Staden utlyste då befattningen som deltidstjänst, med ett väl tilltaget arvode, och erbjöd tjänsten till en icke fackutbildad (lokal) förmåga. En fräckhet som föranledde biblioteksföreningen att uttrycka sitt ogillande. I BBL tog Gösta Östling (SAB:s dåvarande sekreterare) kraftigt avstånd från att Stadsförbundet på detta sätt kringgick spelreglerna och fann det häpnadsväckande att ”detta händer i social- och välfärds-Sverige 1953”.

Föreningens hållning till lönekonflikterna förefaller efterhand att ha blivit mer avmått. När dåvarande ordföranden i SFF K.G. Wirde i BBL 1955 gick till skarpt angrepp mot den rådande situationen och hävdade att det var löneläget som skapat arbetskraftsbristen vid folkbiblioteken, såg sig Gösta Östling föranledd att bemöta inlägget. I sin kommentar manade Östling till måttfullhet och framhöll att det för ögonblicket inte vore psykologiskt gynnsamt att lyfta frågan, att man istället måste få de kommunala myndigheterna att inse att biblioteken är oundgängliga. Möjligen vittnar Östlings koncilians om att föreningens engagemang i lönefrågan nu definitivt är över.

En gemensam grundutbildning

Kompetensfrågan är dock fortsatt en angelägenhet för föreningen. Och hade så varit alltsedan starten. Föreningens utgivning av handböcker och skrifter rörande bibliotekens skötsel var, som nämnts, en viktig kompetenshöjande insats. Kunskapsspridning skedde också vid årsmötena, vid kurser och konferenser samt genom BBL. Den formella utbildningen för bibliotekarierna vid folkbibliotek sköttes av bibliotekskon-sulenterna, som sedan 1926 (enväldigt) svarat för bibliotekskurserna. De enskilda vetenskapliga biblioteken svarade själva för sin utbildning. Efterhand blev det allt mer uppenbart att utbildningen behövde reformeras. Frågan väckte en hel del debatt. Till exempel när folkbibliotekssakkunniga i sitt betänkande (SOU 1949:28) föreslog att kravet på akademisk examen för antagning till biblioteksskolan skulle slopas. Motiveringen var att det i den rådande bristsituationen var nödvändigt att öka kapaciteten på bibliotekarieutbildningen. Förslaget retade gallfeber på folkbibliotekariieföreningen, som befarade att en sådan standardsänkning skulle inverka negativt på de redan låga lönerna. Biblioteksföreningen förhöll sig mer avvaktande till förslaget. Kanske var frågan aningen delikat. Kommitténs ordförande, Gustaf Nilsson, var tillika ordförande i SAB. Kommitténs sekreterare Bengt Hjelmqvist var tillika vice ordförande i SAB. Merparten av sakkunnigas förslag hamnade

emellertid i långbänk – däribland även förslaget om att sänka intagningskraven. Men diskussionen fortsatte. År 1955 tillsatte föreningen en kommitté för att utreda frågan om en grundläggande utbildning av bibliotekarer vid folkbibliotek samt vetenskapliga allmän- och specialbibliotek. Uppdraget var att undersöka förutsättningarna för en gemensam grundutbildning samt att lämna förslag om en helt ny bibliotekarieutbildning. Vilket kommittén också gjorde. Förslaget rönt ingen omedelbar framgång, men påskyndade troligen förloppet. År 1965 tillsatte departementschefen (Ragnar Edenman) en utredning för att lämna förslag till en ny bibliotekarieutbildning (SOU 1969:37). Med riksdagsmannen Bo Martinsson som ordförande (Martinsson valdes 1974 till ordförande i SAB). Betänkandet låg till grund för den nya – och gemensamma – bibliotekarieutbildningen, vilken av regionalpolitiska skäl förlades till Borås.

Tvåra kast

Kapaciteten på den nya bibliotekarieutbildningen hade varit omdiskuterad. Den arbetskraftskris vid folkbiblioteken, som uppstått under 1940-talet, hade blivit långvarig. Under 1950- och 60-talen var bristen på utbildade bibliotekarer fortfarande påtaglig. Kommunerna var nu villigare att anställa utbildad arbetskraft. Men den fanns inte. Vilket i sin tur hämmade biblioteksutvecklingen. Föreningen fann situationen alarmerande. För att uppmärksamma statsmakterna på det allvarliga i situationen uppvaktade föreningen år 1968 statsrådet Olof Palme. I den skrivelse, som medfördes, påtalades att biblioteken nu uppvisade ett stort antal vakanta tjänster. En starkt bidragande orsak till detta var att kapaciteten vid Statens biblioteksskola inte ökat i takt med det växande behovet av bibliotekarer vid de kommunala biblioteken. Något som, framhöll föreningen, var särskilt olyckligt mot bakgrund av kommunsammanläggningarna och den därmed sammanhängande utvecklingen. En utveckling som man befarade skulle hämmas av bibliotekariebristen.

De prognoser som gjorts i samband med utredningen om en ny bibliotekarieutbildning pekade i samma riktning. Behovet av utbildade bibliotekarer bedömdes öka markant, inte enbart inom folkbiblioteksområdet, utan även inom skolbibliotek, forskningsbibliotek samt inom företagssektorn. Utredningen hade därför föreslagit en årlig intagning om totalt 580 studerande (240 på linjen för folkbibliotekarer, 240 på linjen för grundskolebibliotekarer och 100 på linjen för forskningsbibliotekarer). När Bibliotekshögskolan i Borås slog upp sina portar hösten 1972 var utbildningskapaciteten nedbantad i förhållande till utredningens förslag, men kraftigt utökad i förhållande till biblioteksskolans tidigare kapacitet. Årligen skulle 360 studerande antas (180 per termin).

Men nu var prognosen en annan. Den kommunala ökningstakten hade minskat. Mycket tydde nu på att det skulle bli ett bibliotekarieöverskott. De nya studenterna riskerade att utbildas till arbetslöshet. Elevkåren rasade. Stormötena var långa – och upprörda. När utbildningsministern Ingvar Carlsson och universitetskanslern Hans Löwbeer besökte Borås för att beskåda den nya skapelsen, möttes de av ilska demonstranter. Prognosmakeri är en osäker bransch. Skolbiblioteken blev inte den arbetsmarknad som förutspåts i prognoserna. Det blev inte heller företagssfären. Möjligen uppvägdes detta genom den utbyggnad av högskolebiblioteken som kom igång efter 1977 års högskolereform. Först i långsam, sedan i snabbare takt. Det blev i vilket fall ingen massarbetslöshet. Intagningen sänktes också successivt. Bibliotekshögskolans monopol avskaffades. Sedan 1993 kan den som vill studera biblioteks- och informationsvetenskap göra detta vid flera lärosäten. Bibliotekarieutbildningen, som tidigare haft en praktisk yrkesinriktning, akademiserades. Något som väckte viss debatt. Dimensioneringen däremot blev en icke-fråga.



Ny teknik introduceras av Björn Tell, överbibliotekarie vid Lunds universitetsbibliotek.

Kulturförmedlare och informations-specialist?

En hel del har hänt sedan 1916 då Hildur Lundberg, i sitt föredrag om bibliotekarien och hans arbete, drog upp riktlinjerna för vilka kunskaper och framför allt egenskaper en bibliotekarie bör ha. Han är numera ofta en hon, men i övrigt är det mesta som anges i Lundbergs kravspecifikation fortfarande högst aktuellt – bortsett från ordvalet. I föredraget framhålls en rad, för bibliotekarien, önskvärda personliga egenskaper. Till exempel sunt förnuft, tillmötesgående och sinne för humor. Vidare ska bibliotekarien vara fri från partssinne och ha förståelse för olika människors krav. Takt och urskillning krävs för att förmå läsaren att välja den goda litteraturen. Bibliotekarien ska ha förmåga

att göra biblioteket känt bland allmänheten, ha intresse för att samarbeta med skolor och andra institutioner samt vara genomträngd av känslan av att biblioteket är till för allmänhetens skull, inte tvärtom. Hade föredraget hållits i dag skulle Lundberg nog ha använt uttryck som neutralitet, flexibilitet, social kompetens och samarbetsförmåga.

Frågan om bibliotekariens kompetens, yrkesroll och yrkesidentitet har varit föremål för en ständigt pågående debatt. Det har funnits – och finns – uppenbara svårigheter att på ett för allmänheten begripligt sätt beskriva yrket. Ett dilemma som tidigt uppmärksam-

mades av Greta Linder (1947), som pekade på att svårigheten kunde botten i det faktum att en stor del av det mer kvalificerade arbetet försiggår bakom slutna dörrar – parallellt med att ett mycket omfattande rutinarbete sker inför öppen ridå. (Ska det behövas särskild utbildning för att stämpla böcker!) Med en, numera, gemensam utbildning har yrkeskåren i så motto blivit mer homogen – och mer välutbildad. Samtidigt har den blivit mer diversifierad – och specialiserad. Uppfattningen om vad som är bibliotekens – och bibliotekariernas – kärnuppgift har emellertid skiftat med tidsandan.

När tekniken under 1960-talet gjorde sitt intåg i forskningsbiblioteken uppstod en klyfta mellan de humanistiskt orienterade allmänvetenskapliga biblioteken och de vetenskapliga specialbiblioteken. En ny yrkeskategori, dokumentalister, uppstod framför allt vid specialbiblioteken. Även inom folkbiblioteksområdet medförde tekniken vissa motsättningar. Kulturförmedling ställdes mot information – böcker eller teknik, librarian eller cybrarian?

Enligt nuvarande stadgar ska Svensk biblioteksförning verka för ändamålsenlig utbildning, fortbildning, forskning och utveckling inom området biblioteks- och informationsvetenskap. Ett led i arbetet är den forskningsöversikt, *Bibliotekarien och professionen*, som publicerades 2008. I rapporten ges en översikt över vad som karakteriserat bibliotekarieyrket och hur yrket utvecklats över tid. Där konstaterades också att yrkeskåren varit dålig på att sätta ord på sina särskilda kunskaper och att de senaste årtiondenas teknik- och medieutveckling inneburit stora förändringar och utmaningar. Debatten om bibliotekariens kompetens, yrkesroll och yrkesidentitet är således knappast avslutad. Tvärtom. Med den skillnaden att frågorna inte direkt blivit enklare.

Målgruppsinriktad reklam. Annon i BBL 1998.

TEMA: BARNLITTERATUR

Vintermodet

1998 KLADER I EGEN DESIGN OCH NATURMATERIAL



HALSBAND
PREMIARPRIS
75.- (129.-)

KIMONO
I VISCOSE-
JACQUARD
939.-

KRINKLAD
SIDENKJOL
849.-

Gudrun Sjödén
VINTER 1998

VINTERNS
INSPIRERANDE &
ANNORLUNDA



Kap 11

I forskningsbibliotekens tjänst – Svenska bibliotekariesamfundet 1921–2000

Tomas Lidman

Svenska bibliotekariesamfundets (SBS) historia har tecknats vid ett par tillfällen. Första gången av överbibliotekarien vid Göteborgs universitetsbibliotek Gösta Ottervik vid samfundets 50-årsjubileum 1971 och andra gången vid 75-årsjubileet 1996. Då gav samfundet ut antologin Svenska bibliotekariesamfundet 75 år. En jubileumsskrift. Det hade då fyra år kvar av sin existens vilket man då inte alls förutsåg. Med andra ord kom det att bli en 89-årig historia.

Förhistorien och bildandet

SBS har inte lämnat efter sig ett särskilt omfattande arkiv – några osorterade hyllmeter finns uppställda i Riksarkivet, mest protokoll, årsmöteshandlingar och en del brev främst i samband med bildandet 1921. Den Svenska akademiska hjälpskommitténs verksamhet 1945–47, särskilda insatser på statistik- och bokvårdsområdet under 1940 och 50-talen har också lämnat spår i handlingarna. Diskussionen kring omstöpningen av SBS vid mitten av 1970-talet är också väl dokumenterad. Förutom de mera formella protokollen finns få andra handlingar bevarade. Dock finns det från själva bildandet och förhistorien ett förhållandevis rikt material bevarat i form av brev och anteckningar. Samfundets tidskrift, *Bibliotekariesamfundet meddelar*, som etablerades i början av 1970-talet, innehåller många intressanta uppgifter om verksamheten.

Freden i Versailles var slutet 1919, inbördeskriget i Finland var över, och någorlunda normala förhållanden började inställa sig. Från norsk sida försökte man snart efter krigsslutet åstadkomma ett nordiskt biblio-

tekssamarbete. Sedermera överbibliotekarien i Oslo, Wilhelm Munthe, skrev i ett brev den 28 maj 1920 till kollegan Isak Collijn, den svenska riksbibliotekarien, att ”må det være mig till att endnu en gang å komme til tanken på et møte av nordens videnskapelige biblioteker”. Han hade tydligen i tidigare korrespondens mötts av viss skepsis av Collijn, men han menade nu att man inte bara skulle träffas för ”kongressbummel” och ”allmän presentation av nyfunna manuskript”, utan avhandla ”rent praktiske, tekniske og faglige problemer”. Bland viktigare ärenden som borde diskuteras nämnde han biblioteksutbildning, administration, statistik, samarbete, bokvård, katalogfrågor, bokpriser och specialsamlingar.

En förvånansvärt modern uppräknings av frågor som är lika viktiga för biblioteksväsendet i dag som för närmare 100 år sedan. Det kanske ändå inte hänt så mycket under denna tidsrymd som vi gärna vill inbilla oss? Frågorna är desamma och eviga men det är tekniken och förutsättningarna som förändras.

Collijn var, som sagt, inte omedelbart positiv och han ville som villkor ställa "absolut begränsning från de folkliga biblioteken och önska intet möte i samband med den kongress av de senare bibliotekens målsmän". Nästan samtidigt fick han ett brev från den danske överbibliotekarien vid det Kongl. bibliotek, H.O. Lange där denne i stället föreslog en tjänstemannaförening för bibliotekarierna vid de nordiska vetenskapliga biblioteken. Collijn svarade några dagar senare, den 2 september 1920, att han var mycket positiv till en sådan sammanslutning. Man hade gjort försök tidigare men misslyckats. Nu var situationen annorlunda. Främsta hindret var det ekonomiska läget, "som är alldeles för tvivlat och i icke ringa grad inverkar på arbetsglädjen". Han avslutade med ett litet politiskt ställningstagande: "Jag antager, att situationen i Danmark är bättre, där de borgerliga partierna dock kunna samlas mot socialismen. Här fortsätter partikäbblet och endast personliga motiv göra sig gällande."

I oktober samma år skickade Collijn brev till en kollega i Finland, Ragnar Dahlberg, där han hörde sig för hur finländarna ställde sig till att bilda en sammanslutning av de vetenskapliga biblioteken i Norden. Han ville gärna ha dem med och "Danskar och Norrmän är mycket hågade för en sammanslutning samt ett konstituerande möte någon gång i vår."

Tills vidare sköts emellertid planerna på framtiden. En orsak därtill var, enligt Ottervik, att det bildades en svensk tjänstemannaförening, en renodlad fackförening, för Kungl. biblioteket (KB) och de vetenskapliga biblioteken den 12 december 1920. En verklig milstolpe i akademiska sammanhang. Uppgiften blev "att värna och bevaka medlemmarnas ekonomiska och sociala intressen". Den mångutnyttjade Anders Grape, sedermera såväl överbibliotekarie i Uppsala (UUB) och ordförande i SBS, (och verksam i Sveriges Allmänna Biblioteksförening) blev föreningens förste ordförande.

I samband med, men i särskild ordning, diskuterades också behovet av en mera yrkesfacklig, ideell förening.

Denna idé fick gehör och mötesdeltagarna beslöt att tillsätta en kommitté med Collijn i spetsen med uppdrag att närmare förbereda en sådan organisation. Collijn underrättade sina kolleger i Norden om det nya läget i Sverige men skrev samtidigt till Dahlberg i Finland den 10 januari 1921, att han inte gett upp det nordiska samarbetet utan menade, att det i stadgarna för den nya föreningen bör finnas en paragraf om att "föreningen bör söka anslutning till liknande föreningar i övriga skandinaviska länder".

Nu gick det fort. Förste bibliotekarien Axel Nelson vid UUB, presumtiv sekreterare, skrev till Collijn den 19 januari 1921 att han försäkrat sig om stöd för utarbetade stadgeförslagen bland kollegerna i Uppsala. Det fanns i förslaget några punkter han gärna vill kommentera. "Vi anse det självklart att med 'tjänstemän' avses endast sådana av 'högre grad', dvs inga 'mittlere beamte' eller 'kontorsdamer' eller 'kvinnlige bitræden' eller dylika. Det ansågs obehövt att i § 1 medtaga 'administrativa bibliotek' enär de administrativa biblioteken, som komma ifråga (dvs biblioteken vid museer och vetenskapliga akademier m.m.) även böra kunna och böra klassificeras som vetenskapliga, vadan tillägget vore obehövt och kanske skadligt, enär det kan inbjuda tilltagsna administrativa kontorsdamer till deltagande."

Det rådde med andra ord inget tvivel om till vilka grupper den nya föreningen riktade sig – såväl vad gäller genus som position. Den 13 februari 1921 ägde det konstituerande sammanträdet rum i Uppsala. Man beslöt enhälligt att "stifta en sammanslutning av tjänstemän vid Sveriges offentliga vetenskapliga bibliotek" och att åt denna ge namnet Svenska bibliotekariesamfundet. I stadgarnas slutversion finner man ändå för gott att definiera att medlemmarna skulle vara "amanuenser eller bibliotekarier". För säkerhets skull måste den sökande också skriftligt anhålla om medlemskap hos styrelsen "som har att bifalla eller avslå densamma". Styrelsen ville ha full kontroll på vilka som fick vara med.

Trots Nelsons kommentar så definierades i stadgarna medlemskåren mera specifikt och med tjänstemän avsågs ”bibliotekarier och amanuenser”, inga andra. Man införde också en paragraf där, enligt Collijns löften, det nordiska samarbetet skall stödjas och främjas. Ändamålsparagrafen, § 3, angav att ”samfundets ändamål är att främja de vid Sveriges offentliga vetenskapliga bibliotek anställda tjänstemäns teoretiska och praktiska yrkesutbildning samt att i övrigt tillvarata dessas gemensamma intressen.”

Till samfundets förste ordförande valdes Isak Collijn och i styrelsen ingick bl a Anders Grape, Axel Nelson som sekreterare samt Gunnar Carlquist från Lund och Oscar Wieselgren. Det var med andra ord en ganska elitistisk församling som bildades, samtidigt som man får komma ihåg tidsandan och att exempelvis den allmänna rösträtten infördes först samma år, 1921. Frågan om vilka som skulle få vara medlemmar i SBS var omdiskuterad, inga folkbibliotekarier, eller ograduerade assistenter vid landets vetenskapliga bibliotek, tilläts kliva över tröskeln hur bibliotekskompetenta de än var. Så var läget i princip fram till början av 1970-talet, då stadgarna reviderades radikalt. En fråga jag återkommer till senare i texten. Däremot kan man konstatera att ändamålsparagrafen i stort sett klarat sig väl genom åren och endast ändrats marginellt.

I Biblioteksbladet för 1921 kommenterades och refererades anonymt etablerandet av den nya biblioteks-föreningen i mycket allmänna termer. Collijn blev, som sagt, samfundets första ordförande och han behöll klubban i 20 år, till slutet av november 1941.

Ett förslag om att utge en katalog över mindre bok-samlingar och handskriftssamlingar i såväl enskild som offentlig äga fick av ekonomiska skäl lov att avslås. 1925 föreslog sekreteraren Alvar Nelson emellertid att samfundet borde utge en skriftserie. Han föreslog att första arbetet i skriftserien skulle utgöras av en bibliografi över biografisk litteratur sammanställd av Sven Ågren. Den var redan i stort sett färdig för publicering.

Styrelsen lämnade bifall och uppdrog åt Nelson att arbeta vidare med projektet. Det tog några år innan det kunde verkställas. Samfundets skriftserie kom dock, trots få nummer, så småningom att få stor betydelse för framför allt forskningsbibliotekens verksamhet. Och några står sig bra än i dag som Gurli Taubes *Svensk festskriftsbibliografi* som utkom 1954, Samuels Brings *Iteniraria Svecana*, samma år, och Lennart Kjellbergs *Slavistik för bibliotekarier* 1963. Ågrens ovan omtalade *Svensk biografisk uppslagslitteratur* som till slut utkom 1929 är däremot föråldrad.

Under Collijns långa ordförandeperiod utmärktes verksamheten främst av föreläsningar av samfundets egna ledamöter i olika ämnen. De ägde rum på de årsmöten som ofta hölls i maj och på styrelsemöten ett par gånger om året. Medlemsantalet uppgick 1922 till 82 och årsavgiften var låg, 5 kronor. Ekonomin lade av allt att döma hinder för aktiviteter av mera offensivt slag. Collijns prioriteringar låg heller inte åt det yrkesfackliga hållet. Medlemsantalet 1940 vid Collijns frånträde var 78, det vill säga ungefär samma siffra som 20 år tidigare, vilket möjligen kan säga något om aktivitetsgraden, men samtidigt även en del om den relativt blygsamma utvecklingen av den högre utbildningen före krigsutbrottet. Det saknas också i arkivet årsredogörelser för perioden 1935–40. Sekreteraren Nelson noterade 1940 att: ”Denna siffra (78) har under årens lopp hållit sig ungefär konstant men torde kunna höjas genom anslutning av ännu allttjämt utanför stående kolleger.”

IFLA

Förhistorien till IFLA och samfundets engagemang i detta finns delvis redovisat i protokollen. Ännu bättre information får man om man läser Collijns ganska omständliga artiklar i *Nordisk Tidskrift för Bok- och Biblioteksväsen* 1928 och 1929. Något riktigt bra svar på varför Collijn kom att spela en viktig roll i inledningsskedet får man dock egentligen inte. En förklaring som kan anas är att Collijn vid den tidpunkten,



Svenska Dagbladet rapporterade den 25 augusti 1930 från IFLA - mötet i Stockholm. Första dagen var arbetsam men optimismen spirade.

1927, var en internationellt känd bokhistoriker, bibliograf och handskriftsforskare. Han hade låtit publicera sig i internationella vetenskapliga tidskrifter och hans rykte var grundmurat positivt. Han hade också aktivt deltagit i flera internationella bibliotekskonferenser. Hans namn var med andra ord välbekant.

Collijn menade att skapandet av IFLA (som det sedermera kom att benämnas) handlade om en utvecklingsprocess. Intresset för internationellt samarbete växte fram successivt efter kriget, samma personer reste och deltog i mötena och man bildade efter hand lite av en gemensam intresseklubb. IFLA låg så att säga i tiden.

I ett protokoll från SBS styrelsesammanträde den 2 september 1927 redogjorde Collijn för de försök som gjorts för att sammanföra bibliotekarierna i ett internationellt samarbete. På årsmötet några dagar senare, den 10 september, återkom han till frågan och meddelade att han själv tänkte vara med på British Library Associations 50-årsjubileum i Edinburgh några veckor senare, då sannolikt ett avgörande skulle komma att ske.

Planer på en internationell bibliotekarieförening hade börjat utkristalliseras något år tidigare. På biblioteksmötet i Prag våren 1926 hade den franska bibliotekarieföreningen föreslagit bildandet av en internationell bibliotekarieförening. Man hade tillsatt en kommitté för att bearbeta frågan i vilken Collijn deltog. Ett antal förslag arbetades fram med syfte att underlätta samarbetet över nationsgränserna. Avsikten var att få dem godkända på mötet i Philadelphia, vid den amerikanska biblioteksorganisationens (American Library Association) 50-årsjubileum hösten 1926. Men olika orsaker, främst att flera delegater ansåg sig sakna beslutsmandat hemifrån, gjorde att mötet beslöt rikta en skriftlig förfrågan till de nationella bibliotekarieföreningarna och efterhöra deras intresse i frågan. Många svar kom in och samtliga var positiva. Avsikten var nu att stadfästa och materialisera den nya internationella bibliotekarieförening på den engelska biblioteksorganisationen 50-årsjubileum som ägde rum

mellan den 26 september och den 1 oktober 1927, därav Collijns intresse för att resa dit.

På nästa styrelsesammanträde i samfundet, den 30 december, meddelade Collijn att så skett då: "delegater från 15 länder den sista möteskvällen träffades på ett hotellrum i Skottlands huvudstad och kom överens om att uppmana sina respektive föreningar att ansluta sig till den föreslagna kommittén." Resolutionen den 30 september handlade om att man skulle bilda en organisation med namnet "International Library and Biographical Committee." Kommittén skulle bestå av valda representanter från de nationella bibliotekarieorganisationerna. Varje land hade en röst. Kommittén skulle förbereda program för mötena som rekommenderades hållas minst en gång vart femte år samt verka för gränsöverskridande bibliotekssamarbete. Collijn antecknade blygsamt: "Till medlemmar i exekutivkommittén ... utsågs de delegerade från följande länder, Amerika, England, Frankrike, Italien, Sverige, Tjeckoslovakien och Tyskland. Till förste ordförande utsågs Sveriges representant." Bibliotekariesamfundet beslöt att ratificera beslutet och att till delegerade i kommittén utse Collijn och Grape.

Numera är det ju IFLA-möten varje år och redan året efter 1928 hade man tänjt på paragraferna och den nya organisationen hade sitt första sammanträde i Rom. I parentes kan nämnas att i Rom deltog 18 delegater, 11 forskningsbibliotekarier, 4 specialbibliotekarier och 3 folkbibliotekarier. 1930 var det dags för Stockholm som lockade 48 besökare enligt protokollet. Folkbiblioteken fanns alltså representerade från allra första början, även om forskningsbibliotekarierna var i majoritet. IFLA:s initialskede skildras också ur SAB:s synvinkel av Christina Stenberg i kapitel 9 om SAB:s internationella engagemang.

I protokollen från senare år finns påfallande få noteringar om SBS engagemang i IFLA. Det antecknas vilka som åker men det förefaller som man lämnat till medlemmarna och dess moderorganisationer att själva

driva sina frågor och intressen. Man verkade genom undergrupper och subkommittéer på ett sätt som så småningom lett fram till den struktur vi ser i dag.

Mellantiden

Aktiviteter under tiden fram till Andra världskriget var som jag kortfattat beskrev ovan av ganska blygsam omfattning. Det handlade mest om årsmöten, föredrag och diskussioner som fick få nedslag i protokollet. Ibland blev även såväl styrelsemöten som årsmöten inställda. Relationen mellan SAB och SBS diskuterades dock vid flera tillfällen och jag kommer nedan tillbaka till den återkommande diskussionen i ett särskilt avsnitt.

Krigsslutet betydde dock en viss aktivitetsökning. Den svenska akademiska hjälpskommittén bildades i februari 1945 för att "bidra till skapandet av möjligheter för vetenskaplig forskning och undervisning vid de genom kriget fullständigt eller delvis förstörda universiteten och vetenskapliga institutionerna." I huvudsak skulle en sådan hjälpverksamhet bestå i ... anskaffandet av "litteratur och andra vetenskapliga hjälpmedel." I kommitténs styrelse ingick bibliotekarien Samuel E. Bring vid Uppsala UB. Det är inte helt klarlagt, och frågan är, i vilken utsträckning samfundet synkroniserade sin biståndsverksamhet med hjälpskommitténs aktiviteter. Men att litteraturförmedling blev en viktig uppgift för kommittén är det inget tvivel om.

Det finns flera noteringar i protokollen från de närmaste åren efter krigsslutet att samfundet mycket ambitiöst och solidariskt arbetade för att bygga upp de raserade forskningsbiblioteken i Europa. Särskilt aktiv i det arbetet förefaller ledamoten, sedermera riksbibliotekarien Uno Willers ha varit, som i regelbundna rapporter underrättade styrelsen om hur arbetet flöt. I ett sammanfattande PM tillställd SBS styrelse i juni 1949, summerade han i positiva ordalag, att via insamlingar och en tilldelad budget, så har en högst "betydande mängd vetenskaplig litteratur distribuerats till Italien, Frankrike, Österrike och Polen."



Isac Collijn.

Isac Collijn

Isac Collijn föddes 1875, disputerade i Uppsala 1902, riksbibliotekarie 1916–1940, vann internationell ryktbarhet genom sina studier och kataloger över 1400-talstryck i bl a Uppsala, Linköping och KB. Hans arbete, *Sveriges bibliografi 1478–1599*, var och är epokgörande och används fortfarande flitigt av forskningen. Sedermera framträdde han som betydande Birgitta-forskare. Han var ledamot av flera lärda samfund i Tyskland och övriga Europa. Gösta Ottervik karakteriserade honom som en utpräglad vetenskapsman som kände sig föga dragen till ”bibliotekarierykets mera vardagsbetonade rutingöromål”. Han var en säker och skicklig ordförande och till sitt yttre var han en imponerande och respektingivande gestalt (vilket tydligt framgår av porträttet) med ett förbindligt men något pompöst sätt som inte inbjöd till ”axelklappning”, som Ottervik uttrycker det.



Lars Erik Sanner. Foto: Privat.

Lars-Erik Sanner

Lars Erik Sanner, 1926–2011, licentierade i Uppsala 1955 på en avhandling om den svenske musikern och kompositören Ludvig Norman. och började sin biblioteks-karriär samma år vid Kungliga Tekniska Högskolans bibliotek, där överbibliotekarien Carl Björkbom kom att få stor betydelse för hans fortsatta utveckling. Han verkade vid Uppsala UB och Socialvetenskapliga biblioteket i Stockholm innan han 1965 utnämndes till överbibliotekarie vid det unga universitetet i Linköping. Därifrån kom han som överbibliotekarie till Sveriges lantbruksuniversitet, vidare via en biblioteksrådstjänst vid KB till överbibliotekarie vid Stockholms UB 1984–1991. Sanner var en vänlig men samtidigt djärv, viljestark och radikal debattör. Han var inte rädd för att ha kontroversiella åsikter, samtidigt var det inte alltid enkelt att veta vilka motiv som låg bakom dessa. Han kunde visa prov på stor pragmatisk generositet men också på ett visst kontrollbehov, man kom honom inte nära, han vårdade sin integritet på ett blygsamt, ibland lite vemodigt sätt. Han var mycket intresserad av och engagerad i internationellt samarbete och deltog återkommande i internationella biblioteksprojekt. Han månade särskilt om det nordiska samarbetet. Han var ordförande i föreningen IFLA 1990 som organiserade IFLA-konferensen i Stockholm detta år.



Kerstin Assarsson-Rizzi. Foto: Privat.

Kerstin Assarsson-Rizzi

Kerstin Assarsson-Rizzi disputerade i Lund 1972 på en avhandling i engelska, *Friar Bacon and Friar Bungay*. Hon studerade biblioteksvetenskap vid San Jose State University i Californien och tog examen 1975. Hon har därefter varit verksam vid Kungl. biblioteket som avdelningschef och som chefsbibliotekarie vid Vitterhetsakademiens bibliotek från 1989 till 2010. Så här berättar hon om SBS sista år.

Det fanns mot slutet av 1990-talet ingen annan väg att välja än att gå samman. De ideella och frivilliga krafterna, eldsjälarna, blev allt färre. Remissarbetet blev tyngre. Det blev svårt att upprätthålla ett sekretariat och en ekonomihantering. Tidskriften, *Bibliotekariesamfundet meddelar*, gick också en osäker framtid till mötes, då det även för den blev svårt att ersätta de entusiaster som med små medel lyckades producera flera nummer per år. Arbetsbördan på de inblandade växte. Det fanns också en attityd hos de stora forskningsbibliotekens chefer att inte vilja släppa till sin personal för samfundets administration och aktiviteter på samma sätt och i samma omfattning som det funnits tidigare. Det gällde både den yttre och inre verksamheten, och det saknades även en vilja att se positivt på samfundets seminarier och årsmöten. Jag

kunde uppleva det som en generationsklyfta, en äldre bibliotekariegeneration som, trots alla åsiktsskillnader i övrigt, hade mycket gemensamt, och en yngre chefs-generation, ofta hämtade utanför biblioteksvärlden, med en begränsad och ibland oförstående syn på värdet av samfundets olika aktiviteter. Samtidigt så kunde vi i styrelsen se fördelarna med att skapa en ny förening med goda resurser och med stora möjligheter att uppträda på ett gemensamt sätt och som kunde agera mera kraftfullt gentemot den politiska makten. Det fanns heller inget som helst motstånd i organisationen gentemot ett samgående. Tvärtom, alla var entusiastiska och såg egentligen bara till vinsten. Vårt initiativ att vilja ingå i och bilda en ny gemensam biblioteks-förening mottogs också med öppna armar av SAB. Med facit i hand kan jag tycka att forskningsbiblioteken inte riktigt intagit sin rättmätiga plats i den nya organisationen. Men i mycket har man sig själva att skylla, möjligheterna finns men tas inte tillvara, samtidigt är jag helt klar över att en återgång till det som en gång var är helt omöjlig. Den tiden är förbi.

Under 1948, meddelade han, fortsatte transporter av svenskt bytesmaterial till de tyska väst- och östzonerna, ”som SBS av praktiska skäl åtog sig under 1947.” Och vad gällde särskilt Tyskland så har ”30 större och ett 50-tal medicinska specialbibliotek och kliniker i Tyskland och andra krigshärjade länder tillställts större eller mindre sändningar.” Transporterna hade skötts av UD eller Röda Korset. Willers trodde också att verksamheten skulle pågå till slutet av 1949 då pengarna sannolikt vore konsumerade. Hjälpkommittén summerade sin verksamhet mera nedtonat. Trots att man lyckats fördela närmare 8 000 volymer till skilda akademiska lärosäten, så noterade man modest att ”kommittén (med sin verksamhet) hoppas ha i någon mån kunnat bistå vid det kulturella återuppbyggnadsarbetet.” Under 1940- och 50-talen kom samfundet att alltmer engagera sig i praktiska, yrkesfackliga biblioteksfrågor. Man bildade statistikkommittéer för att förbättra och förändra statistiken: ”statistiken skall grunda sig på räkning, uppskattningar bör ej förekomma”, yttrade sig Carl Björkbom, sedermera överbibliotekarie vid Kungliga Tekniska högskolan i Stockholm, vid ett tillfälle. Man arbetade för en modernisering av Accessionskatalogen (den tryckta katalogen över de utländska bestånden vid svenska forskningsbibliotek), utredde tillsammans med SAB och representanter för bokbranschen förutsättningarna för den fortsatta utgivningen av *Svensk bokförteckning*. Man deltog i arbetet för att etablera en utbildning för bibliotekari-er och för en standardisering på bokvårdsområdet, där ett avtal om bandtyper mm slöts mellan SBS och Bokbindarföreningen 1959.

Gösta Ottervik beklagade under sina sista år som ordförande, att den permanenta knappheten i samfundets ekonomiska resurser verkade starkt hämmande på aktiviteten, 1971 var medlemsantalet 161, varav 131 betalande, vilket betydde att inte mycket hade hänt trots de många stadgeförändringar som successivt gjorts sedan starten. Verksamheten kunde inte fortsätta som tidigare. I ett protokoll från den 8 december 1970 antecknades: ”Styrelsen kom till resultatet att rekryteringen

av nya medlemmar borde avsevärt breddas, så att i princip tjänstemän av alla kategorier vid landets vetenskapliga bibliotek kunde erhålla medlemskap. För att stimulera intresset för medlemskap i samfundet borde bl a ett medlemsblad utgivas.” Därmed var huvudlinjerna uppdragna för framtiden.

Nytändning

Lars Erik Sanner skildrar livfullt och engagerat i jubileumsskriften 1996 arbetet med att bredda rekryteringsunderlaget och aktivera föreningen. Först gällde det att komma till rätta med stadgarna som, vad beträffar medlemsrekrytering, ändrats påfallande blygsamt sedan 1921. Vissa modifieringar hade gjorts under åren. Men de var verkligen mycket små. Behovet av att stärka föreningens ekonomiska bas och inflytande i bibliotekssamhället hade ökat. På årsmötet 1965 hade behörigheten utsträckts till att ”Samfundet är en sammanslutning av sådana tjänstemän vid svenska forskningsbibliotek, som innehar befattningar för vilka akademisk examen eller motsvarande kompetens utgör anställningsvillkor.” Fortfarande måste också styrelsen lämna sitt godkännande och de nya paragraferna skilde sig i praktiken väldigt lite åt från de ursprungliga 1921. I och med Gert Hornwalls, överbibliotekarie i Uppsala, val till ordförande för samfundet 1971 förändrades situationen. Den sammanföll även med en kraftig expansion av den högre utbildningen och en radikalare samhällsutveckling med rötter i 1968-årsrörelsen. Antalet anställda vid landets forskningsbibliotek ökade på kort tid påtagligt i samband med att nya forskningsbibliotek växte fram i Linköping, Umeå och Stockholm och högskolor etablerades i Borås, Växjö, Karlstad, Örebro med flera. Personalstyrkan växte också på de redan etablerade forskningsbiblioteken.

Styrelsen tillsatte i januari 1972 en kommitté med uppgift att se över stadgarna. Kommittén bestod av ett antal blivande tungviktare i forskningsbibliotekssammanhang: Thomas Tottie, Paul Hallberg och Hans Baude. Kommittén föreslog en radikal demokratisering

av föreningen och bland annat föreslogs att samtliga "anställda (oavsett rang och utbildning) vid svenska forskningsbibliotek ägde rätt till medlemskap i Svenska bibliotekariesamfundet." Det nya revolutionerande förslaget antogs utan vidare diskussion på årsmötet den 16 februari 1973 med tillägg från en medlem, att också styrelsens sammansättning borde breddas, dvs inte enbart bestå av chefer, vilket den i princip gjort sedan etablerandet 1921. Man kan också ana en viss tidstypisk antiauktoritär böjelse i kommentaren.

Samtidigt tillsatte styrelsen också en arbetsgrupp för att se över programverksamheten. Förslaget som presenterades för styrelsen i februari 1974 handlade om att den skulle väsentligt utökas och att samfundet förutom att arrangera årsmöten också borde erbjuda kurser och konferenser i olika angelägna ämnen. Än viktigare var kanske förslaget att bilda lokalföreningar i landet som skulle verka på en nivå närmare medlemmarna: "Erfarenheter från andra föreningar (läs: Tekniska litteratursällskapet) visar att lokala aktiviteter på ett verksam sätt bidrar till att öka en sammanslutnings livskraft." Förslaget behandlades och antogs av styrelsen ett år senare. Den tidskrift, *Bibliotekariesamfundet meddelar*, som på försök utgivits 1971 fick också större utrymme och betydelse. Arbetsgruppen föreslog även namnbyte på föreningen. Den ansåg att namnet kunde verka avskräckande, alla presumtiva medlemmar var ju inte bibliotekarier. Men här var styrelsen mera tveksam och som bekant kom förslaget aldrig att realiseras.

Lokalföreningar började ganska omedelbart att konstituera sig i landet. Först i Stockholm 1975, sedan följde Linköping 1976, Umeå 1977, Göteborg och Lund 1978 och därmed var etablerandet klart.

Medlemsantalet, och därmed också kraven på en innehållsrik verksamhet, växte från ca 200 1973/74 till över 1 000, 1980/81. Man skall komma ihåg att antalet anställda vid forskningsbiblioteken i landet då uppskattades till cirka 2 000, dvs ca hälften av den totala personalstyrkan var med i SBS, en ganska impone-

rande siffra! Samfundet aktiverades på olika områden. Utländska gäster inbjöds till konferenserna, nya teman behandlades utförligt, remissvaren blev allt fler och engagemanget i NVBF och IFLA intensifierades. Ekonomin var ansträngd (som den i och för sig nästan alltid varit) och behovet av en kansliresurs var stort. Bidrag till en sådan erhöles 1980 i samband med att DFI (Delegationen för vetenskaplig och teknisk informationsförsörjning) inrättades 1979. Vid DFI:s upplösning 1988 flyttades "basbidraget" över till samordningssekreteriatet BIBSAM vid KB, och detta bidrag löste en del av föreningens akuta ekonomiska problem. Lars Erik Sanner som var en av motorerna, kanske den viktigaste, i förändringsarbetet under 1970-talet och även ordförande 1977–84 (vice ordförande 1972–77) skriver avslutningsvis i sina minnen av tiden i samfundet: "det var en glädje och en förmån att vara med i detta nydaningsarbete. Samfundet sjöd av pionjäranda, företagsamhet och uppslagsrikedom, nya människor fann vägen till SBS och föreningen blev på ett nytt sätt en faktor att räkna med i det svenska bibliotekariesamhället."

De sista decennierna

Skall man vara lite elak, och det kan man kanske kosta på sig så här i efterhand, kan man konstatera att den expansion och demokratisering som beslutades under 1970-talet också ledde fram till samfundets kommande problem och slutligen också dess upplösning. Den senare hade sannolikt i alla fall inte kunnat undvikas, tidsandan var sådan att de stadgar som i princip existerat sedan samfundets etablering nu var kraftigt föråldrade. Men som Kerstin Assarsson-Rizzi uttrycker i intervjun, det gick helt enkelt inte att driva föreningen vidare på ideella och frivilliga grunder.

Pionjärandan från Lars-Erik Sanners 1970- och början av 80-tal fortsattes och stadfästes sålunda under decennierna som följde. Ambitiösa årsmöten följdes av särskilda seminarier och vad som kanske något olyckligt kom att kallas för "gräsrotsdagar", dvs seminarier som

inte i första hand vände sig till forskningsbibliotekens chefer. Ambitionen för verksamheten var, som den insiktsfulle utvecklingschefen vid KB och tillika ordförande för programgruppen Göran Skogmar framhöll, att samfundet "alltid skall ... verka i främsta ledet och vara en spjutspets för utvecklingen inom biblioteksvärlden, Vad händer i omvärlden? Bibliotekariernas nya förändrade yrkesroll och den nya tekniken är frågor som behandlas vid såväl årsmöten som seminariedagar." Samfundet kom också successivt att engagera allt fler utländska föreläsare vid sina arrangemang, många kom från Storbritannien.

I början av 1990-talet skedde en försiktig politisering av verksamheten. Biblioteken skulle ta betalt av varandra och konkurrera som ett resultat av att finansieringssystemet för den högre utbildningen lades om. Per Unckel, dåvarande utbildningsminister, rådde biblioteken att "ställa upp och ta betalt." Han hade inställningen att den service som forskningsbiblioteken lämnade inte alltid borde vara gratis. Ett universitet som nedprioriterade sin biblioteksservice borde betala för att utnyttja den service ett mera välutrustat forskningsbibliotek kunde lämna. Hade denna utveckling fått fortsätta hade den medfört svåra konsekvenser för viljan att betrakta forskningsbiblioteken som en gemensam resurs för den högre utbildningen, "sambiblioteket", och indirekt även för SBS. Dessbättre avväjdes denna olyckliga utveckling av den biblioteksintresserade och för forskningsbibliotekens finansieringsproblematik så viktige Göran Löfdahl, statssekreterare i Utbildningsdepartementet 1994–98. Han införde bland annat en särskild ersättning till bibliotek som lånade ut mer än de lånade in och han gav resurser till KB för att göra LIBRIS avgiftsfritt för forskningsbiblioteken och allmänheten. Den bibliotekslag som bar hans signum och som tillkom 1996, stadgade också att forskningsbiblioteken skulle ställa sitt material till fritt förfogande. Därmed var avgiftsfrågan avförd från agendan.

Andan från 1970-talet materialiserades också i ett ökat intresse för internationellt samarbete. Nordiska veten-

skapliga bibliotekarieförbundet (NVBF), grundat 1947, vid det femte nordiska biblioteksmötet, blev tidigt en viktig plattform för nordiskt samarbete. Där ordnades dels regelbundna och välbesökta medlemsmöten som en parallell aktivitet till de större nordiska biblioteksmötena, dels också så kallade rundabordskonferenser med särskilda teman, med begränsat deltagande från de nordiska länderna. Ansvar för att vara värd för dessa möten fördelades rättvist mellan de nordiska länderna. De ledde ofta fram till fördjupade samarbeten på olika områden. Scandiaplanen, en litteraturförsörjningsplan för hela Norden, är kanske det mest kända exemplet. Det nordiska samarbetet fick även stimulans av NORDINFO, som etablerats som en särskild myndighet under Nordiska rådet 1977, och som lämnade stöd för olika NVBF-aktiviteter riktade mot forskningsbiblioteken. Den första generalsekreteraren Teodora Oker-Blom gjorde stora insatser för att initiera gemensamma nordiska projekt. Alla aktiviteter avrapporterade noga och omsorgsfullt i *Bibliotekariesamfundet meddelar*, som under åren fick en allt viktigare roll för informationsspridning och kommunikation medlemmarna emellan.

En händelse som ytterligare kom att understryka behovet av internationell solidaritet var de Baltiska ländernas självständighet 1989/91. Samfundet fick via dess ordförande medel att i projektform stödja uppbyggnaden av biblioteksverksamheten i såväl Estland som Lettland och Litauen. Bland annat var samfundet den första utländska organisationen någonsin sedan 1945 att via en studieresa besöka länderna i september 1991.

Projektet fick storartat stöd av Kungl. Vitterhetsakademien, SIDA och Riksbankens Jubileumsfond, liksom av regeringen särskilt avsatta medel via KB och Stockholms Universitet. Projektet fokuserade på områden som ledning och styrning, arkitektur, informationsteknologi, utbildning och samarbete. Ett stort antal baltiska bibliotekarier fick möjlighet att under en viss tid komma till Sverige för att bekanta sig med hur forskningsbiblioteken arbetade här. Svenska specialis-



I ett vintrigt Riga hölls det första gemensamma baltisk-svenska biblioteksmötet 1990. I mitten den Litauiske nationalbibliotekarien Vladas Bulāras och till höger Tomas Lidman. Foto: Privat.

ter skickades till Baltikum för att introducera, inspirera och fungera som instruktörer. Projekten levde vidare under hela 1990-talet.

SBS och SAB

Flera av oss vet av erfarenhet att grannsämjan kan variera och förhållandet mellan SBS och SAB var inte alltid det allra bästa, trots att många av de förtroendevalda arbetade inom båda föreningarna till och med samtidigt. Redan innan samfundet etablerades så förklarade Collijn, 1920, att man absolut inte ville ha med folkbibliotekarier att göra, däremot såg han inget problem i att medlemmarna i det blivande SBS också "kunna vara medlemmar av den förening som arbetar i folkbibliotekens tjänst" det vill säga SAB. Som jag visat så uteslöts folkbibliotekarierna effektivt ur samfundet då stadgarna för detsamma antogs på mötet den 13 februari 1921. Collijns "generösa" inställning var också nödvändig med tanke på att SAB:s ordförande vid denna tid, överbibliotekarien Anders Grape, valdes till vice ordförande i samfundet. Den som var mest extrem i sin syn på folkbibliotekarierna var sekreteraren Alvar Nelson. Enligt Ottervik så tedde sig för Nelson "all blandning med folkbibliotekens företrädare som något av en styggelse." Han betraktade SAB som en konkurrent till SBS och medan Collijn kunde tänka sig både – och, "ivrade Nelson för antingen – eller." En intressant

fråga man kan ställa sig, som kanske inte hör hemma här, är, hur arbetsklimatet såg ut i Uppsala med högste chefen som ordförande i SAB och en hög chefstjänsteman som på alla vis misstrodde organisationen.

Diskussion kring hur SBS skulle representeras på de nordiska biblioteksmötena, som hölls med viss periodicitet före kriget, finns redovisad i styrelsens protokoll. Här framgår att den var tveksam till i vilken utsträckning man skulle delta och Grape förklarade att forskningsbibliotekarierna var välkomna endast i egenskap av "för folkbibliotekssaken intresserade personer". De nordiska mötena kom således att successivt få en allt tydligare folkbiblioteksprägel.

1945 var det dags att ånyo diskutera ett närmare samarbete mellan de båda föreningarna. Chefen för Chalmers Tekniska Högskolas bibliotek, Erik Hemlin, skrev ett brev till styrelsen, där han menade att det "Det viktiga är nu att behjärtade män träder till och säger: nu får vara ett slut på denna separatism! Vi måste söka varandra i samarbete ... Vi måste finna en form för detta samarbete. Vi måste omorganisera SAB till att bli – icke som nu en folkbibliotekens träffpunkt – utan en överorganisation för landets samtliga biblioteksformer". Han föreslog också hur processen skulle gå till. Man skall börja med att arrangera ett möte mellan de båda föreningarna där program med mera diskuteras.

Men styrelsen var inte entusiastisk, trots Grapes ordförandeskap och dubbla roller (han hade i och för sig lämnat ordförandeskapet i SAB 1933). Man antecknade i protokollet 11 januari 1945: "Behandlades ett av bibliotekarie Hemlin väckt förslag om ett uppgående av samfundet såsom sektion i Sveriges Allmänna Biblioteksförening ... Efter en del diskussion fastslogs, att sådana skillnader förelåg mellan de vetenskapliga biblioteken och folkbiblioteken att en sammanslagning av de båda föreningarna icke skulle medföra några fördelar. På grund av folkbibliotekariernas stora numerära överlägsenhet kunde man i stället befara att de veten-

skapliga bibliotekariernas önskemål skulle få svårare att vinna beaktande.” Brevet lades till handlingarna. Därmed var diskussionen kring ett samgående avslutad för ett antal år framåt. Däremot så förefaller kontakterna inte tagit skada av beslutet. Snarare tvärtom. Det finns under hela 1950- och 60-talen många exempel i protokollen på inbjudningar till varandras möten och frågor om representation i tillsatta kommittéer.

Överbibliotekarien Thomas Tottie som satt i såväl SBS styrelse som i SAB:s forskningsbibliotekssektion 1977–83 skildrar i jubileumsskriften 1996 hur diskussionerna om ett utökat samarbete mellan de båda föreningarna tog fart i samband med ”nytändningen” i början av 1970-talet. SAB hade också 1968 inrättat en sektion för forskningsbiblioteken för att närma sig den bibliotekskategorin. I Biblioteksbladet för 1979 beklagade sig Birgitta Janson, då överbibliotekarie vid Handelshögskolan i Stockholm, över situationen. Hon ansåg att reformen från 1968 inte haft avsedd verkan. ”Så här 10 år efteråt kan vi bara konstatera att det inte alls blivit så (som man tänkt sig). I verkligheten betyder i dag SAB mycket litet eller faktiskt ingenting alls för dem som arbetar på forsknings- och företagsbiblioteken.” Hon lanserade nu idén om en övergripande paraplyorganisation för de olika biblioteksföreningarna, med ett gemensamt kansli, gemensam tidskrift och där också BTJ skulle kunna få en mera aktiv roll, med andra ord inte ett samgående utan en organisation med tre självständiga enheter (SAB, SBS och Tekniska Litteratursällskapet, TLS) under ett gemensamt paraply. Den målsättningskommitté som SAB tillsatt (med Tottie som ordförande) 1979 menade i sin slutrapport 1980 att de olika föreningarnas struktur och målsättning var alltför olika och att några mera genomgripande organisationsförändringar för närvarande inte var aktuella. Planerna lades därmed även denna gång på is. Tottie avslutar dock sin betraktelse med att i ett längre tidsperspektiv så kvarstår ”behovet av ett ökat samarbete mellan SBS och de övriga stora biblioteksföreningarna (SAB och TLS) ... Svensk biblioteksverksamhet är inte större än att de samlade resurserna och den

gemensamma kompetensen ... bör utnyttjas på bästa och mest effektiva sättet”.

Avslutning

Det är påfallande hur de tre ordförandena efter ”revolutionen” vid mitten av 1970-talet, Birgit Antonsson, jag själv och Kerstin Assarson-Rizzi, påtalar samfundets roll som mötesplats och nätverksbildande. Birgit Antonsson skriver: ”Personligen kan jag inte nog understryka betydelsen av det kollegiala nätverk, som samfundet gav mig möjlighet att bygga upp under min tid i styrelsen.” Jag själv skriver: ”Man skall heller inte glömma bort samfundets sociala funktion. Här träffas man under angenäma former, gamla som unga, chefer och anställda, och kan gemensamt utbyta erfarenheter och lära känna varandra ... SBS får sin styrka ur kollegialt arbete under gemytliga former.”

Men, som framhållits, till slut gick det inte att bedriva den alltmer utökade verksamheten i huvudsakligen ideella former. Tiden var förbi då bibliotekarierna inom den ordinarie tjänstgöringen kunde ägna sig åt att på olika sätt stödja samfundet. Kerstin Assarson-Rizzi menar i intervjun att den chefsgeneration som danats under 1960- och 70-talen och som själva med liv och lust deltagit i samfundets styrelse och övriga skötsel var på utgående. Förståelsen för samfundets syften minskade och känslan av att tillhöra ett nationellt bibliotekskollektiv minskade sakta. Samtidigt såg man framför sig, genom samgåendet med SAB, en gemensam biblioteksförening med stark ekonomi och som på ett tydligt sätt kunde tala för hela bibliotekari-kåren, såväl folk- som forskningsbibliotek, som givetvis hade möjlighet att bli en stark aktör för bibliotekens bästa.

presstopp

SVENSK BIBLIOTEKSFÖRENING
Samskående mellan Sveriges Allmänna Biblioteksförening och
Svenska Bibliotekariesamfundet

Överges Allmänna Biblioteksförening har gått samman med Svenska Bibliotekariesamfundet. Genom sammanslagningen kommer folkbibliotek och forskningsbibliotek närmre varandra och kan tydligare driva angelägna biblioteksfrågor. Svensk Biblioteksförening kommer att stimulera debatten, belysa bibliotekens roll i den demokratiska processen och värna om biblioteksförening har fötts na i SAll och SBS har spande majoritet sagt ja ran. Från och med betedningens Linderns

blotcksförening har fött
na i SAI och SRS har
gamla majoritet sagt ja
an. Från och med 16
ngre SAI eller SRS.
fyra nivåningar har
bort 4000 botten

Föreningens kansli samt Biblioteks-
bladets redaktion finns på Saltmätar-
gatan 3 A i Stockholm. Kansliet över-
tar den ekonomiska administratio-
nen som tidigare hanterats av
kassören i SBS.

**SVENSK BIBLIOTEKS-
FORENINGS ANDAMÅL**

- Verke för ett effektivt och
dynamiskt svenskt biblioteksvä-
sen av hög standard
- Verke för att den svenska bib-
liotekslagen tillämpas och främja
dens utveckling
 - Tydliggöra bibliotekernas roll i
den demokratiska processen och
vara yrkesutövare
 - Främja samarbete mellan alla
typer av bibliotek och mellan bib-
liotek och andra institutioner i
samhället
 - Främja utveckling och samhäl-
lig informationsutvärdering
 - Skapa språket för och sprida
kunskap om svenskt bib-
lioteksväsen
 - Utvärdera behov och utveckla
sätten att tillämpa och
utvärdera bibliotek och
informationsutvärdering
 - Blika för informationsutvärde-
ring, utvärdering, forskning och
utveckling inom utvärdering och
bibliotek och informationsutvärde-
ring
 - Utvärdera utvärdering inom bib-
liotek och informationsutvärde-
ring
 - Blika och utvärdera inom bib-
liotek och informationsutvärde-
ring

...allas till årsmöte
...iges Allmänna Biblioteksförbundet
...sdagen 9 maj kl 10.00 på Malmå stadshuset



Historiskt årsmöte!

Motioner skall vara SABs kansli tillhanda senast 9 mars.

Medlemmarna tar ställning till nya stadgar, ny organisation och nytt namn i syfte att möjliggöra ett samgående med Svenska Bibliotekariesamfundet.

I vecka 7 finns slutligt förslag från styrelsen på stadgar, organisation och föreningens nya namn på SABs hemsida. Detta kommer då också att skickas ut per post.

Minst ena möjligheten att påverka organisationen finns nu.

Det fria

Kap 12

När två föreningar blir en – samgåendet år 2000

Christina Stenberg

I detta kapitel ges en beskrivning av hur de båda föreningarna, Sveriges Allmänna Biblioteksförening, SAB, och Svenska bibliotekariesamfundet, SBS, gick samman och år 2000 bildade den gemensamma föreningen Svensk biblioteksförening. Här beskrivs vad som gjorde tiden mogen för detta och vilka argumenten var. Likaså hur det gick till rent praktiskt när biblioteksföreningen fick en styrelse med lika många representanter från folkbibliotek som forskningsbibliotek, lika många kvinnor som män spridda över hela Sverige representerande både små och stora bibliotek. Från mitten av 90-talet och tio år framåt arbetade jag som generalsekreterare för SAB och ingick i arbetsgruppen som förberedde samgåendet.

Kontakt mellan biblioteksföreningar

SAB:s dåvarande ordförande Tina Lindemalm uppmuntrade samarbete och gemensamt agerande i olika frågor under sin tid som ordförande på 90-talet. Det gjorde att medlemmarna i de olika föreningarna lärde känna varandra, och föreningarnas likheter och olikheter.

På Bok & Biblioteksmässan 1995 hade SAB en stor samlingsmonter för att synliggöra biblioteken. Förutom enskilda bibliotek inbjöds också samtliga biblioteksföreningar att delta i montern med informationsmaterial. Bibliotek i Samhälle, BiS, SBS, Tekniska litteratursällskapet, TLS (TLS bytte 2001 namn till Svensk förening för informationsspecialister) framträdde sida vid sida med SAB. I slutet av 90-talet träffades representanter för SAB, SBS, TLS och fackföreningen DIK-förbundet regelbundet för att diskutera gemensamma frågor och uppvaktningar. En av rubrikerna i 1997 års verksamhetsberättelse lyder: "Biblioteksföreningarna eniga om upphovsrätten. SAB, SBS, TLS och DIK

skriver till justitiedepartementet." Ett annat exempel på samarbete ägde rum vid det internationella IFLA-mötet i Köpenhamn 1997. Då producerades en engelskspråkig bilaga till Biblioteksbladet, BBL, "Sweden – Open Minds – Open Libraries". I denna presenterades svenskt biblioteksväsen och de svenska biblioteksföreningarna för en internationell publik.

Sondering om samgående

Vid olika träffar med biblioteksföreningarna kom då och då frågan upp om det inte skulle vara möjligt att bilda EN stark biblioteksförening. Inte minst hade det långvariga lobbyarbetet för en svensk bibliotekslag aktualiserat detta. Frågan om det fanns intresse att på allvar utreda ett samgående ställdes från SAB:s styrelse till SBS och TLS under 1998. SBS förklarade sig snabbt intresserad medan TLS artigt men vänligt tackade nej till frieriet. Dock var föreningen även i framtiden intresserad av samarbete när det gynnade båda parter.

Att det fanns röster inom TLS som tyckte det var oklokt att inte på allvar pröva möjligheten är ingen hemlighet. Men det fortsatta arbetet med samgåendet underlätades onekligen av att det var två som skulle fogas samman och inte tre.



Arbetsgruppen för samgåendet, Inger Jepsson, Christina Stenberg, Ragnar Helin, Kerstin Assarsson Rizzi, Kerstin Dahl och Henrik Åslund.

Arbetsgrupp bildas

En arbetsgrupp bildades för att ta fram konkreta förslag på hur den nya föreningens stadgar och organisation skulle utformas. Arbetsgruppen bestod av Kerstin Dahl, Lunds universitetsbibliotek, medlem i SAB:s styrelse, Inger Jepsson, Jönköpings stadsbibliotek, 2:e vice ordförande i SAB:s styrelse och Christina Stenberg, generalsekreterare och kanslichef för SAB samt Kerstin Assarsson-Rizzi, Vitterhetsakademiens bibliotek, ordförande i SBS, Ragnar Helin, Riksdagsbiblioteket, kassör i SBS och Henrik Åslund, Kungl. biblioteket, Stockholm, vice ordförande i SBS styrelse. När gruppens medlemmar blev kända och började arbeta hördes en del oroliga kommentarer om fördelningen mellan forskningsbibliotekarier och folkbibliotekarier. Kommentarer från några av SAB:s medlemmar gällde att arbetsgruppen bestod av fyra forskningsbibliotekarier, en folkbibliotekarie och en kanslichef (den sistnämnda dock med ett förflutet på folk- och skolbibliotek). Gruppens sammansättning speglar emellertid på ett naturligt sätt de två föreningarna. SBS var en förening för biblioteksanställda vid forskningsbibliotek, specialbibliotek och myndighetsbibliotek. Dessa

kategorier fanns företrädade i arbetsgruppen som dessutom representerade SBS arbetsutskott. SAB var som namnet säger en allmän biblioteksörening för alla som arbetade på eller var intresserade av bibliotek. Det var också en förening som förutom enskilt medlemskap hade medlemskap för institutioner, dvs alla typer av bibliotek. SAB hade även ett kansli med anställd personal.

Förväntningar

Vad ville de båda föreningarna uppnå och vilka förväntningar hade de? För SBS del var en avgörande faktor att de skulle få tillgång till ett kansli som skötte föreningsadministrationen. Medlemmarna upplevde arbetet på biblioteken alltmer pressat och att det inte längre var lätt att få ägna sig åt SBS angelägenheter på arbetstid. Att inte ha avlönad personal begränsade verksamheten i föreningen. Vad gällde SBS i övrigt se kapitel 11. Inom SAB fördes en diskussion om behovet av en förändring som skulle underlätta för fler medlemmar att engagera sig och komma till tals i föreningen. Kommittéerna gjorde i många fall ett fantastiskt arbete som redovisades i årliga verksamhetsberättelser. Men de tenderade att bestå av samma personer som blev utsedda om och om igen. Förslag på nya medlemmar i kommittéerna kom ofta från grupperna själva även om invalet fastställdes av styrelsen. Det fanns en önskan att om möjligt behålla kommittéernas goda arbete och samtidigt öppna för engagemang från fler. Några av kommittéerna som den internationella och marknadsföringskommittén hade tagit initiativ till att bilda nätverk av personer engagerade i deras frågor. SBS regionföreningar var en viktig möjlighet för deras medlemmar att träffas i nätverk för diskussioner, studiebesök och kollegial samvaro. SAB hade förhoppning om att i en ny förening kunna utöka antalet regionföreningar, där medlemmarna från de två föreningarna skulle lära känna varandra och utbyta erfarenheter över biblioteksgränserna. Vid denna tid var det fortfarande relativt få bibliotekarier som under sin karriär arbetade på olika typer av bibliotek. Det viktigaste argumentet för SAB var att tillsammans med SBS

skapa en stark förening för att kunna bli en självklar representant för biblioteken inåt mot branschen och utåt mot samhället. Att skapa den stora gemensamma BIBLIOTEKSFÖRENINGEN som samlade alla krafter för att tillsammans möta framtidens frågor och påverka bibliotekens villkor.

Juridik

På grund av SAB:s ägande av Bibliotekstjänst AB var det inte möjligt att likvidera SAB utan orimliga konsekvenser. Den enda möjligheten var att den nya föreningen behöll SAB:s organisationsnummer men fick nytt namn, ny organisation och ny styrelse. Arbetsgruppens ambition var att lägga fram ett förslag till sina respektive medlemmar där de förhoppningsvis kände igen vissa saker som var uppskattade och samtidigt insåg att de erbjöds något nytt och bättre.

Stadgar

Ändamålsparagrafen i stadgarna gick det relativt lätt att enas om liksom att den nya föreningen i princip var öppen för alla oavsett av vilket skäl de ville bli medlemmar. En fråga som länge kvarstod att lösa gällde institutionellt medlemskap. SBS stred för att en medlem – en röst skulle gälla rakt över, medan SAB ville behålla att medlemsbibliotek även fortsättningsvis skulle ha fler röster. SAB ansåg det rimligt att institutionerna hade ett reellt inflytande i föreningen eftersom de dessutom betalade en större avgift beroende på antalet anställda omräknat till helårsverken. Argumentet emot institutionellt medlemskap var att numerärt skulle arbetsgivare få ett större inflytande än enskilda medlemmar dvs mer makt. Till slut gick SBS med på att även den nya föreningen skulle erbjuda institutionellt medlemskap och de kunde även se fördelarna med detta.

Organisation

Arbetsgruppen för samgåendet föreslog att det i den nya föreningen utöver ett arbetsutskott skulle finnas

ett permanent programråd med en vald ordförande. Programrådets viktigaste uppgift var att genom så kallade Biblioteksdagar vid föreningens årsmöten kraftsamla och göra den nya föreningen känd både inom och utom biblioteksvärlden. Programrådet skulle också ha ansvar för ett helhetsgrepp på föreningens konferensutbud och arrangera viktiga konferenser som inte de nya specialgrupperna tog initiativ till. I förslaget till ny organisation gjordes de gamla kommittéerna och arbetsgrupperna om. 1999 fanns det inom SAB tolv kommittéer. Dessutom en plakettkommitté för att ta fram pristagare till SAB:s priser gällande barn- och ungdomslitteratur samt en jury för att utse det skönlitterära Aniarapriset. Två interna arbetsgrupper tillsattes av styrelsen 1999 för att se över föreningens bidragsgivning och det internationella arbetet. De gamla kommittéerna bestod av fyra till sex personer förutom Katalog- och klassifikationskommittén som bestod av en huvudkommitté med elva personer som hade undergrupper.

Medlemmar som var intresserade av ett visst biblioteksområde hade tidigare inte så goda möjligheter att delta i föreningens arbete. Därför fanns det en tydlig ambition att utforma den nya organisationen mindre statiskt och mer inkluderande. Förslaget blev att medlemmar kunde få ansöka om att bilda specialgrupper. Dessa skulle bestå av en styrgrupp med en ansvarig ordförande och några få personer. Till styrgruppen kunde det knytas nätverk av medlemmar som var intresserade av specialgruppens område. Därutöver skulle styrelsen självklart ha möjlighet att tillsätta tillfälliga arbetsgrupper för frågor de ville belysa.

SBS regionföreningar var viktiga för kontakten mellan medlemmarna och det låg helt i linje med den nya föreningens intentioner att behålla och utveckla regionföreningarna. Utmaningen var att på ett rimligt sätt inrätta regionföreningar över hela landet så att folkbibliotekens personal skulle känna sig intresserade av regional verksamhet. Regionföreningarna inom SBS i de stora universitetsstäderna skulle finnas kvar och samtidigt bredda verksamheten till att omfatta folk- och skolbibliotekarier.

Ekonomi

Ägandet av kapital och ekonomiska åtaganden i SAB och SBS var som alla visste helt olika. En viktig utgångspunkt för samgåendet var att båda föreningarna förde in sina resurser i den nya föreningen. SAB hade ett kansli med sju anställda inklusive Biblioteksbladets redaktion. Ägandet bestod enligt den ekonomiska berättelsen år 2000 av drygt 77 miljoner samt knappt 75 % av företaget BTJ. Ett beslut fanns från SAB:s årsmöte att avyttra BTJ. SBS hade inga anställda men gav ut publikationen *Bibliotekariesamfundet meddelar* genom ideellt arbete. Några bibliotekarier hade till viss del haft möjlighet att kombinera arbetet med att producera delar av publikationen inom sin tjänst.

Information och kommunikation

Arbetsgruppens uppdrag var att ta fram förslag till stadgar, organisation och nytt namn som skulle antas av styrelserna i de båda föreningarna och därefter presenteras för medlemmarna. Så skedde under 1998. Efter att arbetsgruppen i olika forum uppmanat medlemmarna att delta i formandet av den nya föreningen fick SAB:s kansli ta emot ett tjugotal brev från medlemmar med olika synpunkter. Arbetsgruppen bearbetade synpunkterna och utformade ett nytt förslag. Organisationsskiss och stadgeförslag fanns på hemsidan och uppdaterades efter hand. Redan på ett tidigt stadium var det tydligt att de medlemmar som helt motsatte sig samgåendet var få. Det handlade mer om att försäkra sig om att det blev en bra balans mellan olika medlemskategorier, dvs mellan medlemmar från forskningsbibliotek och folk- och skolbibliotek. Det framfördes en del synpunkter på kommittéernas omvandling till specialgrupper och det föreslagna programrådets relation till specialgrupperna.

SAB hade i maj 1999 ett vårmöte för medlemmarna i Eskilstuna där diskussioner om den nya föreningen gavs stort utrymme. Först träffade kommittéerna styrelsen och efter seminarierna andra dagen kunde till-



Marita Ulvskog, socialdemokratisk kulturminister talade på mötet i Eskilstuna och sa "Jag är er biblioteksminister".

resta medlemmar ställa frågor till styrelsen. I september hade SAB och SBS ett gemensamt styrelsemöte där en del frågetecken rätades ut. Jepsson rapporterade på SAB:s årsmöte 1999 där också Assarsson-Rizzi (SBS) höll ett kort anförande. I det sammanhanget lanserade arbetsgruppen namnet Svensk biblioteksförening. Både Jepsson och Assarsson-Rizzi intygade att förhandlingarna förts i en konstruktiv anda och att de båda föreningarnas styrelser hade för avsikt att förslag till beslut skulle presenteras vid respektive årsmöten 2000. Nästa tillfälle att diskutera förslaget till ny förening var det traditionsenliga mötet för ordförandena i kommittéerna i december då de träffade styrelsens AU. På kvällen var det Öppet hus i föreningens lokaler på Saltmätargatan och dit hade även SBS medlemmar i regionföreningen Stockholm-Uppsala bjudits in. Det var trångt och mycket livligt. SAB:s ordförande och generalsekreterare deltog också på begäran i olika länsmöten för att informera och ge möjlighet till frågor. En tidplan för beslut om sammanslagningen presenterades i BBL och på hemsidan.

Administration

Kansliet vidtog ett antal förberedande åtgärder. Samtidigt med samgåendet skulle SAB också börja förbereda skilsmässan från BTJ. Föreningen hade under många år köpt den ekonomiska redovisningen från

företagets ekonomiavdelning. Efter försäljningen av 25 % av företaget fanns ett kapital att förvalta vilket krävde en tydlig placeringspolicy. Ekonomin blev en allt viktigare del av styrelsearbetet och efter en utredning av ekonomifunktionen tillsattes ekonomichef Annikki Alanne 2001. Arbetet med all information inför samgåendet visade tydligt behovet av en informationschef. Den tidigare chefen hade slutat 1999 och på hösten år 2000, samtidigt som Svensk biblioteksförening tog sina första steg, tillträdde Peter Axelsson tjänsten som informationschef. En nyhet var att chefredaktören för tidskriften och föreningens informationschef inte längre var samma person. Biblioteksbladet fick en mer självständig ställning, en kursändring som beskrivs i kapitel 14. Ett helt nytt medlemsregister var nödvändigt för att kunna registrera de olika val medlemmarna gjorde beträffande nätverk, regionförening och eventuell arbetsgrupp. Sisela Rosén Ignatkova tillträdde som ny medlemssekreterare i mars 2001 då den tidigare sekreteraren slutat.

Genomförande av sammanslagningen

Sammanslagningen krävde totalt fyra medlemsmöten. SBS årsmöte var först ut den 16 mars 2000. Då beslöt medlemmarna att upplösa samfundet och anta arbetsgruppens förslag till namn, organisation och stadgar för den nya föreningen. Årsmötet beslutade också att föra över tillgångar och skulder till Svensk biblioteksförening. Besluten var enhälliga.

Ett extra medlemsmöte fattade åter beslut om föreningens upphörande den 16 juni. Under tiden mellan dessa båda möten var SBS styrelse adjungerad till SAB:s styrelse. Vid tiden för likvidationen av SBS i juni hade medlemmarna i SBS inför SAB:s årsmöte i Malmö fattat beslut om samgående. SAB höll sitt årsmöte i Malmö 9 maj 2000. Samma förslag som presenterats för medlemmarna i SBS vad gällde stadgar, organisationsplan och namn fick nu SAB:s medlemmar rösta om.

En motion fanns inför mötet och den föreslog att föreningens namn skulle vara Sveriges biblioteksförening,

och inte Svensk biblioteksförening vilket var styrelsens förslag. Motionären Lars G. Andersson menade att Sveriges biblioteksförening var ett mer inkluderande namn. Många medlemmar talade på mötet, alla positiva till samgåendet och det fanns röster för motionärens förslag till namn på föreningen. Efter klargörande om att ett sådant beslut skulle fördröja och i värsta fall omintetgöra hela processen talade flera medlemmar för att man skulle kompromissa i namnfrågan och prioritera att föreningarna sammanslogs. Totalt fanns 264 röster representerade på mötet, 93 enskilda och 171 institutionella. Röstningen utfördes med handuppräkning av röstkort. Mötesordföranden ställde frågan om styrelsens förslag kunde anses ha fått de nödvändiga två tredjedelarna av rösterna och svaret blev ja. Någon rösträkning begärdes inte, vilket antecknades i protokollet. Beslutet innebar att under förutsättning att SBS likviderade sin förening den 16 juni var Svensk biblioteksförening nu bildad. På kvällens fest hölls flera tal bland annat av SAB:s nestor Bengt Hjelmqvist.

Val av styrelse

Från och med 16 juni var Svensk biblioteksförening ett faktum och medlemmarna som tidigare tillhört SBS registrerades i det nya medlemsregistret. Kallelse till Svensk biblioteksförenings första gemensamma medlemsmöte i Göteborg skickades ut till nästan 2 000 enskilda och drygt 500 institutionella medlemmar. På dagordningen fanns endast en fråga – val av styrelse. Till medlemsmötet hade Margareta Törngren och Kerstin Fridén bjudits in för att ge varsin historisk exposé över SAB och SBS. Det lockade fram många skratte och glatt igenkännande hos mötesdeltagarna. BTJ:s styrelseordförande Örjan Håkansson och dess VD Joel Sommerfeldt var inbjudna av styrelsen för att presentera föreningens företag.

Därefter var det dags för val. Val av styrelse hade på ett förtjänstfullt sätt förberetts av valberedningen under ledning av dess ordförande Lindemalm. I valberedningen ingick de som valdes på SAB:s årsmöte 9

maj samt tre personer valda på SBS årsmöte 16 mars. Förslaget till ny styrelse innehöll förutom ordföranden, fem forskningsbibliotekarier och fem folkbibliotekarier. Valberedningens förslag röstades igenom enhälligt och Svensk biblioteksförnings första styrelse blev: ordförande Joneta Belfrage Göteborg, ledamöter valda på två år: Elisabeth Axelsson Valdemarsvik, Detlef Barkanowitz Luleå, Gunnar Sahlin Stockholm, Catta Torhell Lund och Henrik Åslund Stockholm. Ledamöter valda på ett år: Gun Andersson Lomma, Inger Jepsson Jönköping, Mats Lindquist Lund, Björn Lindwall Eskilstuna och Annsofie Oscarsson Umeå.

Hur gick det?

Ett sätt att bedöma hur väl sammanslagningen av de båda föreningarna lyckades är att studera medlemmarnas lust att engagera sig i den nya föreningen. Det kom in trettiofyra förslag till att bilda olika specialgrupper varav tjugo så småningom inrättades av styrelsen. Nya medlemmar strömmade in till föreningen. Under 2001 fick föreningen 644 nya enskilda medlemmar och 2002 rekryterades 584 nya medlemmar. Däremot bildades det inte elva regionföreningar som kansli och arbetsgrupp i sin ambition lagt fram i ett tidigt förslag. Regionala föreningar kan bara bildas där det finns engagerade medlemmar som har tillräckligt nära till varandra för att träffas, göra studiebesök och utbyta erfarenheter. Det tillkom enbart en ny förening i Västernorrland kallad ZY-föreningen, och utöver den kvarstod föreningarna i de fem regioner som redan fanns i SBS. En del forskningsbibliotekarier saknade till att börja med sin publikation *Bibliotekariesamfundet meddelar*, liksom kommittéer i gamla SAB kunde sakna *Utposten* som vänt sig till personal på bokbussar och filialer eller *Blänkaren* som vänt sig till personal på vårdbibliotek. BBL fick i uppdrag att vara föreningens tidskrift och ännu tydligare än förut spegla hela biblioteksvärlden. Läs mer om detta i kapitel 14.



Joneta Belfrage.

Konferensen på Sambiblioteket i Härnösand där årsmötet ägde rum 2002, var fullbokad långt i förväg. Där avtackades ordförande Belfrage, en person som hade en avgörande betydelse för att Svensk biblioteksförning fick en bra start. I sitt avskedstal betonade föreningens 1:e vice ordförande Sahlin "Att hon genom ett målmedvetet arbete lyft fram biblioteksfrågorna och föreningen i media och gentemot politiska beslutsfattare samt drivit ett aktivt ägandeskap gentemot BTJ". När Belfrage i sitt sista förord till verksamhetsberättelsen, 2002 vände sig till medlemmarna och tackade för deras förtroende sa hon: "Temperaturen har varit hög – detta inte minst på grund av den värme som strömmat mot oss från alla nya medlemmar. Det är uppenbart att Svensk biblioteksförning uppskattas av många och att vårt arbete känns angeläget."



Årsmötet i
Härnösand
2002.

BIBLIOTEKSDAGARNA

BILDER AV BIBLIOTEK OMVÄRLD OCH VÄRLD



Svensk biblioteksförening 2000–2015

Niclas Lindberg

Efter flera års förberedelsearbete blev två föreningar en, då Sveriges Allmänna Biblioteksförening och Svenska bibliotekariesamfundet år 2000 gick samman och bildade Svensk biblioteksförening. SAB och SBS med 85 respektive 79 år på nacken hade – utan dramatik – kunnat enas om samgåendet.

De första åren

De första årens arbete efter samgåendet inriktades på att forma den nya föreningen, med ny styrelse, nya stadgar och en ny kansliorganisation. En ny delegationsordning och arbetsordning för styrelsen antogs. Riktlinjerna för föreningens verksamhet formulerades vid ett strategimöte. En rad grupper tillsattes för att arbeta med stadgar, handlingsprogram, utveckling av regionföreningarna, samt för frågor om intern organisation och marknadsföring. Ett policydokument för föreningens konferensverksamhet utarbetades och ett särskilt programutskott inrättades i syfte att vitalisera konferens- och mötesverksamheten. Biblioteksdagarna etablerades för att utgöra föreningens viktigaste mötesplats. Dessutom blev föreningen alltmer synlig på Bok & Biblioteksmässan.

Medlemsantalet ökade, liksom medlemsengagemanget. Det fanns ett stort intresse att aktivt delta i föreningens arbete. År 2001 fattades beslut om att inrätta ett tjugotal specialgrupper. Ambitionen var att så långt som möjligt undvika en indelning utifrån olika bibliotekstyper och i stället eftersträva en temainriktad indelning. Regionföreningarna sågs som ett viktigt forum för medlemmarna att mötas lokalt. Förslag till handlingsprogram och nya stadgar för regionföreningarna utarbetades.

Inom styrelsen tillsattes en särskild arbetsgrupp för framtidsfrågor. På dagordningen stod bland annat ny teknik samt den högre utbildningens ökade krav på biblioteksresurser. Föreningens engagemang i IFLA breddades genom att man tecknade medlemskap i samtliga sektioner. Samtidigt omprövades föreningens policy för resebidrag till IFLA-konferenserna, vilket innebar att en större krets fick möjlighet att delta i det internationella bibliotekssamarbetet. För kansliet gällde det att få saker på plats. Nytt medlemsregister skulle upprättas. Medlemsinformationen skulle anpassas och förbättras. Kansliresurserna behövde därför stärkas. Och ny personal rekryterades. En översyn av ekonomifunktionen resulterade i att funktionen som tidigare skötts av BTJ togs hem och att en ekonom anställdes. En konsulent rekryterades för konferensverksamheten och föreningen fick sin första informationschef.

En tidskrävande fråga var den om avvecklingen av föreningens ägande i BTJ. Vid årsmötet 1997 hade beslut tagits om att sälja aktiemajoriteten. Styrelsen skulle nu fullfölja beslutet. Huvudskälen till försäljningen var att ägandet tog tid och engagemang från övrig verksamhet, att föreningens ekonomiska framtid behövde tryggas samt inte minst att det fanns en intressekonflikt med föreningens ägande av ett företag där medlem-

marna var kunder. Arbetet med försäljningen var föreningens hittills största ekonomiska åtagande. Någon liknande transaktion hade aldrig tidigare hanterats. Det krävdes därför både tid och engagemang från styrelsen och framför allt av den arbetsgrupp som utsågs att företräda föreningen vid förhandlingarna.

1990-talskrisens efterdyningar

Vid sidan av arbetet med de interna frågorna pågick ett intensivt utåtriktat arbete, med uppvaktningar, remissyttranden och uttalanden. En viktig fråga var hur målgruppen politiker bättre skulle nås. Föreningens medverkan vid riksdagspartiernas kommun- och rikskonferenser intensifierades. En rad samarbeten initierades, till exempel med Sveriges Författarförbund. Tillsammans utvecklade föreningarna ett system med regionala ombud för att dessa snabbt skulle kunna reagera när bibliotek hotades av neddragningar eller nedläggningar. Just i den frågan var trycket på föreningen stort. Efterdyningarna av 1990-talskrisen hade föranlett en spariver som bland annat innebar hot om nedläggning av ett stort antal biblioteksfilialer. Kraven från medlemmarna om stöd från föreningen ökade. Dessutom ankom det på föreningen att bemöta Statskontorets utspel om ”klippkort” på kultur.

Nu aktualiserades också frågan om en revidering av bibliotekslagen. Föreningen förordade en skärpning bland annat genom att kräva att det infördes bestämmelser om att kommunerna skulle upprätta biblioteksplaner. När den översyn, som initierats av kulturdepartementet, presenterades år 2003 (Ds 2003:66) fanns också ett förslag om biblioteksplaner, vilket senare infördes i bibliotekslagen.

Framtidsinriktat strategiarbete

Åren 2003–2004 stod framtidsfrågorna i fokus. En medlemsundersökning hade genomförts och bland annat fångat upp synpunkter rörande föreningens framtidsfrågor. Detta för att ge underlag för en strategi

med sikte på år 2010. Högt på listan fanns önskemål om att föreningen skulle bedriva ett effektivare lobbyarbete och en bättre omvärldsbevakning samt att föreningen borde bli synligare i biblioteksdebatten.

Samtidigt fortsatte förberedelserna för en försäljning av BTJ. Ett steg i förberedelserna för en avyttring av föreningens andel var en ändring av § 8 i stadgarna. En ändring som krävde likalydande beslut vid två på varandra följande möten. Vid det extra mötet utföll omröstningen till förmån för styrelsens förslag med mer än 2/3 majoritet. Vid det ordinarie mötet i maj blev diskussionen livlig. Talarlistan var lång och i debatten framfördes argument både för och emot en försäljning. Vid omröstningen antogs förslaget om stadgeändring med klar 2/3 majoritet. En fråga av största vikt var hur kapitalet från försäljningen skulle placeras. Under året förvärvades fastigheten på Saltmätargatan, där föreningens kansli redan fanns, men i hyrda lokaler. Saltmätargatan blev en uppskattad mötesplats.



Gunilla Herdenberg, Christina Stenberg och Margaretha Eriksson.

Erfarenheterna från de första åren visade att det varit en styrka att föreningen kunde tala för alla typer av bibliotek. Medlemsantalet fortsatte att öka. Föreningen hade nu närmare 3 000 medlemmar. Den största ökningen utgjordes av enskilda medlemmar. Biblioteksdagarna fick allt större genomslag som samlingspunkt, med nytta och nöje i kombination. Även föreningens delta-

gande i Bok & Bibliotek år 2003 fick ett rejält genomslag. Specialgrupperna var mycket aktiva och arrangerade ett omfattande seminarieprogram. Tröjor, särskilt designade för ändamålet, pryddes styrelseledamöter och övriga medverkande.

Fram till 2004, hade föreningens kansli och verksamhet letts av Christina Stenberg tillsammans med den första ordföranden Joneta Belfrage. Dessa båda gjorde, tillsammans med engagerade styrelseledamöter, medlemmar och medarbetarna på kansliet, stora insatser för att lägga en stabil grund för den organisation Svensk biblioteksforening är idag. Sammanslagningen i sig, som gör att föreningen kan tala för alla typer av bibliotek med en röst, men också den sedan dess pågående förstärkningen av föreningen som medlemsburen organisation, etableringen av Biblioteksdagarna, föreningens starka position i IFLA, uppbyggnaden av föreningens kapital som garanterar frihet och obundenhet och den sedan dess pågående professionaliseringen av kansliet. Och inte minst det gedigna strategiarbetet med målet att Svensk biblioteksforening skulle etablera sig som en stark aktör i arbetet med att bilda opinion och lobba för bibliotek. När Britta Lejon tog över som ordförande 2004 och när jag tillträdde som generalsekreterare 2005 var det med andra ord väl krattat i manegen. Jag känner tacksamhet för allt det arbete som lagts ned under föreningens första år eftersom det skapade förutsättningar för de framgångar föreningen sedan nått.

Med sikte på 2010

Under de följande åren intensifierades det påbörjade strategiarbetet, som nu skulle omsättas i handling. Det opinionsbildande arbetet hade hög prioritet. Ett led i detta var att föreningen tog plats i Almedalen. Bibliotekslagen hade nu fått en tilläggsparagraf med krav på obligatoriska biblioteksplaner. Föreningens krav om en förstärkning av skolbiblioteken hade fått stöd i olika riksdagsmotioner. Föreningen lyfte nu frågan om behovet av en nationell bibliotekspolitik

och kulturministern (Leif Pagrotsky) uppvaktades. Svensk biblioteksforening fick ett allt större genomslag i media. Till exempel uppmärksammades föreningens kartläggning av biblioteksplanerna. Även föreningens sammanställning av de lokala statistikrapporterna fick stor uppmärksamhet.

Inför 2006 års valrörelse arbetade vi systematiskt med att lyfta upp frågorna om bibliotek och bibliotekspolitik till debatt. Och då i synnerhet frågan om bibliotekens betydelse i ett kunskapssamhälle. Under valåret skärptes de opinionsbildande insatserna ytterligare. När den nya regeringen var på plats kom signaler om att bibliotekslagen skulle komma att avskaffas, då den ansågs onödig eller till och med hämmande för utvecklingen. Svensk biblioteksforening bjöd motstånd. Moderaterna hade i sitt kulturpolitiska program "Kulturen 2.0" bland annat uttryckt att utlån av böcker till barn och unga skulle vara avgiftsfria. Den uteblivna formuleringen om vuxnas avgiftsfria lån gav upphov till en intensiv mediedebatt. Vid 2007 års Biblioteks dagar meddelade emellertid kulturministern (Lena Adelsohn Liljeroth) att en översyn av bibliotekslagen skulle genomföras, vilket senare bekräftades i budgetpropositionen. Behovet av en nationell bibliotekspolitik samt frågan om de avgiftsfria boklånen stod därför under 2007 högt på dagordningen. Trots tilläggsbestämmelsen i bibliotekslagen gick det trögt med biblioteksplanerna. Var tionde kommun hade ännu inte kommit igång med arbetet. I syfte att öka det politiska engagemanget för de offentligt finansierade biblioteken lanserade föreningen 2007 kampanjen "Library Lovers". Kampanjen skulle öka insikten om den moderna biblioteksverksamheten samt lyfta frågan om behovet av en nationell bibliotekspolitik och ett gemensamt nationellt biblioteksorgan.

Efter de första åren som en ny förening hade det blivit dags för en organisationsöversyn. En ny organisation sjuösattes 2007. Specialgrupperna ersattes av nätverk, utvecklingsråd, verksamhetsgrupper och arbetsgrupper. Den nya ordningen skulle underlätta och bredda

medlemmarnas engagemang. Sedan sammanslagningen år 2000 hade medlemsantalet ökat med 50 procent. Undersökningar visade att medlemmarna överlag var nöjda med föreningens insatser. Till exempel hade 76 procent ett positivt intryck av föreningen, 60 procent ansåg att föreningen hade bra idéer och 67 procent tyckte att föreningen var synlig i biblioteksdebatten.



Library Lovers

Under 2008 genomfördes en omfattande kampanj där budskapet "Bibliotek behöver kärlek" lyftes fram i annonser och på affischer. Kampanjstarten sammanföll med riksdagsdebatten, den dag då riksdagen debatterade biblioteksfrågor. Under hösten hade nästan samtliga partier uttalat sitt stöd för en nationell bibliotekspolitik. I riksdagsdebatten tog flera av talarna upp föreningens förslag. Dessutom uttrycktes nu från flera håll stöd för en nationell biblioteksstrategi. Avgiftsfria boklån för alla, oavsett ålder, stöddes nu även av moderaterna. Kampanjen fick stor uppmärksamhet och ledde till en rad oväntade samarbeten. Under Almedalsveckan pryddes de rosa kampanjpåsarna gaturbilden. Library Lovers tilldelades 2009 års Grand Prix i kategorin Årets kampanj i Stockholm Media Award, med motiveringen att den varit nydanande, innovativ och haft oväntade kreativa inslag.

Det viktigaste budskapet i det opinionsbildande arbetet under 2008 blev att Sverige behöver en nationell

bibliotekspolitik. Tillsammans med DIK, Sveriges Författarförbund och Föreningen Sveriges Länsbibliotekarier formulerades ett 8-punktsprogram. Programmet lyfte bland annat fram frågor om läsande, demokrati, yttrandefrihet, kunskapsutveckling samt vikten av ett nationellt biblioteksorgan med uppgift att följa upp och utvärdera bibliotekens verksamhet. Föreningen förde fram krav om förbättrad tillgång till skolbibliotek samt påtalade behovet av en översyn av bibliotekslagen.

Nationell bibliotekspolitik – ett steg närmare

När kulturutredningen (SOU 2009:19) presenterade sina förslag fanns formuleringar om att en nationell bibliotekspolitik var nödvändig för att garantera en likvärdig tillgång till bibliotekstjänster. Senare slog kulturpropositionen (Tid för kultur 2009/10:3) fast behovet av en nationell samordning på biblioteksområdet. KB fick i uppdrag att ta fram en handlingsplan för hur ett utökat uppdrag skulle kunna utformas. En process som föreningen deltog i och bland annat betonade vikten av att KB fick ett tydligt uppdrag.

Arbetet med skolbiblioteksfrågorna gav resultat. En ny skollag förbereddes och i propositionen fanns förslag till en bestämmelse om att alla elever ska ha tillgång till skolbibliotek. Bibliotekslagen hade utvärderats. Utvärderingen visade entydigt att lagen haft en positiv effekt och att den inte varit ett hinder för utvecklingen. Dessutom fanns förslag om revidering av lagtexten. För föreningen gällde det nu att fortsätta det opinionsbildande arbetet för att förhindra att biblioteken kom bort i den allmänna debatten.

IFLA 2010

2010 stod föreningen för tredje gången värd för den årliga IFLA-kongressen. Kongressen hölls i Göteborg med 3 500 deltagare från 125 länder. Under det veckolånga evenemanget arbetade 190 volontärer för att medverka till att arrangemangen flöt friktionsfritt.

World Library and Information Congress:

76th IFLA General Conference and Assembly
10–15 August, 2010, Gothenburg, Sweden

FINAL ANNOUNCEMENT



Biblioteken i och kring Göteborg tog emot över 40 organiserade studiebesök samt en rad spontanbesök utanför programmet. Göteborgs stadsbibliotek, med IFLA Night Spot, blev kvällstid mötesplats. I anslutning till IFLA-kongressen arrangerades förkonferenser i Malmö, Borås och Stockholm. Evenemanget var en stor händelse för bibliotekssverige och inspirerade många till ett fortsatt internationellt engagemang.

Föreningen hade vid två tidigare tillfällen stått som värd för IFLA-kongressen. År 1960 i Malmö/Lund och år 1990 i Stockholm. Vad som skiljde de tidigare arrangemangen från 2010 års kongress var framför allt den osedvanligt korta planeringstiden. Enligt de ursprungliga planerna skulle kongressen ha hållits i Australien. Av olika skäl bedömdes detta inte vara möjligt. Och Svensk biblioteksförening fick frågan

om man kunde åta sig värdskapet. Normalt har värdlandet cirka tre planeringsår inför en IFLA-kongress. Nu skulle förberedelserna klaras av på mindre än ett år. Den korta planeringstiden till trots fick IFLA i Göteborg de bästa utvärderingsresultaten någonsin. Att en stor internationell kongress, med kort varsel, kunde genomföras på ett så lyckosamt sätt vittnar om den styrka som finns inom svenskt biblioteksväsen. Jag vill också särskilt nämna Agneta Olssons insats som ordförande i den nationella planeringskommittén.

Konkreta resultat

Föreningens arbete för en nationell bibliotekspolitik började ge resultat. År 2010 fattade riksdagen beslut om att Kungliga biblioteket från den 1 januari 2011 skulle vara nationell biblioteksmyndighet med uppgift att utöva nationell överblick samt främja samverkan och utveckling. Föreningen framhöll nu vikten av att KB:s uppdrag stärktes samt att regeringen tog initiativ till en samlad nationell biblioteksstrategi. En nationell biblioteksstrategi borde, ansåg föreningen, ta sin utgångspunkt i en bred samhällsanalys och utifrån denna definiera bibliotekens huvuduppgifter. Ett utvecklingsråd tillsattes med uppgift att arbeta vidare med föreningens tidigare ställningstaganden. Strategin skulle ta sin utgångspunkt i de olika bibliotekstypernas förutsättningar och utmaningar. En viktig del i den nationella biblioteksstrategin skulle vara att identifiera bibliotekens huvuduppgifter inom:

- Kunskap och lärande
- Demokrati och informationsfrihet
- Inspiration och utveckling
- Kultur och upplevelser
- Fristad och gemenskap

Samtidigt trädde den nya skollagen i kraft. I den fanns bestämmelser om att alla elever ska ha tillgång till skolbibliotek. För att följa implementeringen av den nya skollagen tillsattes en verksamhetsgrupp för skolbibliotek. I uppdraget ingick också att följa Skolverkets och

Skolinspektionens arbete rörande skolbibliotek samt övriga initiativ som togs inom området.

Under året blev frågan om bibliotekens tillgång till e-böcker högaktuell. Föreningens ståndpunkt var att alla typer av media, oavsett format, skulle kunna göras tillgängliga via biblioteken och att detta var en nödvändig förutsättning för att bibliotekens roll inte skulle urholkas. Kontakter togs med Svenska Förläggarföreningen och övriga aktörer inom området. Inför den aviserade litteraturutredningen genomfördes ett möte med kulturdepartementet för att tydliggöra att tillgång till icke tryckta medier, till exempel e-böcker, är en väsentlig del av den fria lånerätten. Även Litteraturutredningen uppvaktades när den väl tillsatts.

Ny bibliotekslag

Under 2012 lämnade regeringen sitt förslag till ny bibliotekslag. I yttrandet argumenterade föreningen för en kraftfullare och tydligare ändamålsparagraf, med starkare anknytning till Unesco:s folkbiblioteksmanifest. Även kompetensfrågan lyftes fram och föreningen förordade att det i lagen borde framgå att personalen ska ha den kompetens som krävs för uppgiften. Dessutom borde det i lagen anges vilken institution som skulle ha uppgiften att fungera som central förvaltningsmyndighet samt vilket ansvar och vilka befogenheter som följer med uppdraget. Myndigheten borde också ha rätt att utfärda föreskrifter. När riksdagen senare tog beslut om en ny bibliotekslag hade föreningen på flera punkter fått gehör för sina förslag. Till exempel formuleringar i ändamålsparagrafen samt ett förtydligande av respektive aktörs ansvar. Insatserna kunde nu inriktas på att tydliggöra vilka resurser som krävs avseende bemanning och medieförvärv för att motsvara lagens ambitioner.

Under 2013 presenterades även Litteraturutredningens förslag för att stärka bibliotek och läsning. Debatten om e-böckerna fortsatte. Samtalen med Svenska Förläggareföreningen hade strandat. Inför Almedalen och inför Bok & Bibliotek utarbetade föreningen ett

positionspaper, med utgångspunkt i allas rätt till fri tillgång till information via de allmänna biblioteken. Frågan fick stort utrymme i Almedalen. Det fick även skolbiblioteksfrågan.

Stödet för en nationell biblioteksstrategi ökar

Frågan om en nationell biblioteksstrategi började få genomslag. En riksdagsmajoritet ansåg att det borde ankomma på Kungliga biblioteket att inom sitt uppdrag bedöma om det fanns behov av nationella plan-dokument och i så fall utarbeta sådana. KB hade sagt sig berett att svara för uppgiften under förutsättning att finansieringsfrågan löstes. Föreningens arbete inriktades nu på att verka för att den sista avgörande delen – finansieringen – kom på plats. Inför valåret 2014 intensifierades föreningens möten med riksdagspartiernas partiorganisationer. Våren 2014 skickades en enkät till samtliga partier om hur man avsåg att agera i vissa bibliotekspolitiska frågor. Bland annat ställdes frågan hur respektive parti skulle verka för att en samlad nationell biblioteksstrategi skulle komma till stånd. Av svaren framgick att det fanns ett stöd hos flertalet riksdagspartier. Socialdemokraterna ansåg att det var dags för en nationell biblioteksstrategi och att KB i samarbete med Statens kulturråd borde ges i uppdrag att utarbeta en sådan. Miljöpartiet var inne på samma linje, liksom Centerpartiet. Folkpartiet sade sig öppet för att gå vidare och formulera en nationell strategi. Moderaterna framhöll behovet av en större nationell samverkan och Vänsterpartiet förordade en nationell biblioteksplan för alla offentligt stödda bibliotek.

De nya bestämmelserna i skollagen aktualiserades i en rad sammanhang. Trots bestämmelsen om att alla elever ska ha tillgång till bibliotek visade verkligheten att cirka hälften av eleverna saknade tillgång till bibliotek. PISA-undersökningarna visade att svenska elevers läsförmåga sjunkit. Sammantaget bidrog detta till att frågan om bemannade skolbibliotek blev föremål för riksdagsdebatt. S, MP, V och FP uttalade sig till för-

mån för skolbibliotek med för uppgiften kompetent personal. Föreningens strategi blev nu att lyfta fram och tydliggöra vilka resurser som krävdes för att uppfylla skollagens bestämmelser. Ett led i arbetet var att presentera en beräkning om vad bemannade skolbibliotek för alla elever skulle kosta.

Frågan om bibliotekens tillgång till e-böcker hade ännu inte fått någon tillfredsställande lösning. Men frågan hade nu kommit till den punkt då det var dags för konkreta insatser och att närmast berörda aktörer, till exempel Sveriges Kommuner och Landsting och Kungliga biblioteket borde ta över. Föreningens uppgift blev nu att lyfta fram viktiga biblioteksprinciper, inte i första hand att presentera praktiska lösningar. Under 2013 inleddes en rad strategiska samarbeten, till exempel med Svenska Unescorådet. Bibliotekens grundläggande uppdrag, uppgifter och funktioner slås fast i IFLA:s och Unesco:s olika biblioteksmanifest. Samtliga dessa dokument översattes till svenska och gavs ut i en samlad publikation. I anslutning till översättningsprojektet pågick ett mediestrategiskt arbete med uppgift att kartlägga hur bibliotekens medie- och inköbspolicy förhåller sig till olika normerande biblioteksdokument utfärdade av IFLA, Unesco och FN. Medieprojektet utfördes i samarbete med Bibliotekshögskolan i Borås. Resultaten publicerades 2014 i rapporten *Vi arbetar i medborgarnas tjänst*. Avsikten med de två publikationerna var att ge biblioteken hjälpmedel att hantera diskussionerna kring censur, upphovsrätt, integritet samt övriga – ofta av teknikutvecklingen aktualiserade frågor.

En förening och dess medlemmar

De första åren efter sammanslagningen ökade medlemsantalet konstant med en toppnotering 2008/2009 då föreningen hade drygt 3 700 medlemmar. Därefter har medlemsantalet minskat något. År 2013 hade föreningen 3 370 medlemmar, varav 524 institutionella. Alltsedan sammanslagningen år 2000 har medlemsundersökningar gjorts regelbundet för att få synpunkter på föreningens arbete och inriktning. Överlag har

medlemmarna varit nöjda med föreningens insatser. Men alla har inte varit helt nöjda med föreningens arbete. Till exempel har kritik framförts från forskningsbiblioteken för att deras frågor inte tillräckligt uppmärksammats. Insatserna inom forskningsbiblioteksområdet har stärkts. Under 2013 utökades kansliet med en FoU-sekreterare som särskild handläggare för forskningsbiblioteksfrågor, till exempel Open Access, digitalisering, RDA och en nationell katalog. FoU-sekreteraren ansvarar också för frågor kring utvecklingsstöd och forskningsinitierande stöd. I uppdraget ingår även att ta fram ett positionspapper som underlag för föreningens framtida insatser inom forskningsbiblioteksområdet. I sin verksamhetsinriktning för 2010 tog styrelsen beslut om en tydligare satsning på forskning och utveckling samt på internationellt samarbete. Senare avsattes medel för utvecklingsstöd samt ett forskningsinitierande stöd, med målet att ge institutionella medlemmar möjlighet att pröva framåt-syftande och nyskapande satsningar. Dessa satsningar har i stor utsträckning kommit forskningsbiblioteksområdet till del.

Även om inte alla frågor som behandlas kan påräkna samma intresse av alla medlemmar, har det varit en styrka att kunna företräda hela biblioteksområdet. En styrka är också att föreningen har en långsiktigt god ekonomi. Föreningens finansieringsstrategi sedan 2010 syftar till i princip "evig" verksamhet genom att föreningen inte ska göra av med mer pengar än vad man får i avkastning av kapitalet. Denna princip ska tillämpas över tid. Svensk biblioteksförenings förutsättningar att verka för att synliggöra, bevaka och utveckla svenskt biblioteksväsen är, enligt min bedömning, gynnsamma.

Stort medlemsengagemang

Svensk biblioteksförening är en i högsta grad medlemsburen organisation. Och har så varit alltsedan starten. Föreningens styrka är dess stora medlemsengagemang. En viktig uppgift för mig var att vidareutveckla förutsättningarna. Detta låg till grund för beslutet att er-

sätta specialgrupperna med mer flexibla grupperingar. Nyordningen uppskattades inte av alla. Men min bedömning är att den nya ordningen med utvecklingsråd, arbetsgrupper, expertnätverk mm lett till en ökad medlemsaktivitet. Därom vittnar, tycker jag, det stora deltagandet i de olika grupperna. År 2014 deltog fler medlemmar än någonsin – över 1 400 – i konferenser, träffar och aktiviteter arrangerade av föreningen samt i olika utvecklingsråd, verksamhetsgrupper och expertnätverk. Många institutionella medlemmar ser deltagandet i olika grupper som en form av kompetensutveckling och uppmuntrar bibliotekspersonalen att delta. Den nuvarande strukturen för medlemsengagemang har funnit sina former och kan snabbt fånga upp den kompetens som finns inom medlemskåren. Det finns med andra ord en god beredskap att i tid fånga upp frågor som ligger i tiden.

Att inte släppa taget

Efter cirka tio år som generalsekreterare kan jag konstatera att främjandet av svenskt biblioteksväsen framför allt är ett långsiktigt och malande påverkansarbete. Man får inte släppa taget. Inte ge upp. Detta gäller i hög grad de frågor som drivits under senare år: bibliotekslagens vara eller icke vara, en nationell bibliotekspolitik, en nationell biblioteksstrategi samt förstas skolbiblioteksfrågan. Vad beträffar den sistnämnda så är den långt ifrån ny. Den har stått på föreningens dagordning sedan 1915. Den har haft starkt verbalt stöd i många sammanhang. Däremot har det varit trögare att omsätta ord till handling. Den nya skollagen är ett steg framåt. Men det räcker inte. Tillsammans med andra aktörer, bland andra Nationella Skolbiblioteksgruppen och DIK-förbundet, ska föreningen fortsätta att driva på. Vi ger oss inte förrän alla elever har tillgång till välutrustade och bemannade skolbibliotek.

Vad beträffar de tre förstnämnda frågorna har påverkansarbetet gett snabbare resultat. Frågan om ett eventuellt avskaffande av bibliotekslagen avfördes snabbt från dagordningen. Inte minst, tror jag, på grund av

föreningens insatser. I stället fick vi en ny bibliotekslag, där föreningen fick gehör för flera av sina synpunkter. Till exempel gav det ihärdiga åberopandet av Unesco:s folkbiblioteksmanifest resultat. När föreningen för cirka tio år sedan lanserade frågan om en nationell bibliotekspolitik möttes detta inte enbart av jubel. I dag är begreppet ”nationell bibliotekspolitik” vedertaget. Detsamma kan sägas om föreningens insatser för att få acceptans för en nationell biblioteksstrategi. Initialt avfärdande och skepsis har efterhand övergått till acceptans.

Värdet av en mötesplats

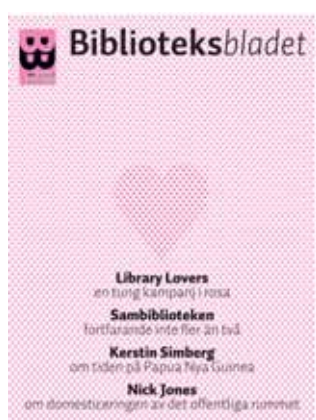
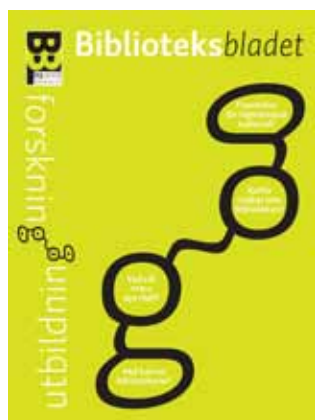
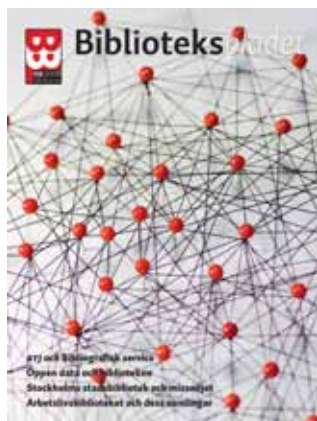
Vad som också blivit tydligt för mig är hur viktigt det är för biblioteksvärlden att ha en gemensam träffpunkt. Föreningens årsmöten har alltsedan starten fungerat som gemensam mötesplats för dem som arbetar vid de stora universitets- eller stadsbiblioteken liksom för dem som verkar vid mindre och ofta – i förhållande till storstadsområdena – avlägset belägna bibliotek. Vid förra sekelskiftet var kommunikationerna kostsamma och långsamma. Trots detta ökade årsmötesdeltagandet stadigt. Jag tror att detta visar att biblioteksvärlden tidigt insåg värdet av en gemensam mötesplats. Jag tror också att föreningens årsmöten spelat en långt viktigare roll än enbart som forum för formella beslut.

Framför allt tror jag att föreningens årsmöten haft en avgörande roll för att stärka en yrkesgemenskap och en professionell identitet. Vid tiden för föreningens bildande saknades alternativ. Under lång tid kom årsmötena att betraktas som årets begivenhet. Under 1970- och 80-talen kulminerade deltagarantalet med som mest runt 700 deltagare. I dag finns många aktörer inom mötesbranschen. Trots detta lockar Biblioteksdagarna årligen runt 500 deltagare. Det är färre än vad som var fallet under rekordåren. Min slutsats blir ändå att de årliga sammankomsterna fortsatt spelar en mycket viktig roll, inte enbart för sitt professionella innehåll utan minst lika mycket som det kitt som håller ihop de svenska biblioteken.









Förening och tidning i förändring: BBL 2000–2014

Annina Rabe

Millennieskiftet innebar en omvälvande förändring för Sveriges Allmänna Biblioteksförening, och därmed också för dess tidskrift. En helt ny biblioteksförening vid namn Svensk biblioteksförening var på väg att bildas. Sammanslagningen mellan SAB och SBS, Svenska bibliotekariesamfundet, hade diskuterats en tid och var nu ett faktum - även om den formella sammanslagningen inte skulle äga rum förrän vid årsmötet i april 2000. Två i flera avseenden mycket disparata bibliotekskulturer skulle sammansmälta. Samtidigt som de skulle behålla sin respektive egenart, och fortsätta driva sina egna frågor.

Ny förening – nya utmaningar för BBL

Svenska bibliotekariesamfundet hade också ett informationsorgan; *Bibliotekariesamfundet meddelar*, som var mindre och till sin karaktär ett mer renodlat medlemsblad än BBL. Vid sammanslagningen beslöts det att lägga ner ”SBS meddelar” och fortsättningsvis bedriva all information i Biblioteksbladet. Detta ställde av förklarliga skäl också nya krav på Biblioteksbladet. För även om tidskriften redan tidigare haft som målsättning att spegla både folk- och forskningsbiblioteksvärlden hade tonvikten ändå främst legat på folkbiblioteksfrågorna. Nu fick BBL öka mängden artiklar om forskningsbibliotek avsevärt. Och den stora utmaningen bestod i att göra de ofta ganska komplicerade – inte minst tekniskt – forskningsbiblioteksfrågorna åskådliga och tillgängliga även för en läsekrets utanför forskningsbiblioteksvärlden. Att hitta rätt nivå är varje facktidskrifts viktiga och svåraste uppgift, och nu blev det viktigare än någonsin för BBL att såväl folk- och forskningsbibliotekskariéer skulle känna sig inkluderade i tidskriften.

Tvåtusentalets första BBL-nummer innehöll följaktligen en omfattande enkät där röster från olika håll i biblioteksvärlden gav sin syn på den nya biblioteksföreningen som skulle bildas. SAB:s olika kommittéer uttalade sig samt viktiga företrädare för forskningsbiblioteksvärlden. Idén om sammanslagning togs inte enbart emot positivt och både från folk- och forskningsbibliotekssidan uttrycktes det farhågor om att de egna frågorna skulle hamna i skymundan. Flera inlägg betonade också den fundamentala skillnaden som uppstår i och med att folk- och forskningsbibliotek har olika huvudman. Medan folkbiblioteken behöver driva sitt lobbyarbete gentemot kommunpolitiker har forskningsbiblioteken med staten som huvudman andra förutsättningar, menade man.

”Folkbibliotekens beroende av sina enskilda kommunpolitiker har ju ingen motsvarighet bland forskningsbiblioteken. När vi inte har våra politiker som

lyssnar på oss och deltar i våra debatter, tenderar vårt arbete att bli rena skuggboxningen”, skrev t ex Karin Löfdahl, dåvarande informationschef vid Stockholms stadsbibliotek. ”Organisationsskissen visar en alltför stor slagsida åt de vetenskapliga biblioteksfrågorna”, skrev Kristina Andersson för SAB:s skönlitterära kommitté. Hon framhöll att frågorna om skönlitteratur och folkbildningsarbete måste finnas med för att attrahera folkbiblioteksintresserade och anställda.

Och Margareta Törngren, biblioteksråd vid Kungliga biblioteket, betonade att fusionen mellan de två föreningarna skulle innebära krav på en betydande omställningsprocess: ”Det var inte länge sedan avståndet mellan folk- och forskningsbibliotek var mycket långt. När jag flyttade över från folkbibliotek till universitetsbibliotek hösten 1990 kommenterades det: ’har du gått över till fiendeläget?’”. Fördomarna blomstrar fortfarande med anledning av samgåendet mellan de olika föreningarna”, skriver hon och påpekar att rädslan för att bli undanskuffad och utmanövrerad finns i lika hög grad hos båda sidorna. Trots detta ser Margareta Törngren i slutänden ljus på den nya biblioteksföreningens tillblivelse, även om den kräver en ”förmåga att slopa revir och tänka gränslöst”.

Namnfrågan visade sig vara en annan het potatis. Det föreslagna namnet: ”Svensk biblioteksförening” föll inte alla i smaken, och detta blev en utdragen debatt som till stora delar fördes i BBL. Flera röster menade att namnet framstod som exkluderande för medlemmar av andra nationaliteter och några hävdade till och med att det hade en obehagligt nationalistisk klang. ”Ändra namnet till Sveriges biblioteksförening så alla nationaliteter känner sig som en del av organisationen!” skrev till exempel Gunvor Alexandersson, ordförande i SAB:s vårdbibliotekskommitté. Detsamma ansåg Lars G. Andersson, som i ett debattinlägg med titeln ”Blott Sverige svenska krusbär har” menade att man inte kunde bortse från den nationalistiska bismak som ordet ”svensk” beklagligt nog har fått. Han fick svar från dåvarande generalsekreteraren Christina Stenberg, som menade att den negativa eller rentav

nationalistiska laddning som ordet fått bäst bekämpas med att använda ordet ”i positiva sammanhang, t ex som namn på en demokratisk biblioteksförening”. Och vid årsmötet i Malmö våren 2000 klubbades så den nya föreningen igenom, och namnet Svensk biblioteksförening röstades fram med två tredjedelars majoritet.

Digitala motorvägar, informationsarkitekter och e-böcker

Vid en genombläddring av det tidiga 00-talets BBL kan den uppmärksamme notera att ”internet” från och med millennieskiftet stavas med liten begynnelsebokstav. Det kanske inte framstår som någon revolutionerande förändring, men kan ändå sägas vara en symbol för att den tekniska medvetenheten skärptes, både inom biblioteksföreningen och i dess tidskrift. Samgåendet med SBS och inkludering av forskningsbiblioteken hjälpte sannolikt till att skynda på den utvecklingen. Jämfört med folkbibliotek i allmänhet var forskningsbiblioteken vid den här tiden betydligt mer teknologiskt och digitalt utvecklade. Vid tiden för millennieskiftet stod hela biblioteksvärlden inför en allt snabbare eskalerande teknisk revolution.

Folkbiblioteket skulle vara ”en spjutspets i IT-samhället”. Man skulle ”surfa på de digitala motorvägarna”. Bibliotekarierna skulle inte längre vara bibliotekarier utan ”informationsarkitekter”, eller rentav ”cybrarians”. Andra, något mer verksamhetsanknutna benämningar, var ”systembibliotekarier” eller ”IT-bibliotekarier”. Det fanns ett övermod i den tidiga familjen Jetson-retoriken kring IT-utvecklingen som idag nästan känns lite rörande. Att studera hur den nya teknikutvecklingen speglats i BBL under slutet av 1900-talet säger något om den initiala inställningen till den omvälvning som i synnerhet folkbiblioteken stod inför. Kommunikationsminister Ines Uusman må ha varit felciterad angående det här med att ”internet är en fluga”, men många anade verkligen inte vilken förändring den nya teknologin skulle innebära; inte minst för biblioteken. BBL gjorde sitt bästa för att spegla den

snabba utvecklingen – redan i mitten av 90-talet anlätades t ex dåvarande IT-bibliotekarien Ola Gustafsson från Norrköpings stadsbibliotek som fast krönikör i IT-frågor. Namnet på krönikan? ”IT-iden...” Ja, ni förstår väl: IT – i tiden.

Under 00-talet stod det emellertid klart att det världsomspännande Nätet behövde speglas mer detaljerat i tidningen, och inte bara i krönikeform. En ny avdelning med namnet ”Nätnyheter” infördes. Där skrev skribenten Ingmar Lindmark om allt möjligt från nätets värld. Idag, när vi är vana vid att nätet är ett självklart medieredskap bland alla andra, framstår det kanske som lite komiskt att ha en avdelning speciellt avgränsad för ”internetnyheter”, men den låg helt rätt i tiden. I nätets ungdom fanns det många frågetecken och sidan var mycket uppskattad.

I forskningsbiblioteksvärlden hade digitaliseringen kommit betydligt längre och här brottades man med andra frågor än vad som stod att finna på internet. Det handlade bland annat om licensavtal, om fulltextdatabaser, lagrings- och arkiveringsfrågor. I BBL nr 8:2005 skriver t ex Martin Aagård om den kraftiga expansionen av elektronisk text på landets forskningsbibliotek. För första gången, enligt KB-statistiken över forskningsbibliotek, var antalet nedladdade dokument fler än de utlånade pappersböckerna – och dessutom en miljon fler. Frågor om licensavtal och tillgängliga databaser blev ett återkommande ämne i BBL – i synnerhet efter sammanslagningen mellan biblioteks-föreningarna. När det gällde e-böckernas inträde på folkbiblioteken och de nya frågeställningar detta medförde, skulle det däremot dröja ännu några år. Men i början av 2010-talet blev det en av folkbiblioteksvärldens viktigaste och mest svårlösta frågor, och den är i skrivande stund alltså under diskussion – inte minst i Biblioteksbladet.

Att släppa in omvärlden – från medlemstidning till granskande bibliotekstidskrift

I slutet av 1990-talet, i och med chefredaktören Marianne Steinsaphirs tillträde, genomgick Biblioteksbladet något av en kursändring. Tanken var, med den dåvarande styrelsens fulla stöd, att utveckla tidskriften från ren medlemstidskrift till en fristående tidskrift som journalistiskt skulle granska biblioteksbranschen, även ur en kritisk synvinkel. Samtidigt skulle den förstås också fortsätta att fungera som ett medlemsorgan där man skulle informera om och spegla föreningens verksamhet. Det blev av stor vikt att hålla reda på vem som var avsändaren – dvs tydligt separera föreningsmaterialet från resten av tidningen. Namnet på denna nya avdelning blev ”Föreningsnytt”, och är i skrivande stund fortfarande en viktig del av tidningen, alltså i en egen från det övriga materialet avgränsad avdelning. Numera under namnet Aktuellt.

En uttalad ambition med tidningen var att också försöka öppna biblioteksvärlden gentemot resten av kulturvärlden. Under flera år bjöd BBL in en gästkrönikör till varje nummer. Det kunde vara författare, kulturjournalister, debattörer eller andra kulturpersoner. Uppdraget var fritt, men ämnet skulle förstås vara bibliotek.

Efter en tid konstaterade redaktionen dock att krönikorna som kom in var märkligt likriktade. I stället för de debatterande, vassa krönikor man hoppats på inkom en oändlig mängd krönikor med ungefär samma tema: variationer på ”jag minns min barndoms bibliotekarie”. Fina vittnesmål om framför allt folkbibliotekens oändligt stora betydelse, men som snart blev en ganska enahanda läsning. Biblioteken var helt enkelt för älskade för att någon skulle vilja ösa något annat än kärlek över dem! Gästkrönikorna lades därför ner efter några år. I stället infördes under den nya chefredaktören Henriette Zorn fasta krönikörer med tydlig anknytning till biblioteksvärlden; som t ex författaren

och bibliotekschefen Christer Hermansson eller den skrivande bibliotekarien Nina Frid. Under alla år har det efterlysts ”mer debatt” i BBL – från redaktion, föreningsstyrelse och omvärld. En del har det blivit, men debatter har visat sig vara svåra att få till. Delvis beror det säkert på tidskriftens frekvens – det är lättare att föra en debatt när man slipper vänta en månad på nästa inlägg. En annan orsak kan vara en relativt utbredd försiktighet inom bibliotekskåren. Och även om många har blivit bibliotekarier av en grundläggande kärlek till språk är det inte ett skrivande yrke, så det är kanske inte helt förvånande att antalet skrivande bibliotekarier är förhållandevis litet. Ytterligare en anledning är att omvärldens syn på bibliotek nästan alltid är renodlat okritisk och positiv. Några gånger har det dock hettat till i debatten även i BBL, och då oftast under den återkommande vinjetten ”Debatt och kommentar”. Frågor som fått känslor att svalla är t ex entreprenadfrågan, huruvida folkbibliotek kan/bör drivas på entreprenad, och på senare tid e-boksfrågan. Samt förstås, mer interna frågeställningar som rör föreningen.

En annan omstridd fråga på 00-talet var försäljningen av BTJ. Vid årsmötet 2003 fattades beslutet med 2/3-dels majoritet att sälja föreningens aktier i BTJ för 325 miljoner kronor. Detta speglades omfattande i nummer 2003:4 av BBL där också många kritiska röster kom till tals. ”Jag anser att BTJ skulle kunna fortsätta spela en viktig roll för biblioteksutvecklingen om styrelsen var intresserad av att finna nya former för ägarinflytandet”, sa en av de skarpaste kritikerna mot försäljningen, Lena Lundgren, i en artikel av Henriette Zorn.

Föreningens andra viktiga frågor, som t ex kravet på en nationell bibliotekspolitik, har också speglats i BBL, både på föreningsidorna och i resten av tidningen. Ett led i det sena 90- och 00-talets strävan att göra tidskriften till ett självständigt nyhetsorgan har varit en ökad användning av professionella journalister. Det har ökat kvaliteten på texterna, men också gett ett ofta välbehövligt utifrånperspektiv, då biblioteksvärlden i likhet med alla branscher har en tendens att bli ganska

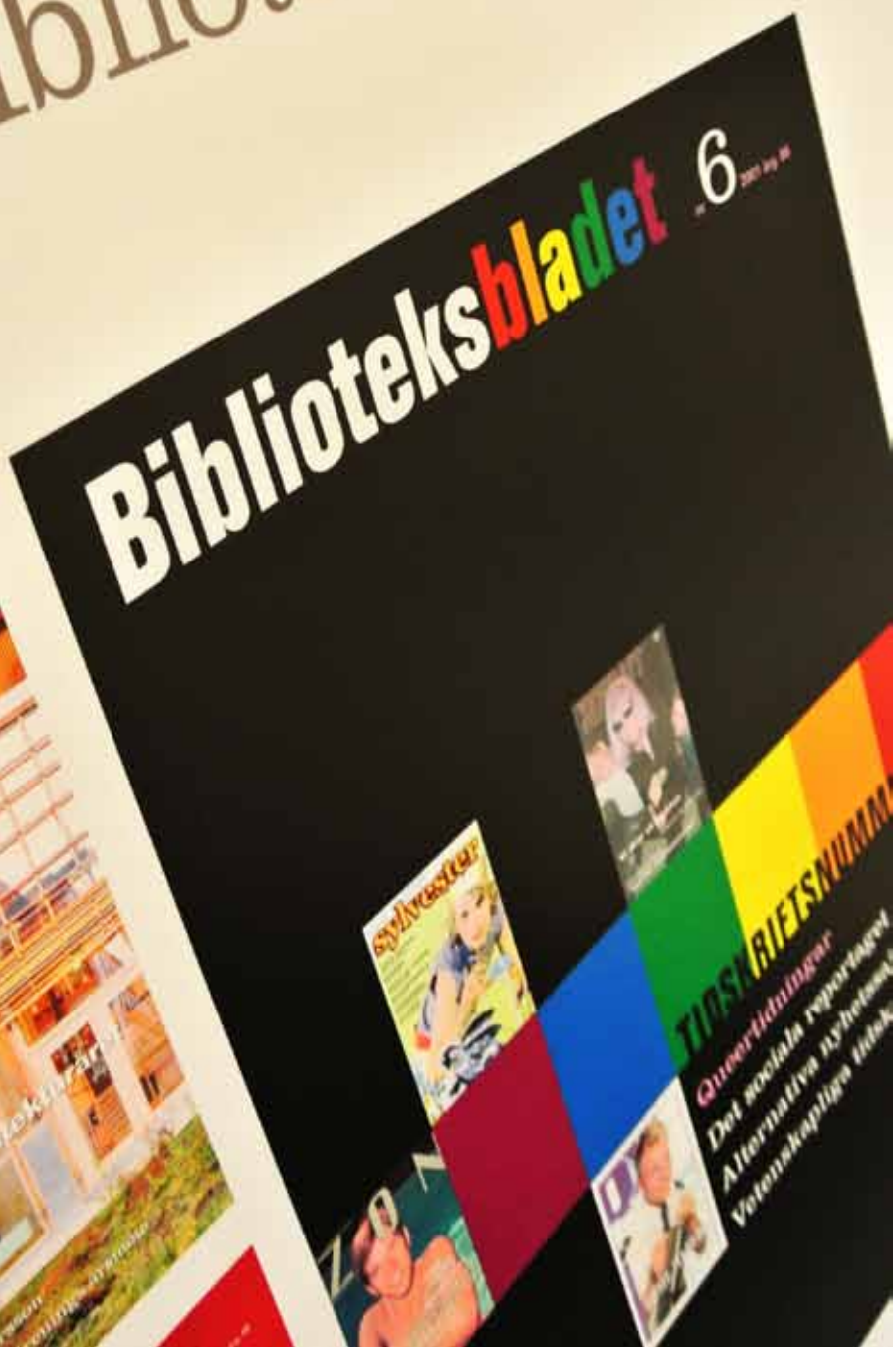
intern. Inte minst när BBL har gjort mer obekväma granskningar har det varit värdefullt att använda sig av välrenommerade journalister som står utanför redaktionen och biblioteksvärlden. I och med att tidningen blev självständig och mer journalistisk vässad blev den också mer läst utanför biblioteksvärlden. Den citerades ofta på kultursidor, och ett flertal gånger har nyheter från BBL ”stulits” och gjorts om i större tidningar.

Själv kom jag till Biblioteksbladet 1994 som ung och nybliven journalist och fick där lära mig allt om hur det går till på en mindre redaktion. Som anställd blev jag kvar till 2002, därefter har jag som frilans fortsatt att skriva för BBL. Jag har sett, och förhoppningsvis också varit lite delaktig i, hur BBL har följt föreningens utveckling: att bli betydligt mer utåtriktad och orienterad gentemot det omgivande samhället. När jag började arbeta på BBL var bibliotek sällan omskrivna eller debatterade i riksmidia – idag är situationen en helt annan. Det är till viss del förstås föreningens, men också, vill jag tro, BBL:s förtjänst. Även om generalsekreterare och styrelseordförande givetvis också varit aktiva i media, skänker det ökad trovärdighet för en förening att hålla sig med en obunden tidskrift.

Samtidigt som det varit viktigt att behålla känslan av att BBL är en tidskrift för Svensk biblioteksföreningens medlemmar, har det, i alla fall från slutet av 1990-talet, varit av största betydelse att också värna om dess oberoende. Den svåraste utmaningen för en förenings-tidskrift är förhållandet gentemot uppdragsgivaren och trovärdigheten inför medlemmarna. Ibland har tidningen gått på tvärs och varit obekväm. Bedrivit journalistik helt enkelt. Det har säkert retat upp en och annan, men det är också det som skiljer en oberoende tidskrift från en ren informationsprodukt. Men även om BBL och dess roll ibland har varit under diskussion, så har föreningsstyrelsen under min tid alltid stöttat idén om tidningen som ett självständigt och oberoende organ. Det är glädjande att se att medlemmarna under åren i enkät efter enkät har hållit fram BBL som ett av de viktigaste skälen till att vara medlem i Svensk biblioteksförening.

Biblioteksbladet –

bevakar och granskar
biblioteksvärlden





Framtidssäkra föreningen: Mot de nästa hundra åren!

Inga Lundén

För hundra år sedan samlades ett antal bibliotekarier, mest män, för att bilda Sveriges Allmänna Biblioteksförening. Undrar hur de tänkte sig att de skulle se ut hundra år senare? Vi kan känna igen oss i de frågor som dryftades där i Lund 1915. Kan vi ens föreställa oss vad som sägs på årsmötet 2115?

Hur ser biblioteken ut då? Bibliotek är en urgammal företeelse, men folkbiblioteken är inte mycket äldre än föreningen. Forskningsbiblioteken får digitala vingar i samma takt som den digitala utvecklingen. Finns biblioteken om hundra år, om trettio år? Vad krävs av biblioteksföreningen för det? I den nuvarande place-ringspolicyn för Svensk biblioteksförening stadgas att föreningen ska tillförsäkras ett evigt liv. Styrelsen ska bara använda avkastningen på kapitalet i sin budget. På mötet i maj 2014 tog styrelsen upp en kort filosofisk-ekonomisk fråga om evigt liv. Ska föreningen prioritera evigt liv, om bibliotekens överlevnad är hotad? Vilket värde har biblioteksföreningen utan bibliotek?

Hot och möjligheter

Vilka är de största hoten mot bibliotekens framtid? frågade biblioteksföreningens styrelse sina medlemmar under en turné 2012–13. Bland 70 svar är här några få men återkommande.

- Älskade men inte använda, en angelägenhet för de få.
- Konkurrenten från det nya medielandskapet och ändrade medievanor.

- Splittring, människor får allt svårare att koncentrera sig.
- Blindhet. Att inte våga utmana våra egna föreställningar om bibliotek.

Men det finns möjligheter, om vi förmår se sanningen i vitögat och ta vara på dem:

- Det nya medvetandeskapet - nya arenor, nya medier, nya användare.
- Samarbete med andra, ökar kompetens och räckvidd.
- Starkt varumärke att fylla med nytt innehåll, ökad närvaro, modet att synas.
- Ännu större ”medborgarstödsfunktion” genom den digitaliserade framtiden.

Med blodad tand och stor nyfikenhet sökte sig Svensk biblioteksförening utanför den egna medlemskretsen för att finna en strategi för överlevnad och framgång för såväl bibliotek som förening, med sikte på nästa hundraårsjubileum. Eller åtminstone hundraårsfirandet.

Trender och tankar

Backspegeln är ett fantastiskt instrument för att veta hur man skulle ha handlat. Där ser man varningstecken. För att se varthän det bär krävs att vi analyserar de trender som är synliga. Det är ett uppdrag för alla biblioteksföreningar.

2013 kom biblioteksföreningarnas förening IFLA med sin trendrapport *Riding the Waves or Caught in the Tide?*. Den har sedan dess diskuterats i ett 30-tal länder och är en del av IFLA:s program Building Strong Library Associations.

Året därpå lanserade Svensk biblioteksförening en trendspaning tillsammans med Kairos Future, med syfte att ge ”en genomarbetad framtidsbild och ett underlag för en strategi för bibliotekens framtida roll.” I vilken samhällskontext kommer biblioteken att verka 2025? Båda rapporterna tar fasta på utvecklingen i bibliotekens omvärld, och pekar därmed indirekt ut möjliga riktningar för biblioteksföreningarna.

Vad av det som har hänt de senaste hundra åren har påverkat biblioteken mest? I Sverige? Demokratiseringen av lärandet och utbildningen? De nya mediernas intåg? Internet? Förändrade kommunikationsmönster? Informationstillväxten, hastigheten på denna tillväxt och den möjliga tillgången till i princip allt? Och om vi tycker att de största förändringarna har ägt rum de senaste 20 åren, hur ser då hastigheten framåt ut?

Några siffror från OECD i IFLA:s trendrapport: Under tre år, 2008–11, skapades mer digital information än all tidigare sparad information någonsin och trafiken på internet har ökat 13 000 procent under de senaste tio åren.

Demokratiserar och begränsar

Ta detta påstående från IFLA:s trendrapport: ”Ny teknik kommer både att demokratisera och begränsa vem som har tillgång till information.”

Det är politik, teknik, ekonomi och fantasi på samma gång. Information är idag lätt att dela, svår att äga. Nya hinder för öppenhet och åtkomst byggs upp, men bryts strax ned.

Möjligheten att dela kunskap och skapade verk stod i fokus för Statute of Anne, den första copyright-lagstiftningen från 1710. Idag är det hög tid för ännu en version, med samma syfte. Många försvarar den nuvarande ordningen med alla till buds stående resurser. Svensk biblioteksförening tar ställning för den fria tillgången till information, i enlighet med paragraf 19 i FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna.

Frågan kompliceras ytterligare av att gränserna mellan producenter och konsumenter av information är allt otydligare. En mängd konstnärer skapar nya verk av bitar av tidigare, är det stöld eller konstnärlig kreativitet? Är informationen dessutom automatgenererad av en dator, vem är då upphovsmannen? Idag är det inte upphovsmannen utan mellanhanden som tjänar mest på affären, medan de enda givna konstanterna i framtiden är författaren och läsaren. Och läsaren som medskapare till författaren som mottagare av ny inspiration och återföring av ny kunskap. Nya affärsmodeller och en relevant lagstiftning kommer att växa fram. Också den här diskussionen behöver biblioteksföreningen föra å branschens vägnar.

En verklig tillgång till information och dess integrering till kunskap kräver en hel del mer av mottagaren idag och imorgon än igår. Det första hindret att övervinna är tekniken. Det gäller att ha tillgång till datorer och nät, men också att behärska tekniken. Nästa hinder handlar om att sovra, värdera och förstå. Den gamla källkritiska frasen ”Vem säger vad till vem, i vilket tänkbart syfte och i vilken situation?” har förnyad aktualitet. Hur lär man sig att känna igen information som har ett politiskt eller kommersiellt ärende?

Inte undra på att såväl Unesco som biblioteksförningarna betonar bibliotekens roll som förmedlare av media- och informationskompetens (Media and Information Literacy). Sådan kompetens spelar en avgörande roll på viktiga vardagsområden som hälsa, utbildning och arbete. Men också på förmågan att utnyttja sina demokratiska fri- och rättigheter.

Förändrar och förstör

IFLA: "Den globala informationsekonomin kommer att förändras av ny teknik." Och inte bara den globala; det är smärtsamt också för lokala förlag, bokhandlare och bibliotek. Biblioteksförningen, såväl som Förläggare- och Bokhandlareförningen, kan underlätta genom att skapa en beredskap genom global nyhetsrapportering och lokal analys. De enkla frågorna är oftast de bästa: Vad är det som händer, egentligen? Varför händer det? Hur påverkar det oss?

Tänk bara vad som hänt oss och våra kommunikationsmönster de senaste fem åren. Man räknar med en explosionsartad tillväxt av inbyggda nätsensorer i vår närhet, i vår vardag. Ska biblioteken bygga in intelligens i talande väggar och tänkande hyllor eller ska/kan man vara en frizon? Tänk 3D-printrar och automatgenererad översättning. Kommer biblioteken även i fortsättningen att vara allmänhetens "guide till galaxen"?

Demokratiserar och undergräver

"Nätbaserad utbildning kommer både att demokratisera och undergräva globalt lärande", påstår IFLA. Det innebär ett "diversifierat bildnings- och kunskapsperspektiv" och "demokratiserat lärande och skapande", säger Svensk biblioteksförning och Kairos. I det sammanhanget kan biblioteken antingen marginaliseras eller kliva fram som "en partner i vardagslärandet". I forskning och publicering. Om lärosätet ligger på andra sidan jordklotet är förmodligen biblioteket virtuellt. Det närmaste biblioteket på plats kan ta rollen som en plats för koncentration och möten.

När tillgången till utbildning från prestigeuniversitet på nätet via MOOC (Massive Open Online Courses) blir överkomlig och tillgänglig för många fler, kommer man enligt en spådom i IFLA:s trendrapport, att inom en nära framtid nå fler studerande än alla världens nuvarande universitet. Är biblioteket där inbäddat i kunskapsmaterialet? Med forskares mödor och resultat fritt tillgängliga att bygga vidare på, enligt Open Access.

Nya strategier för livslång individ- och situationsanpassad utbildning erkänner också värdet av informellt lärande och validerar kunskap och färdigheter vunna utanför skolbänken. Kompetens, hur man kan använda sin kunskap, blir viktigare än formella examina. Folkbibliotekens roll som studiemiljö och kompetenskluster får renässans. Betydelsen av sömlöst samarbete mellan bibliotek för den lärande är avgörande. En gemensam förening för de olika bibliotekstyperna kommer att visa sig allt viktigare.

Komplext och förenklat

"Hyperuppkopplade samhällen kommer att lyssna på och stärka nya röster och grupper", enligt IFLA. "Samhällsinstitutionerna ifrågasätts och omvandlas", spår biblioteksförningen och Kairos. Tillfälliga allianser och aktionsgrupper bildas och de traditionella partierna och institutionerna måste lyssna. En hundra år gammal förening kan spela en skarp roll genom att använda sig av den mest effektiva kommunikationen.

Tekniken är varken god eller ond. Den lånar sig till att stärka nya röster och engagemang i samhällsfrågor. Lika väl som den möjliggör nätbrottslighet, terrorism och extremism. Demokratin vinner på större transparens, öppenhet och tillgång till offentlig information. Större delaktighet kring beslut ger trovärdighet, också mellan valen. Men insyn kan också vändas och i andra änden finns samhällets massövervakning. Nätkommunikation stärker enfrågepartier, med enkla budskap i twitterformat. Komplexa frågeställningar som en del i en helhetspolitik riskerar att förlora mark.

Ett erbjudande om det eftertänksamma, för läsandet, lärandet och reflektionen, kan vara bibliotekens bidrag till en hållbar demokrati. Biblioteksföreningen kan synliggöra det erbjudandet.

Öppenhet och integritet

”Gränserna för personlig integritet och dataskydd kommer att omdefinieras”, säger IFLA. Redan idag förstår många unga inte vad man menar när man pratar om integritet. Med viss rätt, hävdar man, att den har man sålt ut för länge sedan. I utbyte mot säkerhet och bekvämlighet. Storebror följer varje steg, vare sig han är ett bolag eller en stat. Massövervakning är legio. Här har ALA, American Library Association, satt ned foten och manar till uppvaknande och vaksamhet. Glädjen och entusiasmen över att kommunicera, engagera sig, skapa nytt och dela med sig på nätet, kan komma att grumlas av insikten hur allt detta kan användas kommersiellt eller av myndigheter i helt andra syften. Ett digitalt fotspår kan vara omöjligt att sudda ut.

Framtidssäkra föreningen

En spaning från trendspaningarna skulle kunna ge biblioteksföreningen följande viktiga samtids- och framtidsuppgifter:

- Försvara människors tillgång till information och kunskap.
- Vara delaktig i skapandet av en relevant copyright-lagstiftning.
- Föra fram betydelsen av media- och informationskompetens.
- Omvärldsbevaka och trendrapportera fortlöpande.
- Föreina bibliotekstyperna för sömlös användning i lärande och utbildning.
- Synliggöra bibliotekens roll för komplexitet, eftertanke och hållbar demokrati.
- Använda den senaste kommunikationstekniken.
- Medvetandegöra människor om hoten mot integriteten och risken för outplånliga digitala fotspår.

Backspegel och framtidsvisare

Nå, om framtiden vet man bara en sak med säkerhet, den blir inte som man tänker sig. Den som ser in i kristallkulan ser alltid fel. Å andra sidan är det de som vågar sig på att sia, som påverkar framtiden. Därför kan en blick i biblioteksföreningens backspegel vara intressant. Har våra tidigare kollegors utsagor någon relevans idag?

”Så var det något om framtiden. Vågar man uttala sig om den? Ja, en önskan om att den verksamhet Sveriges biblioteksfolk fått sig anförtrodd måtte bli bestående och alltmer utvecklas till nytta och glädje för vårt land och dess invånare och att de ekonomiska förhållandena bli sådana att såväl staten som de enskilda samhällena måste kunna lämna verksamheten härför erforderligt ekonomiskt stöd samt att vi ej må förtröttnas i vårt arbete även om svårigheter ej kunna undvikas.” Som Nils Genell har de flesta biblioteksmän dristat sig att uttrycka sina framtidsönsknings för biblioteken och biblioteksföreningen sedan dess start 1915. Mer av samma, fast bättre.

Tala utåt och inte bara inåt

2000-talets diskussioner om biblioteksföreningens roll har pendlat mellan den faktaspäckade diplomatens och den sabeltandade lobbyistens. Som ett resultat av en landsomfattande medlemsturné, där regionföreningarna var värdar, antog årsmötet 2012 en verksamhetsinriktning som förenar medlemmarnas förväntningar i ett antal uppdrag: Att förena, synliggöra, bevaka, utveckla och engagera. Det är balansen mellan dessa uppdrag, mellan kraften inåt mot medlemmarna och utåt som opinionsbildare och beslutsfattare, som avgör vilken roll föreningen kan spela.

Lyssna till bibliotekskonsulenten Greta Linders analys av biblioteksföreningens viktigaste framtida uppgifter. Hennes bidrag är skrivet mitt under brinnande krig, till föreningens sekreterare Nils Genell, som sammanfattade de första 25 åren.

”Vi stå av allt att döma inför en period av försvar, ej av expansion, i varje fall om man tänker på den ekonomiska ramen för vårt arbete. Gäller det verksamhetens intensitet kan däremot förhållandet bli ett helt annat. Att anspråken på biblioteken ökas under krisperioder, det ha vi själva vid flera tillfällen erfarit, och budskapen från våra grannländer under de fruktansvärt påfrestande tider de genomleva, tala samma språk. Det stundar alltså tider, då det kommer att bli mycket svårt att få debet och kredit att gå ihop”.

”Det är nog i det sammanhanget jag har kommit och tänka på en uppgift för SAB, som nog tidigare diskuterats och på intet sätt borde vara endast en kristidsföreläsning, men som kanske vore värd att skjuta i förgrunden just nu. Bibliotekens målsmän behöva i dessa tider mer än eljest hjälp utifrån för att värna de intressen de äro satta att bevaka. Man kan ibland inte värja sig för det intrycket, att de som välja biblioteksyrket gärna höra till de stilla i landet: ”Vi er et stilfaerdigt Folkefaerd”, som det heter i den danska bibliotekssången. Det är i och för sig inte något fel, den yttre stillsamheten kan täcka mycken intellektuell intensitet och socialt patos, som i varje fall i lugna och normala tider ofta når ett väl så gott resultat som en mer utåttriktad praktiskt administrativ läggning. Men det kan innebära en fara, inte minst i vargatider”.

”Man skulle därför vilja försäkra sig om att de som i det allmänna, i kommun, landsting och stat, ha att driva bibliotekens sak och stå rycken inför en i många fall ytterst hård sparsamhetspress verkligen ha till sitt förfogande den initierade kännedom om bibliotekens verksamhet, som nu mer än någonsin kommer att bli oundgänglig. Den är utan tvivel tillfinnandes på många håll, t ex där en styrelse länge och intimt arbetat med sin bibliotekarie. Men det finns alltför många exempel på motsatsen. Och även i de fall, där biblioteken håller sin styrelse väl underrättad, kan det inte nekas, att det ger ökad slagkraft åt argumenten, om de framförs från annat håll”.

Greta Linder föreslår att biblioteksföreningen fastare skulle knyta till sig, och därmed till ”bibliotekssaken”, kommunala och andra förtroendemän som har bibliotekens väl och ve i sin hand. Hon föreslår t ex att man antingen bjuder in sig på andras möten alternativt att man bjuder in till föreningens årsmöte, där man skulle ha en dag för mer professionella biblioteksfrågor och en dag för de större och mer strategiska frågorna.

”Jag förmodar att många av de flitigare mötesdeltagarna ofta måst göra den reflektionen vid åhörandet av mycket av det tänkvärda som där framföres, att det väl låter säga sig men att åhörarna knappast äro de rätta. Församlingen måste betraktas som redan frälst, under det att de hedningar som skulle behöva en omvändelse lysa med sin frånvaro.”

Människor och idéer migrerar

När Greta Linder 1940 talar om grannländerna, talar hon om de nordiska länderna som befann sig i krig eller var ockuperade av nazityskland. Idag är världen både större och mindre. Vi är beroende av varandra politiskt och ekonomiskt och människor tar sin tillflykt och sin familj till områden där man hoppas kunna leva i fred och frihet. Det ställer krav på oss att vara ett stort gemensamt ”vi” som ser likheter och inkluderar olikheter. Det ställer krav på oss att använda vår kunskap och fantasi till insikt och inlevelse om olika levnadsvillkor. Det ställer krav på biblioteken. Och på föreningen. En framtidsspaning handlar minst lika mycket om ett önsketänkande: Vilket samhälle vill vi ha, för våra barn och deras barn? Det samhället måste vi kämpa för redan nu. Det finns en stark motsatt trend, där vi sluter oss, betraktar ”de andra” med misstänksamhet och rädsla, gömmer oss i en filterbubbla av förment trygghet. När starka intressen hotar den fria tillgången till information och kunskap, för alla, nöjer vi oss då med tillgång till ett fåtal, och ser stillatigande klyftorna växa. Vi måste kunna svara när nästa generations kollegor frågar oss, vad hände? Varför reagerade ni inte medan tid var?



DÖTID I TUNNEL- BANAN?

Ladda ner Hamlet eller
någon annan klassiker
i Radioteaterbiblioteket:
sverigesradio.se/radioteatern
eller i vår app Sveriges Radio Play

P1
sverigesradio



Svensk
biblioteksforening



LÄRARNAS
RIKSFÖRBUND

Foto: Anders & Pernis



Hälften av Sveriges elever saknar ett bemannat skolbibliotek. Samtidigt sjunker elevernas läsförmåga och läsförståelse – trots att skollagen anger att alla elever ska ha tillgång till ett skolbibliotek. Den politiska retoriken har utvecklats till att sätta skolans förutsättningar i centrum istället för elevens behov. Vi vet att skolbibliotek bemannade med kompetenta bibliotekarier är en viktig resurs för elevers lärande och utveckling. Nu är det dags att sluta prata, ge Sveriges elever tillgång till den pedagogiska resurs de har rätt till!

Läs mer i vår nya rapport om skolbibliotek som finns att hämta på vår webbplats. Svensk Biblioteksforening lyfter fram skolbibliotekens betydelse för elevers och studenter läsfärdighet på två seminarier under Almedalsveckan i Visby:

Vad händer egentligen med läsningen?
Måndag 1 juli, kl. 13.00 - 15.00
Science Park, Strandgatan 1. Arr: Dyslexiförbundet

Ett lästift för Sverige - Från ord till handling!
Tisdag 2 juli, kl. 08.00 - 09.30
Hamnplan 5. Arr: ABF

SVENSK BIBLIOTEKSFÖRENING
www.biblioteksforeningen.org
@SvBib



Foto: Elisabeth Ohlson Wallin



Foto: Robert Paramak



VÄLKOMMEN TILL ETT SAMTAL OM KULTUR OCH YTTRANDEFRIHET!

ACK SVERIGE, DU SKÖNA

Fotografen Elisabeth Ohlson Wallin samtalar
om sin nya bok med Svensk biblioteksforenings
ordförande Calle Nathanson.

Onsdag 2 juli klockan 20.00-21.00
Almedalsbiblioteket



Svensk
biblioteksforening

biblioteksforeningen.org
@SvBib



Almedalsbiblioteket
kunskap & lust



Viktiga år i biblioteksförningens historia

1908

En kommitté tillsattes i syfte att bilda en biblioteksförning i samband med den första kursen för läroverksbibliotekarier.

1911

En ny kommitté tillsattes vid flickskolemöte i Falun som tre år senare ledde till att:

1915

SAB konstituerades i Stockholm 7-9 januari och första årsmötet hölls i Lund 13-14 augusti.

1916

Föreningens utgivning av BBL startade.

1918

BBL beviljades statligt understöd.

1920

Fyra länsavdelningar bildades inom SAB i Värmland, Västmanland, Kalmar och Kopparberg (senare Dalarna). SAB firade 5-årsjubileum.

1921

SBS (Svenska bibliotekariesamfundet) bildades. Länsavdelningar inom SAB bildades i Malmö, Gotland och Kronobergs län. SAB publicerade "Klassifikationssystem för svenska bibliotek".

1925

Utgivningen inleddes av SAB:s serie av bibliotekshandböcker.

1926

SAB höll den första bibliotekskursen för stadsbibliotek och större folkbibliotek. Det första Nordiska biblioteksmötet hölls i Hindsgavl Danmark.

1927

Västra Sveriges länsförning bildades inom SAB.

1930

SAB blev medlem i IFLA. Sverige fick en ny biblioteks-författning och en central biblioteksfunktion (med två konsulenter) vid SÖ. Uppland blev ny länsavdelning i SAB.

1933

SAB framställde de första tryckta katalogkort. FUV:s (Folkbibliotekens utländska vandringsbibliotek) verksamhet startade.

1936

BFC (Bibliotekens Försäljningscentral) startade i Örebro.

1938

SFF (Svenska folkbibliotekariesföreningen) bildades och SAB överlämnade efterhand lönefrågorna.

1939

Särtryck ur BBL:s recensioner publicerades för första gången. Ångermanland blev en nybildad länsavdelning inom SAB.

1940

SAB firade 25-årsjubileum och en jubileumsskrift av Nils Genell utgavs.

1945

SAB:s stadgar förändrades så att sektioner kunde bildas för att tillvarata särskilda gruppers intressen.

1947

SAB:s expedition flyttade från Stockholm till Lund och Ulla Giertz anställdes på halvtid på föreningens kansli.

1951

BFC i Örebro ombildades till BTJ och flyttades till Lund.

1952

Den första bibliotekarien Lisa-Christina Persson anställdes vid SAB:s kansli.

1960

IFLA-mötet hölls i Lund och Malmö och SAB var medarrangör.



1964

En omorgansan genomfördes där mål och arbetsformer ingick.

1965

SAB fick ett permanent sekretariat och firade 50 år.

1968

Ny organisation i SAB med representantskap, fyra sektioner, specialgrupper och arbetsgrupper.

1970

Ny stadgekommitté tillsattes efter kritik om toppstyrning.

1975

SAB antog ett handlingsprogram.

1980

Riktlinjer för fjärlånegler fastställdes av SAB.

1981

Resolution mot avgifter på boklån antogs vid årsmötet i Kiruna.

1983

Kampanjen Boken 500 år genomfördes i samarbete med KUR, SFF, LO, SKTF, TCO och Sveriges Författarförbund.

1984

Slutrapport lämnades av SAB:s ADB-grupp till styrelsen.

1987

SAB:s kansli flyttade till Norra Latin Stockholm.

1990

IFLA-mötet hölls i Stockholm med SAB som medarrangör.

1991

SBS beviljade samtliga anställda vid forskningsbiblioteken, oavsett anställningsform, medlemskap i SBS.

1994

SAB flyttar till Saltmätargatan.

1996

Den första bibliotekslagen infördes och föreningen hade verkat för dess tillkomst.

1997

Föreningen beslutade att sälja majoriteten av föreningens aktier i BTJ. SAB avsatte 11 mkr till biblioteksforskning.

2000

SAB och SBF går samman till en biblioteksforening.

2001

21 specialgrupper och fem regionforeningar inledde arbetet.

2003

Föreningen fastställde riktlinjer för barnverksamheten.

2003-2004

SAB förvärvar fastigheten på Saltmätargatan.

2005

De 21 specialgrupperna utvärderades och remissbehandlades. Ny § om biblioteksplan i bibliotekslagen som föreningen följde upp i BBL.

2007

Föreningen säljer fastigheten på Saltmätargatan och flyttar till World Trade Center. Ny organisation med nätverk, utvecklingsråd, verksamhetsgrupper och arbetsgrupper. Ett internationellt råd inrättas.

2008

Försäljning skedde av föreningens aktier i BTJ. Library Lovers-kampanjen genomfördes.

2009

Två utvecklingsråd inrättades: ett för att belysa bibliotekens tekniska infrastruktur och ett för driftformer. Beslut fattades om åtta punkter för en nationell biblioteksstrategi.

2010

IFLA-mötet hölls i Göteborg och Svensk biblioteksforening var medarrangör. Beslut fattades om tydligare verksamhetsinriktning för forskning, utveckling och internationellt arbete. Ett utvecklingsråd tillsattes för att arbeta med nationella strategier.

2011

En finansierings- och kommunikationsstrategi fastställdes.

2013

Föreningens ägande i BTJ via Litorina och Ratios avslutades.

2015

Svensk biblioteksforening firar 100 år i Lund.

SAB:s och Svensk biblioteksförnings årsmöten och platser

1915 Lund	1949 Norrköping	1983 Borås
1916 Göteborg	1950 Uppsala	1984 Norrköping
1917 Stockholm	1951 Visby	1985 Falun
1918 Stockholm	1952 Karlskoga	1986 Östersund
1919 Uppsala	1953 Åre	1987 Uppsala
1920 Stockholm	1954 Halmstad	1988 Kalmar
1921 Stockholm	1955 Stockholm	1989 Stockholm
1922 Norrköping	1956 Västerås	1990 Stockholm
1923 Göteborg	1957 Stockholm	1991 Lund
1924 Helsingborg	1958 Malmö och Lund	1992 Umeå
1925 Stockholm	1959 Umeå	1993 Stenungsund
1926 Lund	1960 Karlskrona	1994 Göteborg
1927 Stockholm	1961 Östersund	1995 Göteborg
1928 Stockholm	1962 Falkenberg	1996 Uppsala
1929 Stockholm	1963 Gävle	1997 Umeå
1930 Stockholm	1964 Göteborg	1998 Stockholm
1931 Borås	1965 Eskilstuna	1999 Lund
1932 Stockholm	1966 Helsingborg	2000 Stockholm
1933 Karlstad	1967 Luleå	2001 Stockholm
1934 Linköping	1968 Göteborg	2002 Härnösand
1935 Alingsås	1969 Kristianstad	2003 Stockholm
1936 Ystad	1970 Jönköping	2004 Karlstad
1937 Örebro	1971 Umeå	2005 Stockholm
1938 Eskilstuna	1972 Lund	2006 Malmö
1939 Kristianstad	1973 Norrköping	2007 Stockholm
1940 Stockholm	1974 Karlstad	2008 Luleå
1941 Gävle	1975 Malmö	2009 Uppsala
1942 Skövde och Skara	1976 Skellefteå	2010 Göteborg
1943 Uppsala	1977 Linköping	2011 Visby
1944 Jönköping	1978 Göteborg	2012 Norrköping
1945 Falun	1979 Södertälje	2013 Örebro
1946 Kalmar	1980 Västerås	2014 Umeå
1947 Malmö	1981 Kiruna	2015 Lund
1948 Sundsvall	1982 Örebro	

Ordföranden i SAB, SBS och Svensk biblioteksförening

Styrelseordföranden i Svenska bibliotekariesamfundet 1921-2000

1921-1941 Isak Collijn, riksbibliotekarie
1941-1946 Anders Grape, överbibliotekarie
1946-1963 Tönnes Kleberg, överbibliotekarie
1963-1971 Gösta Ottervik, överbibliotekarie
1971-1977 Gert Hornwall, överbibliotekarie
1977-1984 Lars-Erik Sanner, överbibliotekarie
1984-1989 Birgit Antonsson, riksbibliotekarie
1989-1994 Tomas Lidman, riksbibliotekarie
1994-2000 Kerstin Assarsson-Rizzi, chefsbibliotekarie

Styrelseordförande 1915-2015 i SAB och Svensk biblioteksförening

1915-1919 Marcus Hulth, överbibliotekarie
1919-1933 Anders Grape, överbibliotekarie
1933-1940 Knut Tynell, förste bibliotekskonsulent
1940-1945 Oscar Wieselgren, riksbibliotekarie
1945-1946 Nils Gobom, landsbibliotekarie
1946-1960 Gustaf V. Nilsson, stadsbibliotekarie, talman i andra kammaren, landshövding
1960-1968 Björn Kjellin, hovrättsråd, konsultativt statsråd
1968-1970 Stig Stenbom, rektor, kulturnämndsordförande
1970-1974 Gösta Ottervik, överbibliotekarie
1974-1986 Bo Martinsson, jurist, riksdagsledamot, generaldirektör för Kriminalvårdsstyrelsen
1986-1990 Bertil Zachrisson, kulturminister, generaldirektör för Postverket
1990-1992 Harald Larsen, kulturchef
1992-1998 Tina Lindemalm, kulturchef
1998-2002 Joneta Belfrage, bibliotekarie
2002-2004 Eva Hesselgren Mortensen, överbibliotekarie
2004-2009 Britta Lejon, riksdagsledamot
2009-2014 Inga Lundén, stadsbibliotekarie
2014 -- Calle Nathanson, VD, Folkets Hus och Parker

BBL – dess redaktörer och ansvariga utgivare:

- 1916-1926 red: Fredrik Hjelmqvist/Knut Tynell
1926-1933 red: Fredrik Hjelmqvist/Knut Tynell/Hans Küntzel
1933-1937 red: Knut Tynell/Hans Küntzel
1938-1939 red: Knut Tynell
1940-1945 red: Knut Tynell/ Bengt Hjelmqvist
1946-1947 red: Bengt Hjelmqvist
1948-1958 red: Gösta Östling (SAB:s sekreterare och centralbibliotekarie i Borås)
1958-1960 red: Karl Gustav Wirde (stadsbibliotekarie Borås)
1960-1966 red: Bengt Holmström (1:e biblioteksassistent Malmö stadsbibliotek)
1966-1968 red: Lennart Fröier (litteraturrecensent och frilansjournalist kultur)
ansvarig utgivare: 1966: Bengt Holmström, 1967: Erik G Nyström
1968-1976 red: Bertil Palmqvist
ansvarig utgivare 1968-1974: Lennart Fröier, 1974: Bengt Holmström,
1974-1988: Lars Tynell
1976-1982 red: Karl Gustav Wirde,
ansvarig utgivare: Lars Tynell (t o m 1988)
1982 red: C-J Charpentier
1982-1988 red: Barbro Blomberg journalist
1989-1990 red och ansvarig utgivare: Ingrid Domeij
1990-1991 red och ansvarig utgivare: Christina Ekbom
1991-1997 chefred: Ylva Mannerheim (från 1993 även ansvarig utgivare)
ansvarig utgivare 1991-1993: Christina Ekbom, 1993-1997: Ylva Mannerheim
1998-2004 chefred: Marianne Steinsaphir
ansvarig utgivare 1998: Tina Lindemalm, 1998-2002: Joneta Belfrage,
2002-2004 Eva Hesselgren Mortensen.
2004 t f chefred Henriette Zorn,
ansvarig utgivare 2004-2005: Britta Lejon.
2005-2014 chefred och ansvarig utgivare: Henriette Zorn

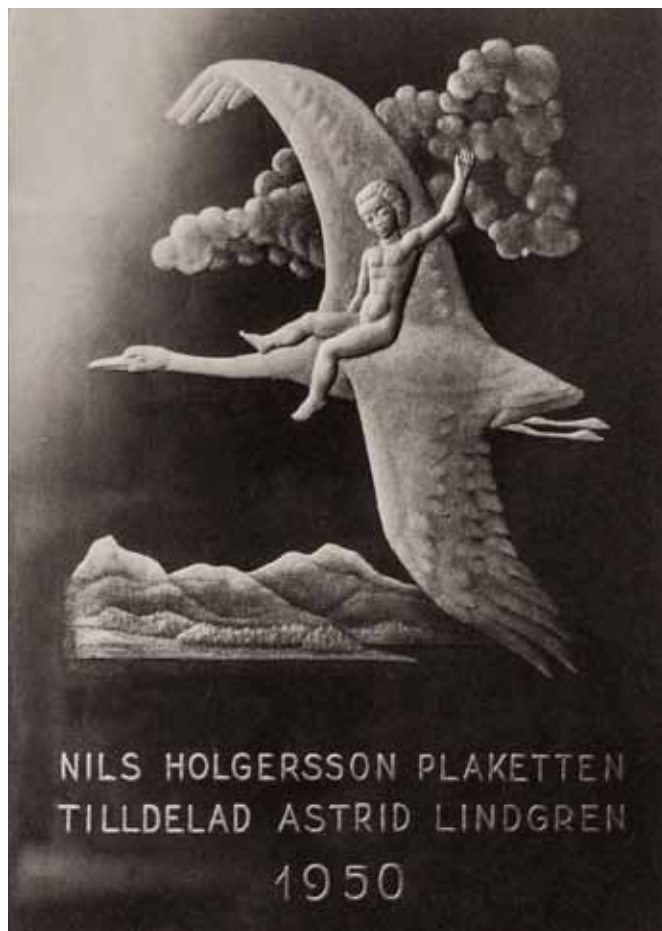


BBL-redaktionens olika adresser under 99 år:

- 1916 Jakobsgatan 32, Stockholm
- 1919 Hanverkargatan 3, Stockholm
- 1921 Vasagatan 23, Stockholm
- 1929 Hanverkargatan 19, Stockholm
- 1933 Hanverkargatan 29, Stockholm
- 1948 Stadsbiblioteket Borås 5 (Villastaden)
- 1955 Borås 7 (Döbelnsgatan 21, Nedre Norrmalm)
- 1956 Lund
- 1958 Borås 5 (Villastaden)
- 1959 Örebro
- 1960 Lund
- 1976 Örebro
- 1982 Lund
- 1989 Stockholm: Drottninggatan 71 B, Stockholm
- 1994 Saltmätargatan 3 A, Stockholm
- 2007 Klarabergsviadukten 70 eller Kungsbron 1 (Word Trade Center) Stockholm



SVERIGES BIBLIOTEKS UTMÄRKELSER



*Astrid Lindgren tar emot den första Nils Holgersson-plaketten för sagosamlingen Nils Karlsson Pyssling, 1950.
Fotot hämtat från Pris vare barnboken – en historik över Sveriges Allmänna Biblioteksförenings barnbokspriser, 1999.*



ANIRAPRISET

Aniarapriset instiftades 1974 och delas ut till en svenskspråkig författare av föregående års bästa skönlitterära verk för vuxna.

1974	P. C. Jersild	1995	Bo Carpelan
1975	Göran Sonnevi	1996	Bodil Malmsten
1976	Per Olov Enquist	1997	Willy Kyrklund
1977	Göran Palm	1998	Lennart Sjögren
1978	Tora Dahl	1999	Birgitta Stenberg
1979	Lars Ardelius	2000	Jesper Svenbro
1980	Erik Beckman	2001	Agneta Pleijel
1981	Birgitta Trotzig	2002	Elsie Johansson
1982	Lars Norén	2003	Lars Gustafsson
1983	Gunnel och Lars Ahlin	2004	Elisabeth Rynell
1984	Torgny Lindgren	2005	Monika Fagerholm
1985	Tomas Tranströmer	2006	Magnus Florin
1986	Olof Lagercrantz	2007	Tua Forsström
1987	Göran Tunström	2008	Anne-Marie Berglund
1988	Karl Vennberg	2009	Erik Eriksson
1989	Kerstin Ekman	2010	Ann Jäderlund
1990	Niklas Rådström	2011	Kristian Lundberg
1991	Sara Lidman	2012	Bruno K.Öijer
1992	Werner Aspenström	2013	Jonas Hassan Khemiri
1993	Sven Lindqvist	2014	Kjell Westö
1994	Eva Ström		



NILS HOLGERSSON-PLAKETTEN

Nils Holgersson-plaketten instiftades 1950 och delas ut till författaren av föregående års bästa barn- och ungdomsbok.

1950	Astrid Lindgren	1969	Bo Carpelan	1992	Viveca Sundvall
1951	Lennart Hellsing	1970	Stig Ericson	1993	Sonja Hulth
1952	Sten Bergman (hedersplakett till Elsa Beskow)	1971	Hans-Eric Hellberg	1994	Thomas Tidholm
1953	Tove Jansson	1972	Irmelin Sandman-Lilius	1995	Inger Edelfeldt
1954	Ej utdelad	1973	Inger Sandberg	1996	Helena Dahlbäck
1955	Harry Kullman	1974	Sven Wernström	1997	Per Nilsson
1956	Olle Mattsson	1975	Gunnel Beckman	1998	Moni Nilsson-Brännström
1957	Edith Unnerstad	1976	Maud Reuterswärd	1999	Annika Thor
1958	Hans Peterson	1977	Barbro Lindgren	2000	Stefan Casta
1959	Anna Lisa Wärnlöf (hedersplakett till Jeanna Oterdahl)	1978	Siv Widerberg	2001	Janne Lundström
1960	Kai Söderhjelm	1979	Bengt Martin	2002	Wilhelm Agrell
1961	Åke Holmberg	1980	Rose Lagercrantz	2003	Åsa Lind
1962	Britt G. Hallqvist	1981	Helmer Lindström	2004	Douglas Foley
1963	Maria Gripe	1982	Kerstin Johansson	2005	Petter Lindbeck
1964	Karin Anckarsvärd	1983	Hans Erik Engqvist	2006	Kajsa Isakson
1965	Gunnel Linde	1984	Ulf Nilsson	2007	Cannie Möller
1966	Ej utdelad	1985	Mats Larsson	2008	Mikael Engström
1967	Inger Brattström	1986	Peter Pohl	2009	Maud Mangold
1968	Max Lundgren	1987	Monica Zak	2010	Cilla Neumann
		1988	Ulf Stark	2011	Mårten Melin
		1989	Mats Wahl	2012	Anna Ehring
		1990	Annika Holm	2013	Lisa Bjärbo
		1991	Henning Mankell	2014	Anna Höglund



ELSA BESKOW-PLAKETTEN

Elsa Beskow-plaketten instiftades 1958 och delas ut till den konstnär som föregående år framställt den bästa svenska bilderboken för barn eller den bäst illustrerade svenska barnboken.



1958	Tove Jansson	1987	Lars Klinting
1959	Martin Lamm	1988	Anna Höglund
1960	Ulf Löfgren	1989	Sven Nordqvist
1961	Eva Billow	1990	Gunna Gräs
1962	Ej utdelad	1991	Bodil Hagbrink
1963	Anna Riwkin-Brick	1992	Olof Landström
1964	Niels-Christian (Fibben) Hald	1993	Pija Lindenbaum
1965	Stig Södersten	1994	Anna Bengtsson
1966	Lasse Sandberg	1995	Eva Lindström
1967	Poul Ströyer	1996	Lisa Örtengren
1968	Eric Palmqvist	1997	Pernilla Stalfelt
1969	Ilon Wikland	1998	Mati Lepp
1970	Inga Borg	1999	Jockum Nordström
1971	Björn Berg	2000	Stina Wirsén
1972	Maria Gripe	2001	Ann Forslind
1973	Kaj Beckman	2002	Jeanette Milde
1974	Sven Hemmel	2003	Jens Ahlbom
1975	Mats Andersson	2004	Annika Samuelsson
1976	Harald Wiberg	2005	Kristina Digman
1977	Jan Lööf	2006	Gunilla Ingves
1978	Thomas Bergman	2007	Charlotte Ramel
1979	Gunilla Bergström	2008	Staffan Gnosselius
1980	Tord Nygren	2009	Lotta Greffenblad
1981	Eva Eriksson	2010	Inger Rydén
1982	Ann-Madeleine Gelotte	2011	Lena Sjöberg
1983	Cecilia Torudd	2012	Sara Lundberg
1984	Lena Andersson	2013	Emma Adbåge
1985	Bengt Arne Runnerström	2014	Per Gustavsson
1986	Anna-Clara Tidholm		



CARL VON LINNÉ-PLAKETTEN

Carl von Linné-plaketten instiftades 1998 och utdelas årligen till den eller de personer som framställt föregående års bästa fackbok för barn och ungdom

- 1999 Kerstin Nilsson och Ulf Lundkvist
- 2000 Hans Persson, Lotta Glav och Anders Nyberg
- 2001 Eva Töllborg och Martin Ehrling
- 2002 Sassa Buregren
- 2003 Kristina Lindström och Anna-Clara Tidholm
- 2004 Sven och Ingegerd Zetterlund
- 2005 Anna Ribbing och Matti Lepp
- 2006 Jonatan Lindström
- 2007 Lisa Bjärbo och Elin Lindell
- 2008 Helen Rundgren och Anna Lindqvist
- 2009 Lena Victorin
- 2010 Ulf Sindt och Jens Ahlbom
- 2011 Karin Bergqvist
- 2012 Björn Bergenholtz
- 2013 Stefan Casta och Maj Fagerberg
- 2014 Sarah Sheppard



BENGT HJELMQVISTS PRIS

Bengt Hjelmqvists pris instiftades 1964 och delas ut för framstående insatser inom folkbiblioteksområdet.

1964	Sven-Ola Hellmér	1990	Pirkko Wergenius
1965	Hanna Björnemo	1991	Margareta Törngren
1966	Greta Bolin	1992	Ulla Forsén
1967	Sigurd Möhlenbrock	1993	Lisa Martling-Palmgren
1968	Tore Nordström	1994	Ann Wiklund
1969	Greta Renborg	1995	Peter Curman
1970	Bengt Hallvik	1996	Roland Eliasson
1971	Personalen vid Kirsebergsfilialen i Malmö	1997	Lena Lundgren
1972	Britta Carlsson	1998	Margareta Ullström
1973	Martha Batie	1999	Anna-Lena Höglund
1974	Anna-Maria Kylberg	2000	Christina Persson
1975	Ture Edbom	2001	Kerstin Ericsson
1976	Adolf Henriksson	2002	Ann-Catrine Westerberg och Katarina Dorbell
1977	Lena Sewall	2003	Alireza Afshari
1978	Elsa Nilsson	2004	Margareta Norberg
1979	Lillemor Widgren	2005	Lars Rydquist
1980	Inger Eide-Jensen	2006	Katarina Kristoffersson
1981	Benkt-Erik Hedin	2007	Malin Ögland
1982	Malin Koldenius och Birgitta Kindenberg	2008	Anna-Karin Albertsson
1983	Acke Ericsson och Arne Ribnell	2009	Åke Nygren
1984	Elsa Olenius	2010	Anna Christina Rutquist
1985	Heli Vasara och Miklos Gulyas	2011	Karin Johansson
1986	Kerstin Linderberg	2012	Anne Hederén
1987	Greta Mundt-Almquist	2013	Lo Ek och Anna-Stina Takala
1988	Eva Viirman	2014	Lo Claesson och Ann Östman
1989	Ingemar Ehlin		



GRETA RENBORGS PRIS

Greta Renborgs pris instiftades 1986 och delas ut till det bibliotek eller till den person som visat prov på god marknadsföring eller på annat sätt verkat i Greta Renborgs anda.

- 1987 Ulla Brohed
- 1988 Lillemor Widgren
- 1989 TPB, Tal- och Punktskriftsbiblioteket
- 1990 Elsi Ekstedt
- 1991 Christina Garbergs-Gunn
- 1992 Björn Lindwall
- 1993 Ingabritt Blindh
- 1994 Ingrid Atlestam
- 1995 Christina Tovoté
- 1996 Torsten Samzelius
- 1997 Gunilla Kabell och Maria Lagerwall
- 1998 Birgitta Ahlén
- 1999 Conny Äng
- 2000 Marjatta Tengström och Per Olsson
- 2001 Bert Hoflund
- 2002 Folke Dahlqvist
- 2003 Ann-Margret Järås
- 2004 Lena Sewall
- 2005 Bibliotekspersonalen vid Värnamo kulturförvaltning
- 2006 Gunnar Södow
- 2007 Kvinnohistoriska samlingarna inom Göteborgs universitetsbibliotek
- 2008 Biblioteken i Norrbotten
- 2009 Barbro Bolonassos
- 2010 Birgitta Hellman Magnusson
- 2011 Regionbibliotek Halland
- 2012 Larry Lempert
- 2013 Anette Helgesson
- 2014 Christer Edeholt



COLLIJNPRISET

Collijnpriset instiftades 1995 till minne av Isak Collijn, riksbibliotekarie och tillika initiativtagare vid bildandet av Svenska bibliotekariesamfundet.

Priset delas ut till student för årets bästa uppsats inom ämnet
biblioteks- och informationsvetenskap.

- 1996 Magdalena Svanberg
- 1997 Lotta Åstrand och Anna Brümme
- 1998 Jesper Ducander
- 1999 Johanna Nilsson
- 2000 Marita Fagerlind och Gunilla Gisselqvist
- 2001 Henrik Schmidt och Anna Åkerberg
- 2002 Linda Karlsson
- 2003 Lars Jonsson
- 2004 Erika Savoca
- 2005 Marcus Westlind
- 2006 Jenny Kihlén och Anna Strid
- 2007 Ebba Ruhe och Anneli Åström
- 2008 Björn Hellqvist
- 2009 Maria Bergström
- 2010 Johanna Dalmalm
- 2011 Peter Andersson och Josephine Edh
- 2012 Ulrika Karlsson och Hanna Söderblom
- 2013 Malene Jensen
- 2014 Henrik Wallheim



ÅRETS BOKBUSS

Priset instiftades 1998 i samband med att bokbussverksamheten i Sverige fyllde 50 år. Priset delas ut årligen till den bokbuss som på ett nyskapande sätt utvecklar verksamheten, samspelar med utvecklingen i samhället, har en väl förankrad verksamhet i kommunen/regionen och är inspiratör för kollegor. Vinnaren får överta ett vandringspris som är en trämodell av den första svenska bokbussen.

- 1998 Linköping
- 1999 NÄRP-bussen
- 2000 Barnbokbussen på Gotland
- 2001 Mölndals bokbuss
- 2002 Östersunds bokbuss
- 2003 Umeå bokbuss
- 2004 Uppsalas bokbuss Astrid
- 2005 Norrtälje bokbuss
- 2006 Lunds bokbuss och bokbussen i Kungsbacka
- 2007 Värnamos mobila bibliotek
- 2008 Kirunas bokbuss
- 2009 Internationella bokbussen i Göteborg
- 2010 Falkenbergs mobila bibliotek
- 2011 Uppsalas bokbuss Barbro
- 2012 Luleå barn- och ungdomsbokbuss
- 2013 Bokbussen i Arvika
- 2014 Bodens bokbuss

Personregister

	sid
Aagård, Martin	159
Aalto, Alvar	101
Adelsohn Liljeroth, Lena	147
Alanne, Annikki	141
Albrektsson, Bengt-Olof	78
Alexandersson, Gunvor	158
Allerslev, Erik	102
Anderberg, Bengt	28, 29
Andersson, Aksel	17
Andersson, Gun	142
Andersson, Kristina	54, 158
Andersson, Lars G.	51, 158
Antonsson, Birgit	134
Arnesen, Arne	22
Asplund, Karl	22
Assarsson Rizzi, Kerstin	129, 131, 134, 138, 140
Axelsson, Elisabeth	142
Axelsson, Peter	141
Barkanowitz, Detlef	142
Baude, Hans	131
Belfrage, Joneta	54, 58, 79, 85, 95, 105, 107, 111, 142, 147
Berlin, Fritiof	44, 45
Billing, Gottfrid	19
Björinder, Harry	77
Björck, Staffan	90
Björkbom, Carl	128, 130
Björling, C.	19
Björklund, Jan-Åke	83
Blomberg, Barbro	66, 68
Bredsdorff, Aase	101
Bring, Samuel	127
Carlquist, Gunnar	125
Carlsson, Ingvar	77, 119
Carnegie, Andrew	33
Charpentier, Carl Johan	68

Clason, Anders	79
Claesson, Lo	113
Collijn, Isak	21, 49, 103, 123, 124, 125, 126, 127, 129, 133
Dahl, Kerstin	138
Dahlberg, Ragnar	124
Dahlgren, Erik	17
Dittmer, Ulf	38, 73
Døssing, Thomas	22, 23, 35, 73, 100
Edbom, Ture	80
Edenman, Ragnar	119
Efvergren, C.	48
Ekbom, Christina	52, 174
Engberg, Arthur	28
Erlandsson, Åke	54
Eugen (Prins)	17, 19, 63
Eurén, Elisabet	20, 31
Falck, Bertil	92
Fehrman, Carl	90
Frid, Nina	160
Freivalds, Laila	105
Fridén, Kerstin	141
Fröier, Lennart	65, 103
Geijer, Malin	20, 31
Genell, Nils	22, 31, 33, 69, 99, 100, 116, 166
Gertz, Ulla	86
Gobom, Nils	32
Gordon, Bill	107
Grape, Anders	21, 22, 32, 100, 103, 124, 125, 127, 133
Grönblad, Carl	17, 31, 48
Grönfeldt, N. S.	31
Gulyas, Miklos	111
Gumpert, Jan	90
Gustafsson, Krister	54
Gustav VI Adolf	89
Gyllensten, Lars	78

Hallberg, Paul	130
Hallberg, S.	48
Hallvik, Bengt	101
Hansson, Joacim	61
Haugstrup, Sören	100
Havisto, Tuula	107
Hedenström, Solveig	57
Herdenberg, Gunilla	95, 146
Heinze, Ingeborg	100, 103
Helin, Ragnar	138
Hellmer, David	31
Hellmer, Sven-Ola	48, 87
Hemlin, Erik	133
Henzel, Matz	92
Hermansson, Christer	160
Hjelmqvist, Bengt	17, 21, 23, 32, 50, 53, 58, 63,73, 76, 81, 101, 103, 118, 141
Hjelmqvist, Fredrik	17, 21, 23, 31, 35, 48, 53, 60, 63, 100, 103, 113
Holmström, Bengt	37, 79
Hornwall, Gert	130
Hulth, Markus	17, 20, 22, 31,32
Hulth, Gustav J. M.	47
Håkansson, Örjan	141
Häggström, Britt-Marie	109
Hässler, Edvard	87
Isaksson, Britt	56
Jacobsson, Conny	92
Jacobson, Helja	21, 33, 34, 54
Jalander, Ellen	102
Janson, Birgitta	134
Jansson, Tove	64, 65
Jensen, Carsten	109
Jepsson, Inger	138, 140, 142
Johansson, Annette	52
Jonson, Nathan	57
Kafka, Franz	53

Key, Ellen	28
Kjellberg, Knut	21
Kjellin, Björn	32
Kleberg, Tönnnes	40, 73
Kleven, Nils-Erik	92
Knutsson, Gösta	29, 53
Knutsson, Knut	100
Kock, Axel	19
Kolmodin, Torsten	68
Küntzel, Hans	23, 35, 53,
Lagerlöf, Karl-Erik	79
Lange H. O.	124
Lannergren, Göran	76
Lindbo Larsen	102
Larsson, Harald	32
Larsson, Lorentz	57
Leijon, Anna-Greta	79
Lejon, Britta	147
Leth, Pia	54
Lindberg, Niclas	15, 82, 145, 196
Lindberger, Örjan	53
Lindemalm, Tina	32, 104, 137, 141
Linder, Greta	21, 23, 28, 33, 35, 36, 48, 53, 77, 82, 99, 115, 118, 121, 166, 167
Linder, Gurli	55
Lindgren, Astrid	28, 112
Lindmark, Ingmar	159
Lindquist, Mats	142
Lindqvist, Sune	48
Lindqvist, Sven	81
Lindwall, A F W	31
Lindwall, Björn	111, 142
Ljungberg, G. A.	31
Ljunggren, Evald	31
Lor, Peter	107
Lundén, Inga	109, 112

Lundberg, Hildur	17, 20, 31, 33, 34, 36, 48, 54, 56, 57, 115, 120
Lundgren, Elisabeth	111
Lundgren, Hjalmar	21
Lundgren, Lena	14, 54, 160, 182
Löfdal, Göran	76, 79, 132
Löfdal, Karin	158
Löwbeer, Hans	119
Mannerheim, Ylva	105
Martinsson, Bo	32, 110, 119
Martinsson, Harry	53
Hjalmar, Mehr	77
Martinsson, Moa	27
Mbeki, Tabo	108
Miller, Arthur	29
Mykle, Ragnar	29
Moberg, Wilhelm	27, 101
Munck af Rosenschöld, Kerstin	48
Munch-Petersen, Jon	33
Munthe, Wilhelm	123
Mussolini, Benito	103
Myrstener, Mats	44, 53
Mårtensson, Leif	112
Nelson, Axel	103, 124, 125
Nelson, Alvar	125, 133
Nilsson, Fredrik	17, 20, 31, 63, 69
Nilsson, Gustaf V.	21, 32, 55, 68, 118
Nilsson, Kjell	105
Nilsson, Uno	110
Noormohamed, Shujaat	60
Norman, Ludvig	128
Nordström, Tore	74
Nosslin, Folke	100
Nyeng, Per	102
Ochsner, Friedrich	50
Ohrlander, Gunnar	57

Oker-Blom, Teodora	132
Olsson, Agneta	109, 149
Olsson, Oscar	59
Oscarsson, Annsofie	106, 142
Ottervik, Gösta	32, 48, 69, 83, 102, 103, 123, 124, 128, 130, 133
Pagrotsky, Leif	147
Palme, Olof	92, 118
Palmgren Munch Petersen, Valfrid	17, 18, 33, 34, 54, 56, 81, 101, 115
Palmqvist, Bertil	65, 78
Petersen, Jes	102
Petersens, Carl af	20, 39, 83
Raseroka, Kay	107
Renborg, Greta	52, 53, 55, 106
Ristarp, Jan	109
Rosén Ignatkova, Sisela	141
Roosevelt, Theodore	33
Ruugas, Ben	102
Rydqvist, Lars	54
Rydsjö, Kerstin	55
Rönnberg, Dagmar	18
Rönnberg, Magda	18
Sahlin, Gunnar	95, 109, 142
Samzelius, J. L.	44
Sandberg, Alvida	17, 21, 34, 56, 66
Sandell, Ulla	33
Sanner, Lars-Erik	128, 130, 131
Sartre, Jean-Paul	53
Sjöstrand, Anna Karin	104
Sommerfelt, Joel	141
Sparre, Birgit	53
Stark, Sigge	53
Steinspahir, Marianne	159
Stenberg, Christina	127, 138, 142, 147, 158
Stenbom, Stig	32, 38
Stjärne-Nilsson, Kerstin	29

Stålfelt, Edvin	31
Sträng, Gunnar	32, 89
Südow, Gunnar	54
Svegfors, Mats	83
Svensson, Gunnar	78
Sörensen, Anna	20, 31, 33
Thomas, Barbro	60
Thorhell, Catta	142
Tise, Ellen	109
Tottie, Thomas	130, 134
Tovoté, Christina	106, 112
Tynell, Knut	21, 23, 32, 35, 40, 44, 60, 64, 66, 100
Tynell, Lars	48, 102
Törngren, Margareta	108, 141, 158
Ulvskog, Marita	105
Unckel, Per	132
Unoson, Maria	105
Urba, Kestotis	105
Uusman, Ines	158
Wallenberg, K. A.	66
Wallmark, Sven	37
Wergenius, Pirkko	111
Westin, Boel	64
Westman, Karl-Gustaf	19, 29, 63
Widegren, P. G.	21
Wieselgren, Oscar	22, 32, 37, 53, 125
Wieslander, Henning	25, 86
Wieslander, Torsten	86
Wikström, Jan-Erik	79
Willers, Uno	40, 127, 130
Wingborg, Olle	73
Wirde, K. G.	118
Wählin, Lars	17, 31, 56
Zachrisson, Bertil	32
Zorn, Henriette	159, 160

Ågren, Sven	125
Åslund, Henrik	105, 138, 142
Öberg, Lars	73
Ørvig, Mary	55, 62
Östling, Anders	18, 74, 78, 80
Östling, Erik	80
Östling, Gösta	35, 59, 68, 87, 89, 101, 118
Östman, Ann	113

Förkortningsordlista

ADB – Allmän databehandling
ABU – Ansvarsbiblioteksutredningen
AK – Accessionskatalogen
ALA – American Library Association
ALP – Advances of Librarianship
BFC – Bibliotekens Försäljningscentral
BHS – Bibliotekshögskolan
BIBSAM – Kungl. bibliotekets avdelning för nationell bibliotekssamverkan
BiS – Bibliotek i Samhälle
B & I – Biblioteks- och informationsvetenskap
BBL – Biblioteksbladet
BMI – Bokbranschens Marknadsinstitut AB
BSLA – Building Strong Library Association
BTJ – Bibliotekstjänst AB
BURK – Bibliotekstjänst Universella Register över Katalogdata
CAIFE – Committee of Freedom of Access to Information
CLM – Committee on Copyright and other Legal Matters
DDC – Dewey Decimal Classification
DFI – Delegation för vetenskaplig och teknisk informationsförsörjning
DIK – (från Dokumentation Information Kultur) Akademikerfacket för Information och Kultur
DN – Dagens Nyheter
EAHIL – European Association of Health and Information Libraries
EBLIDA – European Bureau of Library Information and Documentation Associations
FAIFE – Free Access to Information and Freedom of Expression
FBR – Forskningsbiblioteksrådet
FN – Förenta Nationerna
FoU – Forskning och Utveckling
FSK – Föreningen Sveriges Kulturchef
FUV – Folkbibliotekens utländska vandringsbibliotek
GK – Grundkatalog
IASL – International Association of School Library Association
IFLA – International Federation of Library Associations and Institutions
IOGT/NTO – Independent Order of Good Templers/ Nationaltemplarorden
IT – Informationsteknik
KB – Kungl. Biblioteket
KF – Kooperativa Förbundet

KUR – Statens kulturråd
 LIASA – Library and Information Association of South Africa
 LIBRIS – Library Information System
 LO – Landsorganisationen i Sverige
 LOU – Lagen om offentlig upphandling
 UB – Universitetsbibliotek
 MIK – Media and Information Literacy
 MOOC – Massive Open Online Courses
 MUSA – Metodutveckling i Skönlitterärt Arbete
 NAMHI – Nordic Association of Health and Information Libraries
 NORDINFO – Nordiska samarbetsorganet för vetenskaplig information
 NVBF – Nordiska vetenskapliga bibliotekarieförbundet
 PDA – Patron Driving Acquisition (inköp på efterfrågan)
 PISA – Programme for International Student Assessment
 RDA – Resource Description and Access
 RDF – Riksförbundet Deltidsanställda Bibliotekarier
 RTMLA – Round Table of Management of Library Association
 SAB – Sveriges Allmänna Biblioteksförening
 SBS – Svenska bibliotekariesamfundet
 SFF – Svenska Folkbibliotekarieförbundet
 SFIS – Sveriges Förening för Informationsspecialister
 SIDA – Styrelsen för internationellt utvecklingsarbete
 SKL – Sveriges Kommuner och Landsting
 SKTF – Sveriges Kommunaltjänstemannaförbund (numera Vision)
 SOM – Institut Samhälle Opinion Media
 SPLQ – Skandinavien Public Library Quarterley
 SSB – Stockholms stadsbibliotek
 SÖ – Skolöverstyrelsen
 TCO – Tjänstemännens Centralorganisation
 TLS – Tekniska Litteratursällskapet
 UB – Universitetsbibliotek
 UD – Utrikesdepartementet
 UNESCO – United Nations Educational Scientific and Cultural Organization
 ZBDC – Zimbabwe Book Development Council
 ZLA – Zimbabwe Library Association

Författarpresentationer



Tomas Lidman, fil. dr, historiker. Överbibliotekarie vid Stockholms Universitetsbibliotek 1991–1995. Riksbibliotekarie 1995–2003, Riksarkivarie 2003–2010. Ordförande i styrelsen för Högskolan i Borås 1998–2004. Ordförande i styrelsen för Stockholms Universitetsbibliotek 2005–2011. Styrelseordförande i Svenska bibliotekariesamfundet 1989–1994. Lidman har bl a skrivit: ”Scientific Libraries. Past development and future changes” (2008) och ”Libraries and Archives. A comparative study” (2012).



Niclas Lindberg, generalsekreterare för Svensk biblioteksförening sedan 2005. Dessförinnan biblioteks- och kulturchef i Haninge kommun. Han har också varit riksdagsledamot och bl a haft uppdrag som ersättare i kulturutskottet. Sedan 2014 utsedd av regeringen som ledamot av Svenska Unescorådet.



Inga Lundén, stadsbibliotekarie Stockholms stadsbibliotek 2000–2015. Ordförande Svensk biblioteksförening 2009–2014. Ledamot IFLA:s Governing Board 2011–2015, Executive Committee 2013–2015. Styrelseledamot Stockholms Universitetsbibliotek, Kungliga Bibliotekets BIBSAM-råd och Nationella referensgruppen. Mentor och rådgivare Bill & Melinda Gates Foundation/Global Libraries. Stiftelsen Bertelsmanns internationella nätverk. Biblioteks-/kultur och fritidschef i Gävle. Informationschef Göteborgs stadsbibliotek. Bibliotekarie Varberg. Biblioteks- samt journalisthögskola.



Margareta Lundberg Rodin, redaktör för jubileumsboken. Verksam vid Högskolan i Borås som lärare och forskare sedan 2007. Fil. lic. i Offentlig förvaltning: Organisation och ledarskap vid Förvaltningshögskolan; Göteborgs Universitet. Bibliotekarieexamen BHS 1974. Bibliotekarie 1974–1979 och biblioteks-/kulturchef 1980–2003 i Kungsbacka kommun. Ledamot i Svensk biblioteksförenings styrelse 2008–2013.

Annina Rabe, kulturjournalist och litteraturkritiker för bland annat Expressen och Sydsvenskan. Hon arbetade på Biblioteksbladet mellan 1994 och 2001, och har fortsatt att frilansa för tidskriften sedan dess.



Gunnar Sahlin, fil. dr, litteraturvetare. Riksbibliotekarie 2003–2012, Överbibliotekarie Stockholms universitet 1996–2003. Styrelseledamot i Sveriges Allmänna Biblioteksförening/Svensk biblioteksförening 1996–2003, vice ordförande 1998–2003. Initierade bibliotekarieutbildning vid Uppsala universitet i mitten av 1990-talet. Vice ordförande i institutionsstyrelsen för Institutionen för biblioteks- och informationsvetenskap vid Högskolan i Borås 2004–2010. Board Member IFLA Governing Board, Treasurer Executive Committee 2005–2009. Treasurer and Chair in Management Committee for The European Library (TEL) 2007–2011.



Christina Stenberg, studier i litteraturvetenskap och nordiska språk vid Lunds universitet 1968–72. Bibliotekarieexamen Borås 1975. Barn- och skolbibliotekarie i Skinnskatteberg 1981–1989. Kultur- och fritidschef i Skinnskatteberg 1989–1994. Generalsekreterare Sveriges Allmänna Biblioteksförening och Svensk biblioteksförening 1994–2004. Bibliotekskonsulent vid Kulturenheten, Landstinget Västmanland 2004–2013.



Barbro Thomas, Biblioteksråd vid Kungliga biblioteket 2000–2008. Tidigare avdelningsdirektör vid Statens kulturråd samt kulturchef/länsbibliotekarie i Halmstad kommun. Styrelseledamot i Svenska Folkbibliotekarieförbundet, sekreterare 1974–1977, ordförande 1977–1980. Ledamot av SAB:s styrelse 1980–1986.



Henriette Zorn, chefredaktör och ansvarig utgivare för Biblioteksbladet 2005–2014. Verksam som kulturjournalist, kritiker och redaktör främst inom printmedier i drygt 27 år. Fil. kand. i litteraturvetenskap och socialantropologi.



Referenser

Alla elever ska ha tillgång till ett skolbibliotek: en skolbibliotekspolitisk översikt (2013).
Barbro Thomas på uppdrag av Svensk biblioteksförening. Stockholm: Svensk biblioteksförening.

Almerud, Peter (2004). *Bibliotek i skymundan: en rapport om arbetsplatsbibliotek*.
Stockholm: Statens Kulturråd.

Almerud, Peter (2005). *Biblioteksplaner: från bibliotekslag till biblioteksplan*.
Stockholm: Svensk biblioteksförening.

Antonsson, Birgit (1996). Svenska bibliotekariesamfundet: en mötesplats för människor och idéer. Ingår i: Lars-Erik Sanner, red., *Svenska bibliotekariesamfundet 75 år: en jubileumsskrift*.
Stockholm: Svenska bibliotekariesamfundet.

Atlestam, Ingrid (1996). *Vardagsbiblioteket: det mångfaldiga projektet: ett urval artiklar om folkbiblioteken*. Lund: Bibliotekstjänst.

Att indexera skönlitteratur: barn- och ungdomslitteratur (2004).
Stockholm: Svensk biblioteksförening, Specialgruppen för indexering av skönlitteratur.

Att indexera skönlitteratur: handledning (2004). Stockholm: Svensk biblioteksförening,
Specialgruppen för indexering av skönlitteratur.

Att indexera skönlitteratur: ämnesordslista, vuxenlitteratur (2004).
Stockholm: Svensk biblioteksförening, Specialgruppen för indexering av skönlitteratur.

Att stärka och stimulera: olika projekt och satsningar för läsning bland barn och unga (2009).
Stockholm: Svensk biblioteksförening.

Barn berättar: en studie av 10-åringars syn på läsning och bibliotek (2011). Rapport skriven av Åsa Hedemark. Utgiven i samarbete med Svensk biblioteksförenings verksamhetsgrupp för barns och ungas läsning under ledning av Wiviann Wilhelmsson.
(Svensk biblioteksförenings rapport, 2011:1). Stockholm: Svensk biblioteksförening.

Barnen, böckerna, barnbibliotekarien (1963). Bibliografi sammanställd av Mary Ørvig.
Bibliotekstjänst: Lund.

Baude, Hans (1991) Radarpar? Minnesskärvor sammanplockade av Hans Baude.
Ingår i: *Bibliotek: tradition och utveckling: festskrift till Lars-Erik Sanner den 18 januari 1991*.
Stockholm: Stockholms universitetsbibliotek. s. 3-11.

Bergström, Gunvor & Skogmar, Göran (1996). Bibliotekariens yrkesroll i förändring.
Ingår i: Lars-Erik Sanner, red., *Svenska bibliotekariesamfundet 75 år: en jubileumsskrift*.
Stockholm: Svenska bibliotekariesamfundet.

Bibliotek, deras betydelse och skötsel: en handledning vid grundandet av mindre bibliotek. (1924).
Utgiven av Sveriges Allmänna Biblioteksförening genom Fredrik Hjelmqvist och Knut Tynell.
(Sveriges Allmänna Biblioteksförenings handböcker, 2). Stockholm: P. A. Norstedt & Söners förlag.

Bibliotek i nationens tjänst: slutrapport (2014). Omvärldsanalys av Kairos Future på uppdrag av
Svensk biblioteksförning. <http://www.biblioteksforeningen.org/wp-content/uploads/2014/05/Kairosrapport-140424.pdf>

Bibliotekarie: 70 år av facklig kamp (2008). Red. Britt Marie Häggström, Irma Ridbäck & Anders
Schmidt. Lund: Bibliotekstjänst.

Bibliotekarien och professionen: en forskningsöversikt. Sammanställd av Anna Kåring Wagman.
Stockholm: Svensk biblioteksförning.

Bibliotekarieyrket: tradition och förändring (1991). Red. Harry Järv.
Stockholm: Carlsson i samarbete med Statens kulturråd och Forskningsrådsnämnden (FRN).

*Biblioteken och de nationella minoriteterna: hur svenska folkbibliotek arbetar för romer, judar,
tornedalingar, samer och sverigefinnar* (2010). Rapport av Sara Ahlryd, Lotta Vigur & Joacim
Hansson. Stockholm: Svensk biblioteksförning.

Bibliotekens förtjänst: en forskningsöversikt om den samhällsekonomiska nyttan av bibliotek
(2007). Stockholm: Svensk biblioteksförning.

Bibliotekens internationella manifest (2014).
Stockholm: Svensk biblioteksförning & Svenska Unescorådet.

*Biblioteket och afasipatienten: sammanfattningar av föreläsningar vid konferens på Sahlgrenska
sjukhuset i Göteborg den 5 och 6 april*. (1973). Red. Lena Sewall. (SAB:s specialgrupp för social
biblioteksverksamhet informerar). Lund: Bibliotekstjänst.

Building stronger library associations: Sweden and Kenya in close cooperation (2014).
Stockholm: Svensk biblioteks förening & Kenya Library Association.

Bättre utbildning för framtidens folkbibliotek (1989).
Stockholm: Sveriges Allmänna Biblioteks förening, Specialgruppen för regionala biblioteksfrågor.

Böcker för jullovet: nya och gamla barn- och ungdomsböcker med lästips (1947-1961).
Sveriges Allmänna Biblioteks förening.

Collijn, Isak (1928). Internationella strävanden inom biblioteksvärlden. NTBB 15.

Collijn, Isak (1929). *The international library and bibliographical committee*. NTBB 16.

Ekbom, Christina (2005). *På osäker grund: en kritisk granskning av svensk folkbiblioteksstatistik*. Stockholm: Sveriges kommuner och landsting.

Elementär bokkunskap: med arbetskort (1939). Utarbetad av Lorentz Larsson & Karin Skerfe.
2:a uppl. (Sveriges Allmänna Biblioteks förenings handböcker, 7). Stockholm.

En norsk, en dansk, en finsk – och en svensk? Biblioteksstrategier i Norden (2011).
(Svensk biblioteks förenings skriftserie, *På väg mot en starkare biblioteks nation*).
Stockholm: Svensk biblioteks förening.

Eriksson, Anna Birgitta (1999). *Pris vare barnboken! En historik över Sveriges Allmänna Biblioteks förenings barnbokspriser*. Stockholm: Sveriges Allmänna Biblioteks förening.

Ersgård, Stefan (2004). *Från ord till handling: om ledarskap, generationsväxling och kunskapsöverföring*. Stockholm: Svensk biblioteks förening.

Ett urval skönlitterära böcker för tonåringar (1953). SAB:s barn och ungdomssektion.

Exploderar gymnasiebibliotek? En rapport om gymnasieskolans resurser, integration i undervisningen och förändringsbehov (1977). Utarbetad av Solveig Hernström. SAB:s specialgrupp för barn & tonårsverksamhet i samarbete med Skolverket och Kommunförbundet.

Fjärrlån: riktlinjer för fjärrlån fastställda av Svensk biblioteks förening 1979 med handledning och kommentarer utarbetade av Forskningsbiblioteks rådets arbetsgrupp för fjärrlånefrågor (1980).
(Sveriges biblioteks förenings handböcker, 17). Lund: Bibliotekstjänst.

Forsman, Daniel (2001). *Kvinnor och män i SAB 1915-1998*. (Magisteruppsats, 2001:32).
Borås: Högskolan i Borås, Institutionen Biblioteks- och informationsvetenskap/Bibliotekshögskolan.

Framgångsrik biblioteksverksamhet: en rapport om hur kommunerna kan öka efterfrågan på bibliotekstjänster (2012). Stockholm: Svensk biblioteksförning.

Framgångsrikt men förbisett om bibliotekens betydelse för integration (2008).
Stockholm: Svensk biblioteksförning.

Framtida utmaningar för sammanhållning och rättvisa: Framtidskommissionens fjärde delutredning (2013). Författad av Charlotta Levay. (Ds: departementsserien, 2013:3).
Stockholm: Regeringskansliet, Statsrådsberedningen.

Fri tillgång till information och kunskap: några aktuella utmaningar (2012).
Stockholm: Svensk biblioteksförning.

Friberg, Susanne & Gustafsson, Eva (1976). *Skolbiblioteket: barn, ungdom, läsning: Skolbiblioteket 1955-1969: ett index*. (Föreningen BHS publicerar, 4). Borås: Föreningen BHS publicerar.

Fridén, Kerstin (1996). Lokalföreningarna: Bibliotekariesamfundets tillväxtzon: en partisk rapsodi. Ingår i: Lars-Erik Sanner, red., *Svenska bibliotekariesamfundet 75 år: en jubileumsskrift*.
Stockholm: Svenska bibliotekariesamfundet.

Genell, Nils (1937). *Våra dagars folkbibliotek: lokala folkbibliotek, centralbibliotek*. (Sveriges Allmänna Biblioteksförnings småskrifter, 2).

Genell, Nils (1940). Sveriges Allmänna Biblioteksförning 1915–1940. *BBL*, 1940, s. 198-249.

Gertz, Ulla (1971). *Blad ur Bibliotekstjänsts historia: en återblick efter två decennier*.
Lund: Bibliotekstjänst.

Handbok i utvärderingsarbete: prestationsindikatorer för biblioteksverksamhet (2005).
Utarbetad av Johan Edgren. Stockholm: Svensk biblioteksförning, Svensk biblioteksförnings specialgrupp för kvalitetsarbete och statistik.

Hansson, Joacim (1995). Framväxten av "Klassifikationssystem för svenska bibliotek":
mot bakgrund av folkbibliotekens tidiga utveckling och äldre svensk klassifikationspraxis.
Svensk Biblioteksforskning, nr 2, s. 14-36.

Hansson, Joachim (2005). *Det lokala folkbiblioteket: förändringar under hundra år*. Linköping: Linköpings universitet, Mimer.

Heintze, Ingeborg & Ottervik, Gösta (1953). SAB-nytt: IFLA-mötet i Wien. *BBL*, 1953, s. 330.

Hjelmqvist, Bengt (1960). IFLA-möte i svensk regi: IFLA:s tjugosjätte rådsmöte. *BBL*, 1960, s. 572.

Hjelmqvist, Bengt (1954). *Landet Bibliotopia*. Särtryck ur: *Ikoner*, nr 5, 2003.

Hjelmqvist, Bengt (1995). *Det starka biblioteket*. Lund: Bibliotekstjänst.

Hjelmqvist, Fredrik (1927). Hindsgavel. *BBL*, 1927, s. 1-5.

Hjelmqvist, Fredrik (1929). Världskongressen för biblioteksväsen och biografi, Rom- Venedig 15-30 juni 1929. *BBL*, 1929, s. 241.

Hur ska det gå för Pinneberg på stadsbiblioteket? (1935). Utgiven av Stockholms stadsbiblioteks assistentförening.

Höglund, Lars & Wahlström, Eva (2009). *Användningen och attityderna: en rapport om folkbibliotek baserad på SOM-undersökningen*. Stockholm: Svensk biblioteksforening.

Janson, Birgitta (1979). En ny nationell samarbetsorganisation. *BBL*, nr 12/13.

Jansson, Eiler (1994). *Kompass i bokskogen: ämnesord för barn*.

Stockholm: Sveriges allmänna biblioteksforening, SAB:s barn- och ungdomskommitté.

Johansson, Anette (2009). *Dikt eller verklighet: en introduktion till biblioteksstatistik i Sverige och andra länder*. (Svensk biblioteksforenings rapport, 11). Stockholm: Svensk biblioteksforening.

Johansson, Anette (2012). *Verka samman: en undersökning av samverkansmodellen utifrån biblioteksperspektivet*. (Nationella strategier, 3). Stockholm: Svensk biblioteksforening.

Katalogregler för Svenska bibliotek jämte författarnummerlista (1934).

(Sveriges Allmänna Biblioteksforenings handböcker, 6). Stockholm: Norstedt.

Katalogregler i sammandrag (1938). Av Greta Linder. (Sveriges Allmänna Biblioteksforenings småskrifter, 7). Stockholm.

Klassifikationssystem för svenska bibliotek (1921). (Sveriges Allmänna Biblioteksförenings handböcker, 1). Stockholm: P. A. Norstedt & Söners förlag.

Kåring Wagman, Anna (2008). *Kommunala beslutsfattare om bibliotek*. Stockholm: Svensk biblioteksförening.

Larsson, Lorentz (1939). *Böcker för klassbibliotek och bredvidläsning*. (Sveriges Allmänna Biblioteksförenings småskrifter, 9). Stockholm: Almqvist & Wiksell.

Larsson, Lorentz (1937). *Klassbibliotek*. (Sveriges Allmänna Biblioteksförenings småskrifter, 5). Stockholm: Almqvist & Wiksell.

Lidman, Tomas (1990). *Dagbok från Riga*. (Svenska bibliotekariesamfundet meddelar, 1990:1).

Lidman, Tomas (1996). "Ställ upp – ta betalt": SBS och samhället 1989-1994. Ingår i: Lars-Erik Sanner, red., *Svenska bibliotekariesamfundet 75 år: en jubileumsskrift*. Stockholm: Svenska bibliotekariesamfundet.

Likvärdig service: bibliotekens tjänster till äldre och funktionshindrade (2000). SAB:s kommitté för uppsökande verksamhet. Lund: Bibliotekstjänst.

Linder, Greta (1917). American Library Association: några ord om biblioteksväsendets utveckling i förenta staterna. *BBL*, 1917, s. 99-102.

Linder, Greta (1947). *Bibliotekaryrket: en orientering för aspiranter och biblioteksstyrelser*. (Sveriges Allmänna Biblioteksförenings småskrifter, 24). Örebro.

Linder, Greta (1955). *Folkbibliotekaryrket*. (Sveriges Allmänna Biblioteksförenings småskrifter, 48). Lund: Bibliotekstjänst.

Linder, Greta (1961). *När vi började: idéer och resultat: nordiska biblioteksuppsatser tillägnade Ingeborg Heintze*. (Malmö stadsbiblioteks vänners skriftserie, 4). Malmö: Malmö stadsbiblioteks vänner.

Linder, Greta (1954). *Thomas Døssing*. Lund: Sveriges Allmänna Biblioteksförening.

Lärn, Viveca (1997). *Svantes vante*. Stockholm: Rabén & Sjögren.

Maceviciute, Elena, Wilson, Tom, Lalloo, Inga & Lindh, Maria (2009). *A Delphi study of research needs for Swedish libraries*. (Vetenskap för profession, 5). Borås: Högskolan i Borås.

Medie- & informationskunnighet: en forskningsantologi (2014). Red. Johanna Rivano Eckerdal & Olof Sundin. Stockholm: Svensk biblioteks förening.

Melodin som kom bort (1937). Utgiven av Stockholms stadsbiblioteks assistentförening.

Nordiska bibliotek 1947-1964: en översikt: tionde nordiska biblioteksmötet, Göteborg 1964 (1964). Lund: Bibliotekstjänst.

Ottervik, Gösta (1971). *Svenska bibliotekariesamfundet 1921-1971: en 50-årskrönika*. Malmö: Allhems förlag.

Palmgren, Valfrid (1959/1960). *Sveriges första kvinnliga amanuens*. Särtryck ur Biblis, 1959/60.

Publicera! Svenska forskningsbiblioteks arbete med publiceringsfrågor (2013). Helena Francke på uppdrag av Svensk biblioteks förening. Stockholm: Svensk biblioteks förening.

På barns och ungdomars villkor (1975). Stockholm: Sveriges Allmänna Biblioteks förening, SAB:s specialgrupp för barn och unga.

På säker grund: en Delfiundersökning om vilken biblioteksforskning som behövs (2009). Stockholm: Svensk biblioteks förening.

Riding the waves or caught in the tide? Navigating the evolving information environment: Insights from the IFLA trend report (2013). The Hague: IFLA. http://trends.ifla.org/files/trends/assets/insights-from-the-ifla-trend-report_v3.pdf

SAB 1915-1975 60 år (1975). *BBL*, 1975, s. 187-208.

SAB femtio år (1965). Tal av Bengt Hjelmqvist. *BBL*, 1965, s. 534-537.

Samkatalog för större folkbibliotek (1948). Lund: Sveriges Allmänna Biblioteks förening.

Sandberg, Alvida (1920). Skolbibliotek åt alla Sveriges barn. *BBL*, 1920, s. 122-127.

Sanner, Lars-Erik (1996). Pionjäranda och växtverk. Ingår i: Lars-Erik Sanner, red., *Svenska bibliotekariesamfundet 75 år: en jubileumsskrift*. Stockholm: Svenska bibliotekariesamfundet.

Seldén, Lars (2012). Utbildning för folkbibliotekarier i Sverige: politiska beslut och deras följder. Ingår i: Anders Frenander & Jenny Lindberg, red. *Styra eller stödja? Svensk folkbibliotekspolitik under hundra år*. (Skrifter från Valfrid, 50). Borås: Valfrid.

SFS 1905:29 (1905). *Kungl. Maj:ts nådiga kungörelse angående understöd åt folkbibliotek*.

SFS 1912:229 (1912). *Kungl. Maj:ts nådiga kungörelse angående understödjande af folkbiblioteksväsendet*.

SFS 1920:948 (1920). *Kungl. Maj:ts nådiga kungörelse angående understödjande av folkbiblioteksväsendet*.

SFS 1930:15 (1930). *Kungörelse angående understödjande av folkbiblioteksväsendet*.

SFS 1930:031 (1930). *Kungörelse angående vissa föreskrifter rörande folkbiblioteksväsendet*.

SFS 1955:506 (1955). *Kungörelse angående statsbidrag till skolbiblioteken*.

SFS 1955:540 (1955). *Kungörelse angående statsbidrag till folkbiblioteksväsendet*.

SFS 1966:108 (1966) *Kungörelse om statsbidrag till länsbibliotek och lånecentraler*.

SFS 1966:132 (1966). *Kungörelse om upphävandet av kungörelsen den 30 juni 1955 (506) angående statsbidrag till skolbibliotek*.

SFS 1996:1596 (1996). *Bibliotekslag*.

SFS 2010:800 (2010). *Ny skollag: förslag, motiv, beslut: förskola, grundskola*. Stockholm.

Sjukhusbibliotek i Sverige (1936). (Sveriges Allmänna Biblioteksförenings handboksserie, 8). Stockholm.

Sjukhusbibliotekens betydelse för medicinskt beslutsfattande: en studie från 28 svenska sjukhus (1999). Utfört och sammanfattat av Eva Alopaeus. Göteborg: Sahlgrenska universitetssjukhuset, Kliniska centralbiblioteket.

Sjätte nordiska Biblioteksmötet i Uppsala 1950 (1951). Redogörelse utgiven av Sveriges Allmänna Biblioteksförening. Uppsala: Almqvist & Wiksell.

Skola och folkbibliotek i samverkan (1979). Statens kulturråd i samverkan med Skolöverstyrelsen och Svenska Kommunförbundet. Stockholm: Liber förlag.

Skolbibliotek 2008. (Kulturen i siffror, 2009:1). Stockholm: Statens kulturråd.

Skolbiblioteket, dess skötsel och plats i skolarbetet (1927). Red. Knut Tynell. (Sveriges Allmänna Biblioteksförenings handböcker, 4). Stockholm: Norstedt.

Den sköna skönlitteraturen: i och utanför biblioteket (2000). Utgiven i samarbete med Sveriges allmänna biblioteksförenings skönlitterära kommitté. Lund: Bibliotekstjänst.

Som fisken i vattnet: barns väg till språk och lärande: en idébok. (2000). Red. Wiviann Wilhelmsson. Utgiven i samarbete med SAB:s kommitté för barn och ungdom. Lund: Bibliotekstjänst.

SOU 1937:18 (1937). *Lagstadgad karenstid i våra bibliotek*.

SOU 1946:68 (1946). *Betänkande och förslag angående det fria och frivilliga folkbildningsarbetet. D. 1. Allmänt folkbildningsarbete*. Stockholm.

SOU 1949:28 (1949). *Folk- och skolbibliotek: betänkande och förslag avgivet av folkbibliotekssakkunniga*. Stockholm.

SOU 1952:23 (1952). *Bokutredningen*. Stockholm.

SOU 1972: 66 (1972). *Ny kulturpolitik*. Stockholm.

SOU 1973:1 (1973). *Litteraturutredningens delbetänkande: litteraturen i skolan*. Stockholm.

SOU 1974:5 (1974). *Boken: slutbetänkande från litteraturutredningen*. Stockholm.

SOU 1976:20 (1976). *Kultur åt alla: betänkande av handikapputredningen*. Stockholm.

SOU 1995:84 (1995). *Kulturpolitikens inriktning: slutbetänkande*. Stockholm.

SOU 1995:85 (1995). *Tjugo års kulturpolitik: en rapport från Kulturutredningen*. Stockholm.

SOU 1997:141 (1997). *Boken i tiden*. Stockholm.

SOU 2009:16 (2009). *Betänkande av kulturutredningen: grundanalys*. Stockholm.

Statligt litteraturstöd: betänkande (1977). Avgivet av Bengt Holmström. (DsU 1977:14).
Stockholm: LiberFörlag/Allmänna förl.

Stigendahl, Mikael (2008). *Biblioteket i samhället: en gränsöverskridande mötesplats*.
Lund: BTJ förlag.

Styra eller stödja: svensk folkbibliotekspolitik under hundra år (2012). Red. Anders Frenander &
Jenny Lindberg. (Skrifter från Valfrid, 50). Borås: Valfrid.

Svensk biblioteksmatrikel (1932). Red. Wilhelm Norlind.
Stockholm: Sveriges allmänna biblioteksforening.

Svenska bibliotek: en vägledning för biblioteksbesökare (1924). Utarbetad av Einar Sundström
på uppdrag av Sveriges Allmänna Biblioteksforening.
(Sveriges Allmänna Biblioteksforenings handböcker, 3). Stockholm: Norstedt.

Svenska bibliotekariesamfundet 75 år: en jubileumsskrift (1996). Red. Lars-Erik Sanner.
(Svenska bibliotekariesamfundets skriftserie, 7). Stockholm: Svenska bibliotekariesamfundet.

Svenska folkets bästa böcker (1997). Borås: Diagonal.

*Tekniska läshjälpmedel: sammanfattningar av de föreläsningar som hölls under socialgruppsdagen
den 16 juni 1973 i Norrköping angående tekniska läshjälpmedel för synskadade och rörelsehindrade*
(1973). Red. Lena Sewall. (SABs specialgrupp för social biblioteksverksamhet informerar).
Lund: Bibliotekstjänst.

Thomas, Barbro (2009). *Bibliotekslagstiftning: perspektiv och exempel*.
Stockholm: Svensk biblioteksforening.

Tottie, Thomas (1996). *Samarbete mellan SBS och SAB: några minnen och synpunkter*.
Ingår i: Lars-Erik Sanner, red., *Svenska bibliotekariesamfundet 75 år: en jubileumsskrift*.
Stockholm: Svenska bibliotekariesamfundet.

Tynell, Knut (1940). *Bibliotekens lokaler: ett fyrtiotal bilder från svenska bibliotek*.
(Svensk biblioteksforenings småskrifter, 10). Stockholm.

Tynell, Knut (1930). *Den nya biblioteksförfattningen: Kungl. kungörelse d. 24 jan. 1930 ang.
understödjandet av folkbiblioteksväsendet med inledning, förklaringar och följskrifter*.
(Sveriges Allmänna Biblioteksforenings handböcker, 5). Stockholm.

Tynell, Knut (1930). *Skolbibliotek dess skötsel och dess plats i skolarbetet: en handledning*. (Sveriges Allmänna Biblioteksförenings handboksserie, 4). Stockholm: Norstedt.

Törngren, Margareta (1991). "Det attiska biet" och IFLA. Ingår i: *Bibliotek: tradition och utveckling: festskrift till Lars-Erik Sanner den 18 januari 1991*. Stockholm: Stockholms universitetsbibliotek.

Unesco:s folkbiblioteksmanifest (1995). (Svenska Unescorådets skriftserie, 1995:2). Stockholm: Svenska Unescorådet.

Uppslagsböcker lämpade för mindre bibliotek: förteckning (1945). På uppdrag av Sveriges allmänna biblioteksförening utarbetad av Herluf Trolle. (Sveriges allmänna biblioteksförenings småskrifter, 20). Örebro.

Utländska nyförvärv till större svenska folkbibliotek 1949-1995. Lund: Bibliotekstjänst & Sveriges Allmänna Biblioteksförening.

Wadenstein, Evert (1952). *Svensk idrottslitteratur: förteckning på uppdrag av Riksidrottsförbundets samarbetskommitté och Sveriges Allmänna Biblioteksförening*. Lund: Bibliotekstjänst.

Walker, Clare M. (2007). LIASA 1997-2007: background and recent history. Ingår i: Theo Bothma, Peter Underwood & Patrick Ngulube, red., *Libraries for the future: progress and development of South African libraries: World Library and Information Congress: 73rd IFLA General Conference and Council, 19-23 August 2007, Durban, South Africa*. Pretoria: Library and Information Association of South Africa. s. 179-197.

Wieder, Joachim (1997) *An outline of IFLA's history* (1977). Ingår i: Willem R. H. Koops & red., *IFLA's first fifty years: achievement and challenge in international librarianship*. (IFLA Publications, 10). München: Verlag Dokumentation Saur. s. 11-55.

"Vi arbetar i medborgarnas tjänst": en kartläggning av mediestrategiskt arbete på bibliotek utifrån normerande dokument (2014). Utarbetad av Åsa Söderlund & Gullvor Elf. Stockholm: Svensk biblioteksförening.

Östling, Gösta (1962). *Bibliotekstjänst: tillbakablick och framtidssyn*. Ingår i: *Cum libris: bibliotekens årsbok 1962*. Lund. Bibliotekstjänst.

Östling, Erik & Nordström, Tore (1974). *Ska biblioteken göra allt? Två personliga inlägg i biblioteksdebatten om den allmänkulturella verksamheten*. (Biblioteksdebatt, 1).
Lund: Bibliotekstjänst.

Tidskrifter:

Biblioteket i fokus: Sveriges största bok- & bibliotekstidning (1996–2007).
Sveriges Allmänna Biblioteksförening. Borås: Kommunmedia.

Biblioteket och vi (1946–1954). Svenska folkbibliotekarietföreningen.

Biblioteksbladet (BBL) (1916–2014). Sveriges Allmänna Biblioteksförening & Svensk biblioteksförening.

Blänkaren: vårdbibliotekssektionen informerar (1988–2004). Sveriges Allmänna Biblioteksförening. E-tidskrift från 2002.

Skolbiblioteket (1955–1969). Sveriges Allmänna Biblioteksförening i samarbete med Sveriges Allmänna Folkskolläraryrskommitté.

Arkivmaterial:

Bibliotekens framtid (2012). Anteckningar från en workshop med Regionföreningen i Lund.

Brev från Valfrid Palmgren till Greta Linder. Greta Linders arkiv, Kungliga biblioteket.

Citat av Greta Linder, Sveriges Allmänna Biblioteksförening 1915–1940. www.runeberg.org.

Svenska bibliotekariesamfundets protokoll, brev mm, 1921–2000, Riksarkivet, Arninge.

Verksamhetsberättelser, Svensk biblioteksförening 2000–2014.

Verksamhetsberättelser, Sveriges Allmänna Biblioteksförening 1994–2000.

Verksamhetsplaner, Svensk biblioteksförening 2000–2014.

Verksamhetsplaner, Sveriges Allmänna Biblioteksförening 1994–2000.

Årsmötesprotokoll, Sveriges Allmänna Biblioteksförening.

Årsmötesprotokoll, Svensk biblioteksförening, inklusive regionföreningars årsmötesprotokoll.

Muntliga källor:

Intervju med Kerstin Assarsson-Rizzi, 18 februari 2014 av Tomas Lidman.

Samtal av Gunnar Sahlin med personer verksamma vid BTJ och andra företag och berörda organisationer.

V. PALMGREN MUNCH-PETERSEN,
Dr. phil.
Lykkesholms Allé 26,
Kjøbenhavn, V.

den 5 dec. 1914.

Herr Doktor F. Hjeltners.

Härmed får jag få framföra
minn tacksägelse för Erre vänliga
bref och inbjudan att hära före-
drag vid det föreläsning-
värdet för bildande af en Anti-
skandinavisk förening. En dylik före-
ning har alltid föreslagits
mig som ett viktigt medel
till bildningsarbetets främjande
och har därför alltid af mig

Aug 17
Kap. 20
Akademiska föreningen
Lund

Mycket tacksam
antaga densamma

Eugen

vänliga inbjudan som förklarar

16

K O N T R A K T.

Mellan å ena sidan utgivaren av Biblioteksforeningarnas tidskrift, här nedan kallad utgivaren, och å andra sidan Aktiebolaget P.A.Norstedt & Söner, här nedan kallat bolaget, är denna dag träffat följande avtal:

Bolaget åtager sig och berättigas att å sitt förlag utgiva
Biblioteksforeningarnas tidskrift för år 1916;
och skola härutinnan gälla nedanstående bestämmelser:

1:o/ Årgångens omfang bliver högst femton ark å 16 sidor i format och typografisk utstyrsel närmast lika Folkbiblioteksbladet, av vilket omfang högst hälften må sättas med den mindre stilsorten. Dessa femton ark fördelas vid utgivningen i fem häften.

2:o/ Utgivaren tillhandahåller bolaget kostnadsfritt erforderligt manuskript och verkställer, likaledes utan kostnad för bolaget, redaktion och korrekturläsning.

3:o/ Försäljnings- och prenumerationspris för årgången må icke överstiga tre /3/ kronor.

4:o/ Utgivaren förbehåller sig att hos bolaget direkt få inköpa exemplar till två tredjedelar av det pris, som enligt nästföregående moment sättes årgången.

5:o/ Etthundra /:100:/ friexemplar av årgången tillkomma utgivaren.

Av detta kontrakt äro två lika lydande exemplar upprättade och utväxlade.

Stockholm den 23 november 1915.

Koll.
Lb

FÖR AKTIEBOLAGET P. A. NORSTEDT & SÖNER:

Comad... [Signature]

Bil. 2

Sveriges allmänna biblioteksförenings räkenskaper

1/1 - 31/8 1933.

Inkomster:

För Biblioteksbladet:

Försålda äldre årgångar	47:-	
Annonsinkomster	<u>3.006:90</u>	3.053:90
För <u>handböcker och broschyrer</u>	443:60	
Ränta	<u>45:79</u>	489:39
För katalogkort		56:-

Övriga inkomster:

Årsavgifter i föreningen:

188 à 5:-	940:-
1152 à 4:-	4.608:-

Div. inkomster:

(Försålda böcker) 8:-; insamling t.

gåva till Kildal, överskott 4:-	<u>12:-</u>	5.560:-
Uttaget ur postgiro	10.978:61	10.978:61
" " bank	<u>13.150:-</u>	13.150:-
Summa kronor		33.287:90



9

Hej BBL,

Du tyckte ju man kunde få vara utmanande i sin bibliotekslogon,
ser jag på sista sidan i nr 5.

Här ska du alltså få så skjortan fladdrar tom -

INGEN JÄVEL HAR VÄL RÅD ATT KÖPA BÖCKER

SÅ DYRT SOM BRÄNNVINET HAR BLIVIT -

LÅNA PÅ BIBLIOTEKET!

Den devisen har jag på min komihågtavla på mitt arbetsrum här
på radion för att peppa upp mig. Det brukar hjälpa.

Vill ~~du~~ du ta bort "jåvel" (eller stava honom annorlunda) så
kommer jag inte att känna min copy right eller konstnärliga
ingritet stött i kanten.

Med de hjärtligaste hälsningar,

Ulf Örnkloo

Skriv inte under denna linje!

Deltagare vid Sveriges allmänna biblioteksförnings
årsmöte

i Väster den 8 augusti 1936.

Druckmeyer, Oslo.

Bertilsson, Lund

Quinnar-Holter, Trelleborg.

Metadinder

5 Stenbäck, Helsingborg

Ogden, Barck, Luleå

Jonsson, Malmö

Ingberg-Heintze, Malmö

Andersson, Malmö

10 Hennings-Wieslander, Örebro

Erik, Bergen, Örebro

Stenbäck, Helsingborg

Quinnar-Holter, Trelleborg.

Carl-Ebergren, Stockholm

15 Johnsson, Lund

Therese, Lund

Ingberg-Heintze, Malmö

Elin, Dahlberg

Marianne, Wijk-Engström, Lund

20 Carla, Lekocińska, Lund.

Henrichsen, Helsingborg

Quinnar-Holter, Trelleborg.

Tuono, Karlson, Rättvik

Lena, Kindahl, Karlshamn.

25 Gunborg, Nyman, Örebro

Ragnar, Ljung, Skövde

Svenska biblioteken får samarbetsorgan

Festlig upptakt på SAB-mötel, kontakt och kataloger debatterade

Flaggfestligt och sensommarljuvligt mötte Falun på fredagen ett 220-tal deltagare i Sveriges allmänna biblioteksförerings årsmöte. Premiärdagen blev ganska krävande med föredrag och diskussioner till sent på eftermiddagen och i dag är programmet ännu mera späckat. Ett viktigt beslut fattades — på förslag av dr Alvar Sllow, Falun — nämligen att ge styrelsen i uppdrag att vidta lämpliga åtgärder för att inleda ett närmare samarbete mellan de svenska biblioteken. Detta skulle ske genom skapandet av ett särskilt kontaktorgan eller biblioteksråd. Därmed kommer Sverige i paritet med grannländerna, där tidigare ett liknande samarbete bedrivs eller — som i Finland — inom kort skall upptas.

Förhandlingarna hölls på Medborgarhuset, där det sedvanliga paret svenska flaggor framför ingången med anledning av det internationella gästinslaget hade sällskap med en kvartett norska, danska, finska och brittiska flaggor. Det var onedligen en vacker, färgprunkande parad mot bakgrunden av gruvstadens takröda, grå fastighetsfyrkanter på andra sidan ån. I den proppfulla, varma sessionssalen var det en imponerande samling biblioteksfolk: ombud för de tre nordiska broderfolken och så England, dessutom topparna av de svenska fackmännen inom olika områden ned till halvtidsanställda folkbibliotekarier i små landsortskommuner. Med andra ord: en representativ deltagarskara för biblioteksväsendet i dess mest skiftande former. För första gången på flera år hade en norsk

gäst kommit till ett SAB-möte och »debutanter» utgjorde också flera bibliotekarier från svenska industrier. Bland gästerna befann sig även landshövdingen.

»Boken ej likgiltig i kriget.»

Upptakten blev både pampig och värdig. Efter en akademisk kvart öppnades årsmötet kl. 11.15 av vice ordföranden, landsbibliotekarien Nils Gobom, Linköping, som i sitt hälsningsanförande bl. a. yttrade:

— Då Sveriges allmänna biblioteks-förening åter samlats har nyss freden blivit verklighet. Den stora draken, kriget, är död. Men världens omsorg under långa tider blir att vaka och vakta. Utan tvekan kan vi nu konstatera att boken ej blev ett likgiltigt ting i krigets värld. Den

Forts. å sid 6.



En gruppbild av årsmötesdeltagarna samlade utanför Medborgarhuset.



Biblioteksmötets deltagare på Medborgarhusets trappa.

Biblioteksmötets melodi: samarbete och samhörighet

Sveriges allmänna biblioteksforenings årsmöte och dess över två hundra deltagare satte sin prägel på stadsbilden i Falun på fredagen. Framför Medborgarhuset, där årsmötets förhandlingar äger rum, vajade flaggor i de svenska, engelska, danska, finska och norska färgerna, och en generös augustisol tittade fram mellan morgonmolnen alldeles lagom till samlingsdags.



Några nordiska gäster: fr. v. bibliotekarie Mauno Kanninen, biblioteksledare Helle Kannila och universitetsbibliotekarie Emerik Olaus från Helsingfors, biblioteksinspektör Robert L. Hansen, Köpenhamn, och biblioteksamanuens fru Marianne Holmberg, Åbo.

Sedan åtakilliga hjärtliga återseenden och presentationer utspelats i trappuppgångarna blev sessionssalen småningom så gott som fylld av mötesdeltagare, och när den tillhöriga akademiska kvarten efter kl. 11 var genompröstad, tog föreningens vice ordförande landsbibliotekarie Nils Gobom, Linköping, till ords och hälsade i ordförandens frånvaro deltagare och gäster välkomna.

Dr Gobom erinrade inledningsvis om att freden nu blivit en realitet. Här är inte platsen och tillfället att rulla upp några perspektiv, fortsatte tal. Endast ett må vi utan tvekan och med fasthet konstatera: att boken inte blivit ett likgiltigt ting i krigets värld. Tvärtom: den hade äran att räknas bland angriparnas huvudfiender: fruktad och hatad och förföljd, där den ej lät sig korrumpas. Boken har haft ett tillfälle att bevisa sin makt som aldrig förr. Biblioteken är för sin del beredda att dra konsekvenserna av denna lärdom. Vi hoppas också att våra myndigheter, statliga och andra, må ha god hägkomst av ett ord, som visserligen till slut blev slitet, men som ändå betydde något: andlig beredskap. Och vi hoppas ävenledes på vederbörandes goda minne för vad som i nödens tider sagts om den vetenskapliga forskningens betydelse för ett land — och att man å sin sida drar konsekvenserna härav.

Jämsides med människoförödelan i världen har gått en bokförstörelse av gigantiska mått. Vi kan väl ännu inte bilda oss en klar föreställning om dess







GES ALLMÄNNA BIBLIOTEKSFÖRENING 1915-1975



